I. L. CARAGIALE

OPERE

III

REMINISCENŢE ŞI NOTIŢE CRITICE

EDIŢIE ÎNGRIJITĂ
de
PAUL ZARIFOPOL

Cu 2 planşe afară din text

BUCUREŞTI
EDITURA « CULTURA NAŢIONALĂ »
2, Pasajul Macca, 2
1932

I. L. CARAGIALE

OPERE

Ediţie îngrijită
de
PAUL ZARIFOPOL

I. L. CARAGIALE

OPERE

REMINISCENȚE ȘI NOTIȚE CRITICE

TOMUL III

Această carte s'a tras în trei mii două sute douăzeci şi şase de exemplare, şi anume:

şaptezeci şi şase de exemplare nepuse în comerţ, douăzeci şi şase pe hârtie velină vărgată, fabricată pentru Editura «Cultura Naţională», numerotate dela A la Z, şi cincizeci de exemplare pe hârtie semivelină vărgată, numerotate dela I la L;

o sută de exemplare pe hârtie velină vărgată, fabricată pentru Editura «Cultura Naţională», numerotate dela 1 la 100, şi două sute de exemplare pe hârtie semivelină vărgată, numerotate dela 101 la 300;

două mii opt sute douăzeci şi patru de exemplare pe hârtie de tipar vergé.

PREFAȚA

Cu al treilea volum al acestei ediții se începe retipărirea articolelor literare și politice ale lui Caragiale. La această grupă am alipit și așa numitele Reminiscențe. *Caragiale a grupat sub acest titlu, când le-a retipărit în* Calendarul Dacia *(1898), amintirile sale despre câțiva oameni și câteva episoade politice, bucăți apărute în* Epoca *și* Epoca literară *din 1896 și 1897. Două din aceste bucăți,* Boborul *și* Baionеta inteligentă *le-a introdus autorul mai târziu și în* Momente *(1901), rupându-le astfel din grupa Reminiscențelor. Gruparea și titlul din* Calendarul Dacia *îmi par decizive, și semnificația artistică a acestor amintiri justifică destul, cred, introducerea termenului* Reminiscențe *în denumirea acestor volume ale ediției noastre.* Notițe critice *a numit Caragiale o serie bogată de foiletoane din* Universul *(1899, 1900), cele mai adesea fără a le preciza subiectul prin subtitluri; însăși bogăția acestei serii ne-a îndemnat a completa cu aceste două cuvinte titlul grupei de scrieri a cărei publicare începe cu acest volum. Pentru înlesnirea cititorului, am crezut de folos să dăm un titlu bucăților pe care le-a lăsat Caragiale fără numire specifică. Aceste titluri, puse de noi, sunt închise în parenteze.*

Dintru început socotisem că Reminiscențele, *cu toate foiletoanele literare și articolele politice, vor încăpea într'un singur volum. Urmărirea de aproape a materialului ne-a dovedit că greșisem exact cu jumătate în minus.*

Contra unor superficiali apreciatori Vlahuță spunea adâncul adevăr, că opera lui Caragiale e — mare. Poetul se gândea doar

numai la varietatea și la substanța artistică a tipurilor. Acum se vede că acela care, prin excelență, a avut darul de a-și concentra extrem bogăția experienței sale artistice, a și scris — mult. De sigur mult peste marginile asprimii cu care-și trata el însuși scrisul.

Există fanatici ai lui Caragiale care ne repetă, că noi, editorii, suntem datori a adopta asprimea aceea a autorului. Repetăm și noi, că scrisul întreg al unui scriitor ca acesta este un dar deplin dat națiunii sale, eventual și altor lumi cititoare. Este al nostru tot; și nu-l putem stăpâni altfel decât cu cel mai strict respect către întregimea lui. Numai nesocotința sau nepriceperea s'ar putea încumeta să aleagă ce trebue să rămână limbii și literaturii românești, și ce nu, din o moștenire ca a lui Caragiale.

*

Producția critică a lui Caragiale are de obiect întreaga viață culturală, literară, artistică și politică. Criticii literare aparțin, fără îndoială, și parodiile (Noaptea Invierii; Smărăndița; Literatura și arta română în prima jumătate a secolului XIX; O blană rară; Dă-dămult, mai dă-dămult). *Am păstrat pentru această parte a ediției noastre bucata cu titlul* Cronica de Joi *(în* Schițe Nouă, *1910): cu tot elementul ei narativ, prin caracterul ei esențial ea aparține, cred, criticii culturale.*

Această activitate critică a mers alături de cea pur artistică, fie narativă, fie dramatică, dela începuturile tinerești din Claponul *(1877—78) până la cele din urmă foiletoane din* Universul *(1910). Periodicele în care e risipit acest material sunt:* Voința Națională, Alegătorul liber, Uniunea Democratică, Convorbiri literare, Timpul, Constituționalul, Vatra, Epoca, Epoca literară, Gazeta Poporului, Moftul Român *(în două serii, 1893 și 1901),* Foaia interesantă, Pagini literare, Literatura și arta română *(sub direcția d-lui N. Pătrașcu),* Universul, Die Zeit *(din Viena, 1907).*

Câteva cronici literare și artistice au fost retipărite de Caragiale în diverse colecții ale sale: Note și Schițe *(editura Sfetea),*

Notițe și fragmente literare *și* Schițe ușoare *(din* Biblioteca pentru toți *a lui Carol Müller). In ultimul volum pe care l-a tipărit,* Schițe Nouă *(1910) apare strălucita alegorie satirică* Ion. *In două broșuri,* Culisele chestiei naționale *și* 1907, *a republicat Caragiale o serie de articole-reportaj din* Ziua *(sub direcția lui G. Panu) și articolul din* Die Zeit *(1907) completat cu două alte bucăți, scrise tot în anul răscoalelor țărănești.*

La o sumă de articole critice nu am putut afla prima tipăritură, și despre toate trebuie să admitem că au apărut întâi în presa periodică. Nu am putut găsi colecția întreagă a Epocei literare *și a ziarului* Ziua. *Exemplarele din Biblioteca Academiei Române sunt necomplete. Cinci numere ale* Epocei literare *mi-au fost comunicate de către d-l Horia Petra-Petrescu din Sibiu. Il rog, și aici, să primească mulțumirile călduroase ale editorului pentru bunătatea deosebită cu care l-a îndatorat.*

Pentru o mai de aproape schițare a situației materialului pe care-l publicăm acum, adaog următoarele:

In 1885 Caragiale publică, fără semnătură, în Voința Națională, *o serie de lungi articole spre justificarea expulsării învățatului M. Gaster.*

Din vremea cât a lucrat Caragiale în redacția Timpului, *nu mi-a fost cu putință să identific nici un articol politic al său. O amintire despre Eminescu în ziarul numit, o alta la fel în* Constituționalul —*: atât e tot ce am găsit din acea vreme: amândouă bucățile retipărite de autor, în 1892, fără schimbări. Spre sfârșitul anului 1895 găsim pe Caragiale în redacția unui ziar liberal,* Gazeta Poporului [1]), *scoasă de Gheorghe Pallade: notițe polemice — una îndeosebi contra Junimii — contra conservatorilor, contra* Epocei *în special. Insă în Noemvrie 1896 Caragiale publică în* Epoca *articole politice. Seria s'a continuat în 1897, și a rezultat astfel cea mai compactă masă de ziaristică politică a scriitorului. In această serie se găsesc portretele politice ale lui Dimitrie Sturdza,*

---

[1]) *Despre această colaborare vezi acum notița domnului I. Suchianu, în* Universul *din 17 Octombrie 1932, pag. 4.*

Al. Lahovary, Lascar Catargi; apoi: O lichea *(tot Dimitrie Sturdza),* Caradale şi Budalale, Cabinetul Hagi Tănase, Rărunchii Naţiunii, Liberalii şi Literatura, Tocsin şi Tocsine, *şi multe altele. Intre timp Caragiale publicase, în* Ziua, *de sub direcţia lui Gh. Panu, la al cărui proaspăt partid « radical » aderase prin o scrisoare entuziastă, reportajul despre* Culisele chestiei naţionale *pomenit mai sus. In 1897 apare în* Opinia *din Iaşi un elogiu al lui Take Ionescu, care se arătase a fi preferatul lui Caragiale încă dela primele articole din* Epoca.

Totuşi un articol din Epoca *(11 Iunie 1897), întreg consacrat lui Take Ionescu, reprodus de altfel din* La Roumanie illustrée *(8 Iunie 1897), nu pare scris de Caragiale. Elogiul din* Opinia *l-a reprodus d. Romulus Seişanu, în volumul său* Take Ionescu *(1930). In ziarul vienez* Die Zeit, *din 3 April 1907, pe prima pagină, apare un articol:* Rumänien wie es ist — Von einem rumänischen Patrioten. *Articolul se întinde pe patru coloane. Traducerea germană a textului lui Caragiale a fost făcută de un literat berlinez Hermann Kienzl, din cercul doamnei Mitte Kremnitz. Articolului german şi broşurii* 1907 *le urmează, cronologic foarte de aproape, dar nu prea de aproape în spirit, discursurile şi toasturile din campania conservator-democrată. Le tipărim după manuscrisele aflate în stăpânirea doamnei Alexandrina Caragiale, manuscrise ce par a fi stenograme (v.* Prefaţa *volumului I al acestei ediţii, pag. XIII).*

Inedite aducem trei: un fragment care povesteşte originile Romei (în manuscrisul original, fără titlu), probabil începutul acelei istorii a Românilor cu care îl însărcinase pe Caragiale, prin 1899—1900, Ministerul Instrucţiunii Publice (vezi Prefaţa *volumului I, l. c.);* Dă dă-mult, mai dă-dămult, *parodie la basmul* Stăpânea odată... *al lui Delavrancea; în sfîrşit un proiect de lege a împământenirii, manuscris autograf, proprietate a d-lui Profesor D. Gusti, pe care îl rugăm să primească mulţumirile noastre cele mai vii pentru bunătatea ce a avut a ni semnala şi comunica acest text.*

Bucățile nesemnate (în afară de numele întreg, Caragiale iscălea: Ion, i, C... L, *și — în revista* Vatra *numai, de două ori, —* Stan) *le-am identificat mai întâi prin stil. Pentru unele din ele posed și confirmarea unor prieteni buni ai săi — pentru articolele din* Voința Națională, *de exemplu, am mărturia d-lui profesor I. Suchianu —, sau a lui Caragiale însuși, care, uneori, mi-a precizat ce avea de gând să retipărească.*

Stereotipări stilistice sunt, în scrisul lui Caragiale, puține; cu atât mai mult ne pot ele servi pentru a-l identifica. Procedeul fix în dispunerea ideilor: definiri și enunțări la început, apoi anunțarea expresă a desvoltărilor cu un Iată, *așezat de obiceiu în alineat deosebit; citarea de fapte istorice și literare pe care dinadins le alege puțin familiare masei cetitorilor — ca, de exemplu, pomenirea proverbial blajinului rege Bomba în apropiere amuzantă cu un ziarist bucureștean numit Bomba, sau a Doctorului Renaudot, fundatorul primului ziar francez, « doctor » despre care se teme Caragiale că va întreba numaidecât cititorul: unde șade și care-i sunt ceasurile de consultație — jocul de cuvinte în serie, cărui Caragiale i-a păstrat totdeauna aceeași juvenilă dragoste; o preferință pentru cuvinte populare vechi și rare — sunt semnele principale revelatoare ale scrisului caragialian.*

Impărțirea materialului în volumele III și IV s'a făcut ținând seama și de cronologie și de natura subiectelor, așezându-se împreună acele care se înrudesc prin subiect. Pentru o serie de articole (pag. 93 și urm. ale acestui volum) am păstrat ordinea adoptată de Caragiale la publicarea lor în Notițe și fragmente literare; *de asemenea pentru* Reminiscențe *(pag. 123 și urm. în acest volum) am păstrat ordinea în care le-a publicat în* Calendarul Dacia. *S'a grupat, pe cât posibil, în volumul III bucățile cu caracter literar și artistic, rezervându-se volumului IV acele de critică politică și culturală. Două bucăți,* Pradă de război *și* Dintr'un catastif vechiu *sunt pur narative. Prin simplă scăpare din vedere ele n'au fost tipărite în volumul II, unde le era locul. Vor fi tipărite în volumul IV, în care se potrivesc cel puțin cro-*

nologic, bucăţile ce se vor tipări acolo fiind, în afară de acele pur politice, din anii 1899—1900 şi următorii.

Şi aici aduc, ca şi în trecut, mulţumirile mele adânci personalului Bibliotecei Academiei Române şi al Fundaţiei Regele Carol I, pentru neîncetata bunăvoinţă cu care m'a ajutat să lucrez acolo. Lui Barbu Lăzăreanu, niciodată nu voiu isprăvi să-i mulţumesc; nici bogăţia şi exactitatea cunoştinţelor sale, nici bunătatea cu care le împărtăşeşte n'au sfîrşit [1].

P. Z.

Ortografia lui Caragiale s'a păstrat numai în Addenda. *Despre particularităţile acestei ortografii vezi volumul I al acestei ediţii, pag. XIV, volumul II, pag. 425.*

---

[1]) *O introducere referitoare la materialul volumelor III şi IV se va tipări în fruntea volumului IV.*

IN NIRVANA

Sunt peste douăzeci de ani de-atunci.

Locuiam într'o casă unde trăsese în gazdă un actor, vara director de teatru în provincie. Stagiunea migrării actorilor se sfârşise: era toamnă, şi aceste păsări călătoare se 'ntorceau pe la cuiburile lor.

Văzându-mă că citeam într'una, actorul îmi zise cu un fel de mândrie:

« Iţi place să te ocupi cu literatura... Am şi eu un băiat în trupă care citeşte mult; este foarte învăţat, ştie nemţeşte, şi are mare talent: face poezii; ne-a făcut câteva cuplete minunate. Eu crez că ţi-ar face plăcere să'l cunoşti ».

Şi-mi povesti cum găsise într'un otel din Giurgiu pe acel băiat — care slujea în curte şi la grajd — culcat în fân şi citind în gura mare pe Schiller.

In ieslele grajdului, la o parte, era un giamantan — biblioteca băiatului — plin cu cărţi nemţeşti.

Băiatul era foarte blând, de-treabă, nu avea nici un viţiu. Era străin de departe, zicea el, dar nu voia să spună de unde. Se vedea bine a fi copil de oameni, ajuns aci din cine ştie ce împrejurare.

Actorul îi propuse să-l ia sufler cu şapte galbeni pe lună, şi băiatul primi cu bucurie. Işi luase biblioteca şi acuma se afla în Bucureşti.

Seara trebuia să vie la directorul lui — astfel puteam să-l văz.

Eram foarte curios să-l cunosc. Nu ştiu pentru ce, îmi închipuiam pe tânărul aventurar ca pe o fiinţă extraordinară, un erou, un viitor om mare.

In închipuirea mea, văzându-l în revoltă faţă cu practica vieţei comune, găseam că dispreţul lui pentru disciplina socială e o dovadă cum că omul acesta trebue să fie scos dintr'un tipar de lux, nu din acela din care se trag exemplarele stereotipe cu miile de duzine.

Deşi în genere teoria dela care plecam eu ca să gândesc astfel — că adică un om mare trebue în toate să fie ca neoamenii — era pripită, poate chiar deloc întemeiată, în speţă însă s'a adeverit cu prisos.

Tânărul sosi.

Era o frumuseţe! O figură clasică încadrată de nişte plete mari negre: o frunte înaltă şi senină, nişte ochi mari — la aceste ferestre ale sufletului se vedea că cineva este înăuntru; un zâmbet blând şi adânc melancolic. Avea aerul unui sfânt tânăr coborît dintr'o veche icoană, un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare.

« Mă recomand, Mihail Eminescu ».

Aşa l-am cunoscut eu.

Câtă filosofie n'am depănat împreună toată noaptea aceea cu nepregetul vârstei de şaptesprezece ani!

Ce entusiasm! Ce veselie!

Hotă ît, închipuirea nu mă înşelase... Era un copil minunat.

Intr'o noapte mă pusese în curentul literaturii germane, de care era încântat.

— Dacă-ţi place aşa de mult poezia, trebue să şi scrii, i-am zis... Am aflat eu că dumneata ai şi scris.

— Da, am scris.

— Atunci, — şi mie'mi place poezia, deşi nu pot scrie, — fii bun şi arată-mi şi mie o poezie de dumneata ».

Eminescu s'a executat numai decât. Era o bucată dedicată unei actriţe de care el era foarte înamorat... D'abia mai ţiu minte. Ştiu atâta că era vorba de strălucirea şi bogăţiile unui rege asirian nenorocit de o pasiune contrariată... cam aşa ceva. Poezia aceasta îmi pare că s'a publicat prin 68 sau 69 în « *Familia* » din Pesta.

A doa zi seara ne-am întâlnit iarăşi. Dar peste zi o nemulţumire intimă intervenise. Actriţa fusese foarte puţin mişcată de mâhnirea regelui asirian. Eminescu era de astă dată

tăcut şi posomorît, vorbea foarte puţin şi contradicţia îl irita. In zadar l-am rugat să-mi mai arate vreo poezie sau să mi-o citească tot pe aceea care o cunoşteam. A plecat să se culce de vreme, şi a doua zi la amiazi, când m'am dus la el, l-am găsit tot dormind.

L-am sculat. Se dusese acuma supărarea, ba era chiar mai vesel ca alaltăeri. Am petrecut toată ziua râzând, mi-a vorbit despre India antică, despre Daci, despre Ştefan-cel-mare, şi mi-a cântat doina.

Ii trecuse ciuda regelui asirian şi acum se bucura în linişte de avuţiile şi strălucirea lui.

Aşa l-am cunoscut atuncea, aşa a rămas până în cele din urmă momente bune: vesel şi trist; comunicativ şi ursuz; blând şi aspru; mulţumindu-se cu nimica şi nemulţumit totdeauna de toate; aci de o abstinenţă de pustnic, aci apoi lacom de plăcerile vieţei; fugind de oameni şi căutându-i; nepăsător ca un bătrân stoic şi iritabil ca o fată nervoasă. — Ciudată amestecătură! — fericită pentru artist, nenorocită pentru om!

Primăvara următoare a plecat cu o trupă ambulantă de teatru prin Moldova. Am aşteptat toamna pe Eminescu în zadar — trupa s'a întors fără dânsul.

Părintele lui, de fel din Botoşani, l-a regăsit pe excentricul fugar, şi mai cu binele, mai cu deasila, l-a luat acasă şi d'acolo l-a trimis la Viena.

Am văzut mai târziu: « *Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este...* » Eminescu îşi ţinea făgăduiala: copilul creştea om mare.

Mai în urmă, l-am întâlnit tot aici pe Eminescu cu un frate al lui, ofiţer. Plecau amândoi în străinătate, el la Viena, celălalt la Berlin.

Militarul era frate mai mare; tot aşa de frumos, de blând şi de ciudat — o isbitoare asemănare în toate.

Acela a mers la Berlin; în câteva luni a speriat Academia militară cu talentele-i şi a dat un examen care l-a făcut pe mareşalul Moltke să se intereseze foarte de aproape de soarta lui, hotărît să-l ia pe lângă dânsul. Ca să-şi încoroneze succesul, militarul s'a dus acasă şi, fără să lase măcar o vorbă, s'a împuşcat.

Peste mai multă vreme, când am vorbit cu Eminescu de trista împrejurare a militarului, el mi-a răspuns râzând: « Mai bine! ala era mai cuminte ca noi »!

Peste câţiva ani a venit în Bucureşti tata lui Eminescu. Era un bătrân foarte drăguţ, glumeţ şi original. Făcuse o bună afacere şi venise să-i cumpere fiului haine şi ciasornic şi să-i dee « din viaţă » o sută de galbeni, partea lui de moştenire din averea părintească.

L-am întrebat atunci pe Eminescu dacă mama lui trăeşte. Mama murise, dar, după aerul posomorît cu care mi-a răspuns, am înţeles că de moartea ei se legau nişte amintiri mai crude de cât ca de o moarte normală, nu numai dureroase, dar şi neplăcute.

Am aflat apoi că o soră a lui, care-l iubea foarte, trăia retrasă într'o mânăstire: biata fată era paralizată din copilărie.

Şi au fost oameni, nu de rând, oameni de seamă, cărora le-a plăcut să facă sau să lase a se crede că nenorocirea lui Eminescu a fost cauzată de un viţiu.

Era, în adevăr, un om dezordonat, dar nicidecum viţios. In lumea asta, mulţimea celor de rând crede că plăcerile materiale ale vieţii sunt privilejul lor exclusiv şi că oamenii rari nu au voe să aibă şi ei defecte.

Avea un temperament de o excesivă neegalitate, şi când o pasiune îl apuca era o tortură nepomenită. Am fost de multe ori confidentul lui.

Cu desăvârşire lipsit de manierele comune, succesul îi scăpa foarte adesea... Atunci era o sbuciumare teribilă, o încordare a simţirii, un acces de gelozie, cari lăsau să se întrevază destul de clar felul cum acest om superior trebuia să sfârşească.

Când ostenea bine de acel cutremur, se închidea în odaia lui, dormea dus şi peste două trei zile se arăta iar liniştit ca « Luceafărul lui — nemuritor şi rece ».

Acum începea cu verva lui strălucită să-mi predice *budismul*, şi să-mi cânte *Nirvana*, ţinta supremă a lui Buda-Çakiamuni.

O aşa încordare, un aşa acces a avut în ultimele momente bune: acela a fost semnalul sfârşitului. După cutre-

mur, el nu s'a mai închis în odaie să se culce şi să mai facă ce făcea mai înainte Luceafărul. A pornit înainte, tot înainte, până ce a căzut sub loviturile vrăjmaşului pe care-l purta în sânu-i încă din sânul maicii sale. Copil al unei rase nobile şi bătrâne, în el se petrecea lupta decizivă între flacăra celei mai înalte vieţi şi germenul distrugerii finale a rasei — geniul cu nebunia.

Lupta a fost groaznică. Incercarea, drumul către Nirvana, a fost tot aşa de dureroasă cât şi de strălucită.

In capul cel mai bolnav, cea mai luminoasă inteligenţă — cel mai mâhnit suflet în trupul cel mai trudit! Şi dacă am plâns când l-au aşezat prietenii şi vrăjmaşii, admiratorii şi invidioşii, sub « teiul sfânt », n'am plâns de moartea lui; am plâns de truda vieţii, de cât suferise această iritabilă natură dela împrejurări, dela oameni, dela ea însăşi.

Acest Eminescu a suferit de multe, a suferit şi de foame. Da, dar nu s'a încovoiat niciodată: era un om dintr'o bucată şi nu dintr'una care se găseşte pe toate cărările.

Generaţii întregi or să suie cu pompă dealul care duce la Şerban-Vodă, după ce vor fi umplut cu nimicul lor o vreme, şi o bucată din care să scoţi un alt Eminescu nu se va mai găsi poate.

Să doarmă în pace necăjitul suflet!

Ferventul budist este acuma fericit: el s'a întors în Nirvana — aşa de frumos cântată, atât de mult dorită — pentru dânsul prea târziu, prea de vreme pentru noi.

1889, Iunie 18.

IRONIE

Am cunoscut foarte de-aproape pe un om de o superioară înzestrare intelectuală; rareori a încăput într'un cap atâta putere de gândire. Era pe lângă aceasta un mare poet; cu cea mai nobilă şi mai înaltă fantazie, ajutată de un rafinat instinct artistic, el a turnat într'o lapidară «formă nouă limba veche şi 'nţeleaptă», pe care o cunoştea atât de bine şi o iubea atât de mult.

De felul lui mândru, el fugea de onoruri ştiindu-le câte concesiuni costă. Melancolic şi pasionat, deşi în acelaş timp iubitor de veselie şi de petreceri uşoare, ura din convingere aşa numitele convenienţe şi poleiala lumii. Niciodată nu primea bucuros laude nici chiar dela puţinii prieteni, foarte puţini, pe cari-i avea şi'n judecata şi sinceritatea cărora credea, — dar-mi-te pe ale acelei mulţimi de seci fără talent, judecată nici sinceritate, cari se tot vâră în biata noastră literatură ca microbii rău-făcători în trupul omului sănătos, şi cari nu se sfiesc a se fuduli *à tout propos* cu un prieteşug ce nu le-a fost niciodată acordat! laudele acelora îi inspirau d'a dreptul « desgust ».

Dar dacă nu dorea onoruri, dacă fugea de sgomot şi de laude, asta nu era decât din pricina deşertăciunii lor, iar nu din vreo falsă modestie ce l-ar fi făcut să n'aibă deplină şi manifestă încredere, faţă cu toată lumea, în talentul lui. Avea talent şi o ştia mai bine de cât oricine: nici o critică nu-l putea face să se'ndoiască de sine, iar aplauzele nu i-ar fi putut spune decât mai puţin de ce credea el însuşi. De aceea opera ce ne-a lăsat-o nu denotă niciun moment de ezitare sau de nencredere în sine. Câtă încredere avea în puterea talentului său, ne-o spune singur.

Iată ce-i zice femeii care n'a înţeles că trebuia să-i cază roabă în genunchi la farmecul primei lui aruncături de ochi:

Dându-mi din ochiul tău senin
O rază dinadins,
In calea timpilor ce vin
O stea s'ar fi aprins;

Ai fi trăit în veci de veci
Şi rânduri de vieţi;
Cu ale tale braţe reci
Inmărmureai măreţ

Un chip de-apururi adorat,
Cum nu mai au perechi
Acele zâne ce străbat
Din timpurile vechi;
. . . .

Tu trebuia să te cuprinzi
De acel farmec sfânt
Şi noaptea candelă s'aprinzi
Iubirii pe pământ!

Se poate o mai mare şi îndreptăţită îndrăzneală? Şi iată ce gândea mai apoi despre mulţimea «amatorilor» şi «cunoscătorilor»:

De-oiu urma să scriu în versuri, teamă mi-e ca nu cumva
Famenii din ziua de-astăzi să mă 'nceapă-a lăuda:
Dacă port cu uşurinţă şi cu zâmbet a lor ură.
Laudele lor de sigur m'ar scârbi peste măsură.

Sârmane omule! dac'ai învia, ai vedea că de ce te temi, nici moartea nu te poate scăpa!

Omul acesta a trăit, mai des mâhnit, mai rar vesel, într'un cerc foarte restrâns de prieteni. Dar era şi un om ciudat! El îşi făcea o plăcere din necaz şi din durere o voluptate. Dacă n'avea vre-o supărare, şi-o căuta; dacă nu venea să-l întâmpine durerea din afară, el ştia să şi-o scormonească singur din rărunchi. Cu un astfel de caracter mai era şi de tot sărac. Imi vine destul de greu să contrazic nişte autorităţi în materie literară, ştiind bine cât le irită contrazicerea şi cât de primejdioasă e iritaţia lor pentru soarta şi reputaţia unor simpli muritori ca noi; dar trebue să spun odată că poetul de care e vorba a trăit material rău; sărăcia lui nu este o legendă: a fost o nenorocită realitate

şi ea îl afecta foarte. Ce Dumnezeu! doar n'a trăit omul acesta acum câteva veacuri, ca să ne permitem cu atâta uşurinţă a băsni despre trista lui viaţă!... a trăit până mai ieri, aci, cu noi, cu mine, zi cu zi, ani întregi... Pe cine vrem noi să amăgim?

Talentul lui de poet nu-i producea nimica; două trei funcţiuni care le-a avut, — bibliotecar, apoi revizor şcolar — destul de slab plătite, a trebuit să le părăsească silit şi într'un târziu să găsească mijloc de traiu în presa militantă. Cum stoarce puterile unui om de talent acest fel de muncă, unde este silit să-şi avorteze zilnic prin provocare voită gândirile şi concepţiile, şi cât de rău e preţuită la noi, se ştie. — Poetul a trăit cum a murit — foarte nenorocit şi ca viaţă materială: copil ursit să sufere şi cu sufletul şi cu trupul. De foame nu pierea, ce-i drept; dar suferea amar de sărăcie.

S'a susţinut că dispreţuia averea... E un neadevăr — pe care nu-l poate spune decât sau cine n'a cunoscut pe poet, sau cine... vrea să spună un neadevăr — o afirm eu aci cu siguranţa că afară de teorii fantaziste, psichologice, etnice, etice, estetice, şcl. nu voiu căpăta nicio desminţire serioasă. L-am cunoscut, am trăit lângă el foarte aproape vreme îndelungată, şi ştiu cât de mult preţ punea pe plăcerile materiale ale vieţii. L-am văzut destul de adesea scrâşnind de lipsă. Contrarietatea patimilor, dorul vag de poet, acel dor de care se depărtează ţinta cu cât îi pare lui că se apropie de dânsa, îl aruncau ce-i drept în cea mai întunecată melancolie, dar nu-l sdrobeau niciodată; lipsa materială însă îl excita, îl demoraliza, îl sfărâma cu desăvârşire... da, dar era prea mândru ca să se plângă de asta şi mai ales acelora ce trebuiau s'o înţeleagă ne-spusă.

S'a zis că era risipitor şi că, orice sume ar fi trecut prin mână-i, el tot nefericit ar fi fost, de vreme ce nefericirea lui era de un fel curat moral. Minunată judecată, dar ieftină scuză pentru acei ce l-au lăsat totdeauna în lipsă, deşi-l puteau ajuta cu toată dignitatea, deşi apropierea lui le-a făcut cinste şi... profit — şi încă le face. Da, era risipitor, pentrucă iubea şi el plăcerile brutale ale vieţii; şi doar are şi un om de valoare dreptul să dorească aceste plăceri;

da, nenorocirea lui era de un fel moral şi tot nenorocit ar fi fost dispunând de ori şi câte mijloace; însă, fiindu-i sufletul atât de iritabil, îi mai trebuia şi trupul chinuit şi nemângâiat? şi obţinerea bunurilor lumeşti i-ar fi sporit, ori alinat chinul sufletesc?

Astăzi nu mai încape îndoială că el era osândit dela naştere să moară cum a murit; însă neajunsurile practice ale traiului, hrană ordinară, interior mizer, nevoie continuă de muncă grosolană obligată şi ridicul plătită, — cu acelaş fin şi nobil instrument cu care trebuia să cânte *plutirea lunii pe mişcătoarea mărilor singurătate* — şi pofte arzătoare, atât de ieftine pentru alţii, atât de scumpe, mai adesea imposibile de mulţumit pentru el, i-au grăbit scurta cale către tristu-i sfârşit.

Când era în culmea funcţionării, maşina cea admirabilă s'a stricat deodată: regulatorul, care avea dela început în aliajul său un punct ţicnit, s'a frânt în toiul mişcării: « organele erau acum sfărâmate şi maestrul nebun! ». Până aci trăise destul de rău... Cine ar fi, nu plătit, ci barem citit versurile lui? Aproape niminea. Câţi îl ştiau că există? Foarte puţini. De-acu 'ncolo, ţin'te popularitate!...

Mulţi cuminţi trec pe drum şi, dacă nu sunt şi puternici, din câţi îi cunosc d'abia unii le scot căciula; dar după un nebun, fără să-l cunoască nimeni, se strânge şi se ia toată lumea. Şi astfel succesul primei ediţii a întrecut toate aşteptările editorilor.

A trecut apoi câtva timp şi l-am revăzut. Intâia criză trecuse; nu mai era acelaş om, dar era un om ca toţi oamenii, cu mintea normală întreagă, şi tocmai de aceea nu mai era acelaş om.

Era liniştit, trist, sfios, şi, o probă mai mult că devenise iar cuminte, era cam ruşinos având conştiinţa deplină de tot ce i se întâmplase. Acum încalte nu mai poate încăpea vorbă, era în completă mizerie.

Iată ce scria el către un amic, — scriptura este excesiv de îngrijită, pare că s'ar fi temut ca nu cumva, din vreo aruncătură mai liberă a condeiului, să iasă bănuiala că mintea i-ar fi câtuşi de puţin nestăpânită, — iată:

« Boala îndelungată de care am suferit m'a împiedicat dela ţinerea unei corespondenţe regulate. Acum fiind întru câtva mai restabilit, vin a vă ruga să v'aduceţi aminte de mine, de lipsa aproape absolută în care mă aflu. Dacă vă este cu putinţă a-mi veni în ajutor, vă rog, a o face cât mai curând, căci cea mai mare mizerie mă ameninţă... ».

Trist document!

După destulă vreme de mizerie, a venit recidiva şi apoi, din fericire, moartea.

Moartea — ea a desăvârşit opera nebuniei. Creerul care a gândit despre soarta omului de geniu —

Or să vie pe-a ta urmă în convoiu de 'nmormântare
Splendid ca o ironie, cu priviri nepăsătoare;
Iar d'asupra tuturora va vorbi vr'un mititel,
Nu slăvindu-te pe tine, lustruindu-se pe el
Sub a numelui tău umbră...

— n'a apucat încă să putrezească bine, şi ce de asociaţii şi comitete care să-i garanteze trecerea la posteritate! ce sgomot! ce popularitate: ce de « mititei »!

Dar nu e meritată popularitatea aceasta? se va zice.

— Ba da.

— Dar nu era în adevăr un om de geniu?

— Nu mai încape vorbă.

— Dar nu se cade să ridicăm statue la asemenea oameni?

— Negreşit... Insă...

Ieri d'abia îl cunoşteau şi-l apreţiau câţiva prieteni de aproape, şi astăzi e un nume la modă, universal cunoscut; ieri d'abia avea ce mânca « în lipsă aproape absolută de subsistenţă, ameninţat de cea mai mare mizerie », şi astăzi se mănâncă mulţi bani, direct cu opera lui, indirect sub pretextul numelui lui; ieri d'abia haine şi hrană, astăzi statue şi monumente de bronz, de marmură, de... hârtie velină — mai ştiu eu de ce!

Atât de desăvârşită necunoaştere şi părăsire în viaţă, ş'apoi într'o clipă atâta sgomot, atâta solicitudine şi închinăciune după moarte!

Apoi nu-i aceasta o crudă ironie?

1890 Iulie

DOUĂ NOTE

Am de mult intenţia să dau publicului o sumă de note asupra vieţii lui Eminescu, — fiindcă inexactităţile, nimicurile născocite, neadevărurile absurde ce se spun de trei ani de zile pe socoteala lui mă revoltă tot atâta cât mă revoltă şi scandalul cu portretele şi busturile puse fără sfială în circulaţie ca fiind ale lui, ca şi cum ar fi vorba, încă o dată zic, de un tip din evul mediu, iar nu de cineva care a trăit în mijlocul nostru atâta vreme; — până atuncea este, crez, aici locul să spun următoarele:

Cu toată inegalitatea temperamentului său, Eminescu avea două coarde totdeauna egal de întinse; veşnic înamorat şi veşnic având nevoe de bani — se putea altfel? şi poet şi sărac... Veşnic visa nişte « mâini subţiri şi reci », veşnic vâna un cămătar, care să-i cumpere pe nimica leafa 'nainte cu câteva luni.

Aşa, odată, ca totdeauna, înamorat şi fără un ban, a venit de dimineaţă la redacţie foarte amărît: avea acu numaidecât « nevoe de o sumă însemnată; dacă n'o găsea, se 'mpuşca ». N'a voit să ne spună de ce anume acea sumă şi de ce atâta grabă, a refuzat să meargă să prânzim ca după obiceiu împreună şi a dispărut dintre noi.

Seara, se afla... unde? la bal mascat la Teatru. Trepădase toată ziua după cămătar; îl găsise, din norocire; luase iar bani cu procente orbeşti; îşi cumpărase un rând de haine de lux; cilindru, botine de lac, mănuşi galbene, şi dechizat astfel cât putuse mai bine, umbla de colo până colo amestecat p'în mulţimea de gură-cască. Urmărea foarte gelos pe persoana gândurilor lui, care avea o patimă nespusă pentru *flirt* sub mască şi domino — lucru ce, prin

trivialitatea lui, lovea pe poet şi'n amor şi'n mândrie. Norocul în ziua aceea n'a voit să fie întreg pentru bietul nostru prieten: pe uzurar i-l scosese în cale bine dispus; pe femee o trimesese la bal pentru altcineva. Nu e vorba, după bal, galantul contrariat « şi-a plătit *un souper fin* » — ceeace l-a făcut să fie a doua zi foarte fără chef, cu atât mai mult cu cât era foarte uşurat de greutatea banilor prinşi cu destulă alergătură în ajun: ca toţi oamenii de felul lui, îi asvârlise seara ca să-i dorească dimineaţa.

*

Versurile citate la pagina 7 sunt exact acele pe cari Eminescu le-a citit în « Junimea ». Mai târziu s'a făcut modificarea lor după observaţiile şi cererea câtorva persoane din cercul acela, a căror sensibilitate extremă se simţea jignită de expresiile prea viguroase, prea crude ale poetului. El — se ştie bine aceasta — a făcut concesiune delicateţii acelora şi a 'ngăduit să se toarne în veninul lui nativ şi sincer puţină apă de trandafir... să i se schimbe *Fàmenii* în *Oamenii* şi *scârbi* în *mâhni*; dar nu din toată inima a făcut această concesiune, deşi, în discuţia fără şir nici căpătâiu ce se iscase, ca de obiceiu, după citirea poemei, stăruise şi « votase » pentru modificarea anodină şi o damă, la care el ţinea foarte mult în acel timp.

Le spun acestea ca să nu se crează de către public — mai puţin iniţiat în ale mişcării literare — că ar fi citaţiunea de mai sus o falsificare: este o variantă originală, aceea anume la care ţinea poetul, o variantă ce mi se pare mie, care am groază de « apa de trandafir », cu mult preferabilă celei puse în vânzare de domnii editori. Eminescu nu era androgin, era bărbat; el pe impotenţii intelectuali nu-i considera ca *oameni*, ci ca *fàmeni*, şi de aplauzele lor nu s'ar fi *mâhnit* — se *scârbea*.

Dar la varianta aceasta cedase el cel puţin, sub ce influenţă nu ne pasă... Mai târziu însă s'a petrecut ceva mai rău... mai târziu, pe când artistul era cu mintea bolnavă, s'a făcut în opera lui publicată în volum îndreptări, purgări şi omisiuni cu desăvârşire arbitrare. Eu crez că asta trebue relevat.

Editorii sunt liberi să tragă câte exemplare vor, să le vânză cum şi cât le place, să profite de munca şi de pe urma sârmanului pierdut cât pot, sunt liberi; să rămână negustorul 'cinstit şi câştig bun să-i dea Dumnezeu; dar să stea la taraba lui şi să nu s'amestece a poci opera artistului.

Criticii din parte-le, « cu flori deşarte, cari roade n'au adus », sunt liberi să judece, după cum îi taie capul, acea operă, să desbată, să analizeze, să explice, să comenteze, să interpreteze şi câte toate — tot lucrări de seamă şi de fond:

Şi când propria ta viaţă singur n'o ştii pe de rost,
O să'şi bată alţii capul s'o pătrunză cum a fost!
Poate vreun pedant cu ochii cei verzui, peste un veac,
Printre tomuri brăcuite aşezat, şi el un brac,
Aticismul limbei tale o să-l pună la cântar,
Colbul ridicat din carte-ţi l-o sufla din ochelari,
Şi te-o strânge 'n două şiruri, aşezându-te la coadă
In vreo notă prizărită sub o pagină neroadă.

De această onoare postumă nu poate scăpa niciun om de talent, şi orice generaţie e mai mult sau mai puţin bogată de aşa grindini de opiniuni, de teorii şi de « note prizărite sub pagine »... savante.

Biblioteci întregi s'au scris numai despre « Hamlet », şi roatele tipografilor noştri de mii şi sute de ori se'nvârtesc pe zi şi or să se mai învârtească în pofida lui Eminescu. Liber încă odată oricine să-şi alăture pe o bucată de hârtie numele-i de o zi cu un nume pe veci trainic, cum se aprinde un chibrit în faţa soarelui; liber e oricine să spună despre o operă de artă şi ce ştie şi ce nu, şi dacă o pricepe şi dacă nu, numească-se el Taine, sau fie ilustrul ciubotar al lui Apelles. Pe vârful unui obelisc bătrân se abate câteodată şi un vultur, dar mai ales se strâng totdeauna roiuri de muscuţe să bâzâie pe creasta monumentului înfierbântată de arşiţă. Apele norilor, vânturile vremilor spală şi svântă piatra nobilă de urmele acelor efemere, şi ea rămâne tot curată ca mai nainte şi pentru mai nainte. De clintit nu o poate clinti decât trăsnetul cerului, ura fanatică a sectarilor exaltaţi, ori securea Vandalului imbecil şi rău, sau ignoranţa barbară, care doboară şi sfarmă frumuseţea ceea

ca să-şi facă un prag inform la o sârmană colibă... Dar astea toate sunt elemente oarbe ale naturii, mişcate de sus fără conştiinţă, de jos de o conştiinţă din cale afară obtusă ori smintită... Insă a ciunti cu conştiinţa limpede şi cu sânge rece o operă de artă?... Şi de asta e vorba aici.

Care artist, care amator, care om de bun simţ şi de treabă ar îndrăzni să ia un penel şi să îndrepteze o trăsătură măcar a unui Rafael, să prefacă numai o măsură a lui Beethoven, ori să potrivească coapsa lui Apolon sau şoldul unei Venere, după personala lui judecată şi după pornirea gustului său actual? Lucrarea ce un mare artist ca Eminescu o lasă este, cu toate calităţile şi defectele ei, ceva sfânt, fiindcă'n ea se întrupează pipăit, şi pentru o viaţă mai durabilă decât chiar a neamului său întreg, gândiri şi simţiri de veacuri ale acestuia, şi de aceea, fără teamă de exagerare, s'a putut zice că o aşa lucrare este patrimoniul omenirii întregi, nu numai a unui neam.

Şi aşa dar a pune mâna fără sfială pe o asemenea lucrare cu calităţi eterne şi a cuteza s'o potriveşti sau s'o mai cioplești, după trecătorul tău gust şi cu competenţa ta discutabilă, discutabilă pentrucă e negativă faţă cu realitatea evidentă şi palpabilă a monumentului ce-l judeci — discutabilă fie ea cât de autorizată în părerea-ţi proprie şi a câtorva clienţi — va să zică a mutila lucrarea de artă pentru restul fără capăt cunoscut al lumii şi vremii, este a te face vinovat de o faptă reprobabilă, este, cu un cuvânt, o profanare... Iar de profanare nu e capabil decât un om fără inimă şi cu spiritul îngust, un om care nicio dată nu se poate uita pe sine, care nu poate avea nicio ridicare de suflet pe d'asupra egoismului strâmt, nicio emoţie... cum să zic? impersonală, — ca să întrebuinţez şi eu nişte platitudini platonice scoase de curând iar la modă, — nici un fel de respect chiar când se află în faţa lucrurilor sfinte... fiindcă n'are, fiindcă nu poate avea nimica sfânt pe lume.

Veacul acesta care se stinge, a inaugurat, spre onoarea lui, şcoala aşa numitului spirit de examen, pentru a putea măsura cât mai exact încrederea ce trebue să aibă urmaşii în afirmările străbunilor; *jurare in verba magistri* este

astăzi, din norocire pentru spiritul uman, un adagiu mort şi 'ngropat.

Astăzi critica onestă şi în adevăr savantă cearcă să elimineze din textele clasicilor antici alterările introduse de pe vremuri de către copiştii nepricepuţi sau infideli, şi să afle în fine adevăratul original. Ea râcâe de pe zidurile monumentelor scoarţa pusă rânduri-rânduri, după mode trecătoare, de către nişte restauratori inculţi, ca să afle formele primitive curate; ea restabileşte numele asiriane, pe cari transcriitorii ebraici din primele secole ale erei noastre le-au deformat după sensul actual al lor prin introducerea punctelor vocalice subtscrise în vechile cărţi biblice; iar din miturile străvechi asiatice, încărcate, în migraţia lor pe atâtea ş'atâtea drumuri, de elemente eterogene şi întunecătoare, distilându-le cu dibăcie, scoate raze de adevăr ce ne luminează origina neamurilor Europei civilizate.

Noi Românii avem pretenţia îndreptăţită şi interesul a ne pune în rândul acestor neamuri, alături cu popoarele moderne; trebue dar să înţelegem că nu putem asista nepăsători la alterări voite sau nevoite făcute subt ochii noştri în textul celui mai mare scriitor român; şi astfel oricine e dator, credem, a denunţa opiniei publice luminate, falşificarea copiei — atât mai rău dacă de fapta lui neertată copistul nu s'ar putea scuza numai cu ignoranţa.

UN ARTIST

Mai mult decât oricare alta, breasla bărbierească mi-este foarte simpatică... Briciul e rudă cu dalta, cu penelul, cu coturnul, arcuşul, condeiul — mai ştiu eu cu ce! De aci, neînvinsa pornire către artele frumoase caracteristică la toţi bărbierii. O sumă dintre dânşii, împinşi de patima lor pentru teatru, s'au făcut artişti dramatici; mulţi alţii scriu poezii, de obişnuit lirice, mai adesea galante; mai toţi trebue să ştie cânta cu un instrument, prin ajutorul căruia, în momentele pierdute, îşi traduc în melodii acea încărcare de simţiri ce ni-o dă, unora dintre noi, lumea cu lumina ei, cu formele, mişcările şi sgomotul ei... Da, cum se rupe la vreme copilul din mamă, acea încărcare de simţiri caută să se rupă din sufletul nostru: trebue înapoiată cui ni-a dat-o. Ascunsă 'n noi, ne munceşte, ne chinue, nu ne dă pace pân'ce n'o întoarcem în dar lumii, care n'o recunoaşte şi n'o primeşte de cât învăluită în fâşii smulse din sufletul nostru — pecetia sincerităţii darului.

Dar e oare un mijloc mai puternic ca să ne scăpăm de toată haotica năvălire a lumii întregi în bietul nostru suflet, decât divina muzică? — vagă şi vastă ca şi lumea, ca şi aceasta nepătrunsă şi fără alt înţeles decât înţelesul cel mare şi singurul — armonia... De aceea, bărbierii, ca toţi artiştii, iubesc aşa de mult păsările cântăreţe. Sub puful aripelor palpită un sânge atât de cald! Sufletele acelea mici ştiu să arunce lumii aşa de bine aceea ce primesc dela dânsa! Noaptea de Iulie şi pădurea cu mirosul ei înviorător, cu atâtele-i umbre de frunziş cu atâtele-i lumini de sus dela razele răcoroase ale lunii, de jos, dela licuricii neastâmpăraţi, şi mişuiala discretă a insectelor prin

păiş, şi răsuflarea femeei care se lasă s'o plimbi alene pe poteca umedă de rouă... toate — toate sunt în romanţa mistică a privighetorii... şi psalmul triumfal al ciocârlanului este sublimul răsărit de soare pe şesul neundoiat al Bărăganului!

Să lăsăm însă astea şi să venim la artistul meu — bărbierul care mi-a ras întâi barba şi care mi-o rade şi acuma.. Intâi o rădeam că n'o aveam, azi o raz că o am — albă... Bărbierul meu a fost în tinereţe corist la teatru. Ştie să cânte cu ghitara, cu flautul şi cu ţimbalul — le-a învăţat fără profesor. Are două pisici foarte bine educate: una învârteşte o minavetă mică ce cântă mazurca şi cealaltă joacă. Toţi pereţii prăvăliei lui sunt acoperiţi cu o mulţime de colivii, în care ciripesc fel de fel de păsărele. Pe subt colivii sunt atârnate pretutindeni cadre: planul Sevastopolului cu luarea turnului Malacof, execuţia lui Maximilian, capitularea Sedanului, portretul răposatului Abdul-Medgid şi altele.

In această mică galerie, se află şi o operă originală a artistului meu. Nu este lucrată cu penelul, e ţesută în fire de păr de toate nuanţele posibile: ea înfăţişează un munte depărtat în fund; pe vârful lui stă un călător, iar la poale-i curge o apă mare; dincoace de apă e un cioban, care păşunează o turmă de o speţă destul de problematică; în sfârşit, călătorul din vârful muntelui îşi aprinde ţigara la luleaua ciobanului din vale... Ce perspectivă! De câte ori mă rade, o admir, căci într'adins m'aşează cu faţa spre opera lui — ştie bine cât îmi place.

Artistul meu avea odată doi cocoşi, pe care-i deprinsese la beţie şi încă beţie de alcool, fiindcă le dedea boabe şi grăunţe zăcute 'n rom. Am văzut într'o dup' amiaz de vară, în faţa prăvăliei, pe desfrânaţii aceia beţi turtă, făcând mustră şi defilând soldăţeşte, ca doi muscali pe două cărări, pe dinaintea unui căţel, alb şi creţ, muiat în boia de băcan pentru roşit ouă. Samurache stetea sluj, cu o chivară de hârtie în cap, încins cu o sabie enormă şi având se 'nţelege tot aerul sever necesar situaţiei... Artistul meu şedea picior peste picior pe laviţă şi le comanda, cântându-le din ghitară marşul dela 48... Era atâta nerv în

ritm, atâta suflare marţială în executarea bătrânului cântec popular, că m'aşezai pe laviţă alături cu comandantul şi'ncepui să-l acompaniez bătând toba cu deştele pe fundul pălăriei — fără asta nu mergea; toba cu grupetele ei în contra-timp, asta e piperul marşului; — iar droaia de copii din mahala, adunaţi să admire cocoşii, se puseră deodată la rând smirna şi, apucaţi de mişcarea covârşitoare a sunetelor, porniră să defileze în urma cocoşilor de colo până colo şi înapoi şi iar, tropăind voiniceşte cu picioruşele lor goale pe paveaua încinsă de soarele de vară... Şi pentru ca parada să fie deplină, o adiere de seară — ce binecuvântare după o zi de arşiţă! — făcu să fâlfâie mândru d'asupra tutulor acestor bravi, prosopul alb curat, aninat sus, la uşa bărbieriei.

Până târziu seara a urmat parada în faţa unei asistenţe foarte numeroase. Când s'a înoptat bine, s'a dat comanda ruperii rândurilor, şi artistul meu, ridicându-se în picioare şi scoţându-şi ghitara de pe gât, a anunţat publicului:

« Mâine seară mai frumos!».

Mai frumos... nu se putea.

Insă nu e numai artist, este şi un om de spirit. Pe vremea războiului din 78 avea un mierloiu care fluera căzăceasca şi o gaiţă diplomată care vorbea ruseşte. Cum intra unul dintre aliaţi în prăvălie, gaiţa îl întâmpina cu: «*Zdraste! Zdarov?*».

După ce amicul meu trăgea perdaful din urmă şi-i da voe muşteriului să se scoale, gaiţa, schimbând tonul striga: «*No haraşò! Davai paruski!*».

Şi până dispărea dincolo de răspântie, cazacul încântat de aşa cordială primire, mierloiul îl petrecea fluerându-i cântecul fierbinte al patriei îndepărtate.

NOROCUL CULEGĂTORULUI

Dedicat Ucenicilor-tipografi

A fost odată un băiat sîrman: şi făcându-i-se Maichii Precistii milă de el, s'a prefăcut călugăriţă şi i-a ieşit înainte când bătea el hoinar drumurile.

« — Mă băeţele, ce tot umbli tu, de colo până colo, fără rost? Uite, o să vie iarna; tu n'ai părinţi, adăpost n'ai, haine nu, n'ai de niciunele... Vrei tu să te procopseşti?

— Vreau, sărut mâna, maică...

— Atuncea... vino cu mine ».

Şi a plecat băiatul după maica stariţa. Ea l-a dus la o tipografie şi l-a băgat ucenic; i-a dat ceva mărunţele pentru covrigi, l-a blagoslovit şi s'a dus.

A început atunci pentru băiatul sărac frecuşul jugului vieţii: vânzarea puterilor de azi pe o bucăţică de pâine pentru mâine, de mâine pentru poimâine, ş'aşa tot mereu, muncă sdrobitoare câtu-i ziulica de lucru, de sărbătoare, ba şi de duminică până 'n amiaz; asprimea celor mari; uşoare greşeli plătite cu vorbe şi lovituri prea grele, şi silinţa nici odată răsplătită cu o vorbă bună măcar, şi dureri de dinţi prăpădiţi de otrava plumbului, şi usturături de urechi trase la corecturi date prost... şi câte şi mai câte... Avea de ce să mulţumcască maichii stariţei, nu-i vorbă.

Dar... le-a răbdat toate.

A crescut băiatul canonit şi muncit şi a ajuns după ucenicie, culegător. Ş'a stat el aşa lucrător multă vreme — şi multă şi grea. Intr'o seară, amărît rău de sărăcie şi osteneală, tocmai când trecea să se ducă acasă pe drumul pe unde se 'ntâlnise în copilărie cu maica stariţa, şi-a adus

aminte cu dor şi cu obidă de ea, ş'aşa s'a gândit de adânc la dânsa, că numai iacăt'o înaintea lui, tot aşa de blândă şi de tristă ca ş'odinioară, tot aşa de tânără şi de frumoasă de par'că nu trecuseră valurile vremii şi peste ea ca peste toată lumea.

« Te gândeai la mine? »

— Da, maică, mă gândeam la sfinţia ta, că tare mi-e sufletul acrit şi m'am săturat să mă chinuesc atâtea ceasuri pe zi şi să nu mă procopsesc toată viaţa... şi-mi dam cu socoteala că sfinţia ta trebue să ai trecere în lumea asta...

Da maica stariţă zâmbi cu mâhnire şi-i tăiă vorba cu bunătate:

« In lumea asta?... nu prea am trecere dela o vreme.

— Şi de aia vream să te rog, zise lucrătorul, să-mi faci şi mie rost de vreun noroc mai bun.

— Să vedem... să mă rog poate de fiu-meu.

— Da ce e fiul sfinţiei tale?... are vreo putere?

— Apoi de! eu aşa gândesc... Da ce ai vrea tu?

— Ştiu eu? aş vrea să nu mai lucrez aşa de mult pentru atât de puţin câştig.

— Bine, zise maica stariţa... Atuncea, dacă-i aşa, o să mă rog de fiu-meu să te norocească ».

Şi râdică ochii ei sfinţi, şi dulci cum îi cerul senin, în sus şi zise:

« Fiul meu, fiul meu! fă'mi pe gând şi dă omului ăstuia necăjit, că e omul nostru, ce mă rog eu: scuteşte-l de atâta oboseală, şi dă-i şi lui un dar: pentru fiece bârfire ce-a trecut p'în degetele şi p'în vingalacul lui câte trei parale, două pentru fiece minciună şi câte o para pentru fiecare două nerozii.

— Aoleu! maică, zise culegătorul, iar cu paraua? văz eu că tot neprocopsit o să rămâiu.

— Taci tu, răspunse ea, şi aibi credinţă — vorba fii-meu: credinţa ta te va mântui... Noapte bună!

— « Noapte bună, maică »!

Şi s'a dus maica stariţa.

Lucrătorul a pornit şi el spre casă. Când să intre, ce să vază?... Nevastă-sa — că uitasem să vă spuiu, de degrabă

ce mi-e să isprăvesc, că se şi însurase — nevastă-sa aprinsese o sumă de lumânări şi ţopăia p'în odaie singură.

« Ce e femee? zise omul; ce! ai înebunit de joci tontoroiul singură fără flaşnetă măcar? »

Aş! femeea n'aude n'a vede: dă-i nainte! ba încă sare şi-l ia de gât şi pe el şi-l târăşte şi-l învârteşte, dă-i la dreapta, dă-i la stânga, mă rog ca nebunii, până ce cad amândoi pe câte un scaun gâfâind. Bietul om începe să-şi facă cruce ca de alte alea;

« Să ştii că mi s'a smintit femeea de necazul sărăciei! »

După ce s'a mai odihnit ea şi a răsuflat niţel, s'a sculat de pe scaun şi zor-nevoe să-l ia iar la danţ. El, de frica tontoroiului, sbughi pe uşă-afară! Ea după el!... şi-i spune toată pricina veseliei ei, pe cum că pe la toacă se trântise puţin obosită de spălatul rufelor şi i se arătase în vis Maica Domnului şi-i zisese:

« Femee, să scobeşti cu un cuţit sub vatra din tindă, şi o să găseşti acolo o oală, şi ce-o fi în oala aceea al vostru să fie ».

« Şi uite! » zice nevasta, şi ridică plapuma... Ce să vezi! Poli, galbeni, patace, franci, băncuţe, hârtii de 20, de 100 ba şi de 1000! pe care le vărsase din oală în pat.

Şi astfel s'a procopsit culegătorul nostru şi a mulţumit maichii stariţii că-i menise aşa de bine.

Pe urmă, mai târziu i s'a deschis lui capul şi s'a domirit cine să fi fost călugăriţa, că aici stătuse putere dumnezeească la mijloc şi că el se procopsise aşa, fiindcă de atâta amar de vreme era culegător la un ziar mare cotidian:

Trei parale bârfirea, două minciuna şi nerozii... două de-o para!

TEMĂ ȘI VARIAȚIUNI

TEMA

Aseară, pe la 6 ore, un foc a isbucnit la o casă peste drum de cazarma Cuza în Dealul-Spirii. Mulţumită activităţii pompierilor şi soldaţilor, focul, deşi bătea un vânt puternic, a fost năbuşit în câteva minute. Pagubele nu prea sunt însemnate.

(Universul)

VARIAŢIUNI

I.

De patru ani împliniţi aproape de când reacţiunea ţine în ghiare Belgia Orientului, care din lipsă de energie în evoluţiunea ei către progres, un progres bine definit de aminteri prin spiritul tradiţional şi istoric, şi ocazionat întru câtva, deşi jenat oarecum, de evenimentele economice din urmă, în care duplicitatea reacţiunii a întrecut toate marginile şi a atins limita tutulor speranţelor de îndreptare, speranţe ce nu pot fi întemeiate pe câtă vreme reacţiunea cu oamenii ei fatali, cari nu se tem nici de lege nici de Dumnezeu, nici de judecata, nepărtinitoare dar aspră, a Istoriei, au avut cinismul prototipic şi revoltător s'o declare, cu cea mai enormă desinvoltură şi exuberanţă într'o memorabilă şedinţă a Parlamentului, care a avut imprudenţa, sau, mai bine zis, impudenţa de a'şi pune botul pe labe şi, strigând ca mamelucii *mea culpa*, au trecut la ordinea zilei,

ordine de zi pe care Istoria unei ţări, ce se mai bucură de cea din urmă doză de respect de sine, trebue s'o înregistreze cu desgust şi ruşine, de oarece când *sic volo sic jubeo* domneşte într'o ţară ca maximă de înaltă politică şi când, ca raţiune de stat, se constitue bunul plac al unor reacţionari fiefaţi, nu ne putem aştepta decât la atâtea şi atâtea infamii de tot soiul şi altele încă, dar însă nu credeam, pentru ca să ajungem aici, nu credeam, o mărturisim *coram populo*, oricât am fi crezut de infamă reacţiunea concentrată şi atotputernică, să ajungem şi la incendii ca acela ce s'a petrecut în Dealul-Spirii peste drum de cazarma Cuza, care trebue să serve cetăţenilor de învăţătură şi să rămâie o pată neştearsă şi îndelebilă asupra acestui negru regim, pretins alb, regim al incendiului, căci dacă pompierii, opera venerabilului şi bătrânului general Florescu, nu stingeau focul, cine ştie cât mai ardea!!!

(Un ziar opozant, fără programă. nuanţă liberală-conservatoare).

II.

Aseară iust la orele când puneam ziarul ediţia a cincea supt presă, în Dealul-Spirei vis-à-vis de casarma Cuza, un incendiu a sbucnit.

Din causa vântului violinte, care sufla puternic de la occidinte spre oriinte, incendiul a produs o mare panică printre cetăţiani şi cetăţiane.

Pompiarii cu câţiva serginţi şi oficiari — generalele era absinte — au mers la localitate, unde cu greu au sbutit să năbuşească sinistrul, care apăruse deja la steriorele casii atinse.

Cu această ocasiune vom repeţi dechiaraţiunile făcute în organul nostru de atâtea ori, privitoare la instituţiunea pompiarilor.

Am zis, zicem şi de datoria noastră este să o repeţim mereu protivnicilor noştri dela guvern:

Speriinţa ne-a probat până la evidinţă, că:
până când nu vom avea pompiari-cetăţiani,
până când nu vom avea cetăţiani-pompiari,

nu vom sbuti să ridicăm această instituţiune la treapta la care ea în occidinte s'a ridicat.

Să avem patriotismul a lăsa de o parte spiritul de partită şi să ne întrebăm:

Până când cu spediinte?

Este cineva pompiar? — trebue să fie şi cetăţian;

Este cineva cetăţian? — trebue să fie şi pompiar.

Aceasta este eficace,

Este ecitabile,

speditiv,

iust.

Speriinţa din Dealul-Spirii până la stremitate ne-a probat că sperietura cetăţianilor şi cetăţianelor nesperiinţi adesea causa lăţirii straordinare a sinistrelor este.

Să căutăm deci:

a avea pompiari-cetăţiani,

a avea cetăţiani-pompiari.

Numai cu condiţiune d'a fi şi cetăţian cineva un bun pompiar este,

şi vice versa.

Şi se 'nţelege că aceea ce zicem în cetăţi despre cetăţiani, vom zice la sate despre sătiani:

pompiari-sătiani,

sătiani-pompiari.

Dar ne vor întreba protivnicii noştri:

Cine va comanda pe pompiarii-cetăţiani? pe pompiarii-sătiani?

Răspundem:

Ingeniarii,

Ingeniarii competinţi, inteliginţi, prudinţi, indipendinţi, speriinţi.

Numai astfel instituţiunea pompiarilor, puterică, va da roade scelinţi.

(Un ziar opozant cu câteva programe, nuanţă trandafirie).

III.

Décidément Maître Printemps n'est pas gai cette année-ci: du vent, de la pluie, de la pluie, du vent. Nos mon-

daines perdent leurs heures à regarder le baromètre, qui, insensible comme cette vieille Mère Nature, baisse, baisse toujours, on dirait les actions du Panama. Le dieu Plaisir et la Fée Bamboche s'entêtent a tenir fermés leurs temples, en dépit des voeux de leurs fervents fidèles; partant, plus d'encens sur leurs autels jadis si chargés de fleurs. C'est insensé comme on ne s'amuse plus en cette malheureuse fin de siècle, qui n'en finit plus avec ses surprises ravacholiennes.

Hier un grand incendie a eu lieu dans le Dealul-Spirii. Faute d'amusement, une émotion vaut toujours mieux que l'ennui. Le coup d'oeil était vraiment assez pittoresque. Beaucoup de monde à l'incendie. Notons en passant M-me Chose, une brune descendue d'un cadre de Murillo, en robe de chambre, superbe dans son négligé transparent; M-me Machin, un Rubens, non moins élégante, toute rouge d'émotion; la toute jeune M-me Bigoudiano, un rêve brillant de Watteau, ravissante avec sa chevelure blonde or qui frise naturellement sans aucun artifice, un bouton de rose sur le point de s'épanouir aux rayons de Phébus, harmonisant trés-heureusement avec le ton rougeâtre des flammes légèrement estompé par le voile de la fumée. J'en passe et des meilleures, dont le nom m'échappe. Puis un essaim de jeunes filles, fraîches comme des violettes qu'on vient de cueillir au bord du ruisseau limpide, les unes plus charmantes que les autres, et que l'incendie avec ses flammes, qui rappelaient les contes fantastiques d'Hoffman, et les braves et infatigables pompiers avec leurs manoeuvres paraissaient beaucoup amuser.

Après l'incendie, chambrée des plus select chez le rôtisseur du coin.

(Un journal chic).

IV.

Mai multe ziare ale opoziţiei vorbesc cu un sgomot asurzitor despre un incendiu ce ar fi avut loc în Dealul-Spirii peste drum de cazarma Cuza. Cu această ocazie încalecă iar pe faimosul dumnealor *Dada*, aruncând în spinarea

reacțiunii (sic) răspunderea pentru acest sinistru. Intru cât trebue să pună publicul temeiu pe spusele acestor foi, ce nu mai au câtuși de puțin respect de adevăr, iată:

Din sorginte oficială aflăm că nu a fost nici un incendiu ieri în Dealul-Spirii. Sinistrul cel grozav este o pură invențiune ieșită din fantazia nesecată și din bogatul arsenal de calomnii al adversarilor noștri.

(Un ziar oficios).

A ZECEA MUZĂ

In depărtata anticitate, — spun unii erudiţi, — nu se ştia să fie decât trei muze: *Mneme* (Memoria), *Melete* (Gândirea) şi *Aoide* (Cântarea). Cum s'au ridicat ele la patrat de au ajuns nouă?

Se zice că odinioară într'un oraş din Pelopones trebuiau, pentru un templu al lui Phoibos, statuele celor trei muze. Ctitorii templului au comandat la trei sculptori cu renume să lucreze cele trei statue până la un termen anume, rezervându-şi dreptul să aleagă pe cele mai reuşite. Ce s'a întâmplat însă?

Cei trei artişti celebri au venit la termen cu câte trei muze, dar fiecare dintre ei le reprezentase în deosebite feluri, cu deosebite atribute. Fiindcă toate erau minunat executate, au fost primite toate şi aşezate în templu... De trei ori trei, nouă.

Incetul cu încetul, lumea a uitat acea întâmplare, şi închipuirea meridională a mulţimii elene s'a stabilit asupra realităţii de nouă muze. A venit apoi Esiod şi a fixat pentru urmaşi, se 'nţelege după credinţele contimporanilor săi, numărul celor nouă surori divine.

Ele erau ficele lui Zeus şi ale Mnemosinei, zeiţa Memoriei. Iată cam ce zice bătrânul autor al « Teogoniei », după ce le-a spus pe nume şi le-a arătat fiecăreia în parte funcţiunile şi atributele:

« In Olimp stau ele şi cântă ispràvile minunate ale zeilor nemuritori; ele cunosc trecutul ca şi prezentul şi ghicesc viitorul, iar cu cântările lor măiestre înveselesc tot soborul zeesc ».

O naive bătrân, în ce vremuri copilăreşti ai trăit tu! Tu nu ştiai că are să vie o vreme când, pentru locurile şi funcţiunile la cari vor fi chemate, muzele tale n'or să mai poată a se 'mpărţi şi ajunge! Ţie nu-ţi trecea prin minte despre aşa numita «diviziune a travaliului», principiu mare şi larg pe care repauză astăzi tot progresul uman!

Ele trebuiau înmulţite, era o cerinţă modernă neînlăturabilă. Şi astfel, orice ar zice Esiod, muzele sunt în număr de zece — adică:

Intâiu, Clio, a Istoriei; a doua, Melpomena, a Tragediei; a treia, Talia, a Comediei; a patra, Euterpe, a Muzicei; a cincea, Terpsichora, a Danţului; a şeasea, Erato, a Poeziei erotice; a şaptea, Caliope, a Poeziei epice şi a Elocuenţei; a opta, Urania, a Astronomiei; a noua, Polimnia, a Poeziei lirice şi a Mimicei, şi... a zecea...

A zecea: *1200 franci*, muza specială a Teatrului Naţional din Bucureşti.

In adevăr, dacă cele nouă muze nu au vreme să se ocupe şi de daraverile noastre naţionale, şi se refuză să inspire şi pe vreun român a face o piesă de teatru, — noi să stăm cu mâinile în sân şi să nu inventăm o a zecea muză ad-hoc?

Ar fi o laşitate din parte-ne! — Şi astfel Onor. Direcţiune generală a Teatrelor publică anual un concurs cu un premiu de 1200 de lei şi cu termen de trei luni, — muza, care va să zică, vine câte 400 lei pe lună — pentru o muză modernă şi pentru o mică naţiune ca a noastră, e deja foarte frumos! — un premiu, zicem, de 1200 lei pentru o piesă de teatru, anume: «trasă dintr'o baladă naţională, fie tragedie, fie dramă, melodramă, comedie, feerie, fie ce-o fi, numai să fie lungă ca să ţie o seară întreagă spectacolul».

1200 de lei trebue numai decât să inspire pe câţiva inşi a deveni poeţi, şi devenind poeţi să devie anume poeţi dramatici, şi devenind poeţi dramatici să scrie câteva piese lungi şi bune, din cari una să fie «foarte lungă şi foarte bună».

Cât suntem noi modernii de metodici pe lângă antici! Ba, pentru mândria noastră naţională, nu mă sfiesc a spune: cât suntem de metodici noi Românii pe lângă moderni!

Nu vrea Melpomena să dea şi pe la noi? Face nazuri Talia? Atâta pagubă! 1200 lei... şi curg capod'operile.

Nu avem talente pentru poezia dramatică? nu-i adevărat! 1200 lei — şi să vedeţi cum răsar talente de la Tisa pân'la mare.

Şi mai întâi, cărui june nu-i trebuesc 1200 de lei? Şi apoi, care june român nu poate face o piesă de teatru şi bună şi lungă?

O cetate mai puţin apărată este o cetate în care se poate pătrunde mai uşor decât într'o cetate mai bine apărată. Aşa e?... N'aveţi teamă; n'am să vorbesc de fortificaţiile capitalii noastre — destul şi foarte bine le apără d. ministru de războiu care când este. Vreau să fac numai o apropiere de idei, şi adică: un cap fără păr, un cap chel, este un cap mai puţin apărat decât un cap înzestrat cu această podoabă... nu-i aşa? Ei! este ceva care, cu cât e capul mai puţin apărat, cu atât mai greu pătrunde în el, anume convingerea că doftorie pentru chelie nu se află.

Dar dacă este peste putinţă a mai creşte părul acolo unde ar fi să crească, ce greu trebue să fie a-l face să crească acolo unde nu creşte niciodată? La călcâie, de exemplu or în palmă, or pe cerul gurii... De unde ştim însă?

Inchipuiţi-vă că citiţi următoarele:

« Muzeul Naţional de Curiozităţi Naturale din oraşul *** publică printr'aceasta un concurs cu un premiu de 1200 lei, între acei ce, de astăzi până în trei luni, vor avea crescute mustăţi în palmă. Mustăţile vor putea fi groase sau subţiri, negre, bălane sau castanii, sau vopsite în or ce faţă va voi concurentul, numai trebue să aibă o lungime de cel puţin cinci centimetri una. La concurs pot lua parte şi chiar acei ce n'au păr unde ar trebui să aibă ».

Concurs!...

Care va să zică atâta trebuie pentru ca să se nască şi ce nu se poate naşte de sine; atâta trebue pentru ca să poată naşte şi acela cui nu-i dat să dea naştere. Atunci am făcut o mare revoluţie în filosofie: am pus mâna pe cauza primară. *Ex nihilo nihil?*... Mofturi! Lumea n'a fost făcută prin concursul... împrejurărilor?

Dar nu mi-e dat mie, un biet cronicar, să filosofez...

şi mai la urmă mă importă foarte puţin cauza primară: o chestie mult mai modestă mă necăjeşte pe mine, şi pentru că rezolvarea prin concurs se impune astăzi ca cea mai metodică, am să public şi eu unul.

« Eu, având în vedere că am început să-mi constat apariţia câtorva fire albe în barbă;

« Având în vedere că pestriţătura ce mă ameninţă mă supără foarte mult;

« Având în vedere că pe de o parte m'am convins, prin experienţa altora, că văpseaua pe din afară lasă multe lacune regretabile la rădăcina firului, iar pe de alta că coloarea se schimbă după variaţiile timpului, aşa că sunt poznaşi cari prezic ploaia şi vremea bună pe unele bărbi mai sigur decât dumneata şi mine pe cel mai sensibil aneroid;

« Având în vedere că aplicaţia doftoriilor externe e mai belalie şi cere prea mult timp;

« M'am hotărît a da un premiu de 1200 lei aceluia care va inventa până în carnaval o văpsea de păr de luat pe dinăuntru.

« Mă mulţumesc cu orice nuanţă, numai durabilă să fie şi să-mi permită a dormi ne-legat la cap ».

Ce credeţi?... Eu sper să obţiu ce-mi trebue. Premiul este egal, termenul meu mai lung, şi ce doresc eu tot e mai uşor de căpătat decât ce cere onor. Direcţie a Teatrelor.

Am un amic farmacist care, între hapuri şi unguente, găseşte timp să şi rimeze şi face şi piese de teatru. Sunt foarte curios să văz pentru ce o să concureze; pentru văpseaua pe care o doresc eu, sau pentru piesa pe care o cere Teatru Naţional?

Dar cum e un băiat foarte activ, o să concureze poate pentru amândouă... Atât mai bine! De n'ar greşi numai adresa: te pomeneşti că vine la mine cu cine ştie ce tragedie lungă şi la Teatru merge cu văpsea de păr internă.

CONGRESUL COOPERATIV ROMÂN

— ŞEDINŢA DE INAUGURARE —

Şedinţa solemnă de deschidere a Congresului se începe la orele 1 d. a. sub preşedinţa d-lui Dem. Butculescu, prezenţi fiind 1000 de membri cooperatori.

Preşedintele, în termeni foarte frumoşi salută şi felicită pe membrii Congresului pentru patriotismul cu care s'au grăbit a veni să aducă luminile lor în această mare chestiune: protecţionismul naţional. D-sa termină arătând foloasele cooperaţiunii: cooperaţiunea trebue să fie pentru toţi Românii *cu minte o idee fixă.*

Se intră în ordinea zilei.

D. Moceanu, delicatese şi comestibile român, cu verva-i cunoscută, ţine pentru protecţionism un discurs *foarte sărat* şi *foarte gustat:* vorbele-i merg ca *untul* şi *bine cântărite* şi *socoteala fără cusur.* (Aprobări în tot publicul).

Directorul fabricei Lemaître, un om *cu multă greutate*, e de aceeaşi părere. D-sa crede că *fierul trebue bătut până-i cald*, că nu trebue lăsat guvernul în pace: până nu va admite protecţionismul şi nu va *turna* legi *pe acest tipar*, trebue *ciocănit* mereu. (Aplauze).

Un guvernamental liber-schimbist. — Luaţi seama: vrea să ne *potcovească*! (Râsete şi sâsâituri).

D. Iordache Ionescu, din Şelari, prezidentul « Spumei de Drojdii », Societatea comercianţilor Români de băuturi. — *Vin*, domnilor... ! (*Chef* mare şi *tămbălău* în toată adunarea). Oratorul se aşează la loc *mahmur* (Sgomotul se potoleşte).

D. Preşedinte. — Urmaţi, frate cooperator...

O voce. — De geaba! acuma *i s'a stricat gustul!*

Alta. — *Să-l dreagă!*

D. Iordache. — Nu mai! Dar cu principiile d-v. o să vă *frigeţi* rău de tot!

D. Basilescu, tipograf, atacând chestia cu multă ardoare, *culege* aplauze de *deosebite caractere*, cari de ilaritate, cari de entuziasm; în fine face o frumoasă *impresiune.*

D. Franke, croitor, o ia cu francheţă p'*alt ton.* Se vede aci *stofă* de orator. Discursul se *potriveşte* perfect. Liber-schimbismul nu e de *talia* unei ţări agricole: cu acest sistem ni *s'ar croi* o soartă *prea grea*, care *ne-ar strânge rău în spete; pardessus le marché*, fără să prindem de *veste*, ne-ar *căptuşi* străinii din cele două emisfere. Oratorul o *încheie* fără să treacă cu un milimetru *măsura* în privinţa celor două emisfere... Un *elegant* discurs! Se şoptea în congres că preşedintele *îl comandase* din vreme; e drept însă că bravul orator l-a dat *gata* după promisie *în 24 de ore.* (Aplauze unanime).

D. Preşedinte, care a primit o depeşe. — Domnilor, am să vă fac o comunicare. Iată depeşa pe care o primesc dela Direcţia generală a C. F. R.: «Onor. Congres cooperativ Român, *loco*, *motivele* pentru cari lipseşte d. Director general... ».

Doctor Chiriac. — Desigur iar întrerupere de *circulaţiune.*

D. Preşedinte. — Intocmai. D. Director s'a înţepenit la Chitila. Noi, regretând *locomotivele*, reintrăm în ordinea zilii.

D. Stancu Becheanu, lipscan. — Domnilor, pe când vorbeau onor. preopinenţi, amicul meu, nenea Ghiţă Pencovici, îmi dedea *cu cotul* (Râsete). Puteţi râde, domnilor! n'o să-mi *măsor* eu la bătrâneţe vorbele cu *santimetru*... Ii ştiu pe toţi ce *cumaş* sunt; *materia* asta o cunosc, slavă Domnului! nu mi-e ruşine! Ţara asta vrea profteţionism — nu mai încape *tocmeală!* Eu sunt sincer, eu nu sunt din acei oratori *de modă nouă*, cum am văzut la *jurnalele din urmă*, ca să scot *panglici* pe nas.

Doctor Toma Ionescu. — *Panglică? cu operaţie!*

Doctor Chiriac. — *Cezariană!*

D. Preşedinte. — *Nu tăiaţi* vorba oratorului, vă rog.

D. S. Becheanu (urmând). — Eu adică în sfârşit, eu

zic guvernului: *Coniţă!* adică pardon! domnule! *cu preţul ăsta nu ne dă mâna:* este *peste poate.* Dar mai în sfârşit, văzând la o adică refuz din partea *muşteriului*, ăstaa... a guvernului vreau să zic, putem zice: *târgul n'are supărare, noi am cerut; d-v. ce daţi?* (Aplauze).

D. Staroste al birjarilor, un adevărat pravoslavnic în materie economică, *biciuind* liber-schimbismul, compară Congresul cu a cincea *roată la căruţă.* La imputarea ce i s'a făcut că e liber-schimbist, aminteşte proverbul cu *capra* şi oaia: la imputarea că n'a luat *bărbăteşte* iniţiativa unei *mişcări mari* a corporaţiunii sale, zice *bate şeaua să priceapă iapa!* Ei, domnilor, adăogă oratorul, pisica cu *clopoţei*, nu prinde şoarecele! Nu trebue să *tragem când la dreapta, când la stânga;* trebue *să mânăm* chestia *tot înainte*; căci, dacă mergem tot aşa *hâţa hâţa*, o vârâm *cu oiştea'n gard!* — Oratorul *se opreşte* aci.

D. Bossel, tapiţer, spune că nu face ca colegul d-sale d. Olbricht, care se ascunde *după perdea: ţinta noastră e fină.* D-sa pune chestia pe *tapet.* Cifrele statistice sunt *oglinda* perfectă a situaţiei. Cu protecţionismul am merge ca pe *rotile;* de înlăturarea acestei sisteme, nimic n'ar putea să ne *console.* D-sa sfârşeşte spunând că situaţiile economice sunt totdeauna *mobile.* (Aplauze zgomotoase).

D. Alexandriu, farmacist, ţine un spiciu foarte *coroziv;* d-sa trage *un praf* adversarilor protecţionismului. Blamează într'un mod *drastic* pe acei ce n'au în *combinaţiile* lor acea *curăţenie* caracteristică Românului, şi cari vor să lase pe străini să stoarcă ultimele *picături* din forţele ţării, până când într'o bună dimineaţă să ne pomenim *hap!* că ne înghite străinul! Ei! şi pe urmă nu mai e *leac.* (Aplauze repetate).

D. Prager Iulius, blănar, ţine un discurs cu totul *hors de saison;* d-sa se 'ncurcă în citate de proverbe uzate: *lupul* părul îşi schimbă, dar năravul ba; asta'i altă *căciulă!* de ce n'are *ursul* coadă şi *lupul* d'abia o poartă; umblaţi cu *vulpea* 'n sac! şi altele. In fine un discurs să *nu-l mănânce nici moliile.*

D. Huhn, directorul băilor Mitraschewsky, care *a asudat* tot timpul, vrea *să verse apă rece* peste entusiasmul adu·

nării. Voiu, zice d-sa, să dau *un duş* peste focul protecţioniştilor extremi! (Sgomot).

D. Boniface Florescu, profesor de *franciujeşte*. — *B'aia'i* vorbă.

Voci. — *Curat* (Sgomot) Sus! jos! jos! sus! (Sgomot mare).

Urmează de aci o discuţie foarte vie, în care se schimbă o mulţime de replice destul de violente. Dăm aci pe scurt pe cele mai importante.

Un şelar. — Trebue să-i strângem *în chingi* pe adversari! (Sgomot asurzitor).

Un liber-schimbist. — Vreţi *să ne înşelaţi!*

D. Georges Ionescu, orloger român de Geneva, înaintează în îmbulzeală la tribună cu *cilindru* pe cap. — Să *ne remontăm* caracterele, domnilor! trebue *să precizăm!*

D. Sinie, căldărar român, vociferează grozav. — Asta-i *spoială!* V'aţi dat *metalul* pe faţă. (Se repede la tribună, apucă pe orloger în braţe şi'l *întoarce pe sus*. Sgomot la culme. Strigăţe: Ţi-ai arătat *arama!)*.

D. Littmann, lampist, în mijlocul tumultului *străluceşte* prin câteva cuvinte: Domnilor! Să *ne luminăm!* nu sunt un intrigant să viu aci să bag *fitiluri*, să *înflăcărez* resentimentele.

D. Tassain, directorul Companiei Gazului. — *Tais ton bec, espèce de fumiste!* (Sgomotul merge crescând, D. Littmann se retrage într'un colţ şi *fumează*. Sgomotul continuă).

D. Teodorescu, franzelar, un om *copt,* caută a potoli *focul* adunării. — Domnilor, staţi! aci nu e *cu lopata*. Cine *a luat* cuvântul? Ce am venit ără să facem aici? *gogoşi?*

D. N. Mandrea, fabrica de cisme Filaret, cu tactul său obişnuit, zice puţine cuvinte şi, deşi urmând după *calapoadele* vechi oratorice, reuşeşte totuşi *să-i încalţe* pe toţi! (Sgomotul începe a se stinge, cu atât mai mult cu cât d. Capşa, cofetarul, îşi dă toată osteneala să *îndulcească* lucrurile!).

D. Iulian Oprescu, în tot timpul scandalului *conservă* o atitudine demnă şi o tăcere de aur. D-sa zice unui prieten: In chestia economică n'am decât o părere — *laissez faire, laissez passer!* Face fiecare cum poate, eu fac *cum pot*. (Sgomotul s'a potolit).

Doctorul Babeş. — Domnilor! Susţineţi cineva o opinie contrară aceleia ce susţinem noi? Sunteţi *turbaţi?* Eu, domnilor, până acum nu m'am *baccilit;* mie 'mi place să pun *virgulele* pe i! Susţin că fără protecţionism, România, pe calea economică, nu va putea fi decât un *mic rob* al marei Europe industriale! (Aplauze turbate).

Directorul Fabricei de bazalt artificial. — Acel ce se ştie a nu avea niciun păcat, să ne arunce *piatra!* Toţi fierbem într'o *oală*, şi dumneata şi dumnealui şi noi eţetera.

O voce. — *Eţeteracota!* (Aplauze, ilaritate).

Directorul Companiei Barometrice. — Domnilor! Onorabilii preopinenţi au vorbit cu multă... pompă, dar, pardon, superficial. Eu voiu să... sondăm mai adânc! (Murmure, întreruperi şi protestări!).

Directorul Fabricei « Stella ». — Inceputul acesta nu miroase bine. (Sgomot).

D. Preşedinte, către orator: Mă rog, compania d-v. nu este înscrisă la ordinea zilii. In şedinţa de noapte... La noapte!

Directorul Comp. Bar. — Dar, domnule preşedinte!...

Toată sala. — La noapte! la noapte! (Tumult).

Preşedintele. — Vă ridic cuvântul!

Directorul Comp. Bar., strigând puternic:

A! care va să zică vreţi să-mi... astupaţi gura? foarte bine... d-voastră vă... încuiaţi, ca să zic aşa, în ordinea d-voastră de zi, şi apoi, de aci, nu mai vreţi să... ieşiţi! Rog să se ia act de aceasta. Aceasta nu e... lucru curat! Vom protesta! vom umple... toate gazetele! (Sgomot mare!).

Reprezentantul Societăţii Presei. — A! asta e o infamie! Afară! Să iasă... afară!

Directorul Comp. Bar., în mijlocul fluerăturilor şi huiduielilor, se încleştează la tribună strigând din toate puterile: Bravo! care va să zică tot eu să ies... afară! Eu! Nu, domnilor, d-voastră să ieşiţi afară!

Un Măcelar român, repezindu-se la orator cu cuţitul: Ieşi... că te taiu!

Directorul Comp. Bar., de frică, iese afară. (Aplauze frenetice).

Prima şedinţă solemnă a Congresului se ridică.

STATISTICĂ

De curând s'a publicat sub auspiciile biuroului central statistic din Statele-Unite nord-americane, o notiţă statistică foarte curioasă şi plină de învăţăminte. Se ştie că statistica este o faclă care luminează ştiinţele sociale, şi se mai ştie cât sunt de elocuente cifrele.

Iată ce ne spune ilustrul statistic Bob Schmecker, în notiţa de care vorbim:

« Am calculat, după îndelungate experienţe şi notiţe personale, — eu, în interesul ştiinţei, iau parte la toate turburările de stradă — şi am ajuns a stabili următoarele:

« La orice revoluţie sau turburare, ia parte acelaş public care ia parte la luminaţie, la paradă sau la foc, şi adică: bărbaţi, femei, copii de ambele sexuri.

Calculaţi pe vârstă ne dă la 1000:

Majori 515
Minori 485

Calculaţi pe anii vârstii:

Purtaţi în braţe sau mai mici de 7 ani 135
Dela 7 la 10 ani 200
» 10 » 21 » 150
» 21 » 45 » 350
» 45 » 75 » 150
» 75 » 85 » 14
» 85 » 100 » 1

Calculaţi pe motivele care-i mână în învălmăşeală:

Din curiozitate artistică 50
» » critică 15
» » pură 230
» instincte 450

Din convingerea altora 250
» » proprie 5
După starea de conştiinţă:
Pot răspunde pentru ce-au luat
parte la mişcare 250
Nu pot răspunde 750
Dintre cei 250 dintâiu:
Pot răspunde,
In mod fantazist 120
» » naiv 125,5
» » plauzibil 0,5
Din capetele sparte, calculate pe 100 sunt:
Nevinovate 75
Vinovate inconştient 24
» conştient 1

In privinţa rezultatelor unei mişcări populare, calculat pe un milion de suflete avem:

Câţi folosesc direct 100
» » indirect 100
Restul până la un milion păgubesc».

In adevăr statistica e plină de învăţăminte!

O INVENŢIE MARE

...A venit într'o duminică Aghiuţă la Dumnezeu, şi zice:

— Doamne! ce tot îţi mai baţi capul cu oamenii ăştia?... Nu-i vezi sfinţia ta ce secături sunt?... Dă-mi-i mie odată şi te mântuie de ei! Păcat de grija sfinţiei tale: sunt răi şi proşti!.

Da Dumnezeu — nu prea avea chef de vorbă în ziua aia — zice răstit:

« Piei d'aici, negrule şi hainule, că nu voiu s'ascult astăzi duminică aşa vorbe de pâră...

— Doamne...

— Cum au să fie proşti, bre! daca i-am făcut eu întocmai după chipul şi asemănarea mea?! ai?

— I-i fi făcut după chip, dar i-ai greşit la cap, să nu fie cu supărare sfinţiei tale.

— Taci şi piei, pesimistule! zise Dumnezeu foarte aspru, să nu mă necăjesc!... Ce-mi umbli cu minciuni şi cu ponigreli şi cu iscodiri de-ale tale?... Cum sunt proşti?... eu nu-i văz proşti!

— Ei!... sfinţia ta, zise Aghiuţă, nu-i vezi, că nici nu prea umbli de la o vreme pe la ei, de când ai păţit-o — adică să mă ierte sfinţia ta că 'ndrăsnesc — cu istoria de!... când te-au necinstit, fie cinstită faţa sfinţiei tale!...

— Care istorie, bre? întrebă Dumnezeu, încruntat, făcându-se că nu ţine minte — ori, mai ştiu eu? poate că şi uitase, că, la Dumnezeu, ce nu se poate?

— Ei? care istorie?... cu ăi doi tâlhari... la mijloc... pe Golgota de!...

— Bine, bine, zise Dumnezeu, vrând să schimbe vorba... Tu... ai mai fost p'acolo, pe la ei?

— Da 'unde-mi fac eu vacul, stăpâne? la ei şi cu ei: ziua şi noaptea nelipsit, nici în somn nu-i las... Cine-i creşte? cine-i îngrijeşte? cine-i îndeamnă la bine? Da'dacă-s proşti?... De când îi tot dăscălesc eu? giaba: sunt grei de cap.

— Vorbe de-ale tale! ... *Verba volant*, fătu meu.

— Bine, bine, zise Sâmpietru, văzând pe Dumnezeu necăjit, te ştim noi ce procopsit eşti; da' Dumnezeu vrea dovezi, nu vorbe... Haide, nu ne mai împuia capul! cară-te cât e cu cinste, că-ţi mai lungesc urechile o toană!».

Ce să facă bietul Aghiuţă? A plecat, că ştia că Sâmpietru nu glumeşte. Da' ce şi-a zis în gândul lui, dimonul?

«Dovezi poftiţi? o să vă dau eu şi dovezi... să vă satur».

Şi s'a dus... s'a tot dus până a ajuns la o cetate nemţească între două ape mari şi frumoase, tocmai pe la soare-apune... Când să intre pe poartă, numa iacătă aude clopotul de seară.

S'a cutremurat Aghiuţă şi s'a oprit pe loc... A stat el aşa, cu coada bârligată şi cu ghiarele înfipte 'n pălmi, până s'a stins detot-detot auiala din urmă a acioaii.

Atunci a intrat tipa-tipa în cetate şi numai-decât a şi 'ntâlnit pe un neamţ c'o barbă lungă pân' la brâu.

« Guten Abend! — Guten Abend! — Wie geht's? wie steht's, Herr von Gutenberg? » (Vezi dumneata, Aghiuţă îi ştia limba şi numele omului!).

Şi... s'a 'mprietenit amândoi şi, de colea până colea, mai una, mai alta, s'au dus la berărie.

Ce-or fi vorbit ei acolo, ce s'or fi sfătuit, ce i-o fi şoptit neamţului, — Aghiuţă ştie; destul că neamţul n'a putut dormi toată nopticica de gânduri... Pe urmă ş'altă noapte şi altele multe tot aşa; nu putea omul să' nchiză ochii. S'a bătut cu ideile şi cu planurile, s'a sucit, s'a 'nvârtit, s'a chinuit până i-a dat de rost şi... şi a născocit în sfârşit tipografia.

Pe urmă... ţin'te hârtie, să nu te rupi! Trage-i şi trage-i...

La 'nceput a mers, cât a mers, încet. Pe urmă ce-i plesneşte p'în cap lui Aghiuţă? pune o roată la maşină, şi când vede că roata merge moale, numai odată se repede, îşi

încârligă coada de o spiţă şi 'ncepe un vârtej, de sfârâe că nu se mai văd spiţele, şi ajunge de trage astăzi câte 500.000 de coale numărul 12 pe ceas; le tipăreşte, le pune număr, le făţueşte, le lipeşte adresele şi timbrele şi haida! la poşte şi pe urmă la drumul-de-fier, şi aicea Aghiuţă iar cu coada pe o spiţă, şi face pe ceas, şease poştii şi mai bine de degrabă ce-i e să-şi împarţă bunătăţile.

Şi numa ce să se pomenească odată Sâmpietru? Un sgomot şi o tevatură la poarta raiului, de gândeai că vin Tătarii, nu altceva — fluere, sforăituri, urueli, clopote şi un fum...

Ce e? ce e?

E Aghiuţă cu un tren de marfă, încărcat cu fel de fel de Biblii, Filosofii, Legiuiri, Gazete, Reviste vechi, Reviste noui şi altele şi altele — le descarcă pe toate şi drept la Dumnezeu cu ele. Zice Dumnezeu:

« Iar ai venit, răule? ».

— Iar, Doamne.

— Ce mai veste-poveste?

— Ce să fie, Doamne? iaca venii cu hârţoagele astea: dovezi aţi cerut, dovezi v'am adus. Ia uitaţi-vă! ia poftim, sfinte Petre: pune-ţi ochelarii şi vezi...».

Şi se porni Aghiuţă să-i arate lui Dumnezeu şi lui Sâmpietru marfa. Dumnezeu se uită, sfântul apostol se uită, şi 'ncepură amândoi să se scarpine 'n barbă şi să se privească adânc cu ochii lor înţelepţi.

« Aşa e, Doamne? întrebă Aghiuţă.

Da' Dumnezeu nu răspunse.

« Aşa e, Sfinte Petre? ».

Sâmpietru... Nimic.

« Ei? şi ce vrei acu? întrebă Dumnezeu.

— Să mi-i dai, după cum ne-a fost vorba.

— Bre, ia-i odată şi mă lasă 'n pace! zice Dumnezeu plictisit...

Aghiuţă, vesel, dă să plece.

« Stăi! und-te duci, necuratule!

— Mă duc să-i iau.

— Cum?... Apoi terfeloagele astea cui le laşi? Ia-ţi-le d'aici şi să nu te mai văz cu aşa prostii, că pui pe Petre să-ţi tae coada! Auzitu-m'ai?

Când a auzit Aghiuţă asta, şi-a luat degrabă marfa şi ţuşt! p'aci ţi-e drumul! a venit înapoi cu coada 'ntre picioare.

Ş'aşa a învăţat pe oameni să facă Biblioteci şi Academii naţionale, ca nu cumva vremea să le prăpădească înţelepciunile!

REFORMĂ...

Suntem în epoca reformelor; spiritul public se agită asupra atâtor şi atâtor chestiuni, toate « vitale, a căror deslegare nu mai poate suferi întârziere ».

Una din acestea este şi cestiunea bătăii în armată. Dar, de-oare-ce-i vorba să înnotăm în cestiuni, caută să spunem că sunt oameni cari pun una prealabilă: a bate pe inferiori pentru nesupunere, nepricepere sau rea voinţă, ori chiar numai din răutate, este oare la noi un obicei exclusiv al ostaşilor?

Unii răspund da; alţii răspund nu.

Noi până acum nu putem împărtăşi hotărît părerea nici a unora, nici a altora; nu putem deci lua parte la desbatere.

Ne vom permite însă să spunem o anecdotă istorică, ce ar putea lumina oarecum arzătoarea cestiune, — o anecdotă pe care am căpătat-o dintr'un isvor vrednic de toată încrederea.

Odată, Cuza-Vodă călătorea cu primul său ministru Mihalache Cogălniceanu, către Turnul-Severinului. Pentru întâia oară alesul naţiei româneşti trecea Oltul.

La o staţie, unde careta domnească şi caleştile suitei trebuiau să schimbe caii, călătorii noştri deteră peste o scenă destul de neplăcută mai ales pentru dânşii, cari, tot drumul până aci, se deprinseseră cu strigăte şi aclamaţiuni vesele.

Căpitanul de poşte bătea cu gârbaciul îndoit pe unul dintre slujitori, pentru că acest nenorocit subaltern, trecut din băutură, nu aşezase hamurile bine, o nebăgare de seamă din care, Doamne fereşte! i se putea întâmpla cine ştie ce Măriei Sale.

M. Sa se supără de această brutalitate şi făcu nişte mustrări bine simţite superiorului sălbatic; dar şi mai supărat fu conul Mihalache, care luă numele căpitanului, făgăduind acestui « parşiv » să-l destitue telegrafic.

Careta domnească porneşte în goană cu suita, şi înăuntru-i se încinge o discuţie galopantă între suveran şi ministru, o discuţie asupra maltratărilor corporale.

Conul Mihalache, omul reformelor, progresistul înflăcărat, susţine că o lege aspră trebueşte numai decât, o lege care să oprească sub pedepse straşnice bătaia. Vodă mai moderat, recunoaşte că un popor liber trebue să şteargă din moravurile sale aceste deprinderi barbare, dar nu vede încă putinţa aplicării unei asemenea legi, fiindcă... deprinderi seculare... ignoranţa şi lipsa sensului datoriei... incapacitatea omului de a se desbăra de un şir întreg de învăţături... şcl. şcl.

Ministrul se încăpăţânează... Spiritul secolului... lumina civilizaţiei... demnitatea omului liber... şcl. şcl.

« In fine, această reformă este absolut trebuincioasă: trebue făcută, Măria Ta!!

— Bine, Mihalache dragă, zise Vodă biruit, bine; s'o facem şi p'aiasta! ».

Au ajuns cu bine şi cu sănătate la Severin, călcând dela Olt şi până la podul lui Traian pe flori şi aclamaţi de un popor întreg.

Lume — paradă — entuziasm oltenesc — banchet — luminaţie.

Seara însfârşit într'un târziu, cei doi iluştri amici sunt la gazdă împărtăşindu-şi impresiile. Cu tot sgomotul şi entuziasmul, Vodă n'a uitat discuţia de cu ziuă.

Măria Sa dă ordin ministrului să fie gata a doua zi la şeapte, spre a începe împreună inspecţiile de rigoare la autorităţile locale. Apoi M. Sa şopteşte ceva în taină feciorului lui conul Mihalache, — un ţigan de casă, care cunoaşte bine tabieturile ministrului. Conul Mihalache, trebue să ştim, nu obicinueşte nici papuci, nici halat. Dimineaţa, cum se scoală, se 'ncalţă, se 'mbracă din cap până 'n picioare şi rămâne aşa toată ziua.

Acum se desbracă să se aşeze 'n pat.

Odaia de culcare a ministrului e despărţită printr'o uşe de a lui Vodă. Conul Mihalache se culcă poruncind ţiganului să-i cureţe ciboţelele şi straiele pentru a doua zi dis de dimineaţă, şi adoarme.

Dis de dimineaţă, Vodă bate la uşe:

« Haide, Mihalache, nu te-ai deşteptat încă? ».

Ministrul sare din pat şi se repede la ghete:

« Numai decât, Măria Ta! ».

Ghetele nicăiri... Caută hainele... Hainele nicăiri. De grabă la uşa de ieşire şi chiamă feciorul... Feciorul nicăiri.

Vodă: « Haide, Mihalache! »

Ministrul iese 'n colţuni şi 'n cămaşe afară şi 'ncepe să-şi caute prin săliţă pe ţigan. Un om al poliţiei, care doarme dejurna pe o laviţă, sare buimac şi caută în toată casa, şi caută, şi 'n sfârşit peste zece minute aduce pe ţigan.

« Unde mi's straiele şi ciubotele, mişelule? » strigă conul Mihalache?

— Da' nu sghera aşa, coane, că doar nu dă turcii! stăi o leacă să le şterg.

— Nu le-ai şters încă?!

— Dec! da eu nu 's om? eu să nu mă hodinesc? Le-oiu şterge amu! ».

Şi ţiganul pleacă scărpinându-se 'n cap şi bombănind.

Aşteaptă conul Mihalache, aşteaptă.

« Haide, bre omule, odată! strigă M. Sa de dincolo; că doar nu eşti cucoană să-ţi faci două ceasuri frizura

— Acu, acu, Măria Ta! ».

Şi conul Mihalache se plimbă prin odaie turbat.

La urma urmelor, iaca şi ţiganul cu ghetele şi hainele, mai rău tăvălite decât curăţate, le trânteşte pe un scaun şi pleacă.

« Stai, mişelule! răcneşte ministrul, und' te duci?

— Ei! haide odată, Mihalache! zise scurt Vodă. Haid' odată, că m'ai plictisit: plec singur! ».

Conul Mihalache, desperat, se aruncă după ţigan, îi pune mâna în guler, îl întoarce 'n loc şi 'ncepe să-i arză câteva palme... moldoveneşti. Ţiganul începe să urle. In momentul acesta, Vodă deschide uşa dela mijloc şi întreabă:

« Ce-i aiasta, dragă Mihalache?... baţi? apoi cum rămâne cu reforma noastră? ».

Ţiganul s'a pornit pe râs, a luat un bun bacşiş dela Vodă şi la moment a gătit straiele şi ciubotele ministrului.

Suveranul şi ministrul au plecat foarte voioşi să facă inspecţie la deosebitele autorităţi, şi pe drum Cuza-Vodă a spus amicului său acest mare adevăr:

« Reforma trece, năravurile rămân! ».

BENE-MERENTI

Intre noi literaţii se vorbeşte foarte adesea despre *Bene-Merenti.* Unii doresc să-l aibă, alţii nu, ba chiar propagă cu mai mult sau mai puţin spirit un dispreţ suveran pentru o aşa copilărească dorinţă, în genere — se brodează, cu sarcasm, sau mai bine cu parapon, pe tema lipsei de merit a multor dintre medaliaţi şi pe meritele patente ale celor ce n'au obţinut încă această medalie.

Iată aci o deosebită opinie:

Să procedăm metodic.

Oamenii toţi se 'mpart în două mari categorii:

I. Cei cari au *Bene-Merenti;*

II. Cei cari nu-l au.

Sperăm că nimeni nu va fi deocamdată de altă părere — aminteri n'am putea continua.

Acum întrebăm:

1. Dintre toţi câţi îl au, nu-l merită *nici unul?*

2. *Toţi* câţi nu-l au, l-ar merita *toţi?*

Noi credem că nu se poate răspunde după bunul simţ elementar, la aceste două întrebări decât aşa:

La întâia: da, dintre toţi câţi au *Bene-Merenti*, *unii* îl merită;

La a doua: nu; *nu toţi* câţi n'au această medalie, ar merita s'o aibă.

Că nici nu s'ar putea altfel!

Indiferent de meritul ce-l avem fiecare, noi oamenii iubim *distincţia în genere*, şi, tocmai pentru aceasta, *unele* distincţii nu le dorim, ba, uneori, chiar le respingem cu mai multă sau mai puţină ostentaţiune.

Toţi avem în căleala firii noastre o picătură cât de mică de deşertăciune.

Unul doreşte o decoraţie din partea suveranului; altul vânează aplauzele unanime ale unei adunări, la rigoare ale unei adunături — aceea încă şi mai suverană; al treilea, mai puţin politic, suspină după un trandafir dela o fată în mijlocul atâtor alţi dănţuitori...

Unul doreşte a fi distins de cei mai mulţi; altul de cei mai puţini; acesta, de unul singur; acela de... una singură, şi alţii de cine ştie cine; în sfârşit, Dumnezeu să ne mai înţeleagă!

Ce e asta?

E că pe toţi aceeaşi pornire îi îndeamnă să dorească distincţia — necesitate imperioasă ce o are omul de a găsi, măcar într'o privinţă, împărtăşite şi de către alt cineva părerea deosebit de simpatică şi consideraţia ce le are el însuşi despre sine însuşi.

Aşa, putem zice că toţi — fie-le dorinţa înaltă, meschină, rară, banală, şcl. — toţi — dela prinţul catolic, servitor fidel şi fervent al Sfântului-Scaun într'o viaţă de peste optzeci de ani, aspirând la acolada Papii dela Roma, şi până la băeţelul din clasa întâia rurală ce doreşte o biată coroană de merişor la Sâmpietru din mâna primarului local, — toţi, toţi dorim dinstincţia.

Deci, nu e ruşine s'o dorim, fiecare după pornirea sufletului său, de-o merităm sau nu; nu e ruşine, căci e inevitabil uman s'o dorim. E ruşinos numai să 'ntrebuinţăm mijloace nepermise, sau de nemărturisit, spre a o căpăta, şi, în orice caz, e ridicul s'o dorim prea mult şi s'o preţuim peste măsura cu care o preţueşte acel ce trebue să ne-o acorde, — e nedemn pentru noi să ne înjosim meritul real, punându-i mai presus în conştiinţa noastră o răsplată din partea altuia.

Nu e vorba, lumea, voiu să zic opinia mai luminată, poate avea un sentiment, nu bine hotărît, dar totuşi destul de sigur, despre o echitabilă împărţire a unei distincţiuni oarecare. Fiindcă însă acel chemat — şi acela e autorizat prin propria noastră dorinţă — să ne decearnă distincţia, e şi el semenul nostru, va fi şi el supus erorii; va putea

judeca greşit meritele omeneşti; va fi expus a atârna bucuros (ca, de regulă, toţi oamenii) de partea aceluia ce-i va şti atinge mai bine partea slabă a lui. In fine, el va putea să distingă altfel decât noi, cari ne credem totdeauna cei mai îndreptăţiţi la distincţia ce dorim dela dânsul, şi astfel să se 'nşele întru cât ne priveşte, fie că ne va uita, fie că, şi mai rău, va lua în seamă pe altul.

Pentru aceea, nu e în lume distincţie publică sau privată care să fie perfect de echitabil acordată, sau, mai bine zis, împotriva împărţirii căreia nimini să nu poată imputa ceva.

Tot pentru aceea, toţi, fiecine după sentimentul său, avem dreptul s'o dorim distincţia şi s'o sperăm, precum asemenea toţi avem şi sorţi să o căpătăm.

Dar tot pentru aceea, şi dorinţa distincţiei, şi mândria c'a obţinut-o şi mâhnirea că n'o are încă trebuesc să fie moderate la omul în adevăr deosebit, şi numai la omul de rând, care este cu atât mai plin de sine cu cât e mai gol, pot fi excesive.

Căci, dacă fudulirea cu medalia *Bene-Merenti*, ca să revenim la dânsul, face, mai cu seamă din partea celui ce nu o merită, o impresie ridiculă, apoi de sigur fac, mai ales din partea celui ce ar merita-o, o impresie foarte penibilă ciuda şi paraponul că n'a căpătat-o încă.

CÂTEVA PĂRERI

Noi, Românii, suntem o lume în care, dacă nu se face, ori nu se gândeşte prea mult, ne putem mândri că cel puţin se discută foarte mult. Asta e frumos din parte-ne — să lăsăm în colo orice modestie; căci este ştiut că din discuţie răsare scânteia adevărului. Nu e vorba, adesea discutăm cam pe de lături; dar asta o facem tocmai pentrucă voim să alimentăm continuarea discuţiei; dacă n'am da pe de lături, ar înceta poate discuţia prea de grabă: ei! atunci de unde ar mai ţâşni adevărul?

Aşa, de exemplu, multe ilustraţiuni literare au discutat vreo cinci ani cu înaltă căldură asupra întrebărilor:

Artă *pentru artă?* sau artă *cu tendenţă??*

Rezultatul aprigei lupte a fost că fiecare dintre polemişti a rămas să împărtăşească până la urmă opinia sa proprie. De ce? Pentrucă şi atunci s'a vorbit despre toate, *despre toate,* afară de un singur lucru, care, după părerea mea, ar trebui şi el pomenit, măcar în treacăt.

Mă rog, câteva întrebări:

Au tendenţă piesele lui Shakespeare? — De sigur, nu.
Dar Tacit?... dar *Divina Comedia?* — Ba bine că nu.
Dar *le Tartuffe?* — Mai ales.

Dar discursurile lui Demostene, şi, fără şovăire aş zice, toate discursurile celebre, începând cu cele antice şi isprăvind cu ale d-lui Fleva? Se înţelege că au tendenţă, căci nu s'ar putea orator politic fără tendenţă.

Poeziile lui Byron? — nu; ale lui Goethe? — nici atât; ale simpaticului nostru academic Anton Naum? — şi mai puţin. Dar ale lui Schiller, ale poeţilor noştri socialişti? — de sigur că au.

Ei! asta e asta. Cui între aceste două categorii de producători intelectuali să acordăm stimă? Căreia dintre acele două feluri de produceri să dăm admiraţia noastră?

Care e artă şi care nu?

Dacă, deşi eşti partizan hotărît al uneia din cele două teorii, ţi-a rămas totuşi o lecuţă de simţire estetică şi de pătrundere obiectivă, este greu să răspunzi la această întrebare. Căci, presupunând că ţi-a rămas acea o lecuţă: eşti anti-tendenţionist, să zicem — nu crez să aprinzi focul cu *le Tartuffe* şi cu *Divina Comedie,* pentru ca să te delectezi la gura sobii cu volumul simpaticului academic d. A. Naum; — sau eşti tendenţionist, — sper, pentru d-ta, că în rafturile bibliotecii, alături de odele proletare sau novelele d-nei Sofia Nădejde, vei permite să stea, fără nici o deosebită pretenţie, şi *l'Ecole des femmes* şi *As you like it,* pe cari, ori cât de proletar ai fi, numai să fii câtuşi de puţin intelectual, n'ai să te înduri să le arunci în canal.

Dacă însă nu eşti partizan al vre-unei porniri sectare, poţi foarte uşor răspunde la întrebarea de mai sus.

Care e artă şi care nu, din cele două categorii de produceri, de creaţiuni intelectuale? Scurt: acele cari au fost opera unui talent.

Tâlharii lui Schiller sunt o piesă cam prea slăbuţă, ca să nu zic prea mult, nu pentru tendenţele generoase şi umanitare cari o inspiră, ci fiindcă Schiller este... este în *Tâlharii* un slăbuţ dramaturg. Iar ticălosul de Falstaff, că nu-i poţi zice mai bine, secătura aceea, e un monument neperitor al minţii omeneşti, nu doar că nu profesează tendenţe generoase, ci fiindcă e copilul lui Shakespeare, care era un tată zdravăn.

Ei! vezi, asta este lucrul pe care n'ar trebui să-l uităm niciodată când vorbim despre produceri intelectuale: talentul, şi tocmai de el nu pomenim niciodată.

O operă de artă este o fiinţă, căreia insuflătorul de viaţă nu este, nu poate fi decât talentul. Fără această flacără de viaţă, flacără mai misterioasă şi mai nedefinită decât chiar razele lui Roentgen, poţi căpăta lucruri artificiale, nu opere artistice, şi nimic nu e mai alt ceva, faţă cu artisticul, decât artificialul.

Intre artistic şi artificial, este aceiaş deosebire ca între madama care percepe la intrarea unui Panopticum taxa de 50 bani şi figurile de ceară din năuntru.

Pentru a face o operă de artă, o operă viabilă, trebue talent, talent şi iar talent. Am zis într'adins viabilă, pentru ca dintru început să eliminăm din discuţie ideea de durabilitate, atât de străină în discuţie. Adesea literaţii fac greşeala (după părerea noastră, mare) de amestecă, în cercetările lor despre creaţiuni intelectuale, întrebarea: opera aceasta rămâne? Cât timp va rămânea? Aşa întrebări sunt absolut afară din chestie. Intrebarea noastră, faţă cu o lucrare de artă, nu poate fi decât aceasta: opera aceasta *viează?* Căci încă odată, dacă are viaţă, aibă-o pentru azi, mâine sau pentru veacuri — ea va fi trăit, asta e condiţia fiinţei: viaţa, nu durata vieţei.

Mă rog, între o insectă care trăeşte o singură zi la umbra unei piramide eghiptene şi piramida aceea, care este deosebirea cea mai adâncă? Dimensiunile? densitatea şi soliditatea structurii materiale? Durabilitatea în timp? De sigur nu. Deosebirea cea mai adâncă între ele e că insecta e vie, iar piramida nu.

Piramida e de granit, insecta de nişte ţesuturi mucoase; insecta d'abia se vede, şi piramida e piramidală; insecta, născută azi dimineaţă, va muri deseară; iar piramida e o veche cunoştinţă a soarelui, şi poate va sta neclintită şi rece pe temelia ei până mult după ce soarele va fi încetat a-i mai putea trimite măcar o rază de căldură şi de lumină. Da, dar piramida stă şi va sta; iar insecta va muri, însă trăeşte.

Aşa e şi cu opera de artă. Ea trebue să trăiască, să vieze, şi ca toate fiinţele va avea şi ea o durată în timp. Nu am putea cu toate astea să ducem prea departe comparaţia aceasta, fiindcă ne-am lovi de o deosebire mare care există între fiinţa propriu zisă şi fiinţa operă de artă.

E o ciudată deosebire!

Opera de artă are căpătată însuflarea de viaţă dela talent. Viaţa aceasta însă este numai latentă: pentru ca să devie patentă, trebue concursul unei inteligenţe, unei priceperi şi judecăţi ale altuia.

Intr'un sâmbure viaţa stă ascunsă vreme îndelungată, pândind, cu o răbdare mai presus de multe încercări, condiţia exterioară propice pentruca să ţâşnească la lumină, să încolţească, să crească, să dea roade şi seminţe altele pentru o mai departe viaţă. Ceea-ce sunt căldura, lumina şi umezeala pentru sămânţă, este priceperea şi judecata omenească pentru opera talentului omenesc.

Precum un bob de grâu găsit peste cinci mii de ani în sicriul unei mumii eghiptene, semănat în pământ bun, reînvie ca şi bobul cules anul trecut, asemenea o operă de artă viabilă, după o părăsire şi uitare de veacuri, reînviază iarăşi la căldura ochilor pricepuţi. Sub casmaua lucrătorului prost, care sapă să-şi croiască un drum, sar ţăndări de marmoră; el ar merge înainte cu fapta lui distrugătoare, dacă altcineva nu i-ar opri mâna; căci fiinţa în care loveşte casmaua doarme ascunsă, n'are încă glas să strige. Ea a adormit de când cei din urmă ochi pricepuţi şi-au întors privirile dela dânsa; dar la cea d'intâi privire a altor doi ochi pricepuţi, ea se va deştepta sigur şi, cu o nouă şi întreagă putere de viaţă, va chema la dânsa o lume.

Câtă vreme n'au dormit capod'opere, atârnate într'un ungher pe peretele unei taverne, înecate în fumul lulelelor proletare! Doi ochi pricepuţi le-au redeşteptat la viaţă. Se scoate se'nţelege din discuţie cazul de distrucţie materială completă. Cărţile unice din biblioteca Alexandriei, templul minunat dela Efes şi altele s'au dus de-a binele fără putinţă de reîntoarcere, ca şi boabele de grâu dintr'un lan dat pradă flăcărilor.

*

Dar să ne întoarcem la talent. Ce este talentul?

De! aceasta este nu prea uşor de spus, dar poate nu de tot imposibil. Mai întâi, nu trebue să ne grăbim. Apoi, voiu cere voe cititorului să amânăm răspunsul la această întrebare până ce vom fi dat un răspuns la o altă întrebare şi anume: ce este *lipsa de talent?*

Orice suflet de om, fie acesta un guşat, fie cel mai rafinat artist, are o coardă întinsă, gata să sune, aşa ca să-l

mulţumească până la un grad ce s'ar putea numi fericire, la contactul unor anumite împrejurări.

Guşatul, mâhnit cine ştie de ce, moţăie seara pe prispa colibii, cu ochii jumătate închişi, cu figura gravă, care n'ascunde, poate, nici un gând. Atunci, în faţă-i se ridică încet de peste coama dealului discul lunii, iar dintre prunii din grădină porneşte deodată recitativul ameţitor al privighetorii. La aceste atingeri materiale, guşatul ridică fruntea, îşi perde gravitatea normală, deschide ochii mari la lumină, apleacă urechea şi ridică degetul către locul de unde vine cântarea, zâmbind luminos cu inefabila satisfacţie a dobitocului pe care ai nemerit să-l scarpini tocmai unde-l mănâncă: e bine — e frumos!

A sunat coarda din năuntru, şi el a auzit-o. Nu cântarea neînţeleasă a privighetorii, nu razele reci ale lunii i-au făcut mulţumirea, ci sunetul coardei din năuntru, la lovirea acelora. Dar luna merge înainte pe calea ştiută, privighetoarea tace, şi guşatul adoarme, — cântarea coardei din năuntru a încetat. Poate oare guşatul să ne arate cu vreun procedeu intelectual cam ce a fost, nu cântecul privighetorii, nu razele lunii, ci acea cântare misterioasă interioară care l-a mulţumit atâta? Poate, cum am zice, să ne întoarcă în afară şi nouă ceva din iritarea lui interioară, care pentru noi, oameni ca şi el, cu suflet ca al lui, este cel mai important fenomen al naturii?

De sigur că nu. Oare de ce? Fiindcă, deşi este înzestrat cu facultatea iritării aceleia, ca noi toţi, nu are darul, virtutea, ca unii dintre noi, de a o răstoarce prin procedeu intelectual priceperii altora.

Intr'un cuvânt, pentru că n'are talent.

Lipsa de talent este incapacitatea de a găsi formula de comunicare intelectuală exactă a simţirii ce ne-au produs-o împrejurările materiale.

Pe această cale, deşi de ocol, credem c'am ajuns aproape de deslegarea primei întrebări.

*

După mişcarea guşatului nostru, după fiorul de caldă mulţumire care l-a trezit din aromeală, noi am văzut destul

de sigur că în sufletul omului s'a petrecut ceva minunat — ceva, pe lângă care şi razele de pe coama dealului, şi cântecul din grădina cu pruni, sunt ca arcuşul pe lângă sunetul vioarii, nişte simpli agenţi brutali de iritare. Arcuşul l-am văzut; coarda de sigur a sunat — uitaţi-vă la figura iluminată a omului. Ce folos însă? Ea singură s'a auzit pe sine, fiindcă a sunat îngropată în adâncuri ascunse; calea de acolo până la noi este închisă; de acolo până la noi nu poate sosi cea mai mică vibraţie. Dar nouă nu ne trebue să vedem numai vioara şi arcuşul; ceva mai mult, nu ne trebue chiar de loc să le vedem; nouă ne trebue să auzim sunetele coardei. Guşatul este o vioară care nu se aude, arcuşul nu e bun la nimic.

Să lăsăm dar la o parte instrumentele acestea inutile nouă, şi să căutăm altele. Să alergăm la o veche vioară, a cărei binefăcătoare sonoritate e totdeauna gata să ne mângâe sufletul până în cele mai profunde şi tainice cute. Ia să vedem noi cum răsună acest nobil instrument când îl atinge arcuşul. Ia să auzim *Sonata Lunii!* Să ascultăm!... Ei!? Strălucit-au vreodată aşa de dumnezeeşte razele reci ale lunii cum strălucesc aceste luminoase şi calde sonorităţi! A înnaintat vreodată discul ei pe calea eterată cu solemnitatea cu care curg valurile cântării acesteia?

Dar Sonata s'a terminat. Să lăsăm să se stingă dulce emoţia înaltă ce ea ne-a produs-o şi să trecem la altceva.

Intr'o şcoală de mahala, se sbat claie peste grămadă o mulţime de mici cetăţeni, unul mai rău crescut decât altul, făcând un sgomot haotic. Deodată uşa se deschide şi d. profesor intră. D. profesor este un om foarte rău şi are un nas foarte comic. Copiii râd de nasul lui domnul; dar dânsul mai are şi o riglă în mână, şi astfel, îndată ce d-sa îşi arată nasul pe uşă, sgomotul haotic, ca prin farmec, stă înţelenit locului, întocmai ca sbuciumul talazurilor la încruntarea lui Neptun, sau mai bine ca scârţâiala unui greere pe care-l striveşti scurt sub talpă.

E linişte acuma deplină. Ochii diavolilor joacă de pe cărţi la nasul profesorului şi înapoi. Nasul acela! Toţi îl ştiu, toţi îl admiră, toţi simt nespuse încântări privindu-l. Cât au petrecut ei cu nasul acela! astfel că nu ar putea ei

singuri spune cu siguranţă ce vor simţi mai mult când, trecând în altă clasă, nu vor mai avea pe Domnul: bucuria că au scăpat de rigla lui reglementară sau părerea de rău că i-au perdut nasul?

Aşa dar, ce bine ar fi să poată — dacă s'ar putea — şi să scape de riglă şi să păstreze minunatul nas! In adevăr, minunat! fiindcă acum îndată o să vezi, cititorule, că acest nas este ceva de o importanţă colosală, de o importanţă tot aşa de mare ca şi luna de pe cer. Cum asta? Fiindcă şi el, ca şi luna, poate fi un arcuş căruia nu-i trebue decât o vioară bună ca să scoată o cântare uimitoare.

Toţi, toţi copiii din acea şcoală sunt încântaţi de nasul profesorului. Dar iată că unul dintre ei, jucându-se prin curte, găseşte o bucăţică de cărbune moale. Ce-i dă diavolului prin cap? Ridică binişor cărbunele de jos, merge furiş la zidul din dos al institutului, trage o linie, încă una, alta, mai şterge, rade, adaogă; e gata — un nas şi o riglă.

Atunci aleargă, strânge repede pe toţi camarazii împrăştiaţi la alte jucării şi-i duce la o potrivită distanţă de opera de artă. Toţi rămân uimiţi în faţa ei, cu privirea ţintă. Cu cât privirile s'aţintesc mai dinadins asupra semnelor negre de pe peretele alb, cu atât acestea devin mai calde, şi cu cât acele priviri se adâncesc, cu atât urmele de cărbune înviază. Incet-încet, ele încep să mişce, se deslipesc binişor de perete, apoi se desprind de tot. Iată-le cum pornesc din loc cu putere deplină de viaţă, cum se apropie în faţa privitorilor, cari râd cum n'au râs nici odată: este Domnul! Domnul!! Acesta este Domnul adevărat!... fiindcă e numai ceea-ce ne trebue dela Domnul — el puţin ne importă — ce simţim noi la vederea lui, aceea importă, şi aceea o avem aci întreagă. Coarda din sufletul cel mititel şi răutăcios nu numai a sunat, s'a făcut şi auzită.

Şi astfel copiii nu mai râd acuma în clasă ca mai nainte când văd pe d. profesor; nasul acela nu mai are vechiul succes; el a fost redus la importanţa lui reală — un simplu arcuş. Băeţii ard de nerăbdare să treacă ora, ca să meargă la zidul din dos; acolo e ce e, acolo se aude cântarea cea miraculoasă.

Ei! — ziceam adineaori, după terminarea sonatei — strălucit-au vreodată aşa de dumnezeeşte razele reci ale

lunii cum strălucesc aceste luminoase şi calde sonorităţi? A înaintat vreodată discul ei pe calea eterată cu solemnitatea cu care curg valurile cântării acesteia?

Vă întreb acuma, în faţa zidului mânjit cu cărbune: ei! fost-a vreodată rigla Domnului aşa de băţoasă şi nasul d-sale aşa de comic?

*

Care va să zică, pe câtă vreme sufletele omeneşti în genere sunt iritabile la atingerea naturii, numai unele alese sunt în stare să întoarcă în afară, ca un fenomen deosebit, pentru înţelesul altora, iritarea ce au suferit-o. Toţi suntem iritabili; expresivi sunt numai unii.

Oricare ar fi materialitatea acestui deosebit fenomen, adică felul material al expresiunii, o condiţie neapărată pentru ajungerea scopului ei este înţelesul uman.

Sunete, cuvinte, linii şi colori, forme — viaţa nu consistă în ele chiar, în materialitatea lor, ci în intenţiunea de a deştepta, prin înfăţişarea lor, un înţeles. Intenţiunea — aceasta este esenţa vieţei; expresia este numai organismul ei material.

Precum vedem, trebue iarăş să ne întoarcem la vechea noastră comparaţie între opera de artă şi fiinţa vie.

La fiinţa vie, organismul material este aşa întocmit, încât nici un organ în deosebi nu e independent, şi n'are niciodată o funcţiune de sine stătătoare; organele au importanţă prin anumitul concurs ce-l dau pentru mânţinerea întregului complex; oricât ar fi, unul chiar absolut indispensabil, şi altul nu tocmai, mânţinerea întregului complex este mijlocul, scopul este viaţa; fără de dânsa, organele nu mai au raţiune de a fi; ele se desfac, se risipesc şi se topesc în largul naturii, dacă nu mai pot susţine o viaţă deosebită.

Tot aşa şi cu opera de artă.

Expresia — adică forma exterioară, organele materiale — nu are raţiune de a fi dacă nu face să trăiască o intenţiune. Natura are o lege care o obligă să alcătuiască elementele aşa potrivit încât, din echilibrul şi concursul organelor materiale, să se poată mânţinea flacăra vieţii. Atunci când

natura, în zorul nepătruns al vastei sale fabricaţiuni, scoate, din distracţie ori din pripă, o rea întocmire de organe, improprie intenţiei de funcţionare, ea se grăbeşte să spargă exemplarul, aruncă fărămăturile monstrului neviabil în topitoare, pentru ca să le toarne mai târziu într'un tipar normal.

Aceeaşi lege pentru opera de artă ca pentru fiinţe.

Dacă expresiunea formală nu poate îmbrăca potrivit intenţiunea, opera este un monstru neviabil; expresia se topeşte 'n vânt, ea nu înseamnă nimica; fiindcă nu ea este scopul, ea este mijlocul, şi ca atare, în cazul acesta, nu poate servi la nimic.

Aşa dar: potrivirea organelor cu viaţa, în natură — potriveala expresiunii cu intenţia, în artă.

Precum dar viaţa nu poate în natură să îmbrace decât o structură, de dimensii, de proporţii şi relaţii de economie intimă, supuse imperiuluì necesităţii, asemenea intenţiunea artistică, pentru existenţa şi mânţinerea ei proprie, trebuie să îmbrace o formă de expresie, o structură materială cu dimensiuni, proporţii şi relaţii de economie intimă absolut necesare.

De câte ori considerăm bine fenomenul ce-l numim viaţă, rămânem pătrunşi de un adânc sentiment de uimire. Cea mai infimă creatură este o revelare a unei infinite puteri, a unei incomensurabile şi eterne voinţe —fie acel fenomen o râmă oarbă, care se târăşte lipicios pe un palmac de mocirlă în umbră, fie cuceritorul care, din înaltele zăpezi ale Alpilor, arată legiunilor de biruitori, cu degetul poruncitor, fericitele câmpii ale Italiei sclipind în razele soarelui.

Un sentiment analog ne cuprinde în faţa unei opere de artă, fie ea cât de infimă sau cât de grandioasă, fie nasul şi rigla de pe zidul din dosul şcoalei de mahala, fie *Sonata Lunii* — şi una şi alta ne pătrunde prin revelarea unei infinite puteri, unei incomensurabile voinţe.

Şi pentru aceea, acelaşi atribut se cuvine să acordăm şi uneia şi alteia dintre aceste două puteri — pe amândouă le numim egal, şi cu drept cuvânt, creatoare.

A crea — a apuca din haosul inform elemente brute, a le topi împreună şi a le turna într'o formă, care să

îmbrace o viaţă ce se diferenţiază într'un chip absolut hotărît de tot ce nu este ea — aceasta este puterea naturii şi a artistului.

Şi această putere, la artist o numim talent. Talentul este deci puterea de expresivitate ce o au în deosebi unii, pe lângă iritabilitatea ce o au toţi.

*

Ni se întâmplă adesea să citim o carte, să ascultăm o dramă sau să privim o pictură, şi, cu toată bunăvoinţa cu care căutăm emoţiunea binefăcătoare ce o aşteptăm dela opera de artă, emoţiunea nu ne poate prinde. Este o lungă epopee sau o povestire extraordinar de îngrijită; este o dramă de un scenariu strict şi de un lux de debitare superior; este un tablou colosal de o corectitudine de desen şi de un colorit bogat şi exact. Totuşi, impresia ce ne-o fac este cu totul lipsită de puterea zguduitoare, de virtutea emoţională.

Din contra, auzim patru versuri populare, în cari prosodia este cu desăvârşire nesocotită, rima imposibilă; vedem o scenă de clowni de o simplicitate cât s'ar putea mai primitivă, ori un cap afumat de sfânt bizantin, care şeade băţos între două coloane, — şi găsim la ele, fără multă osteneală, aceea ce nici epopeea sau povestirea, nici drama, nici tabloul, de cari am vorbit mai sus, nu ne-au putut da. Oare de ce? fiindcă, la aceste trei modeste produceri din urmă, expresia materială a îmbrăcat exact o intenţiune, şi astfel operele acestea sunt viabile; pe câtă vreme la cele trei de mai sus, expresia bogată, aparatul material exterior, a fost goală de intenţie; în cazul cel mai bun, intenţia a fost prea puţin puternică în raport cu covârşitorul aparat exterior; sufletul, dacă nu de tot nul, a fost prea mic şi organismul prea mare, ci între organism şi viaţă trebue să fie absolută potriveală.

Intr'o scenă de clowni, a cărei intenţie ar fi, de exemplu, o păcăleală puerilă, cei doi artişti întrebuinţează salturile lor, vorbele lor, toate mişcările lor, numai şi numai întru cât ele stau în legătură necesară cu intenţia, cu păcăleala.

Orice suprimare a vreuneia din părţile aparatului acestuia exterior ar fi păgubitoare, fiindcă fiecare parte e un organ necesar pentru comunicarea intenţiunii, şi prin suprimarea aceea s'ar trunchia înţelesul.

Pe câtă vreme dintr'o dramă a unui mare poet liric se pot şterge multe şiruri, nu numai fără pagubă, ci chiar poate cu folos. Din scena clownilor nu poţi suprima vre-o parte, precum nu poţi cionti dintr'o fiinţă vie organele absolut necesare vieţii; din drama marelui poet poţi da afară foi întregi, precum dintr'o grămadă de obiecte neînsufleţite poţi separa o parte fără a le strica esenţa.

Intr'o scenă memorabilă a lui Victor Hugo, nobilul hidalgo Silva prinde la fidanţata şi pupila lui, mândra Dona Sol, pe doi cavaleri. Pe toţi sfinţii Castiliei şi Aragonului! Doi! Măcar unul! şi tot era prea mult! Ce face nobilul Silva, bătrânul ofensat? Credeţi că trage spada să pedepsească repede pe acei cutezători? Nu! El se gândeşte să-i pedepsească cu mult mai aspru: le citeşte un lung discurs istoric moral, în care face lista cronologică a isprăvilor şi vitejiilor marilor lui strămoşi, ale căror portrete sunt atârnate în salonul unde s'au întâlnit cei doi rivali, regele Carlos şi banditul Hernani.

Aceştia stau în picioare împreună cu femeea vinovată, şi ascultă... şi ascultă; câteodată unul din ei cutează să facă o mică întrerupere, să zică şi el măcar o vorbă de scuză — numai decât asprul Silva exclamă: «Taci! nu mă'ntrerupe!» şi-şi urmează mai departe pomelnicul.

Dar e Victor Hugo? Da. Dar versurile sunt admirabile? Făr'ndoială. Insă ce are aface? Victor Hugo e un mare poet liric, un cugetător şi mai mare, şi versurile lui sunt minunate. Asta nu împiedică drama lui să fie lipsită de viaţa pe care scena clownilor o are. Acea scenă trăieşte, iar *Hernani* nu; şi anume fiindcă acea scenă nu poate fi trunchiată fără pagubă, iar din *Hernani* poţi tăia, ba chiar cu folos, şi pentru dramă şi mai ales pentru auditorul priceput, patru din cinci părţi, şi *Hernani* tot *Hernani* rămâne.

Cât n'ar câştiga, de exemplu, dignitatea nobilului hidalgo, dacă dânsul ar avea buna inspiraţie să renunţe la academicul discurs, care prelungeşte din cale afară o situaţie

atât de penibilă şi de umilitoare, şi pentru el, şi pentru nobilii castilani din pereţi, şi pentru publicul din sală!?

Cu cât mai mult spune el, în supărarea lui, şi tot spune, cu atât noi înţelegem mai puţin; fiindcă noi nu înţelegem o operă de artă din mult, ci din ceva, înţelegem un ce dintr'un cum. Astfel, putem dela sunete căpăta impresia luminii de lună. Cine iubeşte muzica, şi e deprins să o înţeleagă, are să vază de sigur lumină la atingerea lui *sol diez* al melodiei după cele patru tacte introductive ale celebrei sonate.

Când Othello turbă de închipuita trădare şi se plimbă de colo până colo, ca o fiară nebună, mai are vreme să ţie discursuri?

Inchipuiţi-vi-l pe « stupidul turc » venind în faţa scenii, luând o poză demnă şi începând să ne debiteze o tiradă în care să enumere mai întâi toate suferinţele sufletului său şi apoi toate torturile imaginabile cu cari proiectează să pedepsească pe nenorocita Desdemona! Toate comparaţiile între starea sufletului său cu torturile Tartarului, toate blestemele retorice, toate ameninţările de lux poetic, ne-ar face să dăm din umeri şi să zicem:

« Maurul acesta nu e gelos ca un maur ce se respectă, e numai un lăudăros oriental! ».

Şi din momentul acela, n'am mai purta deloc grije de soarta năpăstuitei veneţiene.

Căci, din două una: ori e în adevăr gelos până la cumplita crimă, şi atunci n'are vreme să mai ţină discursuri, şi mai cu seamă chilometrice, şi încă în versuri distilate; ori, dacă le ţine, şi-a scos tot focul de la inimă, şi n'are să se mai potrivească, la urmă, crima de loc. Prin urmare ori crimă fără discurs, ori discurs fără crimă.

Othello, deşi « turc stupid », o ştie bine aceasta şi, fiindcă lui crima îi trebue, renunţă la discurs, şi foarte cuminte face.

O vorbă numai, o vorbă, al cărei miez este mai substanţial de cât ar putea fi conţinutul a o sută de versuri alambicate: « *Cum*, să-i omor? ». Atâta numai poate scoate din gâtlejul înecat de turbare: « *Cum?* » Şi din această scurtă întrebare noi vedem limpede ce tragică soartă îi aşteaptă şi pe ea şi pe el.

Da, zic unii, dar stilul francezului e unul şi al englezului altul.

Iată greşeala mare: a confunda stilul cu maniera. Intre stil şi manieră este aceeaşi deosebire ca între organismul necesar al fiinţei vii şi structura voită a lucrului artificial.

*

Iată două piese de teatru, două tragedii. In amândouă avem aproape aceeaşi fabulă: doi fraţi — unul bun, blând, prostuţ, onest, devotat tatălui şi fratelui; celalt, rău, făţarnic, invidios, intrigant, urând de moarte şi pe tată-său şi pe frate-său. Cel rău profită de buna credinţă a naivului bătrân, ţese o intrigă infernală şi perde pe cel mai mic în ochii tatălui.

Intr'una din piese, horopsitul, victimă persecutată, o ia razna în lume şi fuge în pădure, unde trăieşte într'o vizuină ca un pustnic nebun. In cealaltă, horopsitul, desperat, îşi ia lumea în cap şi se face tâlhar de codru. Şi într'una şi într'alta, tatăl lesne crezător cade la rându-i victima mişelului intrigant.

Ia să vedem acuma ce fac cu această fabulă doi artişti deosebiţi.

Unul ne aruncă înainte persoanele fabulei şi le dă drumul să facă orice vor voi ele, cum le-o tăia capul şi cum le-o îndemna inima: *să facă* în fine tot *ce* sunt în stare să facă. Celălalt ne prezentă persoanele dându-le misiunea imperativă de a ne *spune cum* sunt ele.

Primul, odată ce le-a dat drumul persoanelor sale,nu se mai amestecă de loc, nu mai face nici o presiune morală asupră-le. El nu se mai interesează de soarta lor, de succesul sau peirea lor: le lasă 'n voia întâmplărilor, aşa cum le-a făcut Dumnezeu, să-şi împlinească fiecare scrisul ei.

Cel d'al doilea, din contră, e foarte gelos de soarta persoanelor lui: o singură clipă nu le slăbeşte; se ţine pas cu pas de ele. Le ocroteşte, le persecută, le laudă, le critică, le admiră, le ajută să iasă din încurcătură, să răspunză la enigme, să deslege şarade, le recompensează şi le pedepseşte.

Dacă, la cel dintâi, doi inşi se ceartă şi cât p'aci să-şi verse sângele, el se dă cuminte la o parte, lăsându-i să-şi împarţă părul cu furca. In cazul analog, cel d'al doilea, după ce că-i pune cu dinadinsul să se certe, apoi tot el se amestecă de-i împacă; ba, ori ajută pe cel mai slab ca să covârşească puterile celui mai tare; ori, dacă este mai simpatic acesta, îi mai dă ajutor pe dedesubt ca să-l sdrobească pe acela cu desăvârşire. In fine, bietele persoane, bune rele, cum ar fi, în loc să *facă* necontenit ce i-ar îndemna firea lor, sunt osândite să *spună* mereu aceea ce le suflă autorul. S'ar putea zice că persoanele acelea, dacă în adevăr ar exista, şi-au găsit beleaua cu introducătorul lor în faţa lumii.

Intr'un cuvânt, la persoanele celui dintâiu artist, avem o continuă confirmare a vieţei; iar la ale celui d'al doilea un torent continuu de afirmări exterioare, fără vre-o confirmare interioară.

Oricine, credem, a înţeles că am vorbit despre Glocester cu fii săi şi despre bătrânul Moor cu Franz şi Carol.

Vorbeam de stil şi manieră. Iată — la cei dintâiu e stil, la cei din urmă, manieră.

*

Cine înţelege ce este arta, ori-ce i-ar spune aşa numitele sentinţe fără apel ale opiniei publice, nu se va putea un moment amăgi asupra deosebirei fundamentale dintre stil şi manieră.

Să încerc a ilustra această propoziţie.

Vedeţi colo pe câmp, în revărsatul zorilor, o umbră cenuşie... Este un om... poartă la subţioară un baston, ori cine ştie ce, discret aplecat spre pământ. Vedeţi-l... Cu ochiul umbrit de pălărie, ţintă 'nainte, caută să apuce o cât mai largă zare. Uitaţi-vă ce stângaciu păşeşte, cum se furişează de domol şi de sfios, cum evită orice pas precipitat, orice sgomot, orice atitudine ameninţătoare care ar trăda cumva vreun gând rău.

Dar, ia să ne întoarcem privirea în partea astălaltă, între zarzavaturi. Iată o altă apariţie. Foarte încruntat, un uriaş cu mâinile întinse în sus, ţinând în dreapta un toroipan ridicat. Priviţi-l cum stă mândru şi ţeapăn, hotărît să

zdrobească pe oricine s'ar apropia... Poartă o legătură enormă pe cap şi e drapat ca un suveran african în vestminte bătătoare de departe la ochi. Ce grozavă înfăţişare!

Ce este acea umbră cenuşie din câmpie? Ce este băţul pe care-l ţine aplecat la subţioară? Ce este în capul de sub pălăria aplecată bine pe ochi? Băţul e o puşcă şi 'nnăuntru-i moartea; sub pălărie e un gând limpede şi rău. Umbra aceea stângace şi sfioasă este un dibaciu şi îndrăzneţ vânător. Vai de prima victimă pe care o va întâlni! cu cât mai târzie va fi întâlnirea, cu atât mai vrăjmaşă şi mai socotită lovitura!

Ia să vedem acuma şi pe voinicul fioros care păzeşte zarzavaturile. Ia să avem puţin curaj. Să ne apropiem binişor de el, să vedem ce are să facă... Iată că nu ne face nimica... Ne lasă să-i luăm din mână toroipanul de scaete, ne îngădue să-l desbrăcăm de vestmintele lui pompoase, să-i smulgem de pe cap turbanul de paradă... Acum l-am despuiat de tot. Ce am aflat oare dedesubtul groaznicului aparat? — O cruce de prăjină cu braţele 'ntinse, legate cu un crâmpei de funie de tei, purtând în vârf drept cap o veche oală spartă... Era un popondeţ!

Ce ageamii trebue să fie păsărelele ca, de veacuri după veacuri, să se mai sperie de aceiaşi oală spartă, de aceiaşi cruce de prăjină, de acelaşi primitiv artificiu!

Exact acelaş lucru se petrece în artă.

Ce agiamiu trebue să fie spectatorul sau cititorul care nu ştie să caute ce se ascunde sub aparatul exterior al unei opere de artă, şi care cască gura cu bună credinţă în faţa unui torent de afirmări fără o picătură de confirmare — confundând astfel maniera cu stilul!

*

Un tânăr de umilă extracţiune, vagabond muritor de foame, om de un temperament exaltat şi de un spirit de tot excentric, dar o inimă excelentă în fond, se înamorează din vedere, la o procesiune regală, de Regina — nu de regina nu ştiu care... de Regina Spaniei! Nebunul are curaj să înfrunte sentinelele, să sară noaptea zidurile parcului regal ca să depună, pe banca unde stă de obiceiu Regina,

bucheţele de nişte flori cari a aflat el că-i plac cu deosebire strălucitei adorate. E un amor smintit, mortal!

Nebunul are noroc să ajungă, printr'o intrigă de curte, aproape de strălucita adorată, să devie prim-ministru al unui rege care veşnic lipseşte de lângă regina, umblând la vânătoare. Ce face înamoratul nostru?

Credeţi că'şi dă măcar osteneala să aibă o întrevedere mai de aproape cu femeea, care e foarte dispusă să nu-l trateze cu prea multă răceală? Aş! Lasă amorul pe altădată şi se apucă cu dinadinsul să stârpească abuzurile celorlalţi miniştri. Intr'o şedinţă solemnă, prinzându-i cum se ceartă la împărţeala jafurilor din averea regatului, le face o grandioasă morală patriotică, maltratându-i în vreo două-sute cinci-zeci de versuri. Precum declama când l-am văzut întâia oară că are să moară pentru Regina, aşa declamă acuma, că nu se lasă nici mort până nu va regenera finanţele compromise şi administraţia coruptă ale Spaniei.

A înţeles cititorul, că vorbim de «*ce pauvre ver de terre amoureux d'une étoile*», celebrul lacheu al lui Don Salluste, mirificul Ruy-Blas, care, ministru a tot puternic, în loc să bage 'n fundul pământului de viu pe infamul intrigant, cum îi era mai uşor decât a se şterge la nas, i se dă acestuia legat de mâini şi de picioare, numai şi numai de hatârul autorului!

Poftim acum de ce s'apucă eroul nostru! Când era lihnit vagabondul, sărea zidurile castelului sfâşiindu-şi în ţepele de fier carnea slabă de foame şi primejduindu-şi de mii de ori o viaţă păcătoasă, numai ca să aducă iubitei lui floricele. Acum, e ministru magnific, şi numai o uşă secretă îl desparte de femeea adorată, şi totuşi nu vrea s'o deschiză, fiind ocupat să dea consiliului de miniştri flori de retorică.

*

A! sfântă retorică!

Cu multă pietate mi-aduc aminte de savantul *Cours français de Rhétorique*, prima ţâţă dela care am subt laptele ştiinţei literare.

Minunată carte! şi ce bucurie mi-a făcut să aflu că principiile şi metoda bătrânului meu curs francez, în a nu mai

ştiu a câtea ediţie, şi, de astă dată, în limba noastră maternă, hrăneşte şi azi, tot aşa de bine ca pe vremuri, inteligenţele tinerelor generaţiuni dela noi, cari'şi închină viaţa lor frumoaselor litere.

Din acest curs bătrân, dar totdauna verde, al cărui imperiu nu i-l poate usurpa nicio inovaţie, am învăţat şi învăţăm nenumăratele feluri de stiluri — stilul... clar, concis, pompos, uşor, măreţ, simplu, sublim, patetic, larg, ornamentat, chiar înflorit şi alte multe. Tot dintr'nsul am învăţat ce sunt figurile sau tropii, cum se cheamă luarea totului drept parte şi a părţii drept totul, a omului drept locu-i, a locului drept omul şcl., în fine toate subtilele deosebiri formale între sutele şi miile de feluri a se exprima ale omului.

Toate stilurile le putem învăţa din savantul meu curs francez, afară numai de unul singur, — dar poate că de acesta nu simt încă nevoe tinerele noastre generaţiuni de literaţi.

Era o excelentă şcoală de croitorie cursul meu cu deviza clasică *le style c'est l'homme*, unde am învăţat să croesc fel de fel de haine, să le cos, să le brodez, la nevoe să le cârpesc, să le repar şi să le scot petele; dar unde niciodată n'am aflat anume pentru uzul practic al cui sunt acele minunate şi deosebite vestminte; şi, necunoscând muşteriul, se 'nţelege că n'am învăţat nici cum se ia măsură. Am învăţat croitoria fără a mă gândi o clipă că este o artă al cărei scop ar fi să îmbrace trupul cuiva.

Aşa, când am ajuns şi eu calfă şi am voit să lucrez pe seama mea, când mi-a venit şi mie un muşteriu, o idee, să-mi ceară o haină ca să se poată prezenta în lume, am pus mâna aiurit în grămada de vestminte, şi am trântit în capul blond şi buclat al unui copilaş de prinţesă o mantie largă de pelerin nespălat, în spinarea unui arlechin şui o largă purpură imperială, iar pe umerii mândri ai unui tânăr Cesar, o cazacă pestriţă de paiaţă cocoşată.

Şi le-am dat drumul în lume aşa, şi lumea, care judecă pe oameni după vestminte, cum spune înţeleptul Nasr-ed-din-Hogia, a dat de pomană copilaşului prinţesii, s'a prosternat înaintea arlechinului, iar pe tânărul meu Cesar l-a fluerat şi huiduit!

Ce succes!... De ce?

Fiindcă un singur stil a fost uitat savantul meu curs francez să mă 'nveţe, unul singur — stilul potrivit, tocmai acela care-mi trebuia, singurul care se poate numi stil.

Nu e decât unul.

Nu ştiu cine a zis odată în glumă că e foarte uşor lucru să faci o statuă. Nu-ţi trebue decât o stană de piatră; în sânul ei, tocmai în mijloc, stă închis un Apollo, ca un miez viu care aşteaptă să crape coaja lemnoasă. Ei! n'ai decât să o spargi tu şi să dai drumul captivului... Iei o daltă şi un ciocan şi scobeşti la oparte, încet-încet, ţandără cu ţandără, învelitoarea de prisos, şi Apollo apare victorios şi strălucitor. Bagă numai bine de seamă să nu-ţi scape dalta şi să atingi miezul.

Acum, poţi să scoţi pe Apollo păzind turmele şi luminând pe ciobanii primitivi ai Tesaliei, conducându-şi carul, învingând şarpele ori cântând pe lira cu şapte coarde după jertfirea cutezătorului satir; poţi să scoţi deci un Apollo simplu, maiestos, fulgerător sau sublim — asta e chestie de stil.

— Dar bine, zic eu, care am învăţat pe de rost cursul de retorică; eu ştiu în câte feluri poate să mi se arate fiul Latonei, stilurile toate le cunosc, decât numai un lucru nu ştiu: cum să-i fac statua.

— Dacă nu ştii, du-te de 'nvaţă, îmi răspunde glumeţul meu, şi vei vedea (dacă vei fi fost chemat să poţi învăţa) că nu-ţi trebue deloc să cunoşti toate stilurile; îţi trebue să cunoşti numai un stil — stilul potrivit, care le încape pe toate spre a se putea potrivi, după nevoe, la orice intenţiune.

Aşa că aceea ce cursul francez îmi spunea că erau deosebite stiluri, nu erau decât variaţia de atribute ale unuia şi aceluiaş stil, atribute care trebuiesc ţinute în dulap închise, şi îmbrăcate numai la nevoe. Nenorocire aceluia ce va greşi haina; acela va păţi ce am păţit eu când le-am dat drumul în lume prinţişorului, arlechinului şi Cezarului schimonosiţi.

*

Până să ne reîntoarcem la cercetarea stilului, câteva digresiuni fără disciplină cred că nu strică.

Noi ştim că, dintre toate fenomenele, acele ce ne interesează mai mult pe noi oamenii sunt mişcările sufleteşti ale omului. Un spirit paradoxal ar putea îndrăzni să spună că sunt două lumi întregi, două universuri. O picătură de rouă limpede ce cade din înălţimile senine, în drumul ei către pământul din care a fost sorbită 'n sus, reflectă din pereţi-i tot văzduhul larg. Ceeace, dela pereţii acestei infime sfere reflectoare, este fără margini în afară, se adânceşte'n năuntrul ei, afundându-se iarăşi fără margini. Acolo, în strâmtul fund, ca şi afară 'n larg, sunt iarăşi toţi sorii, toţi luceferii, toate stelele şi calea robilor. Dela pereţii ei, în afară o nemărginită lume, — o altă nemărginită lume în năuntru; margine nu e în afară şi ori încotro; asemenea în năuntru, d'a 'ndăratele şi ori încotro, margine nu e.

Aşa e şi sufletul omenesc, ca bobul de rouă: o infimă oglindă sferică cu conştiinţa absurdei adâncimi proprii — în afară-i şi 'nainte-i, ori încotro, infinitul mare; în năuntru şi d'a 'ndăratele infinitul mic. Intre aceste două infinituri, între aceste două lumi, e o ciudată şi grozavă deosebire: pe când infinitul mare este ideal deşi palpabil, infinitul mic este singurul real deşi impalpabil. Căzând din înălţimi, oglinda de rouă, în drumul ei, schimbă perspectiva interioară după punctele liniei sale de cădere: asemenea şi sufletul nostru, în trecerea-i, schimbă în adâncimile sale lumea dinnăuntru după schimbările lumii din afară.

Câţi stropi de rouă între cer şi pământ, atâtea oglinzi mişcătoare şi atâtea ceruri, asemenea câţi oameni atâtea suflete şi tot atâtea lumi.

Şi iată dar de ce, mai mult decât tot universul cel mare, ne interesează universul cel mic; fiindcă, cu cât cel dintâiu se înalţă şi se depărtează tot mai mult de noi, cu atât cel d'al doilea se adânceşte şi ne pătrunde; unul se 'ntinde, celălalt se strânge; unul *este*, celălalt *suntem* — *estele* acela e o idee, numai acest *suntem* ni-i singura realitate posibilă.

Aşa, pentru înţelesul omului nu-i nimic mai important decât înţelesul omului, fiindcă, prin comunicarea înţelesului

la înţeles, realitatea se potenţiază. Infinitul palpabil, dar ideal, sê adânceşte în oglinda sferică şi devine infinitul impalpabil, dar real. Dar oglindit acum dintr'o oglindă într'alta. O a doua adâncire, o altă lume şi mai impalpabilă, dar cu atât mai reală. Să luăm două oglinzi sferice: soarele uriaş se strânge în adâncimile uneia ca un punct; din cea d'întâi, acest punct se adânceşte încă odată în a doua, şi când a ajuns ca vârful acului de albină, atunci aruncă în focarul de reflexie cea mai intensă lumină şi căldură.

Toate aceste schimbări, toate aceste raporturi — între infinitul mare şi infinitul mic, şi apoi între acesta, devenit la rându-i mare, şi cel d'al-treilea, care-l potenţiază la rându-i — au totdeauna măsuri fatale din cari nu se iese. Fie oglinda imperfect sferică, neregulată, deformată, burduşită, oricum colorată, ea îşi va păstra ca atare un mod totdeauna acelaşi de oglindire — totdeauna va fi un echilibru, un chip constant de raporturi între *ce* şi *cum* se oglindeşte.

Dar unde ne ducem‹ cu atâtea ciudate digresiuni fără disciplină? Ne depărtăm prea tare de obiectul vorbirii noastre, de stil... Din contra, iată că am ajuns tocmai la dânsul.

Precum stropul de rouă cade, cade mereu căutând odihnă, asemenea căutând odihnă trece, mereu trece sufletul omului. Şi el e o oglindă sferică, veşnic în mişcare, rotindu-se pe axa ei şi mergând prin spaţiu ca şi corpurile cereşti. Schimbând mereu punctul de perspectivă, echilibrul nestabil şi un chip constant de raport între *cum* şi *ce* oglindeşte îi sunt neapărate ca să poată oglindi.

Pentru aceasta, — pentru a putea păstra echilibrul,— trebuie atât în rotirea cât şi în mersul său, să stăpânească ritmul pornirii iniţiale, ale cărui faze de accelerare sau domolire, de odihnă sau de precipitare să se facă gradat şi oblu, iar nu smucit şi sdruncinat, pentru ca să nu se strice oglinda fără a-şi putea îndeplini menirea... Numai aşa poate comunica, la rându-i, limpede imaginile ce le primeşte din afară, unei alte oglinzi similare, cu care în treacăt se 'ntâlneşte în această scurtă plimbare prin lumina vieţii.

Ritmul — iată esenţa stilului.

*

Mişcările lumii imprimă şi sufletului nostru mişcări corespunzătoare, şi, între aceste două serii de mişcări, raporturile trebuesc să fie de un chip totdeauna constant; fără de aceasta, echilibrul nestabil, de care am vorbit, nu s'ar mai putea mânţine, iar înţelesul nostru, prin urmare, ar deveni imposibil.

Când ne aflăm în faţa unei lucrări de artă, fenomenul mişcării noastre sufleteşti se îndoieşte. Sufletul nostru este solicitat la o îndoită legănare şi, deci, cu atât mai necesar devine echilibrul nestabil, cu atât păstrarea chipului constant de raporturi mai indispensabilă.

Pe complexa claviatură a unei imense orge, un titan maestru-organist lucrează, fără un moment de repaos, un preludiu haotic fără soluţiune. Toate tonurile majore şi minore, toate modulările posibile şi imposibile, cari n'au secret pentru dânsul, le perindează pe simţitoarele clape, şi toate după nişte fatale legi, pe cari el nu le poate călca niciodată, dacă nu voeşte să spargă minunatul instrument. In acel preludiu, el îşi cântă sieşi, se 'nţelege şi se place pe sineşi.

Dar iată că un mititel gnom se furişează sub coatele maestrului. Printre degetele titanului, cari toate joacă de colo până colo pe complexa claviatură, mititelul îşi vâră şi el mânile: nemereşte deschizăturile şi, atingând şi el cu dibăcie clapele, fără să supere câtuşi de puţin, în fuga jocului, degetele marelui maestru, suprapune seriei de acorduri ale preludiului haotic o melodie care, fiindcă e rezultanta acestuia, se potriveşte cu acesta, e realizarea lui posibilă şi raţională.

Ce cuminte, ce dibaci, ce înzestrat şi meşter mai ales trebue să fie gnomul pentru ca să poată face fără greş un aşa minunat *tour de force!*

Ei! sufletul meu e orga misterioasă; titanul, care preludează fără un moment de repaus până ce orga pierde puterea de a mai scoate măcar o notă, este lumea; iar gnomul eşti tu, tu poetul, tu artistul.

Ia seama bine, gnomule! Ia seama bine la tonul precis, la înţelesul adânc, la ritmul susţinut al preludiului titanic, şi improvizează-ţi în consecinţă melodia clară. Mai ales,

fereşte-te nu cumva să atingi degetele foarte simţitoare ale marelui tău acompaniator, care, necăjit că i-ai deranjat lucrarea proprie, s'ar răzbuna pe tine făcându-ţi cântarea ta, printr'un magistral acord ţinut, monstruoasă, absurdă, imposibilă.

Te povăţuesc, dacă eşti agiamiu, nu-ţi încurca mâinile pe o claviatură aşa de sensibilă, printre degetele unui aşa de statornic şi absolut maestru.

Când din sufletul meu, care e legănat veşnic de mişcarea lumii, tu, poet sau artist, voeşti să scoţi un acord nou, nu trebue să uiţi că eu nu te pot asculta, te arunc departe sau fug departe de tine, dacă te 'ncerci la ce nu poţi bine, daca mă sileşti să-mi stric echilibrul nestabil şi astfel să-mi poticnesc înţelesul.

Care va să zică, gnomule, daca asta ţi-este datul tău; dacă tu, improvizatorul, eşti legat de acompaniatorul cel mare, cu care sufletul meu are legături înainte de sosirea ta sub coatele lui, atunci improvizaţia ta melodică este în esenţa ei roaba acompaniamentului. Numai inventivitatea melodică este a ta; liber eşti să-ţi alegi tonul, acordul şi momentul când să intri şi tu cu mâinile tale pe claviatură; liber eşti să construeşti, pe seria eternă de acorduri ale preludiului, infinite jocuri, după generozitatea şi temperamentul fantaziei tale; toate însă trebuesc să nu iasă din ritmul lui. Aminteri, fie cât de torturată ca structură, cât de variată ca forme, cât de bogată ca întorsături, cântarea ta va fi monstruoasă, absurdă, imposibilă.

Când, în valurile de acorduri pe un ton, lente şi solemne, ale preludiului, tu vei nemeri alt ton şi vei precipita mersul melodiei tale; sau când, pe o cascadă precipitată a lui, vei voi să te opreşti ca să faci o fioritură *ad libitum*, vei fi un gnom prost, care nu poate fi ascultat decât în bătae de joc, şi care merită luat de ceafă şi aruncat cu dispreţ departe pentru îndrăzneala şi prostia lui, — fiindcă a avut neomenia să intervie cu un *charivari* în sublimul preludiu.

Acea dibăcie de a-ţi strecura cu o potrivită mişcare, în mersul preludiului etern, potrivita ta invenţie melodică de câteva tacte, acea virtuositate, este aceea ce numim stilul.

*

Un autor ne povesteşte istoria a doi prieteni, fraţi de cruce, cari se ceartă, se duşmănesc, se bat şi se omoară pentru — o femee, se 'nţelege.

E o veche poveste; nu face nimica însă: daca povestitorul va fi un artist, o vom asculta încă odată cu plăcere, precum ascultăm totdeauna un cântec din copilărie numai să fie bine executat — lucrurile frumoase nu se 'nvechesc niciodată.

Să vedem.

Artistul ne arată mai întâi ce legături strânse erau încă din şcoala primară, între cei doi prieteni, Petru şi Paul; cum niciodată nu s'a desminţit devotamentul şi stima unuia pentru altul; cum unul a scăpat dela moarte pe altul cu primejdia vieţii sale proprii şcl... Dar iată că Petru, care iubeşte foarte gelos pe o femee, Tincuţa, începe a avea bănueli în privinţa lui Paul.

Femeea e o femee ca toate femeile cuminţi: ea nu e nebună să lupte a risipi bănuelile lui; ba, prin zâmbete cu două înţelesuri, prin protestaţii intenţionat stângace, prin lacrimi ostentativ picurate, hrăneşte sistematic acele bănueli. Femeea îşi cunoaşte bine arta: un bărbat cu cât teme şi bănueşte, cu atât e mai uşor de stăpânit. Ea ştie că un prieten bun al bărbatului care o iubeşte este totdeauna o mare primejdie pentru imperiul ei: o ruptură între cei doi prieteni, îndepărtarea importunului, este un triumf neapărat pentru politica femeii, politică de paşnică şi neturburată stăpânire. Pentru a ajunge la acest triumf, femeea are un arsenal întreg de arme; le poate rupe fără succes pe toate afară de una, una supremă, dar absolut sigură.

Tincuţa începe să vorbească cu Petru numai şi numai de Paul: Paul în sus, Paul în jos; Paul e drăguţ, glumeţ, spiritual, nostim, *charmant*. Petre cam începe să ţâfnească. Dar iată, intră Paul: Tincuţa nu poate stăpâni un strigăt şi o mişcare de mulţumire. Cu toate că Paul e foarte grăbit, ea nu-i dă voe să plece: trebue neapărat să dejuneze cu ei. La dejun, Petru ceartă slugile, cât p'aci să dea cu farfuria în cap jupânesei, pe când Tincuţa şi Paul râd şi povestesc fel de fel de nimicuri. Seara la masă, ea regretă că nu l-a poftit şi pe Paul. N'are poftă de mâncare şi stă pe gânduri cu privirile pierdute; bate toba repede cu degetele pe masă;

oftează; se scoală; e nervoasă; plânge tamnisam fără să poată spune de ce. Apoi se culcă, şi adoarme sughiţând. In fine, un cortej întreg de simptome alarmante. Peste noapte, se svârcoleşte sub opresiunea unui vis urît; geme, dă un ţipăt, şi Petru aude clar, printre dinţii ei cari scrâşnesc, un nume!... Grozav!... « Ah! Paul! ».

Soarta lui Paul e hotărîtă acuma. Petru a mai avut cu amicul său oarecari mici împunsături; de astă dată, ruptura trebue făcută cu toată pompa. Se 'ntâlnesc. Petru foarte 'ncruntat îl invită, ca după vechiul lor obicei, să bea o bere împreună într'un colţ discret, pentrucă are « să-i spună ceva »... Acuzări categorice şi violente de o parte... protestări de nevinovăţie de alta; şi, vorba înfierbântându-se;

« Mişelule! Trădătorule!... pentru femeea mea...

— Neghiobule! pentru o... ».

Atunci Petru se scoală drept în picioare, ia halba în mână, o ridică d'asupra frunţii vechiului său prieten şi... Câteva punte...

Şi?... şi?... zic eu în culmea neliniştii..

« Trebue să spunem (urmează autorul) că Petru era una din acele naturi pasionate cari poartă în adâncul sufletului lor mai multe motive de turburare decât le poate da lumea de afară: ele sunt ca marea. Priviţi-o sub cerul senin, sub pâcla apăsătoare a ecuatorului, când nicio suflare cât de uşoară nu adie d'asupră-i, priviţi-o cum începe-a fierbe; clocoteşte, se umflă, se ridică uriaşă; se sbate, se smacină, tot mai tare şi mai tare, tot mai iute şi mai iute vasta anarhie a talazurilor peste talazuri! Am omorît Zeii! e mort Neptun! n'are cine să le mai înţelenească cu o singură 'ncruntare, cu un singur semn. Uitaţi-vă ce sbucium satanic din chiar senin! ascultaţi mugetul acesta sguduitor de ceruri! Corăbier, nu-ţi mai perde vremea, atât de preţioasă pentru mântuirea sufletului tău! lasă sforile velelor şi închină-te: adâncul te chiamă nerăbdător! Uraganul năprasnic e în culme! Cine? cine l-a pornit cu aşa grozave porunci? Marea însăşi. Ea se chinuie din propriul şi profundul ei neastâmpăr. Iată sufletul omului pasionat... ».

— Ce frumos stil! ce minunat! zici d-ta. Iată un model de stil pompos, grandios, sublim.

— Mărturisesc, răspund eu, că n'am prea citit de mult un curs de retorică. Poate că în retorica d-tale oficială aşa lucru să se numească stil sublim; să-mi dai însă voe să-l numesc, cu tot respectul pentru d-ta....

— Cum?

— Stilul prost.

— Ce? Dar ăsta este stilul tutulor poeţilor celebri ca Victor Hugo, Schiller, Lamartine, Bolintineanu...

— Poate fi şi al lui sfântul Ion-Gură-de-Aur, tot cum zic eu rămâne.

— Dar de ce? nu'nţeleg.

— Tocmai fiindcă nu'nţelegi... Dumneata ai uitat se vede că, pe câtă vreme noi am privit împreună panorama mirifică a mării numai de hatârul unei uzate şi banale comparaţiuni, ai uitat că, departe de acel impunător spectacol, într'un colţ discret de berărie, amicul nostru Petru stă cu halba ridicată d'asupra frunţii închipuitului său rival. Dumneata nu bagi de seamă, pentru că eşti distrat, că cei doi vechi prieteni sunt osândiţi să mai stea mult în aceeaşi atitudine, ca grupul lui Canova, Teseu răpunând pe Minotaur, fiindcă autorul mai are încă vre-o treizeci de pagini de digresiuni, cari se numesc, în critica modernă, *analiză psichologică.*

— Dar atunci, vrei să reduci novela la proporţiile unui simplu fapt-divers de ziar, şi romanul la forma strictă a unui raport de agent poliţienesc.

— Ba nici decum; dar plimbă-mă pe mare la vreme şi cu socoteală. Toate priveliştile mării şi toată banala d-tale ingeniositate de a-mi compara chinul sufletului omenesc cu al talazurilor îţi sunt gratuite şi mie chiar nule. Eu voiu s'auz pocnetul paharului spart în capul lui Paul... Mă smulgi de lângă el printr'un marafet uzat; îmi opreşti brutal o mişcare pornită; mă plimbi pe la ecuator pornind artificial o altă mişcare de un ritm disparat, şi, pe când eu port grije de soarta lui Paul, îngheţat într'un colţ strâmt, d-ta cauţi a mă face să plâng soarta unui corăbier pierdut în pustiul talazurilor. Dar ce sunt eu? Ce e capul meu, să te joci cu el ca un copil cu o minge, pe care o bate fără socoteală de toţi pereţii, lovind-o când cu mâna când cu

piciorul? Auzi d-ta! pentru ca să-ți numesc sublim stilul, d-ta să'ncerci a mă face să iau o halbă drept sabia lui Damocles, și o berărie drept Labirintul, să confund pe Petru cu Teseu și pe Paul cu Minotaurul!

Ei, nu! stilul care vrea să mă prostească astfel nu-l pot numi sublim; îl numesc altfel.

* * *

Ți-aduci aminte, cititorule, de frumoasa poveste bătrână? Un socru avea doi gineri, unul cărămidar și altul zarzavagiu. Fetele moșneagului se rugau la Dumnezeu, una, să plouă din destul ca să le crească mari zarzavaturile, alta, să fie secetă ca să li se sbicească mai de grabă cărămizile. « Două sunteți într'o casă, a zis bătrânul, și nu vă mai poate Dumnezeu împăca! ». Așa e lumea noastră, ca fetele acelea, peste putință de împăcat, pentrucă are deodată nevoi diametral opuse: câștigul și mulțumirea unuia este paguba și contrariarea altuia.

Iată minunata invenție a tiparului.

Ce n'ar putea spune un retor, un poet, despre binefacerile descoperirii lui Gutenberg? Dar ea a dat umanității oarbe lumina ochilor! dar ea a rupt lanțurile sclaviei! ea a ridicat din uitarea și părăsirea seculară seminții ce păreau blestemate la veșnic întuneric și nenoroc, chemându-le la demnitatea vieții istorice! ea a îmblânzit fiarele pustiilor! ea a consfințit Libertatea, Egalitatea și Fraternitatea! ea a întronat și apără drepturile sfinte ale omenirii și ale omului! Mă rog, ce n'a făcut?

Dar eu nu sunt nici retor, nici poet, ca să mă aprinz așa din chiar senin de entusiasm pentru invenția tiparului, și spun d'adreptul, fără nevoe de puncte de exclamație, că ea a fost un mare noroc pe deoparte, dar pe de alta și o mare pagubă. Acestei invenții, e adevărat, îi datorim o însemnată parte a progresului material, prin dezvoltarea științei, prin împrăștiarea multiplă și repede a cunoștințelor pozitive; dar tot așa de adevărat este că pe calea artei literelor, invenția tiparului nu numai că n'a făcut vreun mare bine, dar a făcut chiar serioasă stricăciune. Iată cele

două fete aşa de greu de împăcat ale moşneagului: a plouat din belşug — castraveţii uneia au crescut mari şi frumoşi, dar s'au fleşcăit cărămizele celeilalte.

Invenţia tiparului a dat naştere unei colosale erori, anume: a făcut pe oameni să crează că literatura este o lucrare de utilitate pipăită, că arta literelor este o necesitate imediată pentru societatea umană, că este menită să aducă foloase imediate, practice şi pozitive.

Aşa, s'a confundat cântecul fără folos cu o reţetă de leac sigur, s'a confundat floarea inutilă cu rodul util. Toată lumea s'a pus cu furie pe cultura florilor; n'a rămas palmac de pământ neînflorit, şi turma omenească, dând năvală în vasta livede, s'a apucat să pască cu nesaţiu la flori — flori, flori şi iar flori.

Aşa, nu se mai ştie astăzi deosebi floare de floare; toate sunt bune de păscut: laptele cucului ca şi rara floare a alunului, trandafirul de Şiras ca şi floarea scaetului de pe marginea drumului. Şi nu e gură care, rumegându-şi ce a păscut, să nu aibă mica sa exclamaţie de mulţumire, ori de desaprobare, în orice caz de afirmare a competenţii, sensibilităţii şi autorităţii gustului său personal... Asta-i bună! excelentă! îmi place! asta n'o înţeleg! asta nu are gust destul de picant! Asta trebuia mai coaptă! asta e veştedă! asta e numai pârguită!

Şi asta se chiamă vastitatea literaturei moderne, şi popularizarea artei literelor; toţi o cultivă, toţi o pasc, toţi o rumegă.

Aşa, s'au născut stilurile infinite, şi şcolile, şi autorităţile, şi curentele, şi modele şi reputaţiile. Aşa, precum se zicea odinioară că, pe faţa pământului, nu e o clipă fără o moarte şi fără o naştere, putem zice astăzi că nu e o clipă fără născutul a două flori şi păscutul a trei.

Din vârful munţilor şi până-n fundul văilor, sfârâe roatele tipografilor fără minută de odihnă, vărsând clăi de flori pentru turma rumegătoare, şi tot nu-i pot birui teribila poftă de mâncare, cu atât mai nepotolită cu cât procesul digestiunii este mai zadarnic şi mai fără folos de hrană: o simplă iritare de funcţiuni fiziologice fără urmă de câştig pentru organism — sacâz morfolit şi murdărit degeaba în bale.

De aci, rezultă apoi că florile rare, cari trebuiau să înfrumuseţeze livedea, se perd înăbuşite în belşugul vast al buruenilor, cari trebuiau plivite şi distruse. De aci, rezultă că atunci când vrei o floare, dela care, ca om cuminte, ceri ce poate să-ţi dea floarea, frumuseţe şi miros, iar nu gust şi hrană, trebue să te întorci la câteva glastre vechi de-acasă: în livede e foarte greu, dacă nu chiar imposibil, să găseşti ce-ţi trebue.

« *Coetera desiderantur* », astea sunt cuvintele cari ţin loc de « *sfârşit* » după ultima frază neisprăvită a operei clasice, ce ne-a rămas, din nenorocire, trunchiată. *Coetera desiderantur!* precum se doresc braţele perdute ale Venerii, precum se doreşte restul grupului. Unde e tânărul şi uşuraticul Paris? unde e nobilul braţ care primea mărul? unde o fi *coetera* acelea, magistrala încheiare a lui Tacit?

— A! vezi? tiparul! Daca ar fi fost tiparul, îmi zice cineva, nu ai mai dori-o, pentrucă ai avea-o.

— Ba nu, răspunz eu; deloc.

Fără tipar, am avut-o, o am măcar până la *coetera desiderantur*, şi mă mulţumesc cu atâta, cu tot regretul pentru cele perdute. Dar dacă era tiparul, o perdeam toată: floarea se perdea, cufundată pentru vecie în vastul noian al buruenilor. N'am încredere în judecata mea până într'atâta, şi cu atât mai puţin în a altora, încât să crez că, dintr'un ocean imens de burueni, mi-ar putea denunţa o floare nobilă înecată în umbra deasă.

Aşa, încă odată, rezultatele tiparului pe calea practică şi utilă, sunt incontestabil fericite; pe calea frumoaselor litere însă, ele sunt nenorocite: pe calea d'intâiu ne ajută să găsim la sigur; pe cea d'a doua ne face desigur să perdem.

*

Dar ce are aface invenţia tiparului cu cestiunile estetice? Are mult aface, şi despre aceasta s'ar putea scrie mai multe de câte pot încăpea într'un cadru strâmt ca al notiţelor de faţă.

Oricât ar fi cineva de înaintat în vederile politice, oricât ar crede că, numai din ridicarea necontenită a nivelului

intelectual şi moral al unei societăţi, şi numai din treptata egalizare a condiţiilor de trai al indivizilor, poate rezulta ordinea ideală a Statului şi culmea de înflorire a speţei umane — trebue să recunoască un lucru, că niciodată nu se vor egaliza puterile şi virtuţile particulare ale indivizilor. In lumea viitoare, în lumea pe care cel mai extrem utopist o poate visa, vor fi diferenţe de închipuire, de judecată şi de gust dela individ la individ.

Cel mai extrem utopist nu şi-ar putea, credem, închipui o lume compusă din indivizi absolut deopotrivă la spirit, o lume în care toţi indivizii să fie egal de talentaţi sau lipsiţi de talent, egal de inteligenţi sau egal de proşti. Mai înţeleg să nu crează cineva că la un moment dat domnul Voltaire poate fi mai de spirit de cât toată lumea; oricine, care se simte mai sigur zicând *noi* decât zicând *eu*, are dreptul să se mândrească de concursul anonim ce el îl dă lumii ca să o facă mai de spirit decât celebrul bărbat. Dar ceeace n'ar fi de înţeles, ar fi să-şi închipue cineva o vreme când, în toată lumea, fiecare să aibă tot atâta spirit ca domnul Voltaire.

Aşa fiind, talentele, mai mult sau mai puţin numeroase la un moment dat, vor fi în lumea aceasta veşnic nişte excepţiuni; asemenea şi cei ce le vor înţelege acele talente vor fi iarăşi nişte excepţiuni mai mult sau mai puţin frecuente; totdeuna însă imensa majoritate a lumii va fi compusă din oameni normali, cari nu văd cu gândul decât până la vârful nasului, şi văd cât le trebue. Generaţii după generaţii de imense majorităţi se vor strecura fără să lase în urma lor ceva deosebit una pentru gândirea alteia; cu păstrarea patrimoniului de gândire şi cu continuarea speculării lui, vor fi însărcinaţi totdeauna numai câţiva, un foarte restrâns număr: aceia vor însemna cultura şi progresul lumii întregi, aceia vor putea să dea un înţeles altul continuităţii speciei umane decât al continuităţii altor speţe animale.

Şi pentru aceasta, ei trebuesc, în afară de tot ce e variabil, local şi trecător, să penetreze, în lumea aceasta, adică în raportul dintre ea şi om, ceea ce este constant, general şi veşnic.

Trebue să înţeleagă dar ori şi cine ce grea e sarcina acestor puţini, — sarcina artiştilor şi gânditorilor, — şi cum trebue ea să se îngreuneze cu cât mai multe generaţiuni se succed, pentrucă, cu cât mai târziu a venit artistul sau gânditorul în lume, cu atât îi trebue mai multă originalitate şi mai mare putere de concepţie pentru a covârşi capitalul din ce în ce sporit de gândire umană, şi pentru a găsi forma nouă.

Ce se 'ntâmplă de când cu tiparul?

Frumoasa sarcină a gânditorului sau artistului găseşte mijlocul de răspândire şi de păstrare sigur în această minunată invenţie, e prea adevărat; dar de aci a rezultat zadarnica şi pernicioasa închipuire că orişicine, numai bunăvoinţa să nu-i lipsească, se poate înscrie voluntar în rândurile nobilei falange, din momentul ce arma s'a găsit. Orice cap sec, orice minte săracă, şi, ce e asemenea rău, orice om cu bun simţ, sau exemplar de duzină, a renunţat la onorabila stare de simplu fiu şi apoi de tată de familie, pentru a juca un rol distins în umanitate. Toţi fiii şi taţii din milioanele de duzine au înţeles pe semenul lor mai bine decât pe un altul, şi astfel s'au ridicat de jos legioanele de moralişti generoşi, poeţii şi criticii umanitari şi şarlatanii ideologi, mistici, simbolişti, naturalişti şi profeţii sociologi, etc., cari au înecat în valurile lor sgomotoase glasul a doi-trei inşi aleşi de sus, aiurind mintea lumii întregi, ce nu s'a prea arătat de astădată să aibă mai mult spirit decât domnul Voltaire.

Şi n'are a face invenţia tiparului cu arta literelor?

Dar pe toate foile de papyrus şi pe toate făşiile de pergament nu s'a făcut atâta artă în două civilizaţii antice întregi, câtă se face într'un an numai pe hârtie de la Letea!

*

Şi acum să ne întoarcem iar la talent.

Cea mai mare supărare ce un om poate face altuia e să-i tăgăduiască talentul de care acesta se crede, pe nedrept, înzestrat. Niciodată cu lauda şi cu stima nu vei ajunge să mulţumeşti pe un om lipsit de talent atâta cât îl poţi

mâhni cu tăgăduirea sau nesocotirea talentului pe care nu-l are. Un poet închipuit nu se va măguli atâta de aplauzele unanime ale cunoscătorilor, pe cât se va irita de critica sau indiferenţa unui singur amator.

E ciudat. Omului înzestrat cu adevarat talent îi este absolut indiferentă judecata altuia despre operele sale; el are atâta încredere în puterea lui de expresie, încât, şi când se aude lăudat şi când se aude criticat, în faţa şi a aplauzelor, şi a bârfirilor, şi a indiferenţii, el îşi râde în barbă, sigur fiind că foarte rar îl poate pricepe cineva mai bine şi-l poate apreţia mai exact decât se pricepe şi se apreciază el însuşi. Din această siguranţă, rezultă nealterarea personalităţii adevăratului artist, cu toate stăruitoarele păreri multiple şi varii ale criticei şi ale amatorilor; din această neclintită încredere în sine, rezultă neîncovoiarea lui la vreuna din mode, particularitatea susţinută a stilului, dispreţul pentru gustul contimporanilor şi prin urmare pentru *o manieră* simpatică acestora — manieră care i-ar garanta un succes facil — şi dispreţul pentru orice imitaţie a vreunui model anterior sau contimporan. In fine, pentru adevăratul artist, opinia publică nu există mai mult şi nu-i poate inspira mai multă consideraţie decât animalele fabuloase.

Rareori, foarte rare, adevăratul artist va asculta cu oarecare încredere părerea cuiva în privinţă-i. Acea părere trebue să fie îndelung încercată de el, până să capete autoritate. De aceea, îmi pare atât de ridicul amatorul care tam-nisam îşi dă artistului părerea sa asupra cutărei sau cutărei lucrări a acestuia — fie că-i găseşte cusururi, fie mai ales că o admiră.

Dar ia să vedem pe omul care-şi închipue a avea un talent pe care nu-l are. Pentru el opinia publică e suverană. El, după ce dă la lumină o producere, umblă zi şi noapte să strângă sufrajele amatorilor cari, toate, pentru el sunt valabile; cele cari-l aplaudă îl încântă; cele cari-l condamnă îl amărăsc. El discută bucuros cu oricine despre producţia propriului său talent, şi, atribuind lipsa de admiraţie numai şi numai nepătrunderii, e gata totdeauna să facă amănunţite explicaţiuni asupra operii sale. Părerile altora

despre talentul său sunt o hrană de care el nu se poate sătura oricât s'ar îndopa; aşa dacă nu-l admiri, măcar batjocoreşte-l; dacă nu-l aplauzi, măcar flueră-l; dă-ţi însă numai-decât o părere. Consideră-l orişicum, numai consideră-l: el n'are încredere în sine, şi astfel sufletul lui, care mereu şovăe, are nevoe de o proptea, fie aceea într'o parte sau în alta.

După părerile pe cari le adună de prin toate răspântiile, el îşi modifică judecata după propriile lui produceri; după curentele opiniei publice, îşi face o programă; după succesele obţinute de alţii, îşi croeşte o manieră ce i se pare sigură. Şi astfel, deşi sunt atâta de rare 'n lume talentele originale, avem atâţia artişti! Pentru aceea, toate fenomenele, atât cosmice cât şi sufleteşti, cărora le-a fost dat un curs valabil de către un talent oarecare, ajung foarte curând demonetizate prin năvălirea valurilor de falsificări.

Aşa s'a întâmplat cu frumoasa antiteză a «trandafirului cu spinul»; aşa a ajuns desgustătoare tânăra «Primăvară» şi nesărate dulcile zile ale lui Maiu; aşa, luna, mai întâi din luminoasă ce era, a ajuns întunecoasă ca «un glob de aur» pentru ca, mai apoi, «stăpână a mării», să fie cu desăvârşire compromisă.

Tot aşa şi cu libertatea, cu patria, cu amorul, cu pesimismul şcl... stilul omului de talent a fost considerat de mulţimea secăturilor numai în partea lui externă. Acestei părţi externe fac ele greşeala să atribue succesul talentului, şi acestei greşeli datorim potopul producerilor de manieră în arte şi 'n litere.

*

Il prinde sau *nu-l prinde* — iată două expresiuni populare româneşti foarte ciudate, în cari încape tot înţelesul frumosului: în ele se cuprinde tot ce poate cineva spune asupra artei, asupra talentului şi stilului.

Vedem într'un teatru de stat un actor vechiu şi experimentat, cu o reputaţie consacrată de întreaga opinie publică, jucând un rol important. Tot ce se chiamă aparat teatral e întrebuinţat cu o perfectă pricepere şi dibăcie după regula

strictă a şcoalei — costum, plastică, declamaţie. Omul îşi pune toată bună-voinţa, se repede, se 'nţepeneşte maestos, ţipă, sforăe, ori sare, ţopăe, face toate contorsiunile şi strâmbăturile, după cum rolul e tragic sau comic — în zadar; ne lasă reci: pentru ce? — pentrucă nu-l prinde.

Pe câtă vreme, colo în circul ambulant, tăbărît pentru câteva zile în mijlocul bâlciului, vedeţi pe acest nenorocit clown, cu făina groasă lipită pe sudoarea feţii, cu atât mai zdrenţăros şi mai murdar, cu cât prin acoperişul sfâşiat al circului inundă de toate părţile lumina soarelui. Domnişoara, prima şi ultima călăreaţă de forţă a companiei, dă târcoale în arenă pe veteranul ei armăsar alb, care numără atâtea succese. Clownul îi face o curte stăruitoare urmărindu-o în toate mişcările. La un moment, curtizanul găseşte prilej s'o ciupească de braţul ei foarte roşcat, care n'ar fi perdut mult din admiraţia publică dacă era îmbrăcat. Atunci mândra călăreaţă îi trage un bobârnac în nas, care pocneşte ca un pistol; apoi numai decât dă o biciuşcă bătrânului armăsar, şi dispare în galop. Indrăzneţul pedepsit a căzut, şi clasica băşică a făcut ecoul nasului; înamoratul se ridică şi pleacă obidit, ţinându-se de amândouă părţile lovite, plângând şi strâmbându-se într'un chip oribil. Râsul publicului e irezistibil: l-a prins.

Aşa e în toate artele, dar absolut în toate.

Iată pe bulevard o statuă enormă. Marmora e de preţ şi figura pe care ne-o înfăţişează e a unui bărbat ilustru. Este o operă foarte scumpă a unui artist de mare reputaţie. Ilustrul răposat e înfăţişat în postura unui orator care salută cu modestie publicul, pe când acesta, entusiast, îi încoronează un discurs superb cu aplauze unanime şi prelungite. E o operă de execuţie, cum ar zice amicul meu Gion, *impecabilissimă*. Asemănarea cu răposatul este izbitoare, deşi se 'nţelege, tipul e idealizat; în fine, o operă fără cusur. Toate bune: şi postură, şi asemănare, şi idealizare, şi orice pofteşti; dar — nu-l prinde pe răposatul deloc.

Iată însă că găsesc în grădina marelui om, la Moşi, cu cinci bani, un popă de turtă dulce. Minunatul părinte! e aşa de cuvios — cu barba şi sprâncenile lui albe de zahăr, — cu ochii lui, două cofeturi albastre de colivă, îndreptaţi

în sus către cer, ca şi cum ar invoca iertare pentru păcatele oamenilor răi şi zavistnici — cu dreapta ridicată, gata a blagoslovi ca un mucenic pe cel care are să-l mănânce! E de turtă dulce părintele, nu de marmoră; e ieftin de tot, şi de o execuţie *pecabilissimă*; dar n'ai ce-i face — îl prinde.

Pe o pânză de respectabile dimensiuni, vedem o intrare triumfală a unui strălucit împărat — oameni de arme, burgheji, popor, figuri alegorice etc., o splendidă punere în scenă. E o compoziţie magistrală şi savantă. Dela vârful pintenilor până la vârful penelor, totul e studiat cu scumpătate; nicio aluniţă istorică nu lipseşte de pe vre-o figură, fie chiar alegorică, şi toate chipurile acelei multiple lumi sunt penetrate de solemnitatea circumstanţei. Ceva mai mult: minunata pânză poartă iscălitura unui artist, pe care opinia publică l-a consacrat — Makart... Toate bune, dar numai de un lucru e păcat: dela impunătorul împărat ţeapăn pe calul lui tot aşa de ţeapăn, şi până la cel din urmă dobitoc din mulţime — pe nici unul nu-l prinde.

Pe câtă vreme ia să vedem acest alt triumf. Iată un căţel, un *Dackl*, care a căpătat premiul întâi la concursul primei internaţionale expoziţiuni canine, şi care, încărcat de coroane, trece printre toţi concurenţii de speţa lui cu o legitimă mândrie suverană (*Fliegende Blätter*, No. 2646, pag. 148). Toţi îl privesc cu deosebite sentimente, dela invidia cea mai vânătă până la cea mai sinceră admiraţie, pe când el, abia plecându-şi ochii, aproape închişi de fumul gloriei, înaintează încet şi măreţ. Iată un triumf... Sunt nişte câini, e adevărat; e un desen pe o pagină mică, semnată de un caricaturist obscur, A. Roeseler — dar pe toţi îi prinde.

Aşa e şi 'n arhitectură, aşa şi în muzică. Inşiră cât pofteşti colonade după colonade; aşează-le d'asupra domuri şi domuleţe; îngrămădeşte pretutindeni decoraţii; întrebuinţează zece contrabase, opt tromboane, patru tobe mari şi patru sute de voci — de geaba, dacă nu te prinde.

Aşa e şi 'n literatură. — Toarnă sute şi mii de versuri ori de rânduri de proză; cântă toate stelele, luna, soarele, patimile, nimicnicia, eternitatea — de geaba, dacă nu te prinde.

Aşa e şi 'n filosofie şi 'n critică. Clădeşte cele mai transcendentale, cele mai profunde sau mai înalte tractate, cu tot aparatul posibil de eruditiune; combină cele mai ingenioase teorii despre artă, artă pentru artă, cu tendenţă, cu teză, cu sau fară mai ştiu eu ce — de geaba, dacă nu te prinde.

Tot aşa şi în teatru. Poţi pune să declame pe toţi eroii generoşi, toţi martirii extatici, toţi intriganţii mizerabili, toate femeile sublime ori imfame, toate închipuitele împrejurări ce pot rezulta din ciocnirea patimilor şi caracterelor omeneşti, — de geaba: dacă nu te prinde, *nu te prinde.*

*
* *

Rezumând cele de mai sus, zic: condiţia esenţială a operei de artă este insuflarea pe care nu i-o poate da decât talentul. Fie de orice şcoală, de orice gen, de orice dimensiune şi proporţie, aibă tendenţă sau nu, urmărească sau nu vreo teză — dacă e insuflată de un talent, opera va fi şi va trăi, puţin importă cât: o clipă, un veac, ori mai multe. Oricât va fi trăit, dacă a trăit e destul. Intre a nu fi şi a fi, e o nemărginire, faţă cu care deosebirile de durată a fiinţelor sunt reduse la nimic.

LITERATURA ŞI ARTELE ROMÂNE IN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX

INCERCARE CRITICĂ

PREFAŢĂ

Ramurile de activitate publică ale unei societăţi se pot compara cu deosebitele organe de viaţă ale unui individ. De exemplu, economia şi comerţul se pot compara cu organele de hrană, cu stomacul; armata cu puterea musculară, cu pumnii şcl. Literatura frumoasă şi artele se pot compara cu obrazul, cu acea parte din dărătul căreia stă mecanismul superior, aparatul gândirii.

Precum un individ nu se prezintă într'o societate de cât cu fruntea 'nainte, iar nu cu burta sau altfel, asemenea o societate umană se prezintă în faţa lumii întregi cu organele sale intelectuale, cu gândirea sa, a cărei expresie întreagă sunt literatura frumoasă şi artele. Acestea sunt nişte puteri menite să trăiască mai departe chiar decât societatea care le-a produs, ca şi amintirea unei frumoase şi nobile figuri multă vreme după moartea persoanei.

Intre toate ramurile de activitate la noi, cari s'au desvoltat în aşa vertiginos mod de vreo două decenii încoace, fără îndoială că artele şi literatura frumoasă ţin locul întâiu. Comerţul nostru a avut să treacă prin multe crize, ca şi agricultura şi industriile ei derivate; armata, deşi în continuu progres, tot lasă încă de dorit în privinţa moravurilor disciplinare; şcoala merge binişor; ştiinţa se ţine sus.

Literatura şi artele se poate cu siguranţă spune că strălucesc în mod cu totul deosebit.

Avem o bogată şi complexă literatură; avem o mişcare artistică extraordinar de activă.

La ce se datoreşte acest îmbucurător fenomen social? De sigur talentelor noastre, gustului societăţii şi naţiunii noastre, susţinut şi desvoltat prin o cultură sistematică.

Plugarul, după ce şi-a cules recolta datorită binecuvântatei ţarine şi sudorilor lui, stă să facă socoteală, să-şi cântărească bunul şi să-şi dea seama pe îndelete de câştig.

Tot aşa după ani de produceri intelectuale, de literatură, de artă, o societate trebue să se uite cu satisfacţie înapoi şi să caute a-şi da seama de bogăţiile îngrămădite — e un fel de catagrafie, care trebue făcută neapărat din când în când.

Aci vine rolul criticului şi istoricului.

Noi credem că a venit vremea să facem această catagrafie. Sfârşitul veacului se apropie; trebue numai-decât să avem o raţională istorie critică asupra vastei mişcări literare şi artistice în România în ultima jumătate a acestui veac.

Fără îndoială că nu avem pretenţia să facem o operă completă şi desăvârşită. Voim să facem mai mult un manual, care să prezinte pe scurt mişcarea noastră intelectuală în liniamentele ei generale.

Credem că ne vom fi îndeplinit o datorie patriotică publicând în câteva capitole încercarea noastră critico-istorică: *Literatura şi Artele Române în a doua jumătate a sutei XIX, în trei capitole.*

Fiindcă ilustraţiunile noastre literare sunt în genere modeste, vom trece cu multă discreţie asupra numelor de persoane şi ne vom mărgini a expune şi judeca dintr'odată complexul general. Despre critice şi analize parţiale ale unei anume opere, de sigur nu poate fi vorba.

Planul lucrării va fi acesta:

I. Poezia, Romanul, Novela, Drama şi Critica literară;
II. Pictura, Sculptura şi Arhitectura;
III. Muzica şi Teatrul.

Apoi, se înţelege, *Concluzie.*

INTRODUCŢIE

Inainte de a intra în materie, cerem voie cititorilor pentru câteva mici lămuriri introductive.

Mai întâi două întrebări:

nu e aşa că decât să ai o mie de cititori mediocri e mai bine să ai o mie şi unu de scriitori buni?

nu e aşa că decât o sută de amatori e mai bine să ai două sute de artişti şi tot atâţia critici?

Ei bine! la noi, din norocire, aşa este; nu avem pe acei cititori, dar îi avem pe aceşti scriitori; n'avem amatorii, dar avem artiştii; avem criticii!

Românul este născut poet, s'a fost zis odinioară.

Odinioară! e mult de atunci!

De atunci şi până astăzi a trecut vreme; un an a fost roditor cât un veac pentru avutul cu care acest popor s'a urcat ca o Andromedă dezlănţuită, la coapsa fugosului Pegaz, pe calea fără capăt cunoscut a progresului! Societatea noastră a progresat! Astăzi românul este născut poet şi critic, câteodată şi biciclist. El mânueşte cu aceeaşi dexteritate versul şi proza; el înţelege cu o egală siguranţă, niciodată desminţită, toate ramurile de artă — tot ce e mare, bun, adevărat şi frumos!

Frumosul! a! frumosul! Frumosul nu e decât marele, bunul şi adevărul în mişcare, precum zicea favoritul elev al victimei demagogiei şi tiraniei ateniene, moştenitorul intelectual al sublimului băutor de cucută, divinul Platone.

Care român nu a publicat ceva?

Cine n'a criticat tot?

Cine e acela dintre noi, mare, mic, tânăr, bătrân, bărbat, femee, de ambe-sexe, care, fără să aibă nici o daraveră cu preoţii Temidei legate la ochi, n'a admirat totuşi acel mirific monument de pe splaiul râului « cu apă dulce, cine bea nu se mai duce », pe care îl numim Palatul Paşilor-Pierduţi, fericiţi când nu ne pierdem acolo decât paşii.

Cine e acela care nu aşteaptă cu nerăbdare atât marea frescă a Ateneului Român cât şi marele palat al Domeniilor de pe bulevard, cu capricioasele şi fantasticele sale învelitori prismo-piramidale, între cari două mici cupole

în unghiurile interioare ale aripelor arată clar trecătorilor uzul intim căruia sunt destinate încăperile de sub ele?

Cine n'a plâns la dărâmarea monumentalului Turn al Colţei, operă titanică a soldaţilor învinsului dela Pultawa, svăpăiatul erou nordic, victimă a unui glonţ până acum rămas anonim, *Charles Douze*, cum zice patriarhul dela Ferney, cum zice marele şi nemuritorul Voltaire? Şi cine n'ar fi în stare să strige: sacrilej! de trei ori sacrilej! când ar cuteza cineva să se atingă de bisericuţa Stavropoleos, modest ascunsă la spatele giganticului palat al Telegrafelor, Telefoanelor şi Poştelor — şi acela o minune! — de acea mică bisericuţă, acea perlă fină de artă bizantină, acel exemplar unic de o puritate de stil impecabilă, care înlocueşte maiestatea greoae a catedralei gotice de sub cerul plumburiu al Nordului prin o graţie particulară a operelor ivite, *écloses*, sub cerul totdeauna limpede, cald şi albastru ca peruzeaua din inelul unui strălucit Harun-al-Raşid, — acest monument în fine, care are, pe lângă farmecul frumuseţii artistice, darul sfânt de a ne inspira o adâncă simţire sufletească nouă, strănepoţilor pietoşi, la amintirea duioasă a vitejiilor şi iubirii de moşie, de neam şi de credinţă ale întru fericire repauzaţilor noştri voivozi?... Cine?

Cine oare, amice Gion? Cine, bunul meu amic? Cine? Mizericordie divină!!

Ar fi pe atât de bizar pe cât de straniu să fie acela un român!... Nu! Să depărtăm aceste gânduri pesimiste! Să nu ne lăsăm a fi atinşi de neagra boală a veacului! Pesimismul este lipsa de voinţă, lipsa de vlagă, lipsa de avânt, lipsa de curaj, lipsa de bărbăţie, lipsa de energie, lipsa de speranţe, lipsa de viitor!

Nu! să avem avânt! Da! să avem curaj! Să avem mai ales speranţa că putem răspunde [1]) hotărît la întrebările de mai sus — întrebări dela cari atârnă viitorul nostru intelectual, cultural, naţional, — astfel: acela nu este, nu poate fi un român, nu este, nu poate fi decât un străin!

Cititorul, sperăm, trebue să fi luat seama, după şirurile de mai sus că, în vastul studiu de faţă, pe care totuşi ne

---

[1]) Această încercare critică, să nu se uite, erà menită a se citi ca o conferenţă la Ateneul român.

propunem a-l dezvolta într'un mod succint, noi urmăm metoda savantului nostru critic istoric D. Gion — aşa de tânăr şi deja indicat a lua în Academia Română locul rămas vacant prin demisiunea irevocabilă a mult regretatului Odobescu.

Care va să zică, ne-am înţeles: materialul este al naţiunii, metoda este a lui Gion, redacţiunea este a noastră; iată ce ne rămâne.

Să începem doar; spaţiul strâmt de care dispunem nu ne permite a ne prea lungi la prisoase de stil.

CAPITOLUL I

POEZIA, — ROMANUL, — NOVELA, — DRAMA, — CRITICA LITERARĂ

Poezia română în jumătatea a doua a sutei XIX — sută fără soţ — *impari musae numero gaudent!*... şi ele erau fără soţ, nouă! — ni se prezintă în toată maturitatea ei complexă ca un tapet multicolor, bizar, — dacă n'ar fi raţional, — straniu — dacă n'ar fi logic, — în care milioane de fire de toate culorile, tonurile şi nuanțele posibile şi imposibile, imaginate şi imaginabile, (dela un pembè cât mai spălăcit până la conabiul cel mai posomorît) ca sub mâinile fermecate ale unei ţesătoare din basme, se întreţes, se împleticesc, se încârligă în zigzaguri fantastice, însă conduse de o strictă sistemă, vagabonde, însă cu un ţel bine şi precis determinat — cântând amorul, avânturile generoase, durerile şi suferinţele, speranţele şi idealurile unui neam întreg de martiri şi de eroi; cântând, mai presus de toate, Patria şi Poporul, deşi şovăind une ori, pe cărările abrupte ale Parnasului, către precipiţiul de trei ori mortal al pesimismului; întrebuinţând pentru scopul ei frumos şi mare cu aceaşi desinvoltură, dela genul cel mai badin până la grava odă, până la balada istorică şi epopeea eroică, toate acestea apucate cu o egală putere, cu un egal avânt, cu o egală inspiraţie de către poetul român, care nu putea ca român să fie altfel; căci şoimii, cari, sub bolta azurie, cu mult d'asupra piscurilor stâncoase ale Carpaţilor străvechi, se învârtesc în spirale gigantice, ascendente — *sic itur ad astra!* — pătrund cu privirile lor până în zare de-

parte, către miază-zi, unde, ca un brâu de argint, sclipitor sub razele soarelui, şerpueşte anticul Istru, o veche cunoştinţă a persanului Darius, sau Dariavus, cum vor savanţii moderni, în tot cazul fiul lui Histaspe, — *pater... certus* de astădată; apoi, către miazănoapte şi apus, zăresc munţii Apuseni cei bogaţi în aur, văd ţinuturile Mureşului, comori de brazi şi de feciori ca brazii, — în zadar torturaţi să pronunţe barbarul *teremtete!* în loc de sublimul «înalţă-ţi lata frunte!», văd încântătoarele şi smălţatele ţări ale Bârsii şi Oltului, Amlaşului şi Făgăraşului, şi Banatul grânar al unei împărăţii, şi prin urmare tot aşa, poetul din înălţimile la cari 'l aruncă inspiraţia şi imaginaţia, îmbrăţişează cu privirea şi munţii, şi codrii, şi dealurile, şi colinele, şi văile şi vasta ţarină sudică şi grandiosul parc nordic al neamului român apucând cu un ochiu Tisa, cu altul Dunărea, cu altul Nistrul şi cu altul Marea, şi cântând un imn solemn, secular, titanic: contopirea lor — idealul lui.

Aceasta este poezia română în jumătatea a doua a secolului XIX; aceasta a fost activitatea poeţilor noştri, începând cu dulcele Paris Momuleanu şi terminând cu pleiada din zilele noastre.

Să-i iubim pe poeţii noştri, să-i venerăm! — ei sunt sacerdoţii cultului naţional!

Acum, dacă dela poezie trecem la Roman şi la Novelă, trebue dintru început să căutăm a preciza bine raporturile dintre ele: Romanul este pe lângă Novelă ca un stejar uriaş pe lângă o răsură altoită; sau mai bine, Novela este pe lângă Roman ca o camee pe lângă o statue.

Romanul? Dar romanul e viaţa, nu a unui individ, ci a unei societăţi întregi, cu tot cortegiul ei de necazuri, de porniri, de devotamente, de meschinării, de dragoste, ură, răutate, bunătate, invidie, admiraţie, de josnic, de sublim, de brutal, de eteric, de egoist, de altruist, în fine toate varietăţile de cari sufletul omului, în virtuositatea lui cunoscută, este capabil.

Il avem Romanul, şi îl avem cu succes, ne putem mândri că posedăm astăzi în limba noastră această epopee modernă, oglinda fidelă a societăţii!

Dar drama, ce e? este romanul în acţiune.

O avem!

Şi aceea ce zicem despre roman şi dramă, o putem spune despre novelă şi comedie, despre aceste mici firimituri, aceste zaharicale, precum spuneau acei *fins gourmets*, acei pricepuţi tabietlii, răposaţii bunii boeri, părinţii bonjuriştilor de la 48, zaharicale a căror savoare concentrată înlocueşte cu succes cantitatea nutritivă.

Paralel cu genurile literare, s'a desvoltat fireşte şi critica literară, şi, graţie ei, în a doua jumătate a secolului XIX, suntem stabiliţi asupra unor adevăruri, de acum indiscutabile, şi anume; că arta e impersonală cu cât artistul e mai personal, pentru că din personalitatea lui rezultă impersonalitatea ei, că tezismul şi tendenţionismul sunt două şcoale deosebite, şi astfel poţi trata o teză cu tendenţă, însă, ca artist, care nu eşti o persoană, ci o resultantă a mediului social, nu ţi-e permis a avea tendenţa de a trata o teză; în fine, că ultimul cuvânt al artei nu poate fi decât ori cauzalitatea sintetică, ori palpitarea la suferinţele lumii actuale şi la năzuinţele unei lumi viitoare, în care « răi n'or să se mai nască şi proşti n'or să mai fie! ».

CAPITOLUL II

PICTURA, — SCULPTURA, — ARHITECTURA

Sunt aşa de strâns legate aceste trei surori, încât pare că nu ni le putem închipui decât pe toate trei odată, precum nu ne putem închipui pe cele trei graţii, pe Aglae, Talia şi Eufrosina, rupându-şi hora lor clasică, al cărei ritm legănat l-a fixat atât de bine nemuritorul Tiziano, în celebra-i capo-d'operă din galeria Borghese, precum nu ne putem închipui pe Clotho, pe Lachesis şi pe Atropos, aceste alte trei graţii de un soiu cu totul macabru, *les soeurs filandières*, surorile torcătoare, cum zice naivul La Fontaine în limbajul lui îndrăzneţ.

Fost-aţi, domnilor şi doamnelor, la Ateneul Român? Vizitat-aţi salonul nostru? expoziţia artiştilor în viaţă? Aţi văzut?

Dela nudul pur clasic, cu magistralele lui pretenţiuni academice, cu amplitudinile sale impecabile, în cari ştiinţa profundă rivalizează cu cea mai înaltă rafinare de execuţie artistică — vedeţi această carne vie, care palpită, sub a cărei epidermă străvezie curge în răţeaua fină a vaselor capilare un sânge viu şi cald, şi care tremură înfiorată sub privirea ochilor amatori! — şi până la această grămăjuie de cireşi, clasicele noastre drăgănele pietroase de Piteşti, rumene pe o parte, aurii pe alta, cari ar concura strălucitor cu faimoasele Montmorency, artistic aruncate pe o strachină smălţuită cu desenuri cari ne reamintesc motivele decorative celtice, — natura moartă, care totuşi sub penelul artistului trăieşte, — tot, tot apoi, dela colosul de gips, care ne arată capul tăiat al lui Decebal şi până la figurina în pământ copt a graţioasei doamne X... şi dela planul proiect al gării dela Obor şi până la schiţa unei vile la Buşteni, pe superba vale a Prahovei, — tot, tot ne dă dreptul să zicem: jumătatea din urmă a veacului a fost roditoare! curaj şi înainte!

CAPITOLUL III

MUZICA, — TEATRUL

Să mă ierte Euterpe, Talia şi Melpomene dacă, fără să încetez o clipă măcar a profesa tot cultul datorit anticilor lor sacerdoţi — începând cu Orfeu, duiosul amant, care adoarme, cu divinele lui cântări, straja cu patru picioare şi trei capete, spre a putea răpi din Tartar pe blonda Euridice, şi terminând cu Thespis, care *fut le premier qui, barbouillé de lie, promena par les bourgs (de la Grèce, bien entendu) cette antique folie* — am o adoraţie pasionată pentru lira, coturnul şi masca române din a doua jumătate a secolului al XIX, pentru aceste bogate şi exuberante legiuni de talente, pe cari le-aruncă, an cu an, ca două isvoare fecunde şi generoase, Conservatoriile noastre deja bătrâne din cele două capitale ale tânărului regat!

Un cuvânt încă şi am terminat.

După ce am trecut în revistă *à vol d'oiseau* principalele faze ale mişcării noastre intelectuale, dela marea şi sân-

geroasa revoluţie din 48, când o mână de bravi tulumbagii, a ţinut piept unei întregi armate otomane în Dealul-Spirii — demni urmaşi ai vitejilor plăeşi cari au ţinut în loc pe mândrul Sobieski — şi până în ajunul sfârşitului acestui veac, care a avut onoarea să ne dea un Edison, un Pasteur şi un Roentgen, voiu recomanda cu dinadinsul tinerimii o atentă citire a concluziunii mele.

CONCLUZIE ŞI ENTUZIASM

Iată, tinere cititor, ce s'a făcut până acum la noi; urmează şi tu pe frumoasa cale ce înaintaşii tăi ţi-au deschis. Şi, dacă te simţi a avea destul foc sacru la amintirea acestor bravi înaintaşi, iată cum se cam face o istorie critică a Literaturii şi Artelor.

Ai entuziasm? o faci; n'ai entuziasm? n'ai nimic, nu faci nimic, nu poţi nimic!

POLITICĂ ŞI CULTURĂ

Principiul naţionalităţilor este o inovaţie politică a veacului nostru, pe care noi, popoarele mici, nu o putem aplauda cu prisos. Acestei inovaţiuni, inspirate de cea mai înaltă echitate din partea statelor mari, se datoreşte existenţa statelor mici deja independente. Astfel, fisionomia unei importante regiuni a continentului s'a schimbat într'o jumătate de secul ca prin minune. Părinţii noştri ne spun prăpăstii de necrezut despre starea vieţii publice în tinereţea lor, par'că ne-ar povesti lucruri de acum cincisute de ani; oameni încă tineri îşi aduc bine aminte de vremea copilăriei lor, când nu se pomenea de drumuri de fier şi când numai două trei oraşe din ţară erau luminate în centru cu lumânări de seu şi cu opaiţe de păcură. Acum, în urmă, un împărat venerabil ne face onoarea unei vizite oficiale şi nu-i vine să-şi crează ochilor când vede înfăţişarea strălucitoare a tânărului stat român; iar state mai bătrâne şi puternice nu-şi stăpânesc expresia unei făţişe invidii faţă cu succesele noastre.

Asta e bine; asta dovedeşte netăgăduit eficacitatea principiului naţionalităţilor pentru propagarea civilizaţiunii. Experienţa făcută cu tânăra Românie va fi desigur un îndemn pentru diplomaţia europeană să urmeze mai departe cu aplicarea acestui roditor principiu, şi întrucât priveşte pe celelalte mici naţionalităţi rămase încă fără stat particular.

Dar, ca toate principiile, şi acesta de care vorbim are un mic inconvenient, neglijabil fără 'ndoială, însă destul de caracteristic pentru a merita să fie constatat. Constatarea aceasta ne va desluşi oarecum un fenomen ciudat în

viaţa noastră publică, anume lipsa aproape completă de producţiuni literare şi artistice de seamă.

In genere, statele au fost rezultatul necesar al societăţilor omeneşti. Societatea a fost rădăcina vie din care a eşit ca un rod specific statul; ea a fost temelia pe care el s'a clădit potrivit. Societăţile s'au desvoltat pe calea materială, morală şi intelectuală, după aptitudinile şi apucăturile lor de rasă, după condiţiile pământului lor şi după energia cu care au putut conserva şi apăra câştigurile lor de orice fel. Din mersul treptat al acestei desvoltări, au rezultat încet reformele politice, prefacerile relaţiilor între statul cu aşezăminte de formă fixată şi societatea mergând mereu înainte.

Intre deosebitele aptitudini ale societăţilor, mai ales una este care ajută foarte mult la desvoltarea statului, adică la întărirea şi prosperarea puterii publice — aptitudinea politică.

Cucerirea bunurilor naturale, perfecţionarea păstrării şi prefacerii acestora, înmulţirea schimbului lor, prin cultivarea ştiinţelor şi artelor utile; apoi expresiunea monumentală a gândirilor, concepţiunilor şi simţirilor intime şi sociale, prin cultivarea literelor, artelor frumoase şi filosofiei — cu un cuvânt, tot ce constitue patrimoniul civilizaţiei, ridicat la cea mai înaltă treaptă şi ajutat totodată de o vitejie tot aşa de clasică şi de uimitoare ca şi geniul ei, nu i-a fost deajuns unei societăţi, poate cea mai strălucită între toate, pentru a-şi constitui, măcar în culmea înfloririi sale, un stat câtuşi de puţin durabil, necum covârşitor. Şi cât a fost de mare acea societate, o vedem asta peste atâtea veacuri dela dispariţia ei, şi o vor vedea încă veacurile uimite şi dominate de spiritul ei fără seamăn, de concepţia ei magistrală, de operele ei cari 'şi bat joc cu mândră linişte de puterea lui Kronos.

Se poate deci o societate măreaţă fără stat puternic; dar stat fără societate — mai greu. Intr'o vreme, Alexandru Machedon, pornind din dreapta Adriaticei către răsărit şi înaintând ca un vârtej luminos, bate pe mintoşii Greci, nimiceşte pe trufaşul Darie al Perşilor, îngenunche la supunere pe marele Por-Impărat dela Indii şi străbate trium-

fător Asia şi Africa, poruncind să se ridice dela Indus, pe drumu-i, şi până la templul lui Amon din intrarea pustiului Saharei, şaptezeci de cetăţi. Tot în aceeaşi vreme, de-a stânga Adriaticei spre apus, mica republică a Romei începe a cuceri cu lupte îndărătnice peninsula italică.

De o parte către răsărit, un om cu câţiva soţi, fără o societate, făcea în cincisprezece ani o împărăţie uriaşe: de altă parte către apus, o societate întemeia încet încet un stat. Praful nu s'a ales de împărăţia lui Alexandru în câţiva ani: iar mica republică a crescut mereu până ce a ajuns cea mai formidabilă şi mai durabilă împărăţie din câte au stătut şi poate vor mai sta vreodată pe pământ.

*

Noi ceştia, chemaţi grabnic la viaţa de stat prin instaurarea principiului naţionalităţilor, ne găsim astăzi, şi fireşte trebue să fim mândri de aceasta, cam în situaţia lui Alexandru-Machedon — am zis *cam*, fiindcă este o mică deosebire: pe câtă vreme vârtejul produs de acesta a fost extensiv, vârtejul nostru este intensiv; cum am zice, Alexandru a ameţit o lume ca trombele şi ciclonii călători, iar noi ne ameţim singuri ca dervişii învârtitori.

Fireşte. Statul tânăr, înfiinţat după împrejurări, are nevoe grabnică de o societate. Statul improvizat, în loc de a fi forma de echilibru al forţelor sociale la un moment dat, caută să fie fondul şi isvorul născător al acelor forţe. De unde statul ar trebui să fie rezultatul natural al societăţii, ne pomenim că societatea trebue să fie produsul artificial al statului. Statul improvizat, simţind că păşeşte în gol, are nevoe numai decât de un razim pe ce să-şi pună piciorul; îi trebue neapărat o societate, pentru liniştea lui, pentru asigurarea faţă cu el însuşi că existenţa lui are o raţiune mai temeinică decât norocul, poate necredincios, al câtorva momente. Neavând aşa dar pe cine să-i impună lui reforme, se gândeşte el mereu la dânsele; neavând o societate care să-i ceară ceva după nevoile ei, închipuieşte el nişte nevoi sociale cărora le decretează pe dibuite satisfacerea. El tot speră şi nu oboseşte a spera că va face să rezulte dela dânsul o societate.

Trebue să mărturisim că statul acesta are aci o sarcină titanică, însă, deocamdată, nu chiar imposibilă. Cucerirea bunurilor naturale, perfecţionarea păstrării şi prefacerii acestora, multiplicarea schimbului, toate acestea cu stăruinţă, cu răbdare, cu autoritate brutală când nu merge altfel, se pot decreta şi înfiinţa. O imitare metodică a modelelor şi formulelor existente în lumea civilizată, cum am zice o contrafacere mai mult sau mai puţin dibace a aparatului material, poate da rezultate similare dacă nu egale, adesea destul de fericite. Cum am zis, sarcina statului pe terenul aşa numitului progres material este titanică; dar comunicarea, astăzi aşa de comodă, cu civilizaţiunea societăţilor înfloritoare, uşurează mult acea sarcină. Fabrici, mine, căi ferate, poduri, vapoare, baloane, armată, fortificaţii — se prea poate: modele sunt destule, formulele gata şi contrafacerea e totdeauna sigură de aplauze. — Europa e un vast teatru cu o mai vastă clacă: ar fi prea simplu acel ce dă o sută de ace cu gămălie să nu aplaude pe cel dela care ia în schimb o baniţă de grâu. Fireşte că e mai minunat şi merită mai multă admiraţie acel ce înghite o sută de ace de gămălie fără nevoe, decât acel ce de foame mănâncă o baniţă de pâine.

Unde însă sârguinţa statului de a înfiinţa în pripă o societate devine nu imposibilă, ci chiar de-a dreptul absurdă, este pe terenul moral şi intelectual. Statul poate decreta şi face să se execute încă trei poduri pe Dunăre, treizeci de vapoare pe mare, trei sute de mii de armată şi aşa mai departe; asta se poate; dar artă, literatură, filosofie!... Pentru aceste producţiuni ale spiritului omenesc trebuie — ceva mai mult decât un stat politic — o societate aşezată de pe vremuri.

O aşa societate, în urma prefacerilor politice din Europa în secolul acesta, nu o avem. La noi n'avem azi de cât o strânsură de lume din ce în ce mai mare, mai împestriţată şi mai eterogenă. Această strânsură de năvală, care-şi schimbă fisonomia în fiece zi, care n'are nici vre-o nevoe mai presus de cele individuale, care nu poate avea o tradiţie, şi prin urmare în nicio împrejurare unitate de gândire şi de simţire, este departe de a fi ceea ce se înţelege prin

cuvintele « societate aşezată ». Lumea aceasta se aseamănă cu un vast bâlciu, în care totul e improvizat, totul trecător, nimic înfiinţat de-a-binele, nimic durabil. In bâlciuri se ridică barace şubrede, pentru timp foarte mărginit, nu monumente durabile, cari să mai rămână şi să folosească şi altora decât acelor ce le-au ridicat. Artă, literatură, filosofie, — astea sunt monumente pe cari nici nu poate, nici n'ar avea de ce, să le ridice o lume cum e cea de astăzi la noi.

*

Faptul că la noi statul este aproape totul şi societatea aproape nimica, are o consecinţă foarte păgubitoare pentru cultivarea chiar întâmplătoare a artelor şi literelor.

E adevărat, după cum am pus, că, în loc de societate aşezată şi'nchegată, n'avem decât o lume de strânsură, care îşi schimbă în fiece zi fisionomia, care nu poate avea tradiţie nici unitate de gândiri şi de simţiri.

Cu toate astea, această lume de strânsură mişună aci d'asupra unui element etnic hotărît. Sub tot acest Babel, există o limbă românească, care-şi are geniul ei; sub toată această vultoare veşnic mişcătoare, există un popor statornic care-şi are calităţile şi defectele lui specifice, bunul lui simţ, o istorie plină de suferinţe, nevoi, simţiri şi gândiri proprii.

De ce, din straturile acestui popor, nu s'ar putea ivi din când în când unele inteligenţe deosebite, cari să dea expresie monumentală acelor nevoi, simţiri şi gândiri proprii? De ce, chiar din lumea de strânsură de aşa diverse provenienţe, care mişună d'asupra poporului, nu s'ar găsi arareori şi individualităţi de o provenienţă mai aleasă şi mai nobilă, care să se însufle de la acele nevoi, simţiri şi gândiri ale poporului, şi, pătrunzându-se de geniul acestuia, să-i ilustreze frumoasa limbă? De ce se 'ntâmplă aşa de rar în literatură, căci de artele celelalte nici vorbă nu poate fi, o producţie de seamă?

De ce? — Am spus-o dela început. Statul are aci greaua sarcină de a forma o societate. Pentru îndeplinirea acestei sarcini, el are nevoie de un puternic aparat politic, pe care trebue să-l susţină şi să-l întărească în fiece moment. El cheamă la sine toate inteligenţele şi niciodată n'are

destule; orice inteligenţă trebue absorbită în această vastă întreprindere a statului.

De aci rezultă importanţa exclusivă a politicii la noi: viaţa noastră publică nici nu are o altă arenă. Un capo-d'operă, un monument, presupunând că ele ar răsări aşa ca prin minune din pământ, n'ar avea puterea să mişce câtuşi de puţin spiritul public, absorbit cu totul de rezultatul unor alegeri parţiale din cine ştie ce provincioară. Are publicul cap să mai citească un roman, să mai privească o pictură, să mai asculte o tragedie, când încă nu se ştie dacă d. cutare sau cutare mai rămâne sau nu în minister?

Câte inteligenţe frumoase şi cu adevărată vocaţie artistică n'au fost înjugate la carul politicei, pentru care n'aveau vocaţie deloc? Poate că niciuna din acestea, multe puţine câte le avem, n'a scăpat de acest jug, singurul care garantează sigur vreun succes şi bogat şi onorabil.

Dar statul, deşi absoarbe pentru aparatul său politic toate inteligenţele remarcabile — şi, în lipsă de remarcabile, se mulţumeşte chiar cu mai puţin, — înţelege bine că, voind să improvizeze o societate, nu-i ajunge numai progresul material. El simte că-i trebue, ca decor de rigoare, măcar semnele exterioare, aparenţele unei mişcări intelectuale. Atunci, încep decretele absurde: instituţiuni şi şcoli de artă, pensiuni şi gratificări la literaţi şi la artişti, premiuri academice şcl. şcl. Statul încurajează nu numai cultura rasei cavaline, încurajează şi cultura artiştilor şi literaţilor. El nu se mărgineşte a institui ferme-model şi pepiniere de viţă americană, el institue şi teatre, şi conservatoare de artă. Şi se va dovedi astfel că din pământul mânos al României răsar şi cresc şi talentul artistic, alături cu morcovul, şi geniul literar, alături cu varza, şi spiritul critic, alături cu brojba, şi că, precum se poate aclimata pe acest pământ viţa americană, aşa se pot aclimata şi aptitudinile artistice.

Şi acelaş stat nu vede, sau se preface că nu vede, cumcă toate inteligenţele şi talentele de seamă nu-i sunt de ajuns pentru aparatul său politic, dar-mi-te să-i mai rămână şi pentru activitatea extra-politică, pentru cultivarea literelor şi artelor.

Astfel, cine rămâne la noi să cultive exclusiv litere sau artă?

Ori tineri, cari nu au nici vârsta a fi utilizaţi în viaţa publică, şi au încă vreme să facă încercări puerile, aşteptând înrolarea lor în aparatul politic; ori un cap lipsit cu desăvârşire de sensul practic şi utilitar; ori — mediocrităţi, quasi-inteligenţe, pseudo-talente, ciurucuri sociale, cari sunt fericite a aduna dela banchetul strălucit al vieţii publice firimituri şi resturi de sosuri, în formă de mititele diurne ori sinecure, premioare, gratificaţii şi altele.

Dacă am avea o societate, cum avem şi un stat, o societate care să simtă nevoe de literatură şi de artă — aş vrea să văz: statul ar mai putea să smulgă pentru aparatul său politic toate inteligenţele şi talentele?

*

De aici rezultă plângerea nedreaptă pe care noi Românii o facem aproape în toate zilele cu atâta uşurătate. Când vedem că vreo instituţie nu merge bine, nu-şi atinge scopul sau nu prosperează, atunci n'avem decât un strigăt: Nu merge! pentrucă şi în această instituţie se face politică. Dacă nu s'ar amesteca politica, ar merge. Cum vrei să meargă dacă şi aci se amestecă politica?

La prima vedere, ar părea că e drept.

De exemplu, se înfiinţează o instituţiune savantă cu anumite scopuri de cercetări şi de studii ştiinţifice. Numai decât pun mâna pe această instituţiune oamenii politici. Aceştia, se 'nţelege, neavând în vedere decât interesele politice, au să le subordoneze acestora scopurile declarate ale instituţiunii. Nu va mai fi vorba în rândul întâi de studii şi de cercetări, ci de rezultatele mai mult sau mai puţin favorabile pe cari partidul respectiv le poate trage, pe cale bugetară, ori pė calea satisfacerii micilor ambiţiuni personale, din mersul acelei instituţiuni savante.

O altă instituţiune se fundează; aceasta nu mai este savantă, ci artistică. Se fac cheltueli însemnate, se clădeşte un strălucit stabiliment anume, care este înzestrat cu mari sacrificii din partea statului şi comunei. Se 'ntâmplă şi cu

aceasta ce s'a întâmplat şi cu cealaltă. Interesul artistic rămâne secundar, interesul politic birue. Oamenii politici nu pot lăsa neexploatat nici acest colţ rezervat artei desinteresate: instituţiunea artistică trebue să le cază pe mână, pentru ca să o întrebuinţeze şi pe dânsa, ca o armă mai mult, în scop de partid.

Atunci, ce se 'ntâmplă? Se 'nţelege că nu se poate face nici ştiinţă, nici artă cum se cade în ţara asta; care va să zică, numai politică!

Şi iar începem cu tânguirile.

Cum o să meargă, dacă şi aci se vâră politica?

Ei iată: tânguirea asta, după părerea mea este absolut nefundată.

Da, politică... Dar ce poftiţi?

Statul cheltueşte cu instituţiuni savante sume destul de respectabile. Savanţi, de! slavă Domnului, nu prea avem, ca să facă ştiinţă serioasă, afară de onorabile excepţii. Atunci vă întreb: pentru ce a mai cheltuit statul să fundeze instituţia, şi pentru ce mai trece cu sfinţenie paragraful ei în fiecare buget? De geaba? Incai, dacă nu se face ştiinţă, să se facă măcar politică, ca să dăm barem iluzia lucrului.

Se clădeşte un mare stabiliment artistic, un teatru, de exemplu. De ce? fiindcă un stat modern are între alte organe de cultură şi astfel de stabilimente. Ei? cauţi artişti — iai de unde nu sunt. Iţi trebue literatură — nu există. Iţi trebue public — publicul nu vine la exhibiţiile d-tale. Ce-ţi mai rămâne de făcut în această clădire, pentru care ai vărsat sume colosale, şi unde ai să cheltueşti anual paragrafe anume? Nu-ţi rămâne alta decât să faci măcar politică.

Eu crez că, în loc să ne învinuim şi să regretăm că facem în toate şi oriunde politică, din contră, ar trebui să ne pară bine şi să ne aplaudăm că o putem face aşa de bine ori unde şi în toate.

Ce folos ar fi, neputând face ştiinţă şi artă, să stăm cu mâinile 'n sân fără să facem nimic. Incai să facem politică! Şi, slavă Domnului, cred că nu o facem rău.

NOTIȚE RISIPITE

EXIGENȚE GRELE

Sunt trei feluri de produceri intelectuale: unele mai presus, altele mai prejos de orice critică, iar altele la nivelul criticei. Se 'nțelege că vorbim nu despre părerile pe cari un autor le emite. Acestea pot fi admisibile sau nu, onorabile sau detestabile, generoase sau infame, puțin importă; e vorba de felul cum ele sunt așternute, de puterea concepției și de înălțarea de spirit a autorului.

Veșnic ideile și principiile lui Machiavelli vor fi denunțate de unii ca infame; cât lumea însă nu va 'ndrăzni cineva să critice opera marelui om ca putere de concepție, ca operă de spirit. In felurite opuscule, în nenumărate cuvântări, mulți mărunței, curtizani ai naivității mulțimii, vor detesta principiile și părerile lui; nici prin gând însă nu va cuteza vreunul să-i aprețuiască sau să-i desprețuiască opera ca atare; iar acești curtizani, marii și mărunții doritori de a stăpâni, începând cu Frederic-cel-Mare și isprăvind cu cel din urmă agent electoral de mahala, nu vor lipsi, mai ales ei, conștient ori instinctiv, să urmeze cu scumpătate lapidarele povețe ale ilustrului florentin, pe cari le ponigresc pe față, urmând și 'n aceasta tot o povață a lui.

Cine oare, nefiind deadreptul un caraghioz, va cuteza să spună că celebrul secretar, în afară de tendențele și părerile lui, nu ne-a lăsat un capodoperă incomparabil? Iată o lucrare mai presus de orice critică — o lucrare așa numită clasică. Exemple altele ar fi de prisos, cred eu; o întreagă listă a producerilor geniale nu ne-ar duce mai departe; ba chiar ar fi neplăcut să fac, după vechile

calapoade încă la modă, paradă ridiculă de eruditiune într'o simplă notiţă literară.

La al doilea fel de produceri intelectuale, ca şi la cel dintâiu, importă puţin părerile, principiile sau tendenţele autorului. Pot fi foarte generoase: pot fi aşa de morale şi de umane, încât autorul să meargă drept în raiu căci le-a debitat numai; dacă opera ca atare, în afară de ele, nu e decât o platitudine incomparabilă, atunci autorul fără îndoială e un om mai presus de orice laudă, dar de sigur opera stă mai prejos de orice critică.

De al treilea fel, sunt producerile comparabile şi deci criticabile. Acestea sunt ca animalele inferioare, asupra cărora este permisă vivisecţiunea în interesul ştiinţei, mai înalt decât orice morală şi milă. Autorii acestor produceri sunt gânditori puţin mai răsăriţi din mulţimea cu care a umplut Dumnezeu lumea. Ei, cu un chip mai deosebit şi mai interesant, pot să spună adevăruri mărunte, fărămituri de adevăruri mari, şi fac astfel omenirii, incapabile să priceapă de-adreptul un geniu, sèrviciul de tâlmaci.

In comerţul intelectual al speţei, ei se 'nsărcinează să joace între marii cugetători şi publicul cel mare, rolul micilor debitanţi stabili sau ambulanţi, după capitălaşul lor, după tarabă sau tolbă — carte, cărticică, revistă, gazetă şcl. Se 'nţelege că la micul debitant marfa este mai mult sau mai puţin trezită, câte odată mai bine păstrată, adesea cam stricată, dar totuşi e o marfă destul de bună pentru muşteriul care, la isvorul cel mare al bogăţiei, nu putea ajunge, şi care o poate găsi aci la 'ndemână. A! dar nu! muşteriul este cu atât mai exigent şi mai capriţios, cu cât e mai puţin deprins la gustul lucrului. Intrebaţi pe orice biet lipscan: o să vă spună daca pe cea mai pretenţioasă aristrocrată bătrână n'o împacă mai uşor decât pe o tânără mahalagioaică agiamie.

Acesta este rolul teribil al muşteriului mic: să tortureze pe micul debitant... Şi să vezi critică de amănunte! atât mai multă autoritate cu cât mai puţină pricepere, atât mai multă imperturbabilitate, cu cât mai puţină siguranţă. Muşteriii vor, unul să fie lucrul colea mai aşa, altul, din contra, dincoace mai aminterea; pentru unii sunt prisoase tocmai

acolo unde alții constată lipsuri; calități se par unuia defectele ce isbesc pe altul, și deandăratele. In fine, câți mușterii atâtea capete și tot atâtea, firește, pretenții și exigențe. Ba mai mult: unuia și aceluiaș singur, azi îi place așa, mâine aminterea, și 'n fiecare zi altfel.

Se'nțelege că într'un târg cu obiceiuri statornice de pe vremuri, cu tradițiuni de autoritate, cu deprinderi de gust desvoltat încet-încet și normal, acest fenomen, cu toată diversitatea capetelor, va fi mai puțin bătător la ochi decât într'un târg de curând ridicat, cum sunt cele americane și altele. Aci au năvălit și năvălesc pe apucate strânsură și adunătură, fără egală deprindere de gust, fără continuitate și unitate de tradiție și de nevoi publice, și care schimbă, la fiecare câțiva ani, și moravuri, și legi, și deprinderi, și costume, ca și unele spețe inferioare care leapădă la zăstimpuri pielea din vârful botului până în sfârcul coadii.

In târgul de vremi statornicit, micul debitant știe ce marfă se caută, știe ce trebue mușteriului cunoscut și credincios: ba îi merge chiar înaintea nevoilor; chiar i le provoacă, cunoscându-i firea și gustul. Dar într'un târg improvizat, în veșnic provizorat, Dumnezeu mai știe cum să mulțumești pe mușterii. Dai primitivului în pielea goală o bună flanelă, vânătorului preistoric o pușcă și porcarului mărgăritare: o fi bună marfa dumitale, dar mușterii îi găsesc cusururi, de oarece... nu le trebue. Primitivului nu-i trebue căldură pe spinare și pe pântece, pielea lui e 'nvățată cu de toate; el are nevoie de zorzoane poleite, să și le pună 'n capul nețesălat; vânătorului îi trebue un tomahawk, iar porcarului porumb pentru vitele de-acasă.. Dar ia să nu bagi de seamă la vertiginosul mers al progresului! ia poftim de le dă a doua zi aceea ce ai văzut că le trebuia ieri. Aș! primitivul vrea acum cămăși de mătase, vânătorul o carabină ghintuită cu repetiție și porcarul briliante.

Ce puțini sunt aceia cari, înțelegând ce le trebue, știu ce marfă să ceară și sunt în stare s'o prețuiască! și nu mă 'ndoiesc că dintre acei puțini ești și dumneata, cititorule.

AMATORUL ŞI ARTISTUL

Am cunoscut o damă din societate, care avea multă pasiune pentru arte. Făcea versuri corecte şi adesea foarte convenabile — poezioare juvenile de cadru mic, uneori destul de curăţele. In acelaş timp era pianistă, şi nu tocmai mediocră — descifra sigur şi fraza cu gust şi pricepere; cultiva totodată cu asiduitate desenul şi pictura — desina fin şi mai ales zugrăvea cu succes flori şi păsărele: liliacul alb şi vânăt şi rânduricile erau subiectele de predilecţiune. La urmă, lua lecţiuni de sculptură şi, după spusele profesorului, avea multă dispoziţie — în câteva luni modela busturi după natură.

Poezie, muzică, pictură şi sculptură — patru arte, cu un egal succes, ca Michel Angelo.

Nu sunt un linguşitor; n'aş fi niciodată în stare să acord aplauze unei producţiuni de artă dacă ea nu mi le poate smulge. Aplausele nemeritate în conştiinţa noastră mi s'au părut totdeauna cea mai detestabilă şi mai revoltătoare minciună.

Mărturisesc însă că la fiece nouă producţie, pe care mi-o arăta dama aceia cerându-mi părerea «sinceră», se petrecea în mine o ciudată mişcare. Producţiile ei erau prea rele ca să pot avea despre ele o părere bună, şi prea bune ca să am o părere rea. Aveau multe calităţi manifeste pe cari nu le-aş fi putut tăgădui; dar le lipsea o calitate pe care nu o puteam defini, calitatea indispensabilă — nu erau lucrări de artă.

Atunci, foarte perplex, căutam un mijloc să scap şi de damă şi de conştiinţa mea, şi iată ce găseam:

«Doamna mea, pentru un amator, lucrarea d-tale este minunată, şi cunosc destui artişti de la noi cari ar câştiga mult în stima mea dacă ar semna o asemenea operă».

In multe rânduri scăpasem astfel. Dormeam acum liniştit pe formula mea, pe care o credeam suficientă, când, într'o zi, dama îmi prezintă ultima ei operă: un cuib de rândurici sub o straşină, în momentul când părinţii, acăţaţi de marginea cuibului, dau de mâncare puilor lacomi cu ciocurile căscate.

Eram poate rău dispus, nu ştiu; destul că astă dată m'au isbit mai întâiu părţile rele. Era şi nu era un cuib de rândurici.

In arta cofetăriei se produc din spumă de zahar colorat figurine de un efect surprinzător: fructe, flori, păsări, miei, şcl. Aţi văzut pe ouăle roşii dela Paşti scena întreagă a Invierii. Ei! nu ştiu cum, cuibul de rândurici al amicei mi s'a părut zugrăvit după o lucrare de zahar dela geamul unei cofetării. Cuibul din natură trecuse prin două prisme până s'ajungă la mine — întâiu prin a cofetarului şi apoi prin a pictorului.

Dar asta nu va să zică nici decum că lucrarea era lipsită cu totul de calităţi; din potrivă. Am privit-o mult — peste putinţă să reprezinte cineva mai bine un cuib de rândurici de zahar. Ce fidelitate de tonuri particulare artei cofetăriei! ce rigiditate specifică de candel! ce strălucire transparentă de acadea! In fine o execuţie minunată ca atare. Aceste bune calităţi mă hotărîră să-mi dau părerea sinceră.

« Doamna mea, pentru un amator... ».

Dar dama mă 'ntrerupse:

— Mă rog ce înţelegi d-ta prin *amator?*

— Prin amator?... prin amator?... ştiu eu?

— Ce diferenţă e între amator şi artist? Te rog să-mi spui numai-decât. D-ta eşti un om care nu întrebuinţezi cuvintele în deşert. Ce înţelegi prin amator şi ce prin artist?

Incolţit astfel, a trebuit să mă execut; şi fiindcă n'aveam nimic precis de răspuns, am recurs la metoda aforismelor fantaziste. M'am prefăcut că mă gândesc adânc, şi cu tonul celei mai sigure teorii am început:

Amatorul lucrează de plăcere morală, şi ce produce îi face totdeauna plăcere — artistul lucrează de nevoe intelectuală şi foarte rar îi place ce face. Şi e natural să fie aşa.

Amatorul nu cere să-şi exprime în opera lui toată gândirea şi simţirea: în orice producţie, el îşi vede covârşită intenţia. El vede că a exprimat mai mult decât a voit, a reuşit prin urmare peste măsura dorinţei.

Artistul, din contra, în nici o lucrare nu-şi poate vedea intenţia întreagă acoperită, pentru că el vrea să-şi comunice toată gândirea şi simţirea.

Intr'un cuvânt artistul vrea să comunice tot şi obţine puţin, pe când amatorul vede că obţine mai mult decât voia.

Amatorul lucrează prin inteligenţă; artistul prin apucătură. Pe artist îl stăpâneşte priceperea, amatorul îşi stăpâneşte priceperea. In fine; artistul este un om fără voinţă, adică un om incomplet, pe câtă vreme amatorul este un om cu voinţă, adică întreg.

— Nu înţeleg aforismele d-tale, mă întrerupse dama.

— Doamnă, dacă vrei să-ţi spun drept, nici eu nu le 'nţeleg. Dar d-ta eşti de vină — îmi ceri să-ţi răspunz la nişte întrebări din cale afară dificile.

Ce diferenţă este între un amator şi un artist? e greu de spus; dar de sigur e uşor să-i deosebeşti din chiar lucrările lor. Ceeace pot spune cu siguranţă (şi privii încă odată cu un zâmbet dulce cuibul de zahar) e că rânduricile d-tale pentru un amator sunt minunate, şi cunosc destui artişti dela noi cari ar câştiga mult în stima mea dacă ar semna o aşa operă.

SALOANELE NOASTRE

Ca toţi aceia cari nu se pricep mult la artă, dar cari o iubesc şi mai ales simt în pieptul lor bătând o inimă de român, le-am vizitat amândouă saloanele noastre.

Cititorul să nu s'aştepte cumva la o dare de seamă amănunţită asupra acestor exibiţiuni de artă, cari, trebuie să mărturisesc, au covârşit puterea mea de judecată. Am văzut amândouă saloanele şi sunt încă ameţit de impresia adâncă ce mi-au lăsat-o: o aşa ciudată oboseală, o aşa discordare nespusă, n'am mai simţit de când am vizitat galeria din Florenza — tot astfel pe munte simţi ameţeală de-opotrivă şi la urcuş spre vârfuri şi la coborâş spre poale; aceeaşi clătinare, aceeaşi pierdere stranie te coprinde şi aplecându-ţi privirile spre valea întunecată, ca şi ridicându-le spre bolta albastră.

Adâncimea ne afectează ca şi înălţimea. Peste putinţă de spus ce am văzut, şi'n orice caz de necrezut chiar dacă aş spune.

Cele două saloane, copii ai aceleiaşi patrii, în luptă fratricidă, sunt aşezate faţă 'n faţă pe strada Franklin. Ele 'şi îndreptează unul altuia cu multă bravură suliţele a mai

multor perechi de steaguri tricolore: războiul civil este deschis. Sunt de-opotrivă de puternice amândouă facţiunile, şi astfel nu se poate şti cu siguranţă care din două va birui până la urmă. Deşi egal de înzestrate, fiecare se bucură de deosebite calităţi specifice.

Aşa, de exemplu, salonul oficial dela Ateneu are mai multă încăpere şi nu plăteşte chirie, pe câtă vreme al independenţilor plăteşte chirie şi are o încăpere foarte strâmtă. Asta ne aminteşte pe departe vorba înţeleptului care-şi făcuse o locuinţă din cale afară neîncăpătoare; un cunoscut observându-i asta, înţeleptul i-a răspuns: «De ar da zeii să fie plină de prieteni!». In cazul nostru, prietenii ar fi zugrăviţi: sunt lucrări de artă celebre cari pot încăpea şi într'un buzunar; — pentru a arăta halul în care poate ajunge o artă, nu e nevoe numai-decât de o hală.

Dar, deşi aşa de strâmt, salonul independenţilor are în luptă o armă tăioasă şi înveninată — ridiculul e şi el un venin — este caricatura foarte reuşită a prezidentului de peste drum, o temă cu multe variaţiuni, care de care mai picante. Se zice că asta afectează destul de adânc pe venerabilul cap al şcoalei clasice.

Da; însă independenţii nu ştiu ca oficialii să facă onorurile casei lor, precum ştie să le facă dincolo tânărul şi simpaticul meu amic Juan Alpar (Iancu Paraschivescu) supranumit, cu drept cuvânt, Rafael al peizajului. Niciunul de la independenţi nu se pricepe să explice ca Alpar vizitatorilor conţinutul şi înţelesul tablourilor, explicaţie aşa de indispensabilă în toate artele, mai ales în pictură, şi mai cu seamă la nud şi la portret, unde privitorul trebue să fie prealabil cât se poate de mai bine informat şi lămurit; atât asupra vârstei persoanei zugrăvite cât şi asupra sexului celui ce a zugrăvit-o.

Ei! un Alpar lipseşte la disidenţi.

Da; dar, în schimb, la aceştia se poate vedea portretul Doamnei C*** şi apoi o Jună Orientală, două pânze cari par'că n'ar avea absolută nevoe de explicaţie. Aci, arta picturii pare că ar fi voit să scuture jugul artei oratorice, şi astfel a cercat, prin spirit de revoltă, a se scuti de concursul amabil al oricărei explicaţiuni.

Da, dar la Ateneu mai este şi o altă distracţie pentru public: sunt nişte zugravi proşti — străini, probabil — nu dintre « artiştii noştri în viaţă » — cari lucrează decoraţiile emiciclului adaos de curând la vechea clădire. Călare pe schelele lor spânzurate sus, în bluzele lor pestriţate de stropi de toate nuanţele posibile şi imposibile, ei lucrează cu multă îndemânare şi cu mult gust, şi, lucrând migălos, cântă vesele cântece. Mai ales vocea aceluia ce poleia alaltăieri capitelul de stuc al unei coloane de *simili-marmor* dela galeria superioară, are un timbru bărbătesc, clar şi foarte simpatic. Am plecat ochii în jos şi, coprins deodată de un sentiment de dor îndepărtat pentru Florenza, l-am ascultat cu deosebită plăcere. Tot aşa am auzit odată pe un zidar cântând, pe când astupa nişte crăpături în galeria Pitti. Acesta dela Ateneu, e drept, mai are în favoarea sa şi resonanţa excelentă a emiciclului — cu toate calculele-i pozitive, se 'ntâmplă şi unui architect să greşească.

Da; însă, în schimb la independenţii din faţă, « Fumatul *nu* este oprit »; şi, în vremea noastră democratică, asta e mult pentru un salon.

Iată deosebirile fundamentale între cele două saloane inimice. Afară de aceasta, amândouă seamănă, aşa că nu ştim dacă la anul, continuând animositatea între cele două şcoale, nu ne-om pomeni că una, în necazul celeilalte, îşi aşează deandoasele pânzele — adică deandoasele nu pânzele ci aşezarea... In sfârşit m'am încurcat; nu vreau să zic nici aşezarea, căci, cu explicaţiunile lui Alpar, ar trece poate şi asta — deandoasele nu pânzele, ci saloanele: independenţii să-şi aşeze pânzele în Ateneu, iar clasicii peste drum; da, decât publicul... — el n'ar trebui să ştie nimic de asta.

Treceam odată prin tunelurile dintre Comarnic şi Sinaia, şi fireşte, în vagon, fiecare n'a lipsit să spună cât de mari sunt prin străinătate tunelurile cari au fost avut onoarea să fie trecute de dânsul. Eu eram la descripţia celebrului St. Gothard, şi vream, cu datele pozitive ale lui Baedeker, să minunez pe o cocoană cu care stam foarte aproape: « Doamna mea, astea sunt tuneluri? să vezi la St. Gothard: trei sferturi de poştă! o jumătate de ceas umbli pe sub pământ! Inchipueşte-ţi! ». Doamna îmi aruncă un zâmbet

indicibil de inteligenţă; iar un bătrân patriot, încântat de progresele României, mă întrerupse: « Ia nu mai tot lăudaţi pe străini: pentru o ţară mică cum e a noastră, e deja destul de frumos şi astea câte le avem! ».

Oricum, avem două saloane: pentru o ţară mică cum e a noastră, e deja destul de frumos!

*

In palatul Ateneului sunt deschise astăzi două expoziţiuni de pictură — de o parte mai mulţi tineri artişti, de alta unul singur, d. Simonidi.

E un mare curaj să se expună cineva când merge *in corpore*, cu atât mai mare, în cazul artistic de faţă, cu cât *in corpore* poţi trece neluat în seamă; dar desigur, culmea curajului o atingi când te expui singur şi aceasta este marele merit al d-lui Simonidi.

Dar curajul în artă ne poate adesea ori duce prea departe — de exemplu, la o revoltă făţişe contra desenului. Iată un Mitridate al cărui cap este de două ori mai mare de cât ar trebui să fie. Asta nu face nimic, de vreme ce avem, la treptele pe cari şi-a dat sfârşitul strălucitul *rex ponticus*, o sclavă de două ori mai mică de cât impuneau exigenţele planului întâiu.

O mână prea lungă; da, dar e compensată de un picior prea scurt... Armonia — asta este marele secret al artei.

Ş'apoi culorile! trebue să ţinem seamă de culori.

Este un fel de vânăt, un vânăt care domină în totul, un vânăt fundamental care spune multe, un vânăt care este un gând — o idee!

O damă e cuprinsă de amor — se face vânătă la faţă; un soare apune vânăt ca un vis poetic; sau, ca o inspiraţie, răsare... iar vânăt. Apoi, soldaţi vineţi, ape vinete, trandafiri vineţi, sfinte, pisici, scaune, săbii — toate vinete.

Iată ce ar putea inspira celor de dincolo o invidie vânătă, dacă ei n'ar înnota, în mijlocul unei grădini pline de flori şi de fructe, într'un verde plin de speranţă.

Intrând în salon, eşti răpit, ca român, de un farmec nedescriptibil, şi fără voe, apucat de un dor vag al crângurilor şi muscelelor patriei, al acelor locuri pitoreşti, începi să fredonezi olteneşte: « verde, verde şi iar verde! ».

Aci nu mai e vânăt, e verde: apele verzi, copiii verzi, damele verzi, casele verzi şi fructele verzi — e o teribilă strepezeală de dinţi!

In mijlocul acestor verdeţuri, stă culcată într'o poză foarte intimă o driadă de marmură — o bucată destul de meşteşugit tăiată a lui St. Marceaux, un sculptor francez, 1893. Driada e foarte bine, chiar prea bine — hrănită; ea are cărnuri foarte prea bogate, şi culcată cu spatele foarte prea sus, îşi ascunde obrazul cu mâinile în iarbă: face bine; goală cum e, are unde roşi chiar dacă'şi ascunde faţa.

Dar — o execuţie onestă. O privire singură e de-ajuns ochiului deprins ca să se repause de atâta verdeaţă: căldura, ce lipseşte 'n crângurile verzi, se poate obţine de la o marmură albă.

E un moment de repaus bine-făcător în mijlocul vertiginoasei călătorii prin atâtea şi atâtea peizajuri de uscat şi de mare... şi e ştiut că răul de mare e un simptom alarmant tocmai pe uscat.

Nu consiliez pe nimeni să stea multă vreme într'un salon unde verdele stăpâneşte cu atâta tiranie; poate eşi peste un ceas cu sufletul coclit.

Şi — pentru un suflet — cocleala este de mii de ori mai pernicioasă de cât pentru stomac.

Luaţi de exemplu un individ şi daţi-i să mănânce bucate coclite: simptomele alarmante încep îndată — dar lapte, mult lapte, poate să-l reîntoarcă la hotărîri mai bune pentru familia sa. Dar, ia să vedem pe omul al cărui suflet a fost odată saturat ca al meu de cocleală: acela e un om perdut — nici un antidot nu-l mai poate readuce la stima artei naţionale.

Şi asta este foarte rău; pentru că e curios lucru cu şcoalele de pictură. Şcolile italiene, de exemplu, şi germane, cea olandeză, cea spaniolă, n'au nevoe de loc de stimă; tot asemenea şi şcoala franceză. Ei! iată o excepţie, onorabilă de sigur, — şi trebue să fim mândri de aceasta, — şcoala română.

Şcoala română, mai independentă de cât toate celelalte, rupe cu tradiţia, şi vine, — verde, galbenă sau vânătă, indiferent de coloare — să ne spună hotărît:

Arta română e mai presus de mijloacele vechi; ea renunţă, în secolul nostru de libertate, la mijloacele tiranice; ea nu voeşte să se impună — ea are nevoe, mare nevoe de stimă... Stimă — iată ce doreşte arta română.

A venit, crez şi eu, momentul în fine ca Românii noştri să arate că pot avea stimă pentru artă precum totdeauna au arătat că au artă pentru stimă.

Să fim Români! să nu uităm deci nici odată a cânta, fiind vorba de arta română: *verde, verde şi iar verde...* chiar când e vânăt.

*

De două ori am avut imprudenţa să vizitez saloanele artiştilor în viaţă, fără să mă pricep, după cum mi-au afirmat dânşii, câtuşi de puţin la artă. Dar imprudenţa mea nu s'a mărginit numai la atâta: am mers mai departe — mi-am spus părerea, neautorizată, asupra unor opere pe cari nu le ştiam gusta.

De exemplu, mie mi se părea straniu lucru să văz o capră verde şi o orfană albastră. Ei! n'aveam dreptate, mă grăbesc a mărturisi. Sunt capre şi mai verzi şi martire şi mai albastre de cât acele pe cari le-am admirat anii trecuţi. Afară de asta, precum am aflat acum în urmă, « despre colori » nu se discută. Colorile sunt o simplă închipuire a ochilor noştri; colorile nu există în natură, există numai şi numai în ochii noştri. Atunci, dacă nu există în natură, pentru ce o orfană n'ar fi tot aşa de uşor albastră precum poate fi blondă sau brună? pentru ce o capră să nu poată fi verde, dacă poate fi roaibă?

Am fost apoi rătăcit şi în altă privinţă. Mi se părea ciudat cum un gâde, care se află la patru paşi departe de victimă, o poate apuca cu o mână sigură de ceafă; fiindcă, până atuncea, ştiam că astfel de *tours de force* numai un copil de ţâţă, şi încă numai în vârstă de trei patru luni, îndrăzneşte să 'ncerce. In adevăr, un copil întinde mâna-i nevinovată să apuce o jucărie sau orice obiect ce-l interesează, situate la o distanţă absurdă.

Până aici, aţi crede că aveam dreptate. Ei bine, nu. După explicaţia artiştilor noştri, am văzut că eram în mare

greşală: ceea ce nu poate face un copil nevinovat, o poate face crudul călău, cu mâna lui aşa de lungă, în cât ar inspira invidie celui mai straşnic casier.

Astăzi sunt pe calea adevărată: explicaţiunile mi-au arătat-o.

Hotărît, salonul din anul acesta dovedeşte că pictura română a intrat într'o fază nouă, o fază pe care aşi putea-o numi *faza decenţei*.

Oricine a iubit pictura fără să o înţeleagă — iubirea n'are nevoe de înţeles — ştie abuzul pe care această artă, când se numeşte mai ales profană, l-a făcut de nuditate. Nuditatea a fost odinioară o boală în artă. Se punea cel mai mare preţ pe un corp gol. Tot fastul decorativ, cum architectură, drapare, fundal rustic şcl., rămâneau pe a doua şi a treia treaptă: acela era mare, care zugrăvea un corp omenesc gol, gol de tot! Ce lipsă de decenţă!

Apoi pictura sacră chiar dânsa aluneca adesea pe calea abuzului: aşa găseai pe Iob, pe Sf. Sebastian şi pe Mântuitorul, goi, goi de tot! E drept însă că la dânşii carnea era stoarsă de toată zeama păcatelor. Dar totuşi pictura sacră, deşi renunţa bucuros mai totdeauna la nudităţi, abuza de mâni şi de picioare goale. Fiecare sfânt sau sfântă, până şi îngerii, cari n'au sex, îşi arătau fără jenă amândouă mânile şi amândouă picioarele.

Ei! iată progresul nostru!

Noi, chiar nudităţi dacă zugrăvim, suntem decenţi: mâini şi picioare goale nu se văd — ştim să le disimulăm, să le acoperim cu discreţie. La pictura noastră, poţi vedea tot, însă numai până la glesne. Mâni sau picioare goale? Nu ne permite decenţa. Ba ceva mai mult: nici mâni în mănuşi; d'abia, din când în când, câte un picior — încălţat.

Afară de asta, e aşa de ciudată o mâna! şi e aşa de curios un picior! Cele cinci degete sunt aşa de complexe, şi au nişte mişcări, în cât ar îngreuna priceperea liniilor largi ale corpului, şi ar întuneca expresia figurii.

Vedeţi cât de decentă este femeea care stă goală culcată pe o sofa, jucându-se cu un măr luminos, care seamănă cu o franzelă şi care-i întunecă cu desăvârşire mâna dreaptă, pe când cea stângă stă ascunsă sub căpătâiu! Dar nu

e numai decentă, e și cuminte. Deși are, după toată aparența, o sănătate înfloritoare, deși este în prada unei extreme îndoeli sufletești, dacă trebue sau nu să guste din « mărul oprit », ea n'a uitat să-și acopere picioarele, ca să nu răcească. Hotărît, iată o persoană, care nu o să aibă indigestie daca ar mânca cât de multe mere oprite, dar care n'ar îndrăzni niciodată să încerce cura lui Kneipp, deși ar avea nevoe de o cură: foarte tânără, e manifest amenințată de obesitate.

SOLICITUDINE DE STAT

D. Haret, ministrul instrucțiunii publice, a trimis către mai mulți amatori de literatură și de artă o circulară, prin care-i roagă să-și dea părerea lor asupra unei nouă organizațiuni a Teatrelor și a Conservatoarelor de muzică și declamațiune; căci, cu organizația actuală, aceste instituțiuni nu mai pot merge.

Intențiunea d-lui ministru e cât se poate de lăudabilă. Nu știu anume la ce persoane s'a adresat d-sa, dar îmi place să presupun că între toate acele, firește, nu este niciuna care să nu priceapă perfect de ce e vorba, sau care să fie interesată personal în afacerile Teatrelor sau ale Conservatoarelor. De sigur, sunt la noi mulți, foarte mulți oameni competenți în materie, cari, cu concursul luminilor lor, pot alcătui o organizație sau chiar mai multe.

Tot așa de sigur e că Teatrele și Conservatoarele noastre nu sufer de lipsă de talente, ci numai și numai de lipsă de organizare, căci, firește, dacă ar fi lipsit numai talentele și organizarea ar fi fost, instituțiile acestea ar fi mers perfect, și astfel d. ministru, dacă ar fi și observat, lucru puțin probabil, că lipsesc talentele, ar fi făcut către iubitorii de artă o circulară, prin care să le ceară părerea, nu asupra chestiunii reorganizării, ci asupra chestiunii: cum vom putea avea talente.

Da; după cum spune Sfânta Scriptură: « Amin! amin! grăesc vouă, niciun fir de păr din capul vostru nu se va clăti fără de voia mea », asemenea și Statul nostru ne spune că toate se vor întâmpla în societatea românească numai și numai prin voia lui. El ne va clădi case și sate model; el

ne va da bani cu împrumut; el ne va învăţa carte; el ne va pune să ne închinăm; ne va ţesăla vitele; ceva mai mult, el ne va amuza şi tot el ne va da şi organizaţii şi talente artistice.

Trebuia deci şi Teatrele şi Conservatoarele, — cari în toată lumea au ajuns la culmea desvoltării fără să fi avut nici o relaţie cu Statul, ci s'au născut şi au crescut de sine-le, potrivit nevoilor şi aptitudinilor sociale — să se întocmească la noi ca instituţiuni de Stat, şi, fiindcă Statul e liberal, ele au fost întocmite pe baza celei mai largi liberalităţi. Aşa, Statul învaţă gratis pe orice fetică să cânte valsuri, polci şi *pas-de-quatre* la piano; învaţă gratis pe oricine să cânte « Stella confidente » din gură, din vioară, din trâmbiţă, din ocarină ori xilofon; învaţă gratis pe orice domnişoară sau domnişor să reciteze anecdotele lui Speranţă şi « Pe o stâncă neagră » a lui Bolintineanu; toate acestea, fără condiţii de sex, de vârstă şi de naţionalitate, aibă mai mult sau mai deloc talent tinerii sau tinerele cărora le deschizi într'un mod aşa de generos porţile şçolii. Dar liberalitatea Statului merge şi mai departe: e o sistemă consacrată ca măcar jumătate din publicul care intră la teatru să intre gratis.

Dacă nici cu atâta solicitudine din partea Statului nu s'ar desvolta cultul şi gustul artelor, atuncia ar trebui de sigur să desperăm de viitorul lor în România.

Actualul ministru, mai zelos încă de cât predecesorii săi, nu se mulţumeşte cu organizaţia actuală a Teatrelor şi Conservatoarelor; d-sa vrea să meargă şi mai departe, şi îmi face onoarea a cere în această privinţă şi sfatul meu. I-l voiu da cu toată desinteresarea. Iată-l:

Organizarea actuală a Teatrelor şi Conservatoarelor nu este rea, este numai incompletă; trebue deci completată, şi asta este foarte uşor când are cineva atâta bunăvoinţă ca d. Haret şi ca mine.

Propun deci ca, nu numai să se mânţie actuala organizare a societăţilor dramatice subvenţionate, cari au dat atâtea frumoase roade, dar încă Statul să decreteze pentru sine monopolul tutulor spectacolelor fie de orice natură, precum: teatru de proză, de muzică, concerte, exerciţii gimnastice, ecuestre, etc.

Contrabanda să fie aspru pedepsită.

In fiecare comună urbană se va organiza câte o societate dramatică, muzicală, gimnastică, ecuestră, etc., care va primi dela comună şi dela Stat câte o bună subvenţiune.

Administraţia societăţii o va face un comitet de trei persoane, compus: din primarul local, în persoană sau prin delegaţiune, şi, în caz de disolvare a consiliului comunal, din preşedintele comisiei interimare; din un profesor cu titlu definitiv dela şcoala locală de grad superior, tras la sorţi dintre colegii săi pe un period de trei ani, (cel ce a funcţionat odată nu poate lua parte la tragerea la sorţi pentru periodul următor) şi din cel mai în vârstă dintre preoţii locali (în oraşele de reşedinţă judeţeană, protopopul va trece în acest loc onorific, indiferent de vârstă).

Pe lângă acest comitet, guvernul va numi tot din localitate un comisar al său, ales de preferinţă dintre oamenii de litere, mai ales dintre autorii dramatici.

Pentru a face o pepinieră de talente, cari să fie totdeauna gata a ocupa locurile vacante de societari în societăţile deja constituite şi în cele ce se constituesc acum, se vor înfiinţa, afară de Conservatoarele actuale, încă altele cinci deocamdată, şi anume câte unul: la Craiova, la Ploeşti, la Focşani, la Galaţi şi la Botoşani.

Toate cele şeapte conservatoare vor purta titlul: «Conservatorul naţional de muzică, declamaţiune, gimnastică, ecuitaţiune, etc.». In consecinţă cu înmulţirea titlurilor acestor şcoli, se vor adăoga, la conservatoarele deja existente, catedrele cari lipsesc, şi pe modelul acesta complet se vor organiza şi cele cinci din nou înfiinţate.

Pentru a da un avânt mai mare acestor instituţiuni şcolare de stat şi pentru a încuraja tinerimea de ambe-sexe, indiferent de naţionalitate, să-şi desvolte talentele pe calea artistică şi să renunţe odată la pornirea funcţionarismului, se va acorda fiecărui elev din Conservator câte o bursă.

De oarece până acum s'a dovedit în dese rânduri că, cu condiţiunea de a nu lăsa să intre gratuit în teatre decât numai jumătatea publicului, n'am izbutit să avem totdeauna săli pline, de-acum încolo gratuitatea locurilor va putea merge până la două treimi şi, la nevoe, chiar până la trei

sferturi. Şi, pentru ca să fie controlul mai strict, serviciul casei Teatrelor îl vor face de acum doi casieri, unul pentru biletele de vânzare şi celălalt pentru biletele gratuite.

Toate acestea, se înţelege, în principiu; rămâne ca o comisiune să facă, pe baza aceasta, proectul de lege amănunţit asupra organizării Teatrelor şi Conservatoarelor din Regatul Român.

Dacă se ocupă Statul de progresul artelor române, încai să se cunoască!

OFENSĂ GRAVĂ

Un străin a cutezat zilele acestea să insulte România într'un mod sângeros, lovind-o în tot ce are mai scump, în profesorii ei de muzică şi, prin urmare, în muzica ei. Acest străin, un neamţ, dr. Emil Kolberg din Viena, a trimis către «Berliner Signale» o corespondenţă despre starea muzicală a României — corespondenţă în care tăgădueşte cu sfruntare priceperea şi gustul publicului român în privinţa muzicii şi denunţă Conservatorul nostru din Bucureşti, acest templu-metropolă al Euterpei, Thaliei şi şi Melpomenei naţionale române, ca o instituţiune lipsită cu desăvârşire de seriozitate.

Cititorul va judeca după câteva rânduri, pe cari le voiu reproduce din acea corespondenţă, până unde a putut merge cutezarea acelui neamţ. Vorbind de Conservatorul nostru, zice:

«Acest institut muzical de educaţie ar fi îndestulător pentru modesta desvoltare a diletantismului celui mai modest. In lumea străină nu s'a prea pomenit de artişti români, cari să fi învăţat arta în patria lor...

«Elevii din clasele superioare au în mijlocie agilitatea şi pătrunderea începătorilor noştri de astăzi».

Vorbind despre producţiile muzicale publice la noi, iată ce zice:

«Prin cafenele numai şi pe la aşà numitele serate se aud clavicimbalurile maltratate într'un chip revoltător şi mai totdeauna în ritmuri de dans...

«Localul de concert e sala Ateneului, unde, pe lângă unii artişti mari din străinătate, rătăciţi prin România, concertează şi muzicanţi negri, cerşetori muzicali şi alţi proletari artistici, cari oferă pe bani scumpi plăceri eftine».

Străinul apoi susţine că artiştii adevăraţi mari, cari despreţuesc reclama, nu pot avea sorţi de succes faţă cu

publicul român; dar că, în schimb, a obţinut un imens succes *le Bataillon de dames* — optzeci de femei în fuste scurte şi despoiate într'un chip neruşinat, cari au dovedit, numai decât după prima reprezentaţie, că sunt bune *pour les chambres séparées* cu cuconaşii şi cu mecenaţii artei române.

A!... Trebue să mărturisesc că aici străinul a atins culmea infamiei. Şi dacă ar fi măcar câtuşi-de-puţin adevărate câte le spune! Pentru ca cititorul să vadă insanitatea absurdă a infamiei acestui străin, dau aici următorul proces-verbal:

Subsemnaţii profesori de muzică dela Conservator şi particulari, în urma unui articol injurios apărut în Berliner Signale *No. 12 din 18 Iunie st. n. 1897 la adresa corpului profesoral şi Conservatorului Naţional din Bucureşti, precum şi la adresa culturală a întregii ţări, întrunindu-se astăzi 10/22 Iunie 1897, în localul «Societăţii Presei», am luat următoarele rezoluţiuni:*

Autorizăm pe d-l C. M. Cordoneanu să întrebe:

1. *Dacă redacţiunea susnumitei reviste îşi ia răspunderea articolului semnat de dr. Emil Kolberg?*

2. *Cari sunt persoanele cari dau tonul în muzică şi cu cari d-sa a făcut cunoştinţă cât a stat în Bucureşti?*

3. *Să intervie pe lângă Presa română (de urgenţă) ca să ia apărarea contra insultelor aduse în sus zisa revistă.*

(Urmează semnăturile)

Onoare lor! Onoare acelora cari ştiu să ia o aşa bravă atitudine, în faţa ofensei grave aduse patriei şi dreptului lor! Insă, deşi foarte turburat de indignarea ce mi-a produs-o mie însumi infamia străinului, aş avea ceva de zis în privinţa moţiunii d-lor profesori; turburarea mea nu mă va împiedica să fiu metodic. Voiu examina dar cele trei puncte ale moţiunii.

Asupra punctului întâiu:

Dacă Redacţia sus-numitei reviste îşi ia răspunderea articolului semnat de dr. Emil Kolberg? zic eu: Redacţia susnumitei reviste, ori îşi va lua, ori nu-şi va lua acea răspundere. Din această dilemă nu poate eşi Redacţia sus-numitei reviste. Prin urmare, trebue să ne preparăm serios pentru fiecare din cele două singure eventualităţi posibile, din cari, ori una, ori alta, este inevitabilă. Căci, în relaţiuni internaţionale, mai presus de toate, se cere prevedere şi prudenţă. Să presupunem dar că sus-numita revistă nu-şi ia răspunderea. Atunci, ce putem face? Să presupunem

iarăşi că-şi ia răspunderea. Trebue să ne întrebăm asemenea: atunci ce e de făcut?

Eu crez, şi mi se pare că am dreptate, că în ambele cazuri nu ne rămâne decât să luăm act de răspunsul susnumitei reviste şi să rupem orice relaţiuni cu dânsa, considerând-o că nu mai merită să aibă nici o stimă din partea noastră. Dar mi se va răspunde:

— Ei şi? Ce-i pasă unei reviste muzicale din Berlin de stima dv.

Răspunz:

— Dacă se respectă câtuşi de puţin, trebue numai decât să-i pese. In toate, în politică, în literatură, şi mai ales în arte, stima oamenilor oneşti face mai mult decât îşi închipue un oarecare dr. Emil Kolberg – mai mult decât orice merit.

Trec la punctul al doilea:

Cari sunt persoanele cari dau tonul în muzică şi cu care d-sa (numitul doctor) *a făcut cunoştinţă cât a stat în Bucureşti?*

Eu gândesc că întrebarea asta, în partea ei a doua, e cel puţin indiscretă. Cât stă un artist într'un oraş străin, călătorind pentru petrecere, intră în cunoştinţă cu fel de fel de persoane cari n'au aface deloc cu muzica. Prin urmare, putem să dispensăm pe neamţul de a ne spune toate persoanele cu cari a făcut cunoştinţă cât a stat în Bucureşti. De ce nu-l putem dispensa însă, este de răspunsul care trebue să ni-l dea la întrebarea: « cari sunt persoanele cari dau tonul în muzică? ». Dar şi aci eu mă tem că infamul calomniator are să scape foarte uşor, mai ales că întrebarea e pusă de nişte specialişti; străinul e în stare să ne răspundă zâmbind:

— Cum, dv. nu cunoaşteţi cine dă tonul în muzică? Dar e foarte simplu: îl dă compositorul, însemnându-l foarte precis la începutul bucăţii, imediat după chee. Când nu pune nici un semn — şi asta într'un singur caz din douăzeci şi patru — chiar atunci însemnează precis că a vrut să însemneze pe *C dur*, cum zicem noi germanii, sau pe do major, cum ziceţi dv. latinii. Atât ar mai trebui să mă întrebaţi şi cine dă măsura în muzică. Atunci v'aş răspunde:

tot compositorul, şi tot la începutul bucăţii, imediat după însemnarea tonului. Prin urmare, ne-am înţeles... La începutul fiecărei bucăţi, compositorul dă întâiu cheea, apoi tonul şi pe urmă măsura.

Care va să zică şi cu această întrebare nu-l putem înfunda pe acel străin, care şi-a permis, etc.

Să trecem dar la punctul al treilea al moţiunii:

D. Cordoneanu să intervie pe lângă presa română de urgenţă, ca să se ia apărarea insultelor aduse în sus zisa revistă.

Acest punct mi se pare de prisos, dacă nu chiar mâhnitor. Dar când oare presa noastră a avut nevoe de intervenţia cuiva, pentru a releva insultele aduse naţiunii de către străini? Când oare presa română n'a fost la înălţimea ei, mai ales fiind vorba de artele naţionale şi în deosebi de muzică? Nu! Fie siguri profesorii noştri că vom şti să ne facem datoria. Da! vom proceda *con brio*, însă fără precipitare, păstrând tactul şi măsura. Vom dezvolta LEICHT-*motivul* nostru în toate tonurile. Vom face un sgomot asurzitor şi mereu *crescendo*, până ce vom atrage atenţiunea publicului european asupra operei numitului dr. Kolberg, probând că această operă e un complet fiasco. Reputaţia muzicală a României va fi, trebue să fie, reabilitată. Vom arăta numele marilor artişti europeni, începând cu Tamberlic (care nu e alt decât Toma Birlic, ţigan român din Botoşani) şi sfârşind cu tânărul prima-violină dela *Kaiserlich-Koenigliches Hofopernhaus* din Viena, d. Rosé, (care nu e alt decât un evreu român din Iaşi), şi pe cari i-a produs numai şi numai şcoala noastră naţională de muzică. Vom arăta câte orchestre permanente cu solide tradiţiuni avem în ţară. Vom face statistica tutulor pianurilor dela noi, atât de bine acordate, încât nu mai trebuesc acordate deloc. Vom arăta cu certificate din partea tutulor magazinelor de *Musicalia*, imensa deosebire între consumul producţiilor clasice şi al bucăţilor familiare, ca de ex. polci (*Kreuz-oder Schnell-*), valsuri, *pas-de-quatre*, romanţe, canţonete, *Gigerl-Marsch*, *Tararabumdere*, etc. Vom dovedi ceva mai mult; vom dovedi cu acte oficiale că o prima-donă naţională poate căpăta la noi, dacă reuşeşte într'un concurs, un contract sigur pe trei, chiar pe patru luni, fiind plătită

adeseori până la cinci, şease, chiar până la şapte sute de lei pe lună! Vom dovedi în fine că aceeaşi prima-donă, pe aceiaşi scenă, în faţa aceluiaş public, va cânta cu acelaş succes pe *Ernestina* din *Choufleuri*, pe *Valentina* din *Hughenoţii*, pe *Eleonora* din *Trovatore*, pe *Margareta* din *Faust* şi pe *Czipra* din *Zigeuner-Baron*.

Cu acestea crez că-l vom înfunda pe d. dr. Kolberg. Să mai îndrăznească a vorbi neamţul de inferioritatea României în privinţa muzicii şi instituţiilor de educaţie muzicală!

OBLIGATIVITATEA OPINIILOR

Aseară, m'am întors acasă târziu, sdrobit, cu mintea sdruncinată şi cu sufletul turburat. Căzusem, victimă a lăcomiei, într'o cursă. Mă întâlnisem după amiazi cu un prieten, care-mi propuse să mă ia la masă. N'aveam poftă de societate şi am respins politicos invitaţiunea. Dar infamul mă ştia că sunt o bestie lacomă de lucruri delicate, mi-a arătat, cu rafinerie infernală, o strălucitoare perspectivă — stridii, icre moi, un muşchiu de căprioară împănat, un Cotnar original, mai ştiu eu ce...

Era peste putinţă să resist până la sfârşit, şi am cedat numai-decât.

Am plătit scump slăbiciunea mea...

Stridiile au fost minunate, icrele moi delicioase, asemenea şi vânatul, brânza, fructele, Cotnarul şi cafeaua. Dar...

Dar erau mulţi la masă. Indată ce-am trecut de primul pahar după stridii, s'a încins între meseni o vie discuţiune «*de omni re scibili et de...*» Am auzit trei ceasuri atâtea şi aşa opiniuni despre artă, mai ales despre artă! că, intrând acasă, am dat un picior straşnic cânelui meu, care mă întâmpina după obicei gudurându-se. Imi pare rău — dar trebuia să lovesc, aveam nevoe să maltratez material pe cineva.

Cânele s'a mâhnit fireşte, însă i-a trecut curând şi a venit iar să se gudure lângă mine, ca şi cum ar fi vrut să-mi spună că nu înţelege pentru ce l-am pedepsit.

Atunci, scrâşnind enervat din dinţi, l-am apucat cu amândouă mânile strâns de urechi, i-am atras capul între

genunchii mei și, privindu-l drept în ochi, i-am debitat pe nerăsuflate următoarele:

Câne! știi tu, în imbecilitatea ta, ce este libertatea opiniunilor? De atâtea mii de ani îmi ești prieten credincios... toate te-am putut învăța, toate! — te-am învățat să joci domino și șah; dar încă nu te-am putut face să înțelegi aceste mari cuvinte: libertatea opiniunilor! Totuși, n'am desperat: am să mai încerc înc'odată. Ascultă bine.

Libertatea opiniunilor este principiul cel mare, pe care, după atâtea lupte de veacuri, l-a instaurat omenirea ca fundament al vieței sale sociale. Acestui principiu sfânt datorim în cea mai mare parte bunul trai particular și liniștea publică.

A-mi spune părerea este dreptul cel mai sacru ce-l am eu, individ gânditor, în mijlocul semenilor mei. Omul este regele creațiunii: acest suveran este gelos de coroana lui, care e gândirea, și tot atât de sceptrul lui, care este expresia. Dar ca toate principiile sacre, și principiul acesta nu-i scutit de o bubuliță — mică, ce-i drept, însă nu tocmai atât de mică în cât să treacă neluată în seamă.

Regele creațiunei, reușind să-și recapete sceptrul, și l-a exercitat cu atât de adâncă convingere dela o vreme, în cât a ajuns să crează că dreptul lui îi este chiar o datorie. De unde, mai nainte, orice rege al creațiunei, afară de rare excepții de bravură, trebuia să-și ascunză bine coroana sub căciulă și să-și înghită sceptrul, astăzi toți regii creațiunii se cred datori a-și purta fățiș coroana în cele mai mărunte împrejurări ale vieții private și publice și a face continuu semne de suveranitate cu sceptrul lor. Căci — orice clipă de abdicare ar fi un act de extremă lașitate, și unui rege nu-i e permis să fie nici-o clipă laș.

Dela optsprezece ani, el își ia coroana — are o opinie! — și sceptrul — are dreptul să și-o exprime! Respect opiniunilor libere! libertate completă expresiunii oricărei opiniuni! Ba, se întâmplă cazuri frecuente, în cari părinții să moară când moștenitorul n'are încă nici optsprezece ani. Atunci, ce să facă el? să renunțe la titlul de suveran?... Peste poate! E dator să continue, deși încă atât de fraged, dinastia.

Priveşte tu, câne, străvechi prieten şi totdeauna credincios supus al regilor creaţiunii, priveşte imensul lor carnaval, vasta lor mascaradă. Iată-i, fiecare cu coroana şi sceptrul său, dacă nu de aur şi de pietre scumpe, măcar de lemn şi ciobuleţe de sticlă colorată, dacă nu nici atât, măcar de carton şi peticele de hârtie văpsită. Intre ei, nici unul mai mare: toţi egal de suverani!

Vezi ce splendid cortej şi ce larmă haotică, în care nu se mai distinge nici o figură şi nici un glas, în care nu mai poţi şti cine merită să fie salutat de tine cu o respectuoasă mişcare din coadă, sau lătrat ca un caraghios!

In afară de acest imens concurs de suveranităţi, puţini sunt acei regi ai creaţiunii cari să-şi amintească un moment că suveranul nu e rob coroanei, şi că nu e de loc în primejdie a se arăta mai imbecil, renunţând cuminte la sceptru, decât purtându-l cu ostentaţie bufonă; că ar fi în orice caz mai puţin ridiculă, şi prin urmare mai demnă, o laşă abdicare, decât exercitarea tenace a unei deplorabile covârşitoare suveranităţi.

Să merg şi eu la mascarada regilor creaţiunei? Nu, câne! mai bine stau acasă.

In pădurea atâtor sceptruri suverane, tot n'are să se ridice al meu mai sus. Suveranitatea mea, la care renunţ faţă cu imensa concurenţă, mi-o confirm în de ajuns privind drept în fundul ochilor tăi galbeni şi inteligenţi. Simţ o deosebită voluptate a domniei mele să te stăpânesc, uitându-mă în ochii-ţi, în adâncul cărora văd bine că dacă botul tău ar avea grai, tu poate n'ai juca rolul cel mai trist în mascarada regilor creaţiunei.

Nu, câne! eu mă închin principiului sacru al libertăţei opiniunilor, dar în ruptul capului nu pot admite şi obligativitatea lor.

Mergi de te culcă sub pat!...

I-am dat încă un picior, şi ne-am culcat, fiecare la locul său.

KARKALEKI

Odinioară, când era Vodă nemulţumit de administraţie, chema la palat pe ispravnic, pe magistrat şi sfatul:

— Bine, mă! da nu vedeţi voi ce murdărie? Voi trăiţi ca vitele, mă!

— Ca vitele, Măria Ta!

— O să vă dau afară, mă!

— Să ne dai, Măria Ta!

— Mari ticăloşi sunteţi, mă!

— Ticăloşi, Măria Ta!

— Afară!

Astea se petreceau pe vremea de tristă memorie când naţiunea română nu-şi dăduse încă, în suveranitatea ei, o constituţiune belgiană, şi când presa noastră politică se reducea la « Cantorul de Avis » şi la « Buletinul Ofiţial » al lui Karkaleki.

Acest celebru publicist, întemeetorul presei politice române, era însărcinat între altele să facă în « Buletinul Ofiţial » dările de seamă despre petrecerile dela Palat.

Vodă, care ţinea foarte mult să-şi lumineze norodul, adusese cu mari cheltueli dela Braşov vreo douăzeci de lăzi cu lumânări de spermaţet — primele lumânări de spermaţet cari veneau în ţară. Pentru a face neuitat în istorie acest pas însemnat pe calea progresului — suprimarea mucărilor în aşteptarea suprimării archondologhiei şi privileghiilor — Vodă dăduse la palat o serată cu nouăle lumânări. Succes enorm şi Vodă încântat.

A doua zi, îndată după apariţia numărului din « Buletinul Ofiţial » cu darea de seamă asupra acestei minunate serate, se pomeneşte Karkaleki cu un dorobanţ că-l

chiamă în fuga mare la palat. Cum intră publicistul, Vodă sare de pe divan şi, fără vorbă, şart part! câte-va palme şi pe urmă trage'i pe spinare cu ciubucul.

— Ştii pentru ce te-am bătut? întreabă Vodă ostenit.

— Nu, să trăeşti, Măria-Ta! răspunde ameţit Karkaleki.

— Pentru că eşti un ticălos!

— Ticălos, Măria-Ta. Iartă-mă!

E drept că întemeetorul presei noastre politice merita palmele şi ciubucele. Nu fusese destul de clar şi de entusiast în darea lui de seamă asupra lumânărilor de spermaţet şi nu pomenise nimica despre suprimarea mucărilor. Pentru aceea a fost după bătae dat în brânci afară dela palat.

Seara, după această corecţiune meritată, Karkaleki se află la teatru. Sala, după înalta poruncă, era luminată cu lumânări de spermaţet, dăruite de Vodă. Era multă lume, — boeri şi cocoane de toată mâna şi negustorime de seamă, cari nu avuseseră parte să fie poftiţi la prima experienţă făcută la palat. Lumânările făceau mare senzaţie. Deodată se simte în sală o cletinătură puternică — cutremur. Vodă şi toată lumea în picioare. Un moment se privesc unii pe alţii galbeni de spaimă, când o a doua cletinătură porneşte şi mai tare. Dar Karkaleki, fără să-şi piarză mintea, se ridică în picioare pe un scaun şi, jucând ochii galeşi, dela Vodă la policandru care se legăna, strigă tare:

— Staţi! Toţi să murim, numai Măria Sa să scape!

In următorul număr al «Buletinului Ofiţial», Karkaleki, dând seamă despre cutremur, a vorbit foarte puţin de panica mulţimii, dar a accentuat cu multă căldură importanţa suprimării mucărilor.

— Vezi aşa, ticălosule! i-a zis Vodă mulţumit, dându-i cinci galbeni.

— Ticălos! sărut mâna! să trăieşti, Măria Ta.

Ce vremuri de ticăloşie! ce moravuri ruşinoase! ce putrejune socială!

Mi se revoltă sângele democratic când mă gândesc la aşa ignominie! Bieţii slujbaşi şi isnafi, ispravnici, zapcii, magistrat, sfat, mai înţeleg; dar tu, tu publicist, tu om poli-

tic să mănânci palme şi ciubuce, să te facă ticălos, să te arunce pe scară, şi tu, ca un slugoi nemernic, să-i săruţi mâna! Mă mir cum n'au murit de ruşine cei ce au trăit în aşa vremuri.

Dar, în fine, a bătut vântul puternic al liberalismului, vântul binefăcător al ideilor democratice, care a curăţit atmosfera de miasmele infecte ale slugărniciei reacţionare, ale târâiii înjositoare, ale ciocoismului greţos.

Neuitată fie memoria martirilor dela 48! Să ne descoperim cu respect şi recunoştinţă amintindu-ne de faimosul Popa Şapcă! Strălucită rămână în istoria noastră noaptea în care d. Carada cel d'intâi a tradus pentru naţiunea română constituţia belgiană.

S'au dus de mult lumânările de spermaţet: astăzi avem lampa electrică incandescentă. Astăzi suntem moderni: suntem departe de vremurile lui Karkaleki:

— Afară, ticăloşilor!

— Ticăloşi, Măria Ta!

BAIONETA INTELIGENTĂ

Origina gvardiei naţionale nu se pierde în noaptea timpurilor: această instituţie s'a născut la sfârşitul primei jumătăţi a veacului XIX, într'o frumoasă dimineaţă de vară a anului 48. Omul de ştiinţă, care va voi în viitor să facă istoria vitejiilor şi isprăvilor gvardiei naţionale, va găsi isvoare destule pentru savantele lui cercetări; dar sunt sigur că, fără concursul meu, n'ar putea elucida aşa de uşor o importantă chestiune: pentru ce gvardia naţională s'a numit mai târziu « baioneta inteligentă »? Depun dar astăzi pe altarul ştiinţei naţionale un document preţios, menit să ajute cu putere la deslegarea acestei chestiuni; şi asta o fac fără nici o pretenţie, deoarece documentul mi l-a dat şi mie un altul — un brav veteran dela 48. Iată...

Intr'o zi fierbinte a lunei lui Cuptor, pe la nămiezi, apăsa de-asupra mahalalii Mihaiu-Vodă o pâclă straşnică. Mahalagii stăteau la umbră prin căsuţele lor. Era o moleşeală generală. Nu se vedea pe drum, sub arşiţă, nici o mişcare. La simigeria din colţ, unde vrei să apuci în spre Antim, aromea pe tarabă, în cămaşă, cu picioarele goale, cu capul pe un vraf de siniţi, chir Mihale, foarte asudat, apărându-se din când în când de muşte, în vreme ce o calfă pisa alene şi îngălat covrigi uscaţi pentru bogaci-sadea proaspăt. Alături cu simigeria, cucoana Marghioala, vestită în toată mahalaua, plămădea, pe prispă la umbră, gogoşi de ristic pentru suliman. Cocoşii cântau a secetă, trimeţându-şi răspunsuri unul altuia din depărtări; când deodată, zăduful nămiezii tremură, pătruns de un glas de vitejie: trivoga chema la arme gvardia naţională.

Toată lumea tembelă sare în sus. Chir Mihale îşi vâră picioarele în calevri şi ese în pragul prăvăliei; coana Marghioala, foarte sprâncenată, la portiţă. Uliţa începe să se umple. Căpitanul gvardiei se plimbă de colo până colo, urmat de doi ţigani bucătari, robii lui de ieri, unul suflând într'o trâmbiţă şi altul bătând barabanciul. Căpitanul gvardiei e un fecior de boier velit; e un tânăr care, plin de entuziasm pentru ideile democratice şi umanitare, a îmbrăţişat cauza poporului suveran. Toate calităţile de inimă le are cuconul Iorgu, şi numai un defect, vorbeşte cepeleag şi sâsâit; de pildă, zice: *să faţem* în loc de *să facem*, *cigan* în loc de *ţigan* şi *ţioară* în loc de *cioară;* pronunţă *z* în loc de *j*, şi viceversa, şi *ş* nu se pomeneşte. Dar asta o s'o auzim acum îndată...

Din toate părţile se strâng isnafii. Căpitanul se opreşte în faţa simigeriei. Ţiganul, cu ochii umflaţi de atâta suflare în trâmbiţă — un instrument cu care a învăţat să cânte numai de câteva zile — se opreşte un minut ca să-şi şteargă cu mâneca coadele dela gură. Căpitanul, căruia i se pare că nu s'a strâns încă destulă lume, trage sabia din teacă şi strigă:

« Suflă, cigane, că te taiu! să vie mai mulci! să vie toci isnafii! ».

Trâmbiţaşul începe iar să 'mbăleze trâmbiţa, umflându-şi bucile şi holbând ochii, iar toboşarul bate din răsputeri. Când toată răspântia e plină de lume, cuconul Iorgu strigă ţiganilor:

« Destul! hòxina! cigane!.. acuzica luaci-mă în brace şi m'aridicaci în sus! ».

Ţiganii îl ridică fiecare de câte un picior şi-l aşează pe umerii lor, după cari căpitanul face mulţimii isnafilor următoarea cuvântare bine simţită:

«Fracilor, în numele populului suveran! respect la persoane, respect la propitate!.. Uite ţe e, fracilor... Reacciunea a pus de gând să dea foc Bucurestilor si să-l arunţe în aer, ca să se nenoroţească toată lumea nevinovată si să-si facă Reacciunea mendrele, ca să stăpânească dumnealor cu gheneral Solomon, care s'a prins, fracilor, la capu Podului, pe meidanul dela streaze, patru buci mari cu iarbă

de puscă muscălească, fiindcă le-a adus doi cajaţi îmbrăcaci tiptil mocăneste si să le badze noaptea în Bucuresti, dacă nu era câciva simbatrioci democraci si s'a repejitără si a pusără mâna pe ele, care, ţine stie ţe primezdie, Doamne fereste, se putea pentru ca să se 'ntâmple, ca să se prăpădească oras domnesc întreg cu guvernul provizoriu si cu toci oamenii si negustorii cu familiile si cu copilasii, si Constuciunea, pentrucă amândoi cajaţii a fudzit când le-a strigat: «stăi pe loc!» fiindcă-i prinseseră pitulaci mititei între buci, care acuma, fracilor, trebue să merdzem, să n'avem frică de loc, că tulumbadziii sunt acolo şi dă cu tulumbele, pentru căţi guvernul a porunţit să apucăm bucile cu băgare de seamă, m'aci aujit? si să le duţem înţet-înţet, binisor-binisor, să le ajvârlim în helesteul dela Ciurloaia, ori si mai departe, la Ţorogârla, ca să nu se mai poată ca să ia foc prin urmare! Aide, toci cu mine!.. Suflă, cigane!».

Calda cuvântare a căpitanului a făcut o profundă sensaţiune. In adevăr, ştirea nu era deloc fantazistă.... La streaja Mogoşoaii se prinseseră, pe un maidan, într'un chervan mocănesc, nişte butoaie pline cu iarbă de puşcă. Cei din gvardia naţională, cari făceau slujbă de caraulă la streajă, zăriseră carul sosind, bănuiseră ceva, şi, văzând că mocanii şoptesc între ei, se repeziseră asupră-le. Mocanii luaseră fuga lăsând ierbăria în mâna gvardiei. Ofiţerul dăduse ştafetă la guvernul provizoriu. Acesta trimisese tulumbagiii să stropească butoaiele într'una, ca nu cumva să se încingă la arşiţa soarelui şi să isbucnească; dăduse apoi ordin companiei lui conul Iorgu dela Mihaiu-Vodă, să meargă la faţa locului spre cele de cuviinţă. Pacinicul guvern al Revoluţiunii hotărîse să se facă cu iarba de puşcă ceeace cuconul Iorgu împărtăşise companiei sale şi poporului.

Incet-încet, gâfâind şi asudând, cei doi bucătari în frunte, pe urmă căpitanul, apoi compania şi în urma ei lumea al cărei număr sporea cu cât înaintau, ajunseră din mahala în mahala, până la capul Podului. Aci se opriră toţi, cuprinşi de adâncă emoţie în faţa butoaielor, pe cari le răcoreau pe rând două ţevi de tulumbe. La un semnal, tulumbagiii se opresc, şi, în culmea emoţiei lumii ce se grămădeşte

de-a'ndărătele cu groază, cei doi ţigani se apucă să destupe, tremurând, unul dintre butoaie, spre a se constata în faţa poporului suveran infamia Reacţiunii şi a lui gheneral Solomon. Pe când toate inimile bat cu putere, ţiganii ferăstrăesc cu blândeţe cercurile dela un căpătâiu, şi apoi, cu un piron, ridică dulce fundul de sus al butoiului.

Un moment, toate inimile s'au oprit din bătăile lor, pe când cuconul Iorgu, galben ca ceara, tocmai la coada poporului suveran, îşi şterge broboanele de sudoare cari îi acopăr fruntea... Dar, spre asigurarea momentană a tuturor inimilor, se constată că în cel d'intâiu butoiu nu este iarbă de puşcă, ci scrumbii sărate. Dar dacă acesta e un marafet al Reacţiunii, care vrea astfel să adoarmă bănuelile guvernului provizoriu?... Şi astfel, unul câte unul, toate butoaiele au trebuit să fie răsturnate pe rogojini întinse, făcând până la cel din urmă, tot atâtea mormane de scrumbii. Gvardia naţională şi poporul suveran au dat iama pe păr, şi au început să-şi încarce toţi, cari basmalele, cari şorţurile. In zadar căpitanul striga: « Staci, fracilor! respect la persoane! respect la propitate! ». In câte-va clipe rogojinile au rămas curate, şi toţi s'au împrăştiat pe acasă, veseli că n'au mers de geaba pe zăduf pân'la capul Podului.

Peste vreun ceas, iată şi mocanii cu negustorul. Mocanii, văzându-se luaţi cu asalt de gvardia naţională, o apucaseră razna prin mahalale să caute precupeţul căruia îi aduceau marfa dela Brăila. Ocolind pe mărgini, se rătăciseră şi, tocmai după prânz, dăduseră de prăvălia lui. Acum veneau cu el în fugă, să scape taxidul de mânia poporului suveran. Era prea târziu: scrumbiile făcuseră de mult aripi. Poftim de te jelueşte! Şi'n potriva cui? In potriva « populului suveran »?!.. Se înţelege, că nu-i mai rămânea precupeţului decât să dea jalbă la Carvasară.

Din tot poporul, cucoana Marghioala, amatoare pasionată de sărături, a profitat mai mult de infamia Reacţiunii. Dar cine poate mulţumi vreodată pretenţiile unei femei de gust? Mâncând seara cu chir Mihale, vecinul său, cu care era prietenă intimă de mult, scrumbiile fripte pe grătar, cucoana Marghioala zice:

« Păcat! chir Mihale, ştiu eu cum trebuia, dacă-i vorba:

să fi adus cazacii lui Gheneral Solomon şi un chiup de untdelemn.

— Şi câteva leji de lemui, a adăogat chir Mihale; fără lemui, scrumvii!... *enà 'mbarà den kani* !»

...E mai mult decât probabil că de acest epizod şi-a adus aminte răposatul C. A. Rosetti, când, la 1866, într'un moment de humor democratic, a dat gvardiei naţionale numele de « Baioneta inteligentă ».

C. A. ROSETTI

Un om care a exercitat în adevăr o puternică înrîurire în vremea lui a fost C. A. Rosetti. Ca toţi oamenii de felul acesta, el a fost luat de unii ca un apostol, ca un om providenţial, care merită dragoste şi adoraţiune; de alţii a fost considerat ca un mare soitariu, şi ridicul şi pernicios, care merita pe rând dispreţ şi ură. Nici unii nici alţii n'aveau perfect dreptate, şi unii şi alţii o aveau în parte. Era un om de mare temperament: actele lui erau produsele unui amestec de fanatism şi de apucătură, de convingere şi de manie, de credinţă şi de 'ncăpăţânare.

Ştrengar şi drăcos de mic, copil înrudit cu cele mai mari familii, se înhăitează în tinereţe cu mai mulţi de teapa lui, şi se pune în revoltă făţişă cu disciplina societăţii de pe acea vreme. Işi lasă plete lungi, face fel-de-fel de giumbuşuri şi de tămbălăuri, băgând în năbădăi pe isnafi şi mahalagii; încalecă d'a'ndăratele pe o saca şi se plimbă pe podul Mogoşoaii, escortat în triumf de toţi ştrengarii zamparagii, cari îl aclamează strigând: «Ura! vivat musiu Berlicoco!». Se duce vestea pân'la Vodă de isprăvile bandei; Vodă râde şi dă poruncă lui Aga să prinză numai-decât pe musiu Berlicoco şi să-l tunză muscăleşte. După aceea, ca să scape târgul şi marginile de ceata derbedeilor, Vodă începe să le dea slujbe pe afară, pe unul îl face sameş, pe altul zapciu, pe altul altceva, iar pe Rosetti îl trimite poliţaiu la Piteşti. Tânărul Berlicoco merge la post şi primul act care-l săvârşeşte, ca depozitar al siguranţii publice, care e? Pune câţiva dorobanţi şi doi bărbieri în piaţă: pe cine dintre isnafi ori cupeţi or prinde, să-l tunză ridiche. Ţipă lumea: scandal! ce-i asta?

« Aşa a poruncit Măria-sa Vodă, răspunde poliţaiul... Uite pe mine cum m'a tuns! ».

Slujeşte în oaste ca iuncăr şi'n acelaş timp face poesii. E foarte curios cum în toate « Ceasurile de mulţumire », cari sunt dedicate *Sexului frumos*, Rosetti nu cântă libertatea, nici nu accentuează vreo tendinţă politică; el rămâne poet liric în toată puterea cuvântului, cu o deosebită înclinare către genul galant — şi drept să spun, versurile lui, fără a fi de vre-o valoare prea însemnată, nu sunt de loc lipsite de graţie şi de sentiment.

Tânăr, părăseşte o puternică relaţie de inimă şi merge la Paris. Acolo ascultă pe Lamennais, pe Michelet, pe Quinet, pe Baudrillard. Torentul confus de idei din nainte de mijlocul veacului îl răpeşte şi-l îmbată. Se 'mbuibă pe nemestecate cu un repertoriu de formule şi de clişeuri liberale, republicane, umanitare, pe cari şi le reduce chintesenţiate la două hapuri particulare, celebrele lui proposiţii mistice: « Luminează-te şi vei fi — Voeşte şi vei putea », şi se întoarce în ţară înainte de Revoluţiune. In timpul când el se hrănea cu principii la Paris, tânăra părăsită nu voia să se lase de tot neconsolată. Rosetti află de asta îndată ce soseşte în Bucureşti — un prieten bun se găseşte totdeauna pentru a-ţi face aşa serviciu de inimă. In luna lui Cuptor, pune caii la o sanie şi porneşte la mânăstirea unde infidela petrecea vara. Toată lumea din sat şi din mânăstire se strânge ca la urs, la chiotele surugiului, să vază pe boerul.

« Ce-i asta, Costache? întreabă femeea râzând... Cu sania?

— Ca să viu mai de grabă, iubita mea: ştiam cu ce nerăbdare mă aştepţi »!.

După potolirea definitivă a evenimentelor dela 48, Rosetti se întoarce în ţară şi începe febrila-i activitate politică. Librar, editor, tipograf, ziarist, staroste de negustori, director de teatru şi mai presus de toate agitator şi conspirator, om de un temperament şi de o putere de suggestiune extraordinară, face propagandă în clasa mijlocie, lipsită pe atunci aproape cu desăvârşire de cultura apusană. Pentru asta fundează « Românul ». Inventează atunci vestitul său limbaj italo-macaronic: el este « fundatorele,

directorele şi redactorele acestui ziar liberale »; combate pe un « mareşale franceze, o creatură imperiale, care n'are nici o idee geniale şi nici-un avânt naţionale »; admiră din contra pe un « admirale engleze pentru convingerea-i constituţionale »; este « inimic mortale al unui regime personale şi fatale ». « E iust, vrea iustiţie ! »... Apoi în ajunul răsboiului, face apel « la cetăţiani, la sătiani, pompiari, oficiari, serginţi, etc. »... să nu uite că: « unei naţiuni snervate, speriinţa ne spune, trebue să i se stragă sânge ! ».

Urme de influenţa acestui jargon baroc ne-au mai rămas astăzi doar pe biletele, pe scriptele şi pe edificiile Băncei noastre. Peste tot se scrie « Banca Naţionale » — este ultimul omaj, destul de eftin de altminteri, pe cari îl fac foştii săi discipoli, dd. Costinescu şi Carada, micilor manii ale marelui om.

Tot Rosetti a inventat şi chenarul negru la gazetă pentru ocaziunile de « profund doliu naţionale ». Când s'a votat prima convenţie cu Austro-Ungaria, « Românul », cernit de jur împrejur, începea astfel:

« Astăzi s'a împlântat cuţitul în sânul României, iar cadavrul ei sângerând s'a aruncat la picioarele comitelui Andrassy... ».

Tot Rosetti a inventat şi *Plevna internă*, adică cetatea Reacţiunii.

Rosetti avea, ca artist, mai multă pasiune de parada democratică decât convingere de principiile democratice. Ca ministru, combate adesea actele propriului său guvern prin ziarul al cărui « directore » nu încetează niciodată a fi. Ministru de culte, dă circulară către primari, prin care le spune că, fără învăţătură, poporul nu poate face progres, şi deci trebueşte un « sacrificiu reale pentru a avea o şcoală naţionale şi liberale ». Circulara începe aşa:

« Frate Primare, luminează-te şi vei fi !.. şi, la sfârşit, în loc de banala formulă: « Primiţi, d-le primar, asigurarea, etc... » închee cu: « Primeşte o strângere de mână dela al tău frate, Ministrul cultelor etc.... ».

Dar unde activitatea lui, în afară de orice ghiduşie, a fost în adevăr eminentă, a fost la prezidenţa Camerei.

Mult glumiseră liberalii pe socoteala prinţului Dimitrie

Ghica, prezident în atâtea rânduri, pe care-l zugrăveau în foile lor umoristice cu un clopoțel de gât:

« *Frunzuliță trei lalele,*
« *Avem două beizadele:*
« *Unul e simplu vițel,*
« *Altul e cu clopoțel* ».

Rosetti n'a pus odată mâna pe clopoțel. In cele mai furtunoase împrejurări îi era de ajuns, ca să conducă ședința, un condeiu de plumb, cu căpătâiul căruia ciocănea tacticos în tribună. Dar câtă autoritate în vârful unui condeiu! Curând după venirea liberalilor, reușește la o alegere parțială a colegiului I de Iași d. Maiorescu. Turbați, colectiviștii vor să invalideze alegerea. Raportul conchidea la invalidare. Biletele negre curgeau în urnă. Era aproape să se completeze cele două treimi necesare pentru eliminarea alesului opoziției, când acesta se adresează către prezident și-i zice:

« Am înțeles, d-le Rosetti, mă invalidați»... și voește să plece.

— N'ai înțeles, onorabile, bine » —zice prezidentul.

Se scoală după fotoliul său, pe care-l cedează unui vicepreședinte, se coboară de grabă, își face loc prin înghesuială la vot, ajunge la urnă și, privind cu autoritate în dreapta și'n stânga la toți cari se îngrămădeau să voteze, arată bila albă și o aruncă ostentativ în urnă contra invalidării. Se înțelege că bilele albe au început să curgă: fiecare a imitat mișcarea prezidentului; invalidarea a căzut — d. Maiorescu a fost declarat deputat.

Alesul Iașilor peste câteva zile își desvoltă o faimoasă interpelare: toată Camera colectivistă se frământă... întreruperi, rânjituri, sgomot. Oratorul, obosit de atâtea hârțueli, asupra unei întreruperi grosolane făcută de Nae Dimancea, invoacă ocrotira prezidentului.

« D-le Dimancea, zice Rosetti, vă rog nu întrerupeți, sunt aci ca să apăr minoritatea contra majorității! ».

Tumultul încetează. Imbărbătat de sprijinul prezidentului, oratorul, continuând, aruncă majorității o săgeată înveninată: majoritatea cu ochii la prezident fierbe și nu cutează să miște. Atunci, ciocănind liniștit cu condeiul pe masă:

« D-le Maiorescu, zice, sunt aici ca să apăr nu numai minoritatea contra majorităţii, dar şi majoritatea contra minorităţii ! ».

Oratorul începe să râză şi majoritatea astfel, începe iar să urle; dar căpătâiul condeiului restabileşte liniştea.

Cu ocazia unei interpelări adresată de un colectivist răposatului colonel Slăniceanu, pe atunci ministru de răsboiu, se face în Cameră un scandal de familie infernal. Condeiul nu mai are nici o putere. De două ori prezidentul părăseşte tribuna şi ridică şedinţa. In sfârşit, cu mare greutate, se potoleşte furtuna, şi, după explicaţia ministrului interpelat, se cere închiderea discuţiei... Iarăşi ţipete: contra! pentru!.. In fine, se votează închiderea. Când se stinge de tot tumultul, şi prezidentul obosit zice: « în fine trecem la ordinea zilei », hop, nenea Dincă Schileru: « Cer cuvântul! ». Prezidentul întreabă distras:

« Pentruce, onorabile?

— Vreau să dau d-lui ministru de răsboiu nişte lămuriri.

— Despre ce?

— Despre chestia de adineaori.

— Apoi, d-ta n'ai văzut că s'a isprăvit cu chestia de adineaori?

— Nu face nimic, stărue nenea Dincă, vreau să-i dau şi eu nişte lămuriri.

Dar prezidentul, în culmea plictiselei:

— Mă rog, dă-mi voe: ţi le-a cerut lămuririle astea d. ministru?

— Nu.

— Ei, atunci stăi la loc pân' ţi le-o cere ».

Şi nenea Dincă a ascultat.

Dar una din cele mai caracteristice întâmplări ale lui Rosetti este fără îndoială aceea cu care voiu să termin şi din care se vede felul spiritului acestui om şi puterea ce-a avut-o el odinioară de a fanatiza oamenii.

Era pe vremea lui Cuza. Rosetti publicase în « Românul » un articol fulminant. Se aştepta să fie arestat şi « Românul » suprimat. Şedea cu locuinţa pe strada Academiei, peste drum de Raşca, birt şi cafenea la modă pe atunci. Raşca, ceh de origină şi fanatic republican,

profesa ideile cele mai înaintate, şi, fireşte, se închina lui Rosetti.

Directorul « Românului » află de dimineaţă că înainte de amiază are să fie călcat de procuror... Era prin Iunie. Până să vie să-l aresteze trece peste drum la Raşca să ia o ceaşcă de supă şi un pahar de vin, şi lasă acasă vorbă unde să-l găsească oricine. Raşca îl întâmpină cu cel mai profund respect şi-l serveşte în grabă. Pe când conversează amândoi, se întunecă deodată şi se porneşte afară o vijelie îngrozitoare de vară; se aud geamuri spărgându-se şi ţipetele celor apucaţi pe drum. Rosetti soarbe încet din supă, spunând amicului său care şade în picioare, că Europa în veacul viitor va fi ori căzăcească, ori republicană. Afară furtuna creşte mereu.

Deodată uşa se deschide şi procurorul, urmat de dorobanţi, intră; înaintând grav pân'la masă, întreabă:

« D-ta eşti cetăţeanul C. A. Rosetti?

— Da, d-le.

— In numele legii eşti arestat!... Urmează-mă!

— Vă rog, d-lor, lăsaţi mai întâi pe bietul prizonier să-şi bea cafeaua! » şi face semn să şează procurorului, care ascultă.

Apoi cu tonul celei mai înalte politeţe:

« D-v. nu luaţi un cognac?... Fratele Raşca are cognac minunat.

— Nu, mulţumesc.

— Eu o să iau ».

Raşca era în culmea admiraţiei, nu putea înţelege tăria omului aceluia care-şi lua cafeaua şi'şi degusta cognacul cu atâta linişte sufletească, cu atâta sânge rece, par'că n'ar fi fost alături sbirii, gata să-l înhaţe; nu se putea îndestul minuna de ascendentul ce avusese Rosetti asupra sbirului.

Dar acum s'a întunecat cu totul şi furtuna e în culme. « Sunt gata, d-lor să vă urmez », zice Rosetti.

— Haidem, zice procurorul ».

Raşca se repede să sărute mâna martirului, acesta l-atrage în braţe, îl pupă frăţeşte şi porneşte fără pripă urmat de sbiri. Când deschide uşa să iasă, o clipire orbitoare des-

pică văzduhul întunecat şi numai-decât urmează răcnetul formidabil al trăsnetului, care a căzut aci foarte aproape, sguduind din temelii toată împrejurimea. Martirul a plecat, iar Raşca pică în genunchi şi începe să-şi facă repede cruci peste cruci:

« *Jesus! Maria! Das ist ein Christus!* »

Până la moarte, Raşca a rămas cu convingerea că Rosetti era o fiinţă supranaturală.

C. A. Rosetti, odinioară sufletul liberalismului utopic, om de atâtea succese uşoare, inventator al atâtor năzdrăvănii politice, dar totuşi una din cele mai interesante figuri ale partidului « naţional-liberal », mai târziu, cătră sfârşitul carierei sale, disgraţiat de colectivitate, a murit părăsit de toţi partizanii lui cei mai apropiaţi, de aceia cari îi datorau lui personal tot norocul lor. Biata cloşcă târziu a văzut că ouăle clocite cu atâta căldură fuseseră de năpârcă. Soarta crudă a voit ca acest om de mare temperament să nu moară până-ce n'o vedea măcar începând tristele urmări ale activităţii sale politice, inspirată de o foarte greşită, dar de sigur sinceră convingere. Soarta crudă a precipitat rodirea seminţelor pernicioase pe cari le aruncase el cu multă bună intenţie: semănase umanitarism eterat şi liberalism trandafiriu şi i-a răsărit cel mai negru egoism şi cel mai infect ciocoism; semănase crinul democraţiei, şi a văzut răsărind mătrăguna colectivităţii.

Amară decepţie!.. Voeşte şi vei putea! Ce voise şi ce putuse!

Pentru o viaţă aşa de veselă, sfârşitul a fost destul de trist.

ISTORIA SE REPETĂ

Alegerea parţială dela Ploeşti m'a reîntinerit. Intre altele, mi-a făcut deosebită plăcere revederea vechiului meu prietin, totdeauna verde şi vesel, Stan Popescu, bravul garibaldian, care odinioară a luptat atâta pentru libertatea Poloniei.

Dar nu, nu e adevărat! Stan Popescu n'a fost în viaţa lui amant al libertăţii! Dacă o clipă ar fi fost sincer liberal, astăzi ar avea, numai din chirii pe acareturi, 24 de mii de lei venit pe an, în loc de 200 de lei pe lună din slujbă! Şi ce slujbă! El! luptătorul pasionat pentru libertate, să ajungă la bătrâneţe sub-director a ce? a unui stabiliment oficial de robie — puşcăria locală! *O tempora! o mores!*

Am deplâns împreună cu bravul meu amic amăgirea vieţii lui întregi.

Şi cu toate astea a fost, îl ştiu bine, un fervent!

Alaltăeri mi-a adus aminte unul dintre episoadele vieţii lui politice, pe care-l uitasem, şi pe care nu-l pot lăsa nepovestit.

Era în 76.

Guvernul conservator căzuse şi guvernul liberal era chemat să facă alegeri generale. Răposatul nostru prieten Tache Pandrav, prim redactor la « *Românul* » scrie un articol, fulgerând pe ciocoi, cari sugrumaseră atât timp voinţa alegătorilor, şi cântând era de libertate electorală ce se inaugurează cu venirea patrioţilor la putere.

Pandrav se bucura de multă popularitate printre populaţia rurală din Prahova, unde fusese multă vreme funcţionar cinstit şi amabil cu publicul. Cum scrie articolul,

se duce la «fundatorele şi directorele» «*Românului*», C. A. Rosetti, şi-i zice:

— Domnule Rosetti, eu îmi puiu candidatura în Prahova la al patrulea!...

Rosetti se uită lung la el şi-i răspunde îngâimat:

— Bine... Ai ceva şanse?

— Mai e vorbă!

— Bine... Să ne mai gândim.

— Ce să ne mai gândim?

— Mă rog: ai şanse multe? întreabă Rosetti zâmbind.

— Merg la sigur! răspunde Pandrav vesel.

— Bine... Du-te... Incearcă...

Pandrav, fără să mai stea de vorbă, se suie'n drumul de fier şi merge la Ploeşti, drept la Stan Popescu, care pe atunci, în tinereţe, era unul dintre cei mai bravi electori în localitate.

Să nu uit a spune că Rosetti era prezidentul consiliului electoral central al marelui partid.

— Stane, am venit...

— Bine ai venit!

— Imi pun candidatura la al patrulea.

— Bravos!

— Ştii câtă popularitate am...

Şi începe să numere pe toţi popii, primarii, notarii, dascălii şi ţăranii pe care-i cunoaşte ca buni liberali şi buni prieteni personali.

Stan şi Pandrav merg să dejuneze. In cursul dejunului, cei doi vechi camarazi îşi dau drumul celui mai călduros entuziasm, zugrăvindu-şi pe întrecute perspectiva fericirii poporului sub noua eră de libertăţi publice ce se deschide. După ce plătesc dejunul, Pandrav se scoală şi zice:

— Acuma, Stane, neică, la lucru!... Am trăsură... când plecăm?

— Unde? întreabă Stan.

— In judeţ... să lucrăm.

— Ce să lucrăm?

— Colegiul... Trebue să 'ncepem... Nu e vreme de pierdut.

— Apoi... zice Stan, scărpinându-şi barba lui patriar-

chală... să începem... Dar eu zic că nu-i aşa zor... lasă să plecăm mâne dimineaţă.

— De ce să nu plecăm numai decât?

— Numai decât! de ce numai decât? Stai să mai vedem prieteni în oraş... Mâncăm deseară cu mai mulţi... mai ne chibzuim...

— Ce să ne mai chibzuim? răspunde Pandrav impacient... Imi pun candidatura... Am şanse.

— Ei! şanse! să vedem.

— Ce să vedem? omule! tu nu ştii ce şanse am?

— Ba ştiu, dar în sfârşit, acum numai decât nu pot pleca... Rămâi pe deseară aici, nu fii aşa nevricos...

Şi pleacă, lăsând în nedomirire pe entusiastul candidat.

Seara se reîntâlnesc la prânz împreună cu alţi doi prieteni, şi iar începe candidatul cu pornirea lui, Stan cu temporizările. La un moment, Pandrav, obosit de atâta sâcâială, se scoală şi spune:

— Ia ascultă, mă Stane, ce mă tot fierbi cu diplomaţie? Ce va să zică asta? Răspunde scurt: am, ori n'am şanse?

— Bine, Tache, ai; nu zic ba.

— Apoi atunci, dacă am şanse...

Dar Stan plictisit şi el, la urma urmelor, răspunde scurt:

— Ei! Ştiu că ai şanse... Dar batalamaua? unde ţi-e batalamaua?

— Care?

— Dela ogeac!.. blagoslovenia hahamului!

— Care haham? eşti nebun?

— Dela Rusetache rabinul!.. Ce te faci prost, că nu înţelegi?

Pandrav sare'n sus turbat:

Cum! batalamà! ogeac! hahamul! rabinul! Care va să zică de asta am luptat noi contra ciocoilor! care va să zică, asta este era libertăţilor electorale! Ogeac, ai? batalamà, ai? Bravo, 'nenorocitule!

— Bine, toate bune, răspunde Stan liniştit, răsuflând că'n definitiv a ajuns să pună punctul pe i; toate bune şi frumoase, dragă Tăchiţă; dar fără batalama nu se poate să ai şanse. Batalamaua, aia-i şansa, alta nu-ţi mai trebue.

— Aşa! strigă Pandrav în culmea furiei, am să lupt contra voastră... şi contez pe concursul moderaţilor.

Era în adevăr în Ploeşti pe atunci o mână de politicastri, cari se numeau moderaţi, un fel de lichele centraliste, avocăţei şi dăscălaşi, cari nu erau nici conservatori, nici liberari, băeţi nici prea-prea, nici foarte-foarte.

Când Stan a auzit de « moderaţi », a bufnit de râs:

— Moderaţii! gogomanii! hahaha! auzi, moderaţii!

Şi apoi foarte serios:

— Moderaţii, musiu Tache, sunt gogomani, dar nu până 'ntr'atâta ca dumneata, să se puie împotriva stăpânirii!

Acest episod pe care-l uitasem, mi l-a reamintit amicul meu Stan Popescu după primul scrutin al alegerii dela Ploeşti, văzându-mă că am prea multe ilusiuni despre rezultatul balotajului.

RESPLATA JERTFEI PATRIOTICE

In sfârşit... Mai erau câteva ceasuri până în dimineaţa de 11 Fevruarie, când trebuia să se dea lovitura. In cazarma lor din Dealul-Spirii, tunarii îmbrăcau roatele tunurilor în paie, pentruca, despre ziuă, să poată merge în dosul palatului spre a protege operaţia conspiratorilor, fără să turbure liniştea nopţii şi să strice somnul pacinicilor mahalagii. Militarii îşi făceau datoria — da; dar nici civilii nu rămâneau mai pre jos.

Era ultima întrunire a secţiunilor conspiraţiei. Ca să înţeleagă mai bine cititorul, trebue să spun că vasta urzeală se compunea din secţiuni cu număr restrâns de membri, dela zece până la optsprezece inşi. Unii din aceştia, fără să ştie ceilalţi, aveau relaţiuni cu câte un altul din câte o altă secţiune; aşa că, la un moment dat, chiar dacă s'ar fi prins una din acestea lucrând, nu s'ar fi putut descoperi nimic mai mult decât o mână de oameni. Această organizaţiune mazziniană fusese combinată de răposatul C. A. Rosetti, după reminiscenţele-i clasice.

In seara aceea, într'una din secţiuni, compusă în majoritate din câţiva tineri entusiaşti şi din vreo trei negustori, prezidentul, un liberal fanatic, care mâncase la 48 jimbla exilului în formă de tainuri turceşti, la Brussa, ţinu o scurtă cuvântare, cam aşa:

— Fraţilor! Vremea vorbelor a trecut; acum are să sune în sfârşit ceasul faptelor. Trebue să avem curaj; momentul cel mare se apropie. Până să nu crape de ziuă, poate că vom fi chemaţi să facem cea mai mare jertfă pe care are dreptul patria s'o ceară dela un om. Să fim gata

la tot! Să nu ne dăm înapoi dela nimic pentru a ne împlini datoria de patrioţi!

Când prezidentul a terminat solemna lui cuvântare, tinerii carbonari, scrâşnind din dinţi, au ridicat pumnii încleştaţi în sus, în semn de aplause şi de aclamaţiuni, ştiut fiind că într'o conspiraţiune, sgomotul este interzis. In timpul însă când vorbea prezidentul, unul dintre negustori se căuta cu multă stăruinţă în fundul buzunarului dela nădragi. Indată ce cuvântarea fu isprăvită, negustorul se sculă în picioare, scoţând din buzunar un pungociu unsuros destul de greu, plin cu mărunţiş. Apoi, mergând hotărît la masa prezidentului, trânti sgomotos, între sfeşnice, pungociul, şi zise:

— Dacă a venit vremea pe jertfă, apoi cât m'ajunge partea, nu mă dau în lături!

Zicând acestea, isnaful începe să deslege baerile pungociului.

Prezidentul şi toţi tinerii entuziaşti au un moment de desgust în faţa acestui act. Unul din ei, cel mai înflăcărat, nu se poate opri a zice cu indignare: «Mitocanul, tot mitocan!». Dar cum sunt toţi foarte lihniţi, înfăţişarea pungociului durduliu le răstoarnă cu desăvârşire mişcarea întâia. Incrucişându-şi unii între alţii nişte priviri fulgerătoare şi, uitând că se află într'o cavernă de conspiraţie, încep să pleoscăiască din palme, strigând toţi:

— Ura! bravo patriot! să trăiască nenea Niţă!

Şi palmele tinichelelor se pornesc toate cu degetele încovoiate către pungociul mitocanului; dar mitocanul, în acelaş timp, ridică pungociul de pe masă şi-l vâră în buzunar, zicând:

— Bine, eu dau partea mea... Care, ce dă?

Prezidentul, care se înţelesese din ochi cu tinerii, zice:

— Neică Niţă, aici e pe frăţie, dă fiecare ce poate şi cum poate. Dumnealor, că sunt mai tineri şi, vorba aia, ce-am avut şi ce-am pierdut! dumnealor o să-şi puie, Doamne fereşte! viaţa în primejdie; că asta nu-i glumă ce facem noi! ia gândeşte-te dumneata: şapte puteri garante! nene Niţă, şi Convenţia dela Paris! Care va să zică, noi ne punem

contra lui Napoleon III, neică Niţă... te joci! D'aia spui că dumnealor, ca tineri, pot să meargă până la moarte...

— Să ferească Dumnezeu! zice nenea Niţă; ar fi păcat...

— Da, dar vorba e: se poate? Insă dumneata care eşti altfel de om, om cu dare de mână, negustor, de dumneata nu face pentru ca să te bagi unde se bagă dumnealor. D'aia a şi împărţit Dumnezeu trebile pe pământ: unul, adică cu alergătura şi altul, vine vorba, cu căpitalul; şi pe urmă, toţi la câştig, fiecare pe cât a pus, împart drept pentru interesurile patriei, fiindcă toţi sunt patrioţi!... nu-i aşa?

— Aşa da, zice nenea Niţă, acuma te pricep.

— Ei vezi?... dă-ţi partea.

Nenea Niţă a scos iar pungociul, i-a deschis băerile şi a vărsat pe masă un pumn de mărunţiş: icusari, nisifiele, sfanţi, sfănţoaice, firfirici şi gologani; l-a socotit până la suma de cinci galbeni; apoi a legat iar pungociul la gură, zicând:

— Ei! acu, cine-mi iscăleşte fitanţia?

— Care fitanţie?

— Pentru sumă.

— Cum, nene Niţă? strigă prezidentul. Cum se poate să spui dumneata aşa vorbă? să ceri hârtie la vreme de revoluţie?

Dar nenea Niţă acopere cu laba mărunţişul şi dă să-l tragă la margine, ca să-l pue la loc.

— Fără fitanţie nu pot să dau, fiindcă n'am temei la catastif.

Atunci, cel mai tinichea dintre carbonari, văzând primejdia, se repede la mâna isnafului, pe care o apucă strâns, şi zice:

— Stai, nene Niţă!... Fraţilor, are dreptate nenea Niţă: dacă varsă negustorul parale, trebue să aibă adeverire la mână. Uite ce m'am gândit eu: să dăm toţi iscălitura noastră cu girul prezidentului.

Toată asistenţa cu ochii sclipitori, aprobă unanim propunerea, iar tânărul ia un condei şi hârtie şi scrie citind în gura mare:

« Subt-iscăliţii, patrioţi, la un moment greu al nostru, pentru interesurile patriei, am luat dela nenea Niţă suma

de 70 sfanţi, pe care i-o vom înapoia îndată ce vom isbuti să facem toate bune, ca să nu mai fie tiranie... ».

Şi iscălesc toţi.

Şedinţa se ridică; isnaful mai numără odată paralele, ia ţidula, o îndoaie şi vrea să plece. Atunci, prezidentul îl chiamă dela uşă, îl trage la o parte şi, pe când ceilalţi es binişor unul câte unul, îi spune la ureche:

— Nene Niţă, eu zic că nu e bine să porţi ţidula asta în buzunar. Dacă, Doamne fereşte! nu isbutim să dăm jos pe Cuza, şi te calcă poliţia, şi găseşte chitanţa la dumneata?... ce te faci?

Nenea Niţă stă un minut pe gânduri şi răspunde, făcând cu ochiul:

— Las' că o pui eu bine; n'ai dumneata grije!.

Şi pleacă.

Prezidentul stinge lumânările, îl conduce pe Nenea Niţă până la poartă şi, după ce-l vede depărtându-se, se întoarce în curte, o curte paragină de mahala, şi aprinde un chibrit. Intr'o clipă, de pe lângă uluci, din fundul curţii, răspund alte chibrituri aprinzându-se, ca nişte ecouri luminoase: era semnalul de raliare al conspiratorilor. Toţi îşi dau întâlnire, peste o jumătate de ceas la Raşca, unde trebuiau să bea banii isnafului, aşteptând ceasul abdicării lui Cuza.

La Raşca, intră unul câte unul foarte veseli şi încep să comande mâncare şi băutură. Când sfanţii isnafului erau pe sfârşite, tunurile, cu roatele îmbrăcate în paie, ajungeau în dosul palatului, în vreme ce, prin faţă intrau conspiratorii sus, salutaţi de garda vânătorilor...

A fost cuminte nenea Niţă când a luat ţidula la mână... Pe când, mult mai târziu, în faţa Griviţei, batalionul de vânători spăla în sânge steagul mânjit în noaptea de 11 Fevruarie, nenea Niţă, fruntaş al comerţului român, ca întreprinzător de furajuri şi altele, încasa, în virtutea chitanţei cu data de 10 Fevruarie 66, partea-i cuvenită după luptele sale pentru răsturnarea tiraniei; în virtutea aceleiaşi chitanţe, nenea Niţă lua apoi parte printre fericiţii subscriitori ai conversiei drumurilor de fier şi ai « Băncei Naţionale ».

Astăzi vechiul patriot are un otel nobiliar în Bucureşti, un echipaj blazonat şi câteva milioane; dânsul păstrează încă cu scumpătate bătrâna chitanţă, pe care o arată la toată lumea ca un pergament de nobleţe, pentru a proba câte sacrificii a ştiut el să facă odinioară în vremuri grele, pentru patrie...

Şi încă tot mai face: de exemplu, a subscris pentru monumentul lui Brătianu douăzeci de lei şi pentru al vânătorilor cinci. Totdeauna entuziast şi generos ca şi în ajunul lui 11 Fevruarie, nenea Niţă, cu calităţile lui de inimă, trebuia să prospereze şi merită să fie stimat.

ŞAH ŞI MAT

Incepuse răsboiul franco-german. Dela rezultatul acelei măreţe lupte atârna poate tot viitorul nostru politic. Pe Rin nu se juca numai două soarte. Ca la toate luptele jucătorilor mari, unde pe delături palpită o mulţime de mici pontatori pe mâna unuia sau altuia, aşa şi la răsboaiele între două puteri gigantice, sunt mulţi mititei pe delături, cari, cu cât pontează mai mărunţel, cu atât privesc jocul cu mai multă bătae de inimă. Pe Rin, între alte mize mărunte, era una, care pentru noi avea o importanţă colosală, cum s'a dovedit ulterior — soarta hotărîtoare a dinastiei noastre. Mica republică de zece ore dela Ploeşti, care pontase şi ea, putea avea urmări mult mai mari, dacă în jocul dela Rin, s'ar fi amestecat altfel cărţile.

Aşa era în toată ţara o agitaţie surdă, dar foarte adâncă, care în unele centre lua forme făţişe destul de ameninţătoare pentru ordinea generală. Unul din aceste centre mai agitat era şi Craiova, unde se afla prefect de judeţ răposatul Petrache Mănescu — un om original şi amabil, credincios şi devotat neclintit al conservatorilor.

Dela dânsul, ţinem această reminiscenţă anecdotică.

La guvern era cabinetul Manolache Costache, cabinetul numit *Cloşca cu pui*, pentrucă prezidentul se înconjurase de câţiva tineri de talent, debutanţi în politică, între aceştia dd. A. Lahovary şi P. Carp.

Situaţia în Craiova încordându-se din zi în zi, prefectul este chemat telegrafic la Bucureşti. Cale ferată între centru şi capitala Olteniei nu era încă, aşa că Petrache Mănescu vine în goana cailor pe brânci o zi, o noapte şi o dimi-

neaţă, şi soseşte în Bucureşti cu oasele pisate pe la 11 înainte de amiazi. Merge de grabă la Otelul Caracaş, unde cobora regulat, îşi lasă sacul, şi fără întârziere se prezintă la consiliul de miniştri.

Tot consiliul era adunat, lipsea numai prezidentul, pe care-l aşteptau din moment în moment. Până să vie conul Manolache, prefectul expune consiliului nerăbdător situaţia din Craiova: era în adevăr foarte gravă — o turburare imensă putea isbucni, fără ca administraţia să aibă destule forţe pentru a o năbuşi.

Erau aşa de interesante spusele prefectului, încât nimeni nu băgă de seamă că trecuse un ceas dela sosirea lui — erau aproape 12... Consiliul fusese convocat pentru 10, şi prezidentul tot nu sosea. Un aprod merge iute să-l caute... Peste câteva minute se 'ntoarce: d. prezident a plecat deacasă dela 9; a spus că merge la consiliu. Se trimet mai mulţi aprozi prin toate locurile pe unde se putea bănui că l-ar putea afla... Se 'ntorc toţi fără ispravă... 12 şi trei sferturi. Nerăbdarea şi neastâmpărul cresc. La fiecare trăsură care trece, la fiece uşe care se deschide, la orice paşi pe scări, sar toţi... Vine!.. Nu... Nu vine. Ce să fie?

Petrache Mănescu îşi cere atunci voe să se repează măcar să guste ceva: e obosit, toată noaptea n'a putut dormi în trăsură şi n'a mâncat nimica din ajun. El merge să dejuneze în pripă la otel — să dea fuga aprodul să-l cheme îndată ce-o sosi prezidentul. Lasă consiliul într'o fierbinte discuţie asupra întăriturilor dela Metz, şi se duce la cafeneaua-birt a otelului.

Pentru ca să evite însă vreo indiscretă întâlnire, nu stă în sala cea mare; intră în una din odăiţele de lături, unde seara se juca, şi comandă ceva în grabă. Odăiţele acestea dedeau una'ntr'alta prin câte o uşă cu geamuri acoperite cu perdeluţe verzi.

Acum era 1 şi un sfert.

Dejunează, trăgând mereu cu urechea dacă nu vine cineva să-l cheme... Nimeni... A isprăvit; fără să mai ia cafea, se scoală să plece... Mai întreabă încă odată pe chelner... Nimeni... Atunci ce se gândeşte? pentrucă n'a venit încă să-l caute, n'are de ce să se grăbească; îşi

comandă cafeaua şi se aşează iar la loc să-şi mai desmorţească membrele... Acum, după dejun, îl ajunsese pe om oboseala drumului. 1 şi jumătate. Chelnărul aduce cafeaua... «Nimeni să mă caute? — Nimeni!». Ce să fie asta?

Pe când însă chelnerul eşi, Petrache aude un sgomot într'una din odăiţele vecine, unde până atunci fusese complectă linişte, o mormăială şi un haha! de triumf. Se 'ntoarce spre partea aceea şi ia seama că în uşa cu geamuri flutură perdeluţa atârnată pe dincolo trecând dincoace printr'un ochiu — un geam era spart.

De sigur, gândeşte el, sunt cartofori... de dimineaţă au luat-o... ori poate că n'a isprăvit încă de aseară... E aproape 2 şi nimeni nu vine să-l caute... Mormăiala însă creşte dincolo... începe să se auză distinct o dispută de joc: regina! calul! pionul!... E desigur o partidă de şah tot aşa de încordată ca şi situaţia dela Craiova.

Dar între accentele amestecate ce trec prin uşa cu geamul spart, Petrache pare că aude un glas cunoscut!... Se ridică şi ascultă mai bine...

Da!... E o iluzie? un joc al închipuirii, stăpânită de un gând stăruitor? Dar e cu putinţă să se 'nşele astfel?... Dar e peste putinţă să fie acela!... Dar e glasul lui!... Dar nu se poate!...

In prada unei nedomiriri ameţitoare, omul se repede la uşe, dă'ntr'o parte perdeluţa dela ochiul spart, se uită înăuntru şi nu se poate stăpâni a nu scoate un strigăt de uimire...

Cine?... cine era în odăiţă încă de dimineaţă la o partidă de şah?... cine!?... Domnul prezident al consiliului, conul Manolache. Se'ntâlnise de dimineaţă cu amicul său, bătrânul Wiest, şi se'ncurcaseră.

Desperat, Petrache Mănescu dă brânci uşii, şi năvăleşte înnăuntru peste jucători strigând:

«Pentru numele lui Dumnezeu! coane Manolache, aici ai fost!?».

— Ei da, răspunde simplu prezidentul: nu mă vezi?» şi se pune iar pe gânduri ca să-şi combine lovitura.

«Coane Manolache!! vă caută toţi în toate părţile! v'aşteaptă toţi la consiliu dela 10 azi dimineaţă!!

— Iaca viu... Stai o leacă: maî am două lovituri, şi-l regulez eu pe domnul Wiest! ». Şi mută calul.

— Dar sunt 2 trecute, coane Manolache!!

— Mat! strigă Wiest.

Conul Manolache deschide ochii mari p'în ochelari şi vede că'n adevăr partida e pierdută. Atunci, se ridică busumflat cătră Mănescu:

« Ăraca'n de mine, bre omule, dă-mi pace! m'ai buimăcit de cap! iaca — pierz partida sigură cu vorba dumitale! ».

Cu multă greutate a putut Petrache să-l îmbuneze şi să-l facă să renunţe la revanşă.

Amândoi apoi pe la 2 şi jumătate, intrară la consiliu, unde găsiră pe ceilalţi — cam impacienţi.

POLITICĂ ȘI DELICATEȚE

Istoria e adevărată şi merită povestită.

Intr'un oraş mare de provincie, sau mai bine într'o capitală mică, numele nu importă, este un negustor băcan foarte deştept, partizan hotărît şi neascuns al conservatorilor. Colectiviştii nu'l puteau suferi personal, însă n'aveau ce-i face, de vreme ce băcănia lui este în localitate singura prăvălie de clasa întâia în această ramură, fiind asortată totdeauna foarte bogat după modelul băcăniilor de lux din oraşele mari. Ce se întâmplă însă? Acum câtva timp, un fost ministru conservator merge să se aşeze pe toată perioada electorală în acel oraş, fiind hotărît să candideze acolo în opoziţie contra guvernului colectivist. Pentru aceasta ia cu chirie rândul întâiu al caselor negustorului conservator, pe strada principală, de-asupra băcăniei. Asta a înfuriat la culme pe liberali. O deputaţiune a lor se duce la băcanul nostru şi-l interpelează foarte grav.

— Ai dat casa cu chirie ciocoiului?

— Da.

— Dă-i arvuna înapoi!

— De ce?

— Fiindcă nu face tocmai d'un negustor, de unul d'ai noştri, să-ţi dai casa la ciocoi.

— Da nu sunt d'ai dv. deloc; mă iertaţi, eu sunt conservator.

— O să te căeşti!

In adevăr, numai-decât încep şicanele — la vamă, la accize, la drumul de fer, etc... şi nu numai atât: colectiviştii încep să facă propagandă între ai lor, şi în două-trei

săptămâni, câte unu-unu, nici unul nu mai calcă în băcănia conservatorului. Negustorul, deşi se ştie boycotat, bagă de seamă că vânzarea în toate privinţele rămâne aceiaşi ca totdeauna, afară, se 'nţelege, de ţuică şi pelin, unde constată o scădere de consum simţitoare. Dar în sfârşit, colectiviştii nu consumă numai ţuică şi amar, mai ales când nu sunt în opoziţie. Atunci negustorul inteligent pricepe cum merge treaba: liberalii, pentru a nu-şi călca jurământul şi tot de odată a nu se lipsi de trufandalele şi delicateţele conservatorului nu-i mai călcau în prăvălie, dar trimeteau om să le târguiască fără a spune pentru cine.

Intr'o zi, din conversaţia mai multor muşterii la ţuică, află că seara e masă mare la cuconul X... un chiabur foarte colţat, iniţiatorul boycotului. Cuconul Iancu cinstea cu un mare *dîner de gala* pe un ministru şi vre-o doi-trei oratori din Bucureşti, cari veniseră cu ocazia alegerilor să ţie o întrunire publică. Cucoana lui cuconul Iancu e tot atât de celebră pentru mesele-i de gală ca şi pentru eleganţa ei. Negustorul nostru tocmai în ziua aceea primise un mare taxid de prospătură şi lipise pe geamurile mari ale prăvăliei: ICRI MOIU PRIMA — STRIDII PROSPEŢI — SOMONU DU RIHN, ETC.

Era duminică, pe la unsprezece dimineaţa: prăvălia gemea de muşterii, cari îşi luau aperitivul şi mezelicuri pentru dejun. Un ungurean intră cu sgomot:

— Câte parale icrele moi?

Dar negustorul, strângându-şi sprincenele, ca şi cum ar fi voit să facă o asociaţie forţată de idei depărtate, răspunde prin o altă întrebare:

— Câte-ţi trebuie, drăguţă?

— ...Vre-o două-trei chile.

— Aşa... Da de unde eşti d-ta?

— De unde sunt, de unde nu sunt, câte parale?

— Dacă nu spui de unde eşti, nu-ţi dau: icrele sunt arvonite de boeri.

Ungureanu stă un moment la gânduri şi pleacă.

Peste vreun sfert de ceas, în timp ce icrele se vindeau pe capete, intră o jupânească, o băbuţă bătrână, care, uitându-se în toate părţile, zice:

— Sărut mâna, măiculiţă; aici e băcănia a mare?

— Ia vezi, ce pofteşte dumneaei, strigă negustorul la un băiat.

— Icre moi aveţi?.

— Este.

— Cum daţi ocaua?

— Ocaua?... Câte pofteşti să iei?

— Vre-o două-trei oca.

— Da pentru d-ta?

— Aş! unde mănânc eu d'alea!? Să mă ferească Dumnezeu! eu postesc... Pentru boeri.

— Care boeri?

— Nu spui.

— Dacă nu spui, n'am icre.

Dar baba, mai deşteaptă decât ungureanul, face un semn discret, trage la o parte pe negustor şi-i şopteşte încet:

— Măiculiţă, sunt dela conul Iancu; da să nu care cumva să-i spui că ţi-am spus, că mi-a spus să nu care cumva să-ţi spui.

— Aşa?... Dela conul Iancu?... Atunci spune-i lui conul Iancu că pentru dumnealui le dau cu 100 de lei chilo.

— Vai de mine! unde s'a mai pomenit? Mi-a spus să dau, dac'o fi la o adică, pân'la 28 lei.

— Dacă'ţi place; dacă nu, voia la dv., marfa la mine; dacă vrea să cumpere, să poftească conul Iancu aici, că ne învoim noi.

A plecat băbuţa foarte mâhnită de insuccesul misiunii sale diplomatice.

Inainte de amiazi, intră în băcănie un funcţionăraş foarte pirpiriu, deşi afară era destul de ger; zice:

— Băete, o drojdie.

După ce bea drojdia şi-şi suflă în degetele degerate, funcţionăraşul îşi face loc cu pardon prin înghesuiala prăvăliei şi ajunge până la taraba de marmură. Aci se opreşte să dea un târcol cu ochii la marfă. In momentul acesta, negustorul scoate capacul dela putinica a doua de icre.

— Ei, bravo! zice tânărul; ţi-a venit icre proaspete?... Cum dai chilo?

— Da de ce întrebi?

— Vreau să cumpăr.

Atunci băcanul, gustând cu vârful cuțitului o probă din putinică și măsurând cu ochii de sus până jos pe mușteriu:

— Nu face pentru d-ta, zice... astea nu sunt de cosac.

— Da ce-ți pasă d-tale, dacă vreau eu să cumpăr?... Câte parale?

— Vezi că marfă de-asta nu pot da cu paralâcul... Vrei să iei mai mult?

Tânărul fără să șovăiască, răspunde hotărît:

— Trei chile.

— Cât?... strigă băcanul, pufnind de râs. Ei, vezi, aici mi-ai plăcut: auzi fason de trei chile de icre moi!...

Apoi întorcându-se către unul din băeți:

— Băete! încă o drojdie la domnul, că-i e frig.

Dar funcționarul supărat:

— Mersi, domnule, nu-mi trebue: dar să știi că nu-ți mai calc în prăvălie.

— Păcum ești d-ta liberal, răspunse băcanul râzând și mai tare, mă mir că ai băut aici și drojdia întâia.

Tânărul a eșit trântind ușa.

E aproape de amiazi, când o caleașcă mândră se oprește în fața prăvăliei. Feciorul sare repede de pe capră și strigă în ușă:

— Să vie un băiat afară!

Băiatul ese repede și se întoarce:

— Intreabă cucoana de icre moi.

— Cucoana lui conul Iancu?... Spune-i că nu prea sunt proaspete... nu face pentru dumnealor... Dar, dacă poftește, dă-i să guste.

Și-i trimete cucoanei din putinica nouă o linguriță plină pe o frunză curată de viță. Băiatul se întoarce:

— Zice că sunt bune.

— Mă mir. Tocmai la mine să fie icre bune.

Zicând acestea, băcanul ese de grabă afară la caretă și, după multe reverențe, se adresează foarte miorlăit cucoanei:

— Sărut mâna, madam' X... sărut mâna... De ce nu poftiți jos? Nu-i nimeni în prăvălie; numai câțiva mitocani... nu vă cunoaște. Poftiți să vedeți și alte mezeluri...

avem stridii, brânzeturi proaspete, ne-a venit o langustă vie...
...şi-i înşiră, foarte volubil, toată lista prospăturilor sosite de dimineaţă.

Cucoana stă un minut la gânduri, dar nu poate resista mult; coboară din caretă şi intră foarte înţepată în prăvălie... După o scurtă inspecţie şi o lungă tocmeală, în timp ce aspira cu nesaţiu caracteristica atmosferă, imbibată de atâtea parfumuri grase şi pofticioase, o atmosferă de care-i era dor de multă vreme, cucoana, îmbătată de atâtea bune emanaţiuni, se porneşte pe târguială, şi negustorul scrie: două chile de icre moi, trei bucăţi camembert, un chilo somon, una langustă vie, opt duzini stridii, un ananas, un flacon curaçao triple-sec...

De mult nu mai intrase în băcănie cucoana! Acum îşi scotea din capete, pe când muşterii ceilalţi, între cari mai mulţi tineri ofiţeri, în curent cu afacerea boycotului, privind-o cu admiraţie îşi dedeau coate.

Cucoana, foarte satisfăcută, vrea să plece:

— Apropo, coconiţă, sărut mâna: şampanie? Am ceva bun de tot; un *Pommery extra*, garantat.

— Cum îl dai? întreabă cucoana, aruncând pe sub genele-i mai pudruite decât aripele unui fluturaş de noapte, o privire galeşă către tinerii ofiţeri.

— Mai eftin, decât ori unde, cuconiţă. Dacă dv. găsiţi cu preţ ca la mine undeva, primesc să nu-mi daţi nici o para.

— Atunci, să-mi trimeţi şi şease sticle de şampanie... *Bonjour!*

Şi cucoana, salutată până la pământ de toţi tinerii, este condusă până la caretă de băcan, care-i zice:

— Sărut mâna, madam' X... sărut mâna: nu ne uitaţi... avem totdeauna lucru proaspăt; imposibil să găsiţi în altă parte.

Careta a plecat. Băcanul, frecându-şi mâinile, se întoarce înăuntru şi, pe când băeţii încarcă în coşuri marfa comandată — un condeiu de peste trei sute de lei, — zice, făcând cu ochiul către tinerii muşterii:

— Uite, d'aia îmi plac mie liberalii... oameni cilibii! când e vorba de delicateţe, nu se mai încape politică. Băete! un rând de ţuici la domnii!.. fac eu cinste!

BOBORUL!

In secolul nostru s'a născut și s'a sfârșit un stat foarte interesant, pe care nu-i este permis unui istoric conștiincios să-l piarză din vedere. Voiu să vorbesc despre republica dela Ploeşti, un stat care, deşi a durat numai vre-o cinsprezece ore, a marcat desigur o pagină celebră în istoria contemporană. Născută din, prin şi pentru popor, pe la două ceasuri în dimineaţa zilei de 8 August 1870, tânăra republică a fost sugrumată în aceeași zi pe la ceasurile patru după amiazi. Nu face nimica! mărirea şi importanţa statelor nu se judecă după extensiunea și durata lor, ci după rolul mai mult sau mai puţin strălucit pe care l-au jucat în complexul universal.

Cadrul meu e prea strâmt ca să pot închide într'însul istoria generală a veselei republice podgorene. Voesc numai să contribuesc şi eu la consemnarea materialului necesar unui viitor istoric; şi sunt autorizat a o face — eu am fost cetăţean al acelei republice. Am asistat la mărirea şi decadenţa ei, şi nu în calitate de gură-cască, ci în calitate oficială. Când poporul a călcat poliţia, eu m'am repezit și am dezarmat pe un sub-comisar de serviciu, luându-i sabia din cui. M'am încins cu ea, şi am avut norocul să treacă atunci pe lângă mine Prezidentul Republicei. Eram de șaptesprece ani; înfăţişarea mea hotărîtă atrase privirile Prezidentului — mă numi sub-comisar în locul sbirului pe care-l dezarmasem.

Astăzi, când sper că s'a prescris vina mea contra monarhiei, am curajul s'o spun cu mândrie. Da, am fost unul dintre cei mai aprigi susţinători ai ordinii în Republica

Ploieştilor. Ceasuri glorioase, n'am să vă uit! Şeful meu, poliţaiul, era simpaticul şi bravul Stan Popescu, unul dintre cei 1000 ai lui Giuseppe Garibaldi — volintir în Italia, volintir într'o revoluţie polonă, vrăjmaş jurat al tiranilor şi frate pasionat al poporului. Cu astfel de şef, mergi în foc bucuros pentru o idee mare.

De cu seară din ajun, 7 august, mai mulţi conspiratori, între cari şi Stan Popescu, aşteptând veşti (de unde? istoria nu poate încă spune) jucaseră, în salonul dela otel Moldova, *la chilometru*. Ce însemnează *la chilometru?* E un joc inocent, foarte puţin complicat — iată. Jucătorii, indiferent de numărul lor, se aşează la o masă în colţul unui salon. Se aduce fiecăruia câte o sticluţă de vin. Incep să bea. Când unul şi-a isprăvit porţia, aşează sticla goală pe jos, lângă zid, în lungul salonului. A doua sticlă golită, o aşează cu fundul în gâtul celei d'intâia, şi aşa mai departe, până când şirul sticlelor ajunge la zidul din potrivă — *la chilometru*. Cel ce a ajuns mai întâi la chilometru a câştigat partida — ceilalţi trebue să-i plătească sticlele băute, în proporţie dreaptă cu numărul de sticle ce le lipseşte lor până la ţintă. Se înţelege, când jucătorii sunt toţi de talie, se 'ntâmplă să se joace o contra şi adesea partida să fie remisă. In seara aceea, Stan câştigase cu mare avans partida 'ntâia.

Pe la unu trecute după miezul nopţii, când era să se înceapă o nouă partidă, se aud trei lovituri rare în geam. Toţi jucătorii, uitând de petrecerea lor inocentă, se ridică încruntaţi. Tocsinul sunase. Cauza sfântă a poporului îi chema pe câmpul de onoare. Era ceasul acţiunii... Toţi pornesc tăcuţi şi hotărîţi în grămadă. Es pe gangul hotelului şi apucă spre obor. Pâlcuri, pâlcuri, vin din toate părţile; se contopesc toate grămadă; cu cât înaintează acest brav popor, cu atât numărul sporeşte.

La 2 şi jum. despre ziuă, telegraful e în mâna republicanilor; toate firile rupte şi mai ales casa confiscată.

La 4, uşile temniţei de pe drumul Rudului se deschid pentru câţiva republicani închişi în prevenţie.

La 5, batalionul de linie din cazarma dela Sf. Nicolae face act de supunere în mânile Prezidentului.

La 5 şi jum. poliţia republicană este organizată; poporul, ca gardă civică a republicei, e înarmat cu săbii confiscate dela pompieri şi dela ipistaţi, cu puşti de vânat, cu pistoale şi reteveie.

La 6, în piaţa Unirii plină de popor — tocmai pe locul unde se ridică astăzi mândră statua Libertăţii (cetăţenilor Ploeşteni, Naţiunea recunoscătoare !) — Prezidentul, urcat pe un scaun de tocat cârnaţi, citeşte actul solemn al întemeierii Republicii.

La 7, se desfundă în toate răspândiile boloboace, în sunetele marşului eroic dela 48.

La 8, o parte din popor, cu poliţaiul şi un taraf de lăutari, mergem la grădina Lipănescului.

Aci, pe iarbă, se 'ncinge un ziafet nepomenit în analele celor mai bătrâne republice. Grătarele sfârâie aruncând în aer valuri de miros ferbinte şi gras, ca nişte altare antice pe care se ard ofrande unui zeu tutelar. Canalele odată deschise nu se mai închid. Boloboacele golite se rostogolesc hodorogind departe, ca nişte ruginite instituţiuni ce nu mai corespund exigenţelor moderne, şi, în locul lor, se 'mping cu greutate alte boloboace pline, ca nişte reforme pe cari le reclamă spiritul progresist al timpului şi interesele vitale ale societăţii. Ce veselie! ce avânt! ce entuziasm!... A! sunt sublime momentele când un popor martir sfarmă obedele şi cătuşele tiraniei şi, aruncându-le departe, tare de dreptul său, fără ură, uitând trecutul odios, închină des, dar sincer, pentru sfânta Libertate şi — te pupă! O!

Eram la Lipănescu 'n grădină de vre-o câteva ceasuri. Uraganul entusiasmului creştea mereu, când o onoare nenchipuită veni să-l ridice la paroxism. Prezidentul — el, în persoană! — urmat de un adiutant, veni să viziteze petrecerea noastră populară şi să spargă o oală cu poporul lui. Marele om ne zise câteva cuvinte. Era încântat de purtarea bravilor săi Ploeşteni, cari au ştiut ca totdeauna să se sacrifice pentru libertate. A fost un fanatism, o furie! Oalele toate de pământ, căciulile 'n sus şi «Ura! Vivat Republica!». Prezidentul a plecat, luând cu dânsul pe Stan Popescu, poliţaiul... Incet-încet, cu ultimii cârnaţi, cu

ultimele fleici şi oale, se strecură şi poporul martir.... Probabil cheltuiala frugalei gustări populare rămase să fie trecută în viitorul buget al Republicei.

Mi-adusei aminte că am părinţi, cari m'aşteptau, şi mă dusei degrab acasă încins cu sabia mea peste jiletcă. Răposata mama era foarte bună, dar o femee de moda veche, un spirit reacţionar; era departe de a 'nţelege importanţa politică a formelor democratice. Aflase tot ce se petrecea în oraş şi tremura de grija mea văzând că nu viu la dejun. Mi-a făcut o scenă grozavă — că de ce m'am amestecat cu derbedeii, că doresc s'o fac de râs în mahala, că vreau să grăbesc, poate, sfârşitul lui tata, care era greu bolnav; pe urmă mi-a poruncit aspru să rămân acasă. In zadar am protestat; în zadar i-am spus, arătându-i arma, că am o funcţiune publică de îndeplinit: mi-a luat sabia, pe care a aruncat-o, unde? nu ştiu, şi mi-a încuiat ghetele şi pălăria în scrin. O săptămână m'a ţinut astfel captiv, până s'a potolit primejdia. Atât mai bine! Când eu plângeam acasă de ciudă soarta ruşinoasă a săbiii mele, ce se 'ntâmpla în inima Republicei?

Pe la trei şi jumătate după amiazi în vagoanele de material ale liniei ferate Bucureşti-Ploeşti, atunci încă 'n construcţie, sosea grabnic în Republică un grozav oaspete. Ce era? Era Reacţiunea. Reacţiunea cu tot ce are ea mai oribil şi mai hidos — un batalion complet de vânători sub comanda maiorului Gorjan. Cum puseră piciorul pe pământul sacru, începură vânătoarea după republicani. Reacţiunea căuta însă mai cu seamă pe Prezident; dar acesta printr'o inexplicabilă coincidenţă, eşise prin graniţa de răsărit a Republicei, bariera Bucovului, pe când Reacţiunea intrase pe graniţa de apus, bariera Rudului. In trei ceasuri de goană, vânătorii arestară mai bine de şease-sute de copii ai poporului. Puşcăria şi patru hanuri, prefăcute în puşcării, gemeau de republicani. Cuminte mama! Dumnezeu s'o odihnească! Era o femee fără multă învăţătură, dar ce prevedere politică! Dacă mă prindea Reacţiunea cu sabia la brâu!

Reacţiunea restabili cu brutalitate *statu quo ante.* Pe prezident l-au prins călăreţii prefecturii către seară de tot, pe

drumul Buzăului, dincolo de Lipia, la vreo două poşti departe de graniţele răsăritene ale Statului său. Când i-au strigat călăreţii din goană: « Stăi »! el, care era pe jos, a avut curajul să stea. Iar când l-au întrebat: « Ce făceai aici »? el a răspuns scurt: « Mă plimbam .» Şi fiindcă este indiferent, când te plimbi, dacă te plimbi aşa ori aşa, l-au pus mizerabilii să se plimbe 'napoi. Tot înapoi şi iar înapoi! niciodată înainte! iată deviza Reacţiunii.

Dar poliţaiul? Ce se făcuse Stan Popescu? Se dusese să ia în posesiune jeţul lui de muşama în cancelaria poliţiei. De două zile nu dormise... Partida la chilometru... apoi alergăturile cu poporul... pe urmă festivitatea de dimineaţă la Lipănescu... entuziasmul... Se simţea sdrobit, şi era atât de plăcută răcoarea în cancelarie. O dulce aromeală, foarte naturală după atâtea emoţiuni, după atâta triumf, îi apăsa cu putere brava cerbice. Omul îşi încrucişă mâinile pe biuroul său, îşi aşeză bine capul şi, gândind cu drag la viitorul tinerei Republice, adormi butuc.

Pe dânsul îl căutau mai întâiu după prezident, — a cărui urmă o aflaseră şi în goana căruia porniseră călăreţii, — şi l-au şi găsit. Maiorul Gorjan, dând uşa de părete, intră cu sbirii săi în cancelarie. Poliţaiul horcăie cu capul pe masă. Maiorul face patru paşi mari şi trage o puternică lovitură cu palma pe masă. Stan Popescu tresare cu ochii cârpiţi.

— Cine te-a pus pe tine aici? răcneşte straşnic reacţionarul.

— « Boborul! » răspunde foarte răguşit republicanul.

Atât i-a trebuit Reacţiunii! Când a auzit de bobor, a turbat: l-a şi 'nhăţat pe Stan şi val-vârtej cu el, drept la hanul Călugărului!

Aşa s'a sfârşit cu Republica noastră! Aşa Reacţiunea a sfâşiat cea mai eroică pagină a liberalismului român!

GARDA CIVICĂ

De câte ori auz zgomote de războiu, îmi amintesc cu pietate şi cu mândrie de acum atâţia ani trecuţi, când eram unul dintre aprigii apărători ai Independenţii. Pe vremea ultimei conflagraţiuni orientale, am servit în garda civică, — « baioneta inteligentă » — în compania din mahalaua armenească. Timpuri eroice! am dela voi frumoase amintiri! Căpitanul meu, d. Guţă Cotoiu, odinioară sergent în pompieri, era un tip de haidamac, care fusese apoi, pe rând, birjar, cârciumar, binagiu, samsar de slugi, spion de poliţie, bătăuş, ş'acum, în sfârşit, urmând unei vocaţiuni irezistibile pentru viaţa politică, se declarase pe faţă pentru guvern. Era un agent propagandist rabiat — groaza cârciumarilor şi altor case publice, spaima birjarilor, lăutarilor, flaşnetarilor, alunarilor, salipgiilor şi a tuturor câţi îi picau înainte în momentele-i de arţag contra ciocoilor. Dar, aminteri, om plăcut, deştept şi vesel. Când a venit pentru prima oară să mă cheme 'n serviciu, era tămâiat. Il cunoşteam de mult — cine nu-l cunoştea în mahala pe d. Cotoiu? — zic:

— Frate Guţă, te rog, pe mine să mă scuteşti; sunt slab de constituţie.

— Ei, aş! zice. Oftică rusească!... Nu se poate, d-le Iancule... adică... se poate, dacă pui om în loc.

— Atunci, pui om în loc.

— Atunci, scoate rubla.

I-am dat-o, şi d. Guţă a plecat legănându-se şi strigând:

— Trăiască ai noştri, d-le Iancule!

Apoi o teribilă înjurătură:..., de ciocoi! Peste vreo opt zile, m'a călcat d. Guţă iar, şi iar mi-a şters carboava, şi iar: «Trăiască şi şcl...». Peste vre-o cinci zile, altă rublă: pe urmă, din patru 'n patru zile, regulat. Dar toate tiraniile trebue să aibă un capăt. Am hotărît să mă revolt. Când vine d. căpitanul tun şi zice:

— Mâine ai servici...

— Neică Guţă, zic, oiu avea, n'oiu avea servici, nu ştiu, da rublă ştiu că n'am, şi nici n'o să mai am de aici înainte. Scurt!

— Atunci... cum?

— Iac'aşa.

— Atunci te bag la arest.

— Să pofteşti!

— Car'va-s'zică nu dai rubla?

— Nu pot!

— Bine...!

Şi a plecat supărat, înjurând straşnic pe ciocoi. A doua zi, dis de dimineaţă, am auzit goarna, m'am îmbrăcat repede şi m'am dus la companie: am luat o puşcă bătrână, care clănţănea din toate încheeturile când umblam; mi-am încins centuronul cu patrontaşul peste palton, şi am plecat prin lapoviţă cu cârdul companiei. Un comisar de poliţie ne-a dus în şireag pe podul Mogoşoaii — era parada Botezii. Mai târziu când a venit şi căpitanul şi m'a văzut, el care mă credea un laş incapabil de a purta o armă, a rămas încremenit:

— Bravos, d-le Iancule! mă lucraşi car'va-s'zică?... Da nu face nimica! Trăiască ai noştri!... de ciocoi!

După ce a dat câteva târcoale în faţa companiei, a venit iar la mine, m'a tras la o parte şi, foarte discret, mi-a duhnit la ureche:

— D-le Iancule, nu face pentru d-ta să stai între boccii... Dă-mi o jumat' de rublă şi du-te acasă.

— N'am nici sfanţ, nene Guţă, zic eu tare, ca să m'auză cocoanele înghesuite pe trotuar la spatele şireagului nostru.

Dar d. Căpitan se 'nţepeneşte 'n călcâie şi, ca să-mi acopere glasul, strigă răguşit din fundul bojocilor:

— Cumpanie... drepţi!

In acelaş moment, s'aud venind din susul stradei nişte huiduituri sguduitoare... Ce era? Cine ştie cine prinsese un câne jigărit de mahala, îi legase o tinichea de coadă şi-l aruncase în mijlocul stradei, să-l dea garda 'n tărbacă, după o veche datină consacrată a acestei instituţiuni urbane. Apucat între cele două şiruri de bravi, cari aveau la spate câte un zid de lume; aiurit de huiduituri, de ameninţările puştilor şi de loviturile tinichelii, nenorocitul animal fugea făcând nişte salturi nebuneşti şi chelălăind într'un chip infernal, pe când garda şi publicul făceau un haz nespus. A trecut pe dinaintea noastră ca o vedenie chimerică. Incă târziu se auzeau în depărtare huiduituri tocmai pe la piaţa teatrului.

Noi eram companie de elită. Eu stam postat peste drum de Creţulescu, aproape de palat, între doi armeni foarte borţoşi, unul basmangiu pe podul Târgului-de-afară, şi altul fabricant de cafea măcinată şi alte mirodenii în Caimata. Acesta-şi pusese de degrabă paltonul peste şorţul cu care se acoperea când măcina martinică, şi şorţul era cu o palmă mai lung decât poalele paltonului, care se mai scurtase o schioapă din pricina centuronului încheiat sub burtă. Cafegiului, răsbit de frig, îi curgea nasul enorm plin de guturaiu, şi, om curat ca toţi Armenii, mă ruga din când în când să-i ţiu puşca: s'apleca din greu, îşi ridica şorţul şi se ştergea la nas. După aceea, când îşi lua puşca 'napoi, foarte politicos:

— Mersâm... Am aut noroc; dacă nu am uitat şorţu pa mine, cu ce m'am şters la nas?

De atunci, n'am mai băut cafea cu caimac! In sfârşit, iată că se 'ntorc înapoi spre Palat, trăsurile oficiale.... Strigam încă ura, când trecea pe dinaintea noastră escadronul de suită. Jandàrmii mândri, cu săbiile scoase, se uitau, pe sub cozorocul chiverelor, la compania noastră, mai ales la mine şi la armenii mei, cu un zâmbet aşa de ciudat, încât am aplecat ochii 'n pământ şi, din ceasul acela, mi-am promis să fac toate sacrificiile pentru a mă scuti pe viitor de o aşa penibilă situaţie. Am alergat la d. Cotoiu şi, după multă tocmeală, ne-am ajuns: două ruble pe lună şi să mă lase 'n pace. I-am dat una înainte şi apoi câte

una la fiecare cinsprece zile. Am servit regulat patriei, spre deplina mulţumire a comandantului meu, până la desfiinţarea gardei. Şi o dovadă că am fost un brav e că d. căpitan a venit odată la mine foarte bine dispus şi mi-a zis:

— D-le Iancule, să ştii că acuma ne 'mparte şi noă, la garda naţională, dicorăţii pentru apărarea Independenţii; să ştii că te pun pe listă.

Eu, înţelegând unde vrea să m'aducă d. Guţă, i-am răspuns că eu n'am pretenţie... am luptat aşa, de dragul liberalilor. Dar d. Guţă:

— Trăiască ai noştri, d-le Iancule!... de ciocoi! Da nu se poate! să dau la toţi bocciii şi mitocanii dicorăţii şi tocmai d-tale să nu-ţi dau! nu face! Eu ştiu că te trec pe listă.

— Nu mă trece, că cine ştie cât costă... acu sunt cam tinichea.

— Ce să coste? un moft... Facem noi pentru d-ta.

Pe urmă mi-a cerut o jumătate de pol, pe urmă i-am dat o rublă şi pe urmă ne-am ajuns cu o rublă şi jumătate. M'a încasat şi m'a trecut la portofel. Peste vre-o câteva zile după desfiinţarea gărzii, m'am întâlnit cu d. Guţă — îl făcuseră perceptor, şi era foarte vesel! L-am întrebat în glumă:

— Nene Guţă, ce se mai aude cu decoraţia mea?

— ...Care dicoraţie...?

— Aia... nu ţii minte?... o rublă şi jumătate...

— Dracu să-i ştie, d-le Iancule, ce-a făcutără ăia dela comenduire, că eu le-am trimes de atunci listele; dar acolo e acuma un balamuc cu predarea armelor! Ci-că s'a furatără sumedenie...

— Se prea poate, nene Guţă; în vreme de războiu câte arme nu se prăpădesc!

— Poate la alte cumpănii să se fi făcut vr'un abuz; dar la noi, nu-mi vine să crez... Ei! da nu face nimica... Trăiască ai noştri, d-le Iancule!... de ciocoi!

Astfel, din pricina unei neglijenţe a comenduirii am rămas nedecorat, după ce am luptat atâta! Asta nu e drept! mi-am zis. Sunt sigur că lui Sarchiz cafegiul i-a dat. M'am dus să-l văz. L-am găsit tot cu şorţul cunoscut şi cu

guturaiul cel vechiu; amesteca martinică cu rio ca să facă moca. Din vorbă 'n vorbă, zic eu, ascunzând cât puteam mai bine sentimentul de invidie:

— Dumitale cum ți-a dat decorație, frate Sarchiz, și mie nu? că eu încai am plătit înainte.

— Așa am aut orbă... Când ne-aduce dicorație, platim... Ne-a adus dicorație, am platit.

— Așa...? zic eu domirit.

— Bei un cafe proaspăt?... să-ți fac un gingirlie...

— Nu, nene Sarchiz, mersâm; nu mai metahirisesc de mult cafea cu caimac!

O VIZITĂ LA CASTELUL «IULIA HASDEU»

Am fost alaltăieri la castelul « Iulia Hasdeu » dela Câmpina, unde am petrecut o zi nespus de încântătoare, ospătat de d. şi d-na Hasdeu, părinţii proprietarei. Această minunată clădire a fost ridicată în trei ani fără nici un studiu sau plan prealabil ci numai şi numai, bucată cu bucată, după comunicările spiritiste ale Iuliei Hasdeu. D. Hasdeu nu este architect şi n'ar fi fost în stare, cum singur mărturiseşte, să conceapă un plan aşa de complex, aşa de logic şi de frumos. E un castel tare şi tot de odată un templu. Baza lui are forma simetrică a unei cruci; axa-i principală urmează o linie perpendiculară pe meridian, aşa că faţada templului priveşte drept la răsărit.

Mi-ar fi cu neputinţă să fac o descriere completă a acestui locaş de înălţare sufletească, de mângâiere, de credinţă, de rugăciune şi inspiraţiune. Mă voiu mărgini a da puţine note fugitive asupra unor amănunte şi mai ales asupra emoţiunii profunde ce am simţit acolo. Castelul-templu are două aripe cu câte un cat şi un donjon central, înalt de optsprezece metri. El se ridică mândru în mijlocul unei curţi largi, având la dreapta lui, ca de streajă, nişte nuci bătrâni, iar la stânga o grădiniţă de flori tinere, scăldate toată ziua în lumina soarelui. Castelul-templu are de jur împrejur, la fiecare rând, terase largi, împrejmuite toate cu stâlpi scurţi de granit, acoperiţi cu table de aceeaşi piatră, în stil druidic. Faţada e tot de granit cioplit fără lustru. Suindu-te pe terasa de jos, dela picioarele donjonului, dai de intrare. O muche de piatră, lată cam de o palmă,

desparte vertical drept în două intrarea deschisă. Această muche e muchea uşii principale: o bucată de granit masiv, grea de câteva mii de kg., care se deschide cu mare uşurinţă, învârtindu-se alunecos pe o osie de fer ce-i trece prin mijloc. Când uşa este deschisă, i se vede numai muchea; când este închisă, acoperind perfect intrarea, se vede pe placa ei de piatră, blazonul familiei Hasdeu, iar d'asupra pe o panglică zburătoare: « *E pur si muove* ».

Auzisem atâtea despre acest *buen retiro* al ilustrului om, încât apropiindu-mă cu trăsura, mă simţeam cuprins de emoţiune, de un fel de neastâmpăr pe care-l produce totdeauna apropierea unui lucru de mult dorit.

In sfârşit, am ajuns. Eram aşteptat. Am coborît repede din trăsură şi am intrat în curte, unde am rămas câteva clipe uimit de înfăţişarea impunătoare a castelului « Iulia Hasdeu ». Dar am fost repede deşteptat din uimirea mea: pe terasă a eşit să mă întâmpine figura strălucitoare a nobilului meu amfitrion. I-am mărturisit numai-decât impresia puternică ce mi-a cauzat-o vederea operei sale de piatră, tot aşa de minunată ca şi celelalte opere ale sale.

— Stai să vezi... încă n'ai văzut nimic! îmi răspunse... Şi mai întâi de toate, asta nu e opera mea, este opera fiicei mele, stăpâna castelului. Noi suntem aci numai în gazdă. Pentru aceea, mai nainte de orice, trebue să te presint stăpânei casei.

Zicând aceasta, mă duse la umbra unui nuc. In trunchiul bătrânului copac, într'o găunoşătură, este portretul Iuliei Haşdeu, încadrat în muşchiu viu, din care răsar plante mititele de munte. E o grădină în miniatură, grădina unei zâne, o grădină întreagă cu miile ei de umbre şi de lumini, cu miile ei de poteci şi de isvoare vii, cu miile ei de generaţiuni, încăpând toate în scorbura, cât un pumn, a unui bătrân copac.

— Acum putem intra.

Ne suim pe terasa de la intrare şi, alunecând amândoi de o parte şi de alta a lespezii care-şi prezintă în faţă numai muchea, intrăm în vestibul. A doua uşe este asemenea deschisă: e cu două canaturi date în cele două laturi, pre-

sentând două oglinzi, cari, aşezate paralel, reproduc una într'alta la nesfârşit imaginea noastră.

— Simbolul puterii etern şi infinit creatoare!

Păşim pragul şi ne aflăm sub domul înalt al donjonului din centrul clădirii. In mijlocul sălii circulare, stă liniştit un stâlp masiv de zidărie de coloarea marmorei trandafirii; pe dânsul se reazimă două scări de fer uşoare, cari suie la brâul interior al donjonului, unde de jur împrejur e o galerie metalică. In partea din spate a stâlpului, în potriva uşii de intrare, e o scară, care suie la celelalte două. In rând cu galeria, deasupra stâlpului pe care se reazimă scările, este un pod susţinut de stâlpi subţiri de fer; deasupra acestui pod, stă, sub domul albastru, statua Mântuitorului, odată şi jumătate mărimea naturală. Statua este de lemn şi colorată, după stilul evului mediu; este o operă de rară frumuseţe a sculptorului Casciani din Paris. Mântuitorul se ridică, deasupra unor nouri, către cer, cu braţele deschise, cu privirea aplecată spre pământul pe care-l binecuvintează cu amândouă mâinile. Din ochi îi pică lacrimi; în mâini şi în picioare se văd urmele cuielor şi pe frunte ale ghimpilor. Divinul fiu se înalţă cu faţa către isvorul luminii, către răsărit. Din vârful domului azuriu, ochiul lui Dumnezeu, înconjurat de stelele infinitului, îl priveşte, aşteptându-l cu dragoste.

Domul e luminat de trei uşi, răspunzând pe trei terase şi de o fereastră rotundă, întretăiată de o cruce cu geamuri în felii, colorate galben şi roşu. Dacă îngenunchi în faţa figurii Mântuitorului, capul său divin i-l vezi în dreptul ferestrii scânteetoare de lumină, al cărei cadru îl înconjură ca o aureolă.

In galeria circulară îndărătul Mântuitorului şi sub fereastra rotundă, stă bustul asemenea colorat al Iuliei Hasdeu, învăluit de un văl alb subţire. Ochii ei au o putere de privire extraordinară, din altă lume, o privire care nu fixează nici un punct material, şi care, pătrunzând obstacole, imposibile de pătruns pentru noi, se adânceşte nemăsurat, în infinit, către un punct luminos, ce o uimeşte şi o face fericită, către « Marele Centru ».

Eşim pe terasa din stânga. Un vânt răcoros adie. De

jur împrejur se văd ridicându-se dealurile verzi cari domină valea Doftanei. Mă opresc o clipă, ameţit de atâtea impresiuni să respir adiarea dătătoare de viaţă. Dar ilustrul meu amfitrion mă apucă cu bunătate de braţ, zicându-mi cu tonul unui îndemn inspirat:

— Mai sus! mai sus!

Suim scara subţire care se încolăceşte pe zidul donjonului şi ne aflăm pe terasa superioară. O panoramă sublimă se desfăşură jur împrejur, şi deasupra, bolta nemărginită albastră cu atâtea nenumărate terase, sclipeşte străvezie. Dar e foarte cald la amiazi. Ne coborîm pe terasa mijlocie, intrăm în interiorul donjonului şi de-acolo, după ce mai privesc încă odată minunata statuă a Mântuitorului şi bustul proprietarei acestui castel-templu, ne coborîm. Aci ilustrul meu amfitrion mă face să iau seama că stâlpul, care suportă de jos, în mijlocul domului, scările urcătoare la galerie, reprezintă, împreună cu ele, un mare potir: deasupra acestuia apare ridicându-se la cer, departe de durere, figura strălucitoare a Domnului. La baza potirului, stă atârnat chipul copilei pe patul ei de chinuri, acoperită cu flori.

In aripele de jos ale castelului, avem la dreapta şi la stânga câte două saloane, unul mare şi altul mic; în fund, un altar, şi în fundul altarului, un piano. Acustica bolţii acestui altar e de o putere care foarte rar se poate realiza prin voinţa architectului. Un acord produce o rezonanţă care umple bogat întreg interiorul domului, deşteptând glasul adormit al golului...

De o parte şi de alta a altarului, două încăperi pentru bibliotecă, unde se pot în bună voe odihni mii de volume înţelepte...

Fereastra altarului e roşie, iar ale celor două biblioteci, una verde şi cealaltă albastră...

In salon, stă un portret în mărime naturală al Iuliei Hasdeu... Dar am spus că e imposibil să fac o descriere amănunţită a acestui locaş...

D-na Hasdeu ne cheamă la dejun.

Sala de mâncare se află la umbra unui nuc venerabil. Ne aşezăm la masă.

De-acuma începe farmecul cel mare: de-acuma porneşte d. Hasdeu, după ce mi-a arătat proprietatea fiicei sale, să-mi spuie multe, multe...

*

Felul sau, mai bine zis, *stilul* ospitalităţii la castelul « Iulia Hasdeu » e cu totul deosebit: un amestec de *grand seigneur*, naiv, savant, patriarch bătrân şi tânăr artist. Atmosfera întreagă e plină de bunătate — bunătatea însăşi, d-na Hasdeu, — şi plină de scântei de spirit — spiritul însuşi, d. Hasdeu, — plină de frumuseţe — amândoi soţii frumoşi, prin frumuseţea supremă a părului alb.

O aşa ospitalitate e o mare favoare, o adevărată binefacere.

Tot timpul dejunului, ilustrul meu amfitrion e un isvor nesecat de învăţături adânci şi de glume scânteetoare — o activitate de spirit în adevăr prodigioasă. Cercetări filologice şi istorice, experienţe şi comunicări spiritiste, religiune, filosofie, arte frumoase, îmbrăcate toate în pânză minunată, pe care numai cel mai înalt dar al minţii omeneşti o poate ţese, îmbrăcate în poezie — toate sunt cu o egală vigoare îmbrăţişate.

Ascult uimit vertiginoasele jocuri ale acestui înalt spirit, toate egal pline de farmecul inspiraţiunii şi de puterea convingerii. Spiritul acesta jonglează cu corpii cereşti, cum ar jongla cu nişte mingi sau portocale.

Am uitat cu desăvârşire scopul vizitei mele; mereu am ascultat, şi nu mai mi-a venit în cap să fac vreo întrebare.

Ne-am ridicat dela masă şi am reintrat în castel. D. şi d-na Hasdeu se retrag să se odihnească puţin, lăsându-mă singur în salonul din stânga. Atunci încep să cercetez, unul cât unul, toate amănuntele acestui încântător locaş. In fiecare colţ, materia spune o idee. Ies în curte şi mă afund în grădină unde creşte o vie de curând plantată; departe în spre apus, se desinează dealurile depe valea Prahovei, pe când, faţă în faţă, către răsărit se ridică la aceiaşi înălţime dealurile de pe valea Doftanei. E o linişte pătrunzătoare, pe care n'o întrerupe decât lătratul câinilor castelului, — cari îşi reclamă tainul de hrană şi mângâituri dela d-na

Hasdeu, — şi şueratul locomotivelor căii ferate. Mă întorc în curte. D-na Hasdeu îşi îngrijeşte pensionarii, popoare întregi de pui. D. Hasdeu, care şi-a făcut siesta de câteva minute, îmi iese înainte... E mai tânăr chiar decât adineaori şi-mi zice:

— Acum, iar sus! sus!

Ne urcăm pe terasa întâia, deasupra căreia marele donjon îşi aruncă către răsărit umbra. Ne aşezăm în faţa unei mese. Acum începe să-mi vorbească despre ultimele rezultate ale comunicaţiunilor sale spiritiste cu Iulia.

De demult încă, fiica împărtăşeşte tatălui luminile la cari a ajuns ea. Din toate aceste comunicări cari se urmează metodic, va rezulta o operă măreaţă — o sistemă completă asupra problemei creaţiunii. Savantul poet speră că în curând opera fiicei sale va putea fi dată publicului.

Din această vastă operă, d. Hasdeu, depozitarul ei, îmi permite să citesc câteva pagini miraculoase. Imi este peste putinţă, fireşte, să reproduc cât de palid propoziţiunile filosofice cuprinse în acele pagini. Mă mărginesc a rezuma înţelesul ce l-am putut eu căpăta din ele...

«Marele Centru», Lumină şi Voinţă nemărginite, înfiinţează la infinit, isbind Golul, Nimicul. Din isbituri eterne pornesc fiinţe eterne, produs infinit al unui isvor infinit, voinţe infinite, rezultate dintr'o voinţă infinită.

Este o sistemă materialistă-mistică, a cărei expunere va face desigur epocă în ştiinţa umană. Cu o vervă de care numai el este capabil, ilustrul meu amfitrion îmi desvoltă toată sistema: este o clădire de o caldă şi sublimă fantasie, întemeindu-se pe cea mai solidă şi rece logică. Cu sistema aceasta, se explică lămurit toate ipotezele ştiinţifice moderne, nelămurite încă. Ea aruncă o puternică lumină asupra teoriei evoluţiunii, atavismului, personalităţii, etc.

După ce d. Hasdeu m'a încleştat bine în ţesătura sistemei sale, îmi zice, privindu-mă cu bucuria triumfului:

— Trebue să stai deseară aci să vezi o noapte înstelată de pe terasa de sus, ca să pricepi mai bine toate câte ţi le-am spus.

Se înţelege că nu m'aş fi putut împotrivi la o aşa ade-

menire, dacă nu eram cu dinadinsul împedicat de afaceri. M'am grăbit să mărturisesc ilustrului meu amfitrion adânca părere de rău ce simţeam că nu mă pot supune unei aşa de graţioase porunci.

— Atunci, îmi zise d. Hasdeu, n'ai înţeles nimic. Pentru ce ai mai venit?

La întrebarea aceasta, mi-am adus aminte, după atâta uitare, de scopul practic al vizitei mele, şi promiţându-mi în gând să mă reîntorc altădată cu mai mult timp şi pe 'ndelete la fermecătorul castel-templu, am răspuns:

— Am venit... am venit să interviewez pe d. Hasdeu în chestiuni literare.

— Aşa? şi anume despre ce?

— Despre starea literaturii noastre şi despre sorţii ei de progres.

— Atunci, zise d. Hasdeu, n'ai decât să-ţi începi întrebările.

— Iată. Doresc a şti: ce credeţi dv. despre literatura românească actuală în genere? Cari sunt personalităţile într'adevăr eminente ale literaturii noastre? Ce desvoltare viitoare poate spera literatura română, având în vedere starea în care această literatură se află astăzi?

— Foarte bine. Am să-ţi spun.

Şi luând tonul sigur al omului deprins cu catedra universitară, d. Hasdeu îmi comunică părerile sale, pe cari le voi reproduce cât se poate mai exact.

*

D. Hasdeu crede că literatura unei naţii nu se poate ridica la o treaptă în adevăr înaltă, până când societatea naţională şi Statul naţional n'au ajuns la cea mai înaltă treaptă de putere. Societatea noastră şi Statul nostru sunt încă pe drumul de suiş. Au fost grele pasurile de până acum, grele şi fără răgaz. Momentele de linişte şi de răsuflare, prin cari trecem astăzi după atâtea veacuri grele, nu sunt decât un scurt popas pe calea destinatelor noastre. Ideea românismului se întremează astăzi printr'un scurt repaus, pentru ca să pornească, hotărîtă, către ţelul ei final, către culmea desvoltării sale.

— Mai sus! Avem încă de mers... mai sus!

E atâta inspiraţie în glasul savantului poet când grăeşte aceste vorbe, atâta voinţă în tonul lui profetic, în cât mă simţ ridicat fără de voe şi pornit cu el către un viitor de glorie românească, de strălucire naţională — care, ori cât ar fi de depărtat, este real, palpabil, inevitabil.

Literatura română de astăzi? zise d. Hasdeu, zâmbind cu bunătate... Incercări mai mult sau mai puţin fericite, având mai mult sau mai puţin noroc de isbândă a momentului şi datorindu-şi mai adeseaori modei atât succesul trecător cât şi împedicarea unui succes mai durabil. Iată un exemplu: Eminescu. Eminescu este incontestabil un talent, cu toate defectele lui; dar Eminescu, deşi a avut după moarte norocul de a trece pentru câtva timp la modă, din aceeaşi cauză, tot din cauza modei, a avut nenorocul să lucreze sub o direcţiune absolut străină de spiritul românesc, o direcţiune specifică, regională, eterogenă faţă cu ideaţiunea poporului nostru, — sub direcţiunea, la modă pe atunci, a unei şcoli literare — sub direcţiunea şcolii pesimiste-schopenhaueriste germane. Afară de forma externă a producerilor lui, adesea prea silită, aproape nimic nu este original sau măcar specific românesc. Mai toată opera lui este un răsad al ideilor pesimiste-schopenhaueriste, cari au făcut modă câtva timp în Universităţile germane; e marfa eftină a studenţimii germane de pe la mijlocul secolului, în urma confuziunilor politice, redată, sub etichetă locală şi, fireşte, cu multă dibăcie, tinerimii române — budhismul antic, fiert încă o dată în cratiţa nemţească şi de acolo făcut ciorbă a treia oară într'o oală românească, drept hrană proaspătă pentru întărirea nouelor generaţiuni.

— Nu, nu! adaogă d. Hasdeu... Eminescu a avut talent, dar e departe de a se putea numi un mare poet naţional.

— Dar, întreb eu cu sfială, atunci care e, după d-v, d-le Hasdeu, cea mai mare figură a literaturii noastre?

D. Hasdeu îmi răspunde, fără a sta un moment la gânduri:

—Alecsandri... Fără nici o îndoială, Alecsandri... El este reprezentantul cel mai puternic, cel mai complet al gândirii şi simţirii româneşti. El a cântat toate dorinţele, el a plâns toate nevoile şi necazurile Românimii. El a

încurajat, a îndemnat şi a îmbărbătat neamul lui în felul în care acest neam putea mai bine să înţeleagă ; a fost vesel, trist, viteaz, cuminte, răbdător, plin de speranţă şi de credinţă, glumeţ şi înţelept ca poporul român însuşi. In mintea lui întreagă n'a fost loc pentru nimic ce n'ar fi fost specific românesc şi în talentul lui nici o pornire care să nu fi fost specific românească. Alecsandri este gloria nediscutabilă a literaturii româneşti în secolul acesta. La o aşa înălţime nu mai văz alta.

— Dar altul, tot mare, nu avem?

— Eliade, de sigur. Iată încă o figură gigantică, cu atât mai minunată, cu cât puterea nu-i stă în talent, ci în voinţă. Iată un om care, la un moment dat — când nimeni aproape nu gândeşte de cât într'un mod fragmentar la cultura unui neam — închipue cu vasta-i inteligenţă o sistemă completă de evocare a forţelor spiritului naţional: ştiinţe, literatură, arte, filosofie, religie, politică, tot încape pentru el într'o sistemă închegată. Fără să reuşească a face în deosebi o operă de mare valoare, apucă, cu o egală putere, toate genurile literare şi ştiinţifice, întemeind, ca bază neclintită a culturii şi desvoltării neamului românesc, ideea naţională. Eliade n'a fost poate niciodată un mare scriitor; ceeace însă e indiscutabil este că a fost o minte mare, o voinţă mare — un om căruia generaţiunile actuale, cu judecata lor încă nesigură, nu pot înţelege cât îi datoresc, dar pe care o generaţiune cu conştiinţa mai limpede şi cu mintea mai înzestrată îl va onora ca pe una din cele mai strălucite figuri ale renaşterii române. Şi la Eliade ca şi la Alecsandri, credinţa şi voinţa s'au manifestat cu toată binefăcătoarea lor înrâurire pentru neamul nostru.

E bine înţeles că eu mă mărginesc a da aci numai într'un mod imperfect părerile ilustrului academician. Sub torentul ideilor sale eu nu pot nota decât liniamentele fundamentale cât se poate cu mai multă fidelitate.

Aci, a proposito de opera lui Eliade şi de influenţa pe care a exercitat-o această operă, d. Hasdeu face o bogată digresiune asupra şcolii « Junimii ».

*

In digresiunea d-sale despre « Junimea », d. Hasdeu revine asupra observaţiilor privitoare la Eminescu. A fost, zice d-sa, o şcoală literară care a falsificat felul de a gândi, de a simţi şi de a spune româneşte, introducând cu dinadinsul în literatura noastră tânără pesimismul universitar nemţesc, pedanteria obscură şi greoaie nemţească. Pe de o parte, a inventat talente închipuite (Bodnărescu), iar pe de alta, a denaturat şi a deformat talente reale (Eminescu). Acel ce s'a pretins cap al şcoalii, el însuşi, n'a produs nimic original, n'a produs nimic care să poată rămânea altfel decât doar ca document de naivă şi umflată pretenţiune: căci în definitiv, toată activitatea lui nu s'a exercitat altfel decât ca paradă ostentativă de bun simţ: *il n'a fait qu'enfoncer des portes ouvertes.* Cu un bagaj portativ de câteva formule ale celebrului Lessing, a căutat să răstoarne pe câţiva infimi, ca Pelimon, Aricescu ş. a., ca şi cum aceia, pentru a dispărea, mai aveau nevoe de o aşa sfântă campanie...

Un cap de şcoală care n'a avut altă treabă, nici altă inspiraţie decât să demonstreze că « In natura toată totul repoza » a lui Aricescu, sau « Poemele eroice » ale lui Pelimon nu sunt potrivite esteticei lui Lessing!...

Şi care a fost urmarea şcoalii aceştia?... afară numai dacă această şcoală n'o fi având pretenţia că ea a dat naştere unor talente, ori că aceste talente, născute mai nainte de ivirea şcoalii, nu s'ar fi născut fără dânsa...

— Cap de şcoală?... Un Lessing?!... Dar Lessing — fără a împrumuta bagaj portativ dela un alt Lessing anterior şi mai ales exotic (aşa în cât să fie mai greu de controlat de către contimpuranii puţin deprinşi cu cititul) — Lessing a scris el însuşi minunatul *Laocoon,* celebrele *Nathan Inţeleptul* şi *Mina de Barnhelm.* Lessing a creat şi creaţiunea lui va rămânea ca o creaţiune pur personală şi specific germană, spre gloria lui şi a neamului lui... Dar capi de şcoală, cari se bat cu morile de vânt pentru a face pe Sancho Panca să caşte gura plin de admiraţie, şi nu sunt în stare a construi o pagină de invenţie originală! capi de şcoală, cărora cei mai slăbuţi ucenici nu le pot recunoaşte altă valoare decât că sunt capete foarte bine echilibrate,

foarte bine cumpănite!... Cumpănă în echilibru — diferenţă de greutate, *zero.*

Nu; niciodată un cap de şcoală nu s'a mărginit ca un dascăl de şcoală, la teorii şi mai ales la teorii pueril negative; niciodată cineva nu s'a putut numi cap de şcoală, fiindcă, în temeiul unor fragmente de adevăruri spuse deplin de alţii, au criticat lucrări mai pre jos de orice critică serioasă (ca, de exemplu, pe răposaţii Pelimon, Aricescu ş. a.).

Un cap de şcoală creează, şi creaţiunile lui servesc multă vreme ca modeluri urmaşilor de talent... Dar eu mi-am mai spus în privinţa aceasta părerea pe larg. E de prisos să-ţi spun mai mult acum.

— In sfârşit, d-le Hasdeu, zic eu, aş vrea să ştiu părerea d-tale despre sorţii de desvoltare, de aci încolo, a literaturii româneşti.

— De asta, răspunde ilustrul meu amfitrion, de desvoltarea literaturii româneşti nu mă îndoesc deloc. Sunt cu deosebire convins că Românii vor avea în viitor o epocă de strălucire literară, care se va număra între epocele remarcabile ale desvoltărei intelectuale umane. Neamul acesta e chemat, netăgăduit, să joace un rol mare în complexul istoriei...

D. Hasdeu întemeiază această propoziţie pe teoria d-sale filosofică despre creaţiune.

— Toate marile epoce literare au coincidat la epoce mari politice. Când voinţa unui neam întreg a reuşit să ajungă a realiza culmea aspiraţiunilor sale, a îndeplini suma de rezultate posibile ale energiei sale, i se trimete acestui neam o colonie de misionari, o pleiadă de talente şi de genii, spre încoronarea şi glorificarea traiului lui... Fericit acel ce va reprezinta atunci voinţa neamului! Numele lui va marca veacul în care strălucita colonie a celor trimişi îşi va fi îndeplinit misiunea. Se va numi veacul lui Pericles, lui Augustus, lui Leon X, lui Ludovic XIV, sau'al lui... cinė ştie?

...Poate că, adaogă d. Hasdeu, un aşa secol pentru neamul nostru românesc nu e atât de depărtat, cât s'ar crede după împrejurările politice de astăzi; poate că nu e aşa departe ziua în care acest neam va să-şi ajungă culmea voinţii.

Aci d. Hasdeu, cu verva d-sale cunoscută, îmi arată foarte apropiată o perspectivă uimitoare...

Mi-e foarte greu mie — aşa de puţin iniţiat până acum în sistema de filosofie a d-lui Hasdeu — să iniţiez pe cititorul, poate mai puţin preparat decât mine, în o teorie atât de subtilă. Pentru cititorul mai bine iniţiat vor fi clare aceste câteva cuvinte, pe cari mi le adaogă d. Hasdeu, după ce-mi afirmă că o epocă glorioasă a neamului românesc nu e atât de departe, precum s'ar crede. Iată, cât se poate mai exact, propriile cuvinte ale d-lui Hasdeu:

— Micul prinţ Carol II e un trimis, trimis după voia lui proprie: el, copil mic — şi asta se întâmplă cu toţi trimişii — şi-a denunţat misiunea. Acest copil, când d'abia vorbea şi când auzise, pentru a numi jeţul regal numai cuvântul modern *tron*, iar cuvântul vechiu *scaun* nu-l auzise decât desemnând jeţurile comune; acest copil, care nu putea şti istoria lui Ştefan cel Mare, ţi-aduci aminte ce-a zis — cuvântul lui de copil a străbătut la auzul mai tutulor Românilor. A fost o solemnitate la Palat. După săvârşirea programului oficial, pe când se rup rândurile, copilul pleacă dela locul lui şi merge hotărît să se suie pe tronul de pe care a coborît Regele.

« Ce faci, Carol »? îl întreabă, tatăl, prinţul Ferdinand.

« Vreau să mă suiu pe *scaunul* meu! » răspunde băiatul.

— Atunci? întreb eu...

— Atunci, răspunde d. Hasdeu, nu înţelegi?... Ştefan cel Mare spune din vreme că *vrea* să se suie pe *scaunul* lui!

Umbra marelui donjon, câtă vreme am stat de vorbă, a acoperit cu încetul toată terasa. Soarele scapătă către dealurile cari domină valea Doftanei. A trecut prea repede această zi încântătoare... Momentul plecării mele se apropie... trebue să părăsesc castelul « Iulia Hasdeu ».

Foarte mâhnit de asta, mă ridic. D. Hasdeu mă conduce. Pătrundem de pe terasă în galeria interioară a donjonului. Mi-aplec capul şi mă închin înaintea Mântuitorului; salut pe proprietara care se uită mereu în adâncuri, şi cobor după d. Hasdeu până jos. Imi iau rămas bun dela buna

şi blânda d-na Hasdeu şi dela ilustrul meu amfitrion şi mă suiu în trăsură.

Când pornesc, mai arunc o privire către fereastra deschisă a donjonului: Mântuitorul parcă'şi apleacă de sus divinii ochi asupră-mi, binecuvântându-mă cu amândouă mâinile rănite, ca şi cum mi-ar zice:

« Mergi sub paza mea în pace, omule! ».

Am sosit tocmai la vreme ca să apuc trenul. Starea sufletească în care mă aflu e aşa de înaltă, încât îmi trebue singurătate. Mântuitorul şi-a îndeplinit făgăduiala; sub paza lui merg în pace — niciun cunoscut în vagon. Până să cobor la Ploeşti, unde trebue să mâiu peste noapte, gândesc mereu la minunatul om de care m'am despărţit:

— Ce superioară şi fericită natură! Ce minte şi ce suflet! Câtă ştiinţă şi câtă credinţă!

NOAPTEA INVIERII

NOVELĂ

Notiță explicativă

Dacă literatura este, în adevăr, o artă, atunci se întâmplă cu dânsa în deosebire de toate celelalte arte, un lucru foarte ciudat. Să vedem.

Toate artele cer dela om o strădanie mai mult sau mai puțin îndelungă. Muzica, pictura, sculptura, architectura, teatrul, până şi călăria, trebuesc învățate încet-încet, ani întregi. Cu cât le învață omul şi le pătrunde, cu atât descopere că-i mai rămâne încă mult de ştiut; aşa, s'a zis cu drept cuvânt, că viața este prea scurtă şi arta prea lungă.

Toate — afară de literatură.

Literatura este o artă care nu trebue învățată; cine ştie cum din litere se fac silabe şi din acestea cuvinte, este destul de preparat pentru a face literatură.

Deosebirea acestei nobile arte de celelalte se poate compara cu privilegiul de odinioară al claselor aristocratice; când intra copilul nobil în armată, intra dintr'odată cu un grad înalt; nu-i trebuia, pentru ca să ajungă polcovnic, nici vechime, nici practică, numele lui era de ajuns pentru înaintare.

Aşa e şi'n literatură; ai învățat alfabetul, poți fi literat. Aminteri, nici nu s'ar explica progresul şi bogăția de producere a acestei nobile arte la noi.

Intrebați pe un muzicant, pe un pictor, pe orice alt artist, om matur: în câtă vreme ai învățat d-ta arta dumitale? Are să-ți răspunză, dacă e adevărat artist, aproape invariabil: « In foarte mult timp, vre-o douăzeci de ani, şi tot nu o ştiu bine ». Dar ia întreabă şi pe un june literat, în cât timp şi-a învățat arta; are să-ți spună: « Domnule, literatura nu se învață; talentul este suficient; am talent, prin urmare am tot ce-mi trebue ca să fiu un literat desăvârşit ».

Şi astfel vedem că lumea părăseşte artele ingrate, care reclamă atâta bătaie de cap până să le înveți, şi că tinerimea toată dă năvală în ogorul literelor, pe atât de comod pe cât de nobil.

Dar nu numai pe calea producerii literatura nu-i exigentă, ci şi pe calea judecării producerilor.

Un exemplu. Ca să judeci o operă de artă, un tablou, o statue, o simfonie, mai ştiu eu ce, îţi trebuie, pe lângă gustul înăscut, şi o deprindere îndelungată, o anume pregătire, care nu se pot căpăta decât cu vremea.

Un muzicant bătrân, om care şi-a petrecut o viaţă cu cercetarea secretelor artei sale, nu îndrăsneşte a se pronunţa aşa dintr'o dată asupra valorii unei produceri de şcoală nouă.

Un pictor, vechiu meşter, nu poate judeca lucrarea altuia, trecând numai pe dinaintea ei, dintr'o aruncătură de ochiu.

Aşa cu toate artele, — afară de literatură. Şi e drept să fie aşa; dacă, pentru ca să o faci cu succes, nu-ţi trebue altă pregătire decât scrisul, de ce ţi-ar trebui mai mult decât cititul ca să o judeci cu competenţă?

Ştii să scrii? eşti literat,

Ştii să citeşti? eşti critic.

Prin urmare, eu, care nu am învăţat arta ce o profesez, nu am de loc dreptul să mă supăr, nici cuvânt să mă mir că d-ta, fără nici o preparare, îmi critici producerile; cum mie nu mi-a trebuit învăţătură ca să le scriu, nici d-tale nu-ţi trebue, ca să pricepi producerea mea, decât să o citeşti.

Şi iată, numai-decât am să dau aici o novelă. Eu n'am făcut până acuma literatură serioasă, şi mă jur că n'am vre-o prealabilă pregătire pentru aşa ceva; de astă dată însă, m'am hotărît. Trebue pe lângă teoria de mai sus, şi un exemplu, şi mi-am ales novela, un gen la modă.

Iată opera mea:

NOVELĂ

Este în ajunul Invierii.

Natura, ca o mireasă răpită, care a dormit vrăjită în lanţurile de ghiaţă ale unui crud uriaş răpitor, se deşteaptă fericită, graţioasă, mândră, la mângâierile dulci, duioase, molcome ale tânărului şi fierbintelui său mire care o căuta de mult, care a regăsit-o în sfârşit, şi care vine să deslege vraja de ghiaţă cu farmecul unei sărutări de foc. Este tânărul şi zburdalnicul copil favorit al lui Paşte-Impărat, este minunatul făt-frumos April cu părul auriu, care o ia în braţe pe adormita fecioară, o alintă, o leagănă, o mângâie şi, cu mii şi mii de sărutări, una mai înflăcărată decât alta, o rechiamă la o nouă şi strălucitoare viaţă!

Pretutindeni este o mişuială, o forfoteală, o fierbere, o pornire de traiu proaspăt: muguri verzi, flori de toate firele de tort ale curcubeului, musculiţe şăgalnice, gândăcei nebunateci... Ce viaţă şi ce veselie în totul şi în toate!... Totul trăeşte, toate se bucură.

O! primăvară, juneţea anului! O! juneţe, primăvara vieţii! O! nouă şi sublimă antiteză!

Şi pentru ca această sărbătoare a lumii întregi, când prăznuim regăsirea şi renvierea copilei de împărat de către mirele său, făt-frumosul April, feciorul favorit al lui Paşte-Impărat, să fie vrednică de aşa părinţi şi aşa copii, Cerul, părintele fecioarei, plângând de bucurie, aruncă mană bogată din ochii săi pe ţarinele şi ogoarele muncite cu sudoarea frunţii harnicului şi neobositului plugar, prietenul totdeauna credincios al Zorilor, al Nămiezii şi al Amurgului, iar tunetele largului văzduh vestesc, în chip de biruinţă împărătească, tutulor popoarelor şi seminţiilor isprava mirelui April, redeşteptarea miresei lui fecioare!

Christos a înviat! vom zice mâine. Adevărat a 'nviat! vom răspunde tot noi. Da! A renviat natura, a renviat viaţa şi celor din mormânturi viaţă dăruindu-le!

O zi frumoasă, măreaţă, sublimă va fi ziua de mâine pentru toţi — pentru toţi afară de Leiba Zibal, hangiul de la Podeni.

Cine este acest Leiba?

Este un jidan, un om, prototipul rasei lui în veci persecutate pentru defectele ei sociale, laş, fricos, slab, temându-se şi de o umbră şi urând pentru aceasta pe români, pe cari-i numeşte, în jargonul său barbar, *trifene goi*, adică *infideli spurcaţi*, tocmai pentrucă sunt energici, îndrăsneţi, nepăsători şi voinici. El vede în îndrăsneală şi voinicia lor o ameninţare veşnică pentru laşitatea sufletului lui pururea clătinat de frică, de spaimă, de groază. El este în mijlocul Românilor, ca o hienă, fricoasă deşi crudă, în societatea leilor bravi şi incapabili de laşitate.

Dar să lăsăm aceste consideraţiuni şi să facem cititorului portretul laşului nostru erou. Iată singurul caz, în care un laş poate fi erou.

Mic, slab, pipernicit, nervos, bolnav de friguri, el e

cuprins de o nedescrisă groază la apropierea nopţii Invierii, fiindcă ştie bine că, în noaptea aceasta, un tâlhar are să-l calce ca să-şi răsbune asupra lui. Acela care va veni peste noapte, care trebue să vie, se chiamă Gheorghe; el a fost odată slugă pripăşită de pe drumuri la hanul jidanului. El era un om fioros, şi hangiul ştie că, odată căzut în mâinile lui Gheorghe, nu mai poate fi scăpare pentru el. Acela, om rău şi crud, îl ura pe hangiu de două ori, şi ca de un vrăjmaş şi ca de un creştin. Ii promisese că are să vie, şi acum jidanul îl aştepta.

Până acolo mergea groaza laşului jidan, că visa ziua 'n amiaza mare că cineva îl atacă, în faţa lumii întregi, că un nebun furios vine în faţa unei mari mulţimi de oameni să strivească, sub ochii lui, capetele copilului şi balabustei lui unul de altul şi să le confunde ca pe nişte ouă moi. Teribil! Oribil! Infiorător!!...

Atunci se deştepta...

Dar iată că sosea şi dilijenţa cu doi studenţi, cari mergeau să facă Paştile în provincie, în familie.

De ce sosise astăzi dilijenţa aşa târziu?

La tactul poştii, de unde trebuise să ia cai odihniţi, se făcuse un omor, mai bine adică cinci omoruri, şi se furaseră patru cai. Era teribilă, înfiorătoare, oribilă, înfăţişarea teatrului crimei. Aceasta o putea afla Leiba Zibal dela cei doi pasageri, studenţi, cari, ospătând sub umbrar, discutau despre crimă în genere, foarte emoţionaţi de cele ce văzuseră.

Ei erau doi din acei tineri cari înţeleg năzuinţele unei lumi viitoare, cari, la lumina ştiinţei, văd păsurile şi nevoile societăţii şi, suferind de suferinţele altora, dorind dorinţele tutulor, cred şi speră într'o lume mai bună, mai frumoasă, mai adevărată, mai justă, mai echitabilă. Ei erau amândoi de unanimă părere că în o mai bună organizaţie economică, în o organizaţie socială care să nu mai lase nimica de dorit, crima nu va mai avea loc şi prin urmare va trebui să dispară de tot, sau mai bine zis să nu mai apară deloc.

Deşi jidanul nu înţelegea bine teoriile înalte economico-sociale ale celor doi tineri altruişti, el, în egoismul său, înţelegea instinctiv că, în organizaţia actuală, care e încă foarte departe de idealul lor sublim, Gheorghe poate să-i

facă peste noapte ceeace tâlharii ceilalţi făcuseră dimineaţa trecută la tactul poştii.

De aci, îndată după plecarea dilijenţii, rămânând singur, pe înserate, fricosul jidan intră într'o grije omorîtoare. Se puse să încuie hanul şi să se închidă înăuntru ca într'o cetate, de unde să reziste în ruptul capului la atacul lui Gheorghe.

Aşa, închis în cetăţuia lui, ca un senior din evul-mediu, care ştie că are să fie atacat de un măreţ suveran însoţit de o puternică oaste, el aşteaptă prins de frigurile groazei... Noaptea a sosit.

Intr'un târziu, iată soseşte şi momentul oribil.

Tâlharii, cu Gheorghe în frunte, încep atacul cetăţui.

Ei au un plan lesne de înţeles: să facă patru găuri cu un burghiu mare în scândura groasă de stejar a porţii; pe urmă, cu un ferăstrău, să unească toate găurile, şi, când acestea vor fi toate unite, pătratul dintre ele să-l tragă afară, apoi, prin locul rămas gol, unul să introducă mâna înăuntru, să apuce bârna, care închide poarta, s'o dea 'ntr'o parte, să deschiză poarta de perete, şi să intre la jidan, să-l apuce în culcuş.

La această închipuire, jidanul, care urmărea dinăuntru, dârdâind de groază, ce se petrecea afară, fu cuprins de toţi fiorii: era pierdut! era faţă'n faţă cu moartea neîmpăcată, moartea pe care forţe nu inconştiente i-o preparau cu toată rafinata cruzime de care numai omul este capabil.

Care va să zică, e prins în laţ, în laţ!...»

« In laţ! Iehova! » zise jidanul în sine... In laţ!...

Şi atunci, se bătu în piept şi se rugă, ca şi cum ar fi cerut lui Iehova o inspiraţie de mântuire.

« In laţ! » mai zise el odată. Apoi după o sguduitură teribilă, începu să zâmbească sardonic.

« In laţ! în laţ! las' să ziche el! » şi, galben, desfigurat, abătut, sdrobit, torturat de groaza apropiatei morţi, dispăru pe furiş iute în întuneric...

Puţin apoi, apăru iarăşi.

Jidanul era acum gata. El combinase astfel planul său: o frânghie lungă legată cu un căpătâiu de un butuc al gârliciului pimniţei; la o potrivită lungime, pe unde era să

dispară pătratul scobit, un ochiu pe care îl ţinea deschis cu mâna stângă, în timp ce, cu mâna dreaptă ţinea strâns celălalt căpătâiu. La momentul dat, jidanul dă drumul ochiului şi, apucând repede cu amândouă mâinile căpătâiul liber, cu o smucitură supremă trage înăuntru braţul întreg.

Se înţelege că tovarăşii banditului prins astfel îl părăsiră în fuga mare: se ştie că bandiţii în genere sunt laşi!

Uf! Jidanul scăpase: era triumfător!

Jidanul se repezi în dugheană; luă o lampă şi o apropiă de mâna captivă. Atunci mâna simţi, şi această simţire dete jidanului o inspiraţie diabolică.

El intră iarăşi în dugheană, cuprins de o nouă dârdâială de friguri; luă o făclie mare, o aprinse şi o fixă să arză subt mâna banditului, care nu l-ar fi cruţat pe el.

Era acum, nu numai salvat, era chiar răzbunat!...

Da! dar... Dar era... nebun!...

Spaima pe de oparte, mulţumirea şi emoţia triumfului pe de alta îi rătăciseră minţile...

Nebun! căci atunci când propria lui balabustă şi toţi ţăranii, cari, natural, dela Inviere veneau la cârciumă, l-au întrebat: « ce s'a petrecut, jidane? ce este? » el, cu privirile pierdute, vagi, rătăcite, le răspunse că el nu e jidan, că el merge la Ieşi să spună rabinului că el e creştin, fiindcă el a aprins o făclie lui Christos în noaptea Invierii!...

Şi a şi pornit să plece spre Iaşi.

Se făcea ziuă, ziua Paştilor.

Natura, ca o mireasă răpită, care a dormit vrăjită în lanţurile de ghiaţă ale unui crud uriaş răpitor, se deştepta fericită, graţioasă, mândră, la mângâerile dulci, duioase, molcome ale tânărului şi fierbintelui său mire, care o căutase de mult, care o regăsise în fine, şi care venea să deslege vraja de ghiaţă cu farmecul unei sărutări de foc. Era tânărul şi sburdalnicul copil favorit al lui Paşte-Impărat, era minunatul făt-frumos April cu părul auriu, care o lua în braţe pe adormita fecioară, o alinta, o legăna, o mângâia şi, cu mii şi mii de sărutări, una mai înflăcărată decât alta, o rechema la o nouă şi strălucitoare viaţă.

Pretutindeni, o pornire, o fierbere, o forfoteală, o mişuială de traiu proaspăt: muguri verzi, flori de toate firele

de tort ale curcubeului, musculițe nebunatice și gândăcei șăgalnici!

... Ce viață și ce veselie în toate și în totul!... Totul trăia, toate se bucurau!

O! juneţe, primăvara anului! O! primăvară, juneţea vieţii! O! sublimă şi mai ales nouă antiteză!

Şi pentru ca această sărbătoare a lumii întregi, când se prăsnuia regăsirea şi renvierea copilii de împărat de către mirele său, făt-frumos April, feciorul favorit al lui Paşte-Impărat, să fie vrednică de aşa părinţi şi aşa copii, Cerul, părintele fecioarei, plângând de bucurie, arunca mană bogată din ochii săi peste ţarinele şi ogoarele muncite cu sudoarea frunţii harnicului şi neobositului plugar, prietenul totdeauna credincios al Zorilor, al Nămiezii şi al Amurgului iar tunetele largului văzduh vesteau, în chip de biruinţă împărătească, tutulor popoarelor şi seminţiilor isprava mirelui April, redeşteptarea miresei lui fecioare!

«Christos a înviat, jidane!» ziceau vesel Românii.

«Adevărat a 'nviat!» răspundea nebun jidanul.

Da! renviase natura, renviase viaţa, şi celor din mormânturi viaţă dăruindu-le.

O zi frumoasă, măreaţă, sublimă era aceea pentru toţi, chiar pentru Leiba Zibal, hangiul dela Podeni!

Notă. — In momentul când cronica mea este dejà culeasă la tipografie, un amic îmi spune, că i se cam pare a fi citit odată o novelă ceva cam aşà.

Acum e prea târziu ca să mai schimb subiectul.

Nu voiu puteà fi acuzat de plagiat, căci mai la urmă subiectul nu e atât de important în artă cât este de importantă tratarea. Vedeţi, de exemplu, în pictură sau în sculptură de câte ori nu s'a tratat acelaşi subiect, fie profan, fie sacru, de diferiţi artişti, şi n'a mai făcut nimenea gură.

Am încercat dar şi eu să tratez în modul meu original un subiect care poate l-a tratat şi un altul. De unde ştii? poate am avut norocul să fac mai bine.

In fine, ori şi ce puteţi zice de novela mea; un lucru rămâne netăgăduit: ce stil! ce limbă! ce limbă românească! Ei? Apoi, dacă e limba frumoasă, ce mai poftiţi?...

ION BREZEANU

...Fără pretenţie de a decreta talente, dar şi fără nici o ezitare, cutez a spune: Brezeanu este un extraordinar temperament, o natură desăvârşită de artist, unul dintre rarele fenomene cari pun adânc marca lor pe o întreagă epocă artistică. Este un Dragulici, e un Iulian, un Mateescu; probabil ar putea fi un Millo... Ar putea — dacă... Dar despre acest *dacă*, mai la vale.

Vedeţi — nu vorbesc decât de concepţiile lui mari — pe artistul nostru în « Mort fără lumânare », în « Doctorul fără voe », în « Scrisoarea perdută », în « Noaptea furtunoasă », în « Avarul », şi judecaţi despre minunata bogăţie a invenţiei lui, varietatea fantaziei lui, puterea stăpână cu care-şi face palpabile concepţiunile. O fibră a fiinţei lui nu s'astâmpără o clipă; toate lucrează potrivit ca 'ntr'un traiu adevărat şi sincer. Şi ceea ce face să se ridice aşa de sus creaţiunile tânărului artist este dragostea călduroasă cu care el le îmbracă pe toate într'un fel de atmosferă lirică particulară.

Uitaţi-vă la Sganarelle, stricatul cela de lemnar, cât e de simpatic când, cicălit de nevastă, îi spune fierbând: « Te... bat! » cât e de drăgălaş când, scos din fire, chiar o bate! Dar întâlnirea cu doica? Cu ce admiraţie nesăţioasă o priveşte! cum îi sticlesc ochii lăcrimoşi şi cum îşi linge buzele ca de cea mai fină dulceaţă! cu cât de exaltată galanterie se apropie să-i cerceteze laptele! Dar modul vertiginos cu care vechea slugă de doctor debitează frânturile incoherente de fraze latineşti, ce-i sbârnâie încă prin minte!

Uitaţi-vă la Nenea Nae Ipingescu, gravul ipistat din « Noaptea furtunoasă », cu cât tact şi cu câtă discreţie ştie el să cultive amiciţia cetăţeanului Titircă şi stima întregii familii a acestuia! Cu câtă vervă lămureşte pe amicul său asupra binefacerilor sufrajului universal, preconisat de tânărul Rică Venturiano! Cu câtă seriositate desleagă el, la sfârşitul piesei, încurcătura, când recunoaşte pe romanticul publicist, pe care-l admiră prin luminată convingere! — Ipingescu, acest tip de farsă groasă, se ridică, prin interpretarea sobră şi rafinată a lui Brezeanu, la dignitatea adevăratei comedii.

Aceaşi favoare o capătă prin interpretarea lui Brezeanu şi tipul revoltător de trivial al Cetăţeanului turmentat din « Scrisoarea perdută ». Artistul nostru se afirmă şi aci ca un talent de elită, confirmând încă odată clasicul precept că şi un monstru urâcios, redat de artă, trebue să placă. Din acel respingător alcoolic, Brezeanu face o nesămuit de interesantă întrupare. Are acest Cetăţean turmentat atâta dulceaţă în ochi şi pe buze, atâta măsură în mişcări, atâta onestitate şi mansuetudine în suflet, încât încetează a mai fi un tip real înjosit; el se ridică sus şi ia proporţiile largi şi demne ale unui tip abstract: simbolul unui popor întreg... Uite-l! In schimbul unei închipuite îndreptăţiri de sufraj, el este, aci îmbrăţişat, aci îmbrâncit, când curtenit, când batjocorit, — rând pe rând, aplaudat, huiduit, ridicat pe braţe, tăvălit prin noroiu, pupat, bătut, îmbătat şi mistificat; arareori, par'că şi-ar înţelege lucid ciudata soartă, dar e pe loc iar buimăcit de câte i se 'ntâmplă; mâhnit, dar tot glumeţ; beat, dar cu minte; viţios, dar cinstit, se supără o clipă de ceea ce, pricepând turbure, simte limpede că se face cu dânsul; apoi, recăzând de bunăvoie în amăgire ca într'o ultimă scăpare posibilă, urmăreşte cu tenacitate suprema lui mângâiere, — sâmburele mistificării! rădăcina soartei lui! — caută mereu şi fără preget să afle dela măcar cine, până nu se 'nchide urna: « el!... pentru cine votează?... *el!* ». Şi în sfârşit, — lumea noastră nu-i atât de rea cât se spune! — i se dă mângâierea: află în sfârşit de la doamna Trahanache pentru cine votează şi, triumfător,

aleargă să-şi exercite, suveranul! dreptul de a stăpâni prin liber sufraj. Pentru aceea, când se serbează victoria electorală, omul ridică din toată inima-i recunoscătoare toastul lui « în sănătatea coanei Joiţichii, că e damă bună! ». Dragostea sinceră cu care Brezeanu îşi motivează toastul este o culme teatrală. Cu două vorbe spuse cald din adâncul sufletului, el pune un fel de pecete morală pe o poemă, poate, condamnabilă, pe o operă intelectuală de o moralitate cu drept cuvânt atât de contestată. După toastul lui Brezeanu, un om de inimă nu poate eşi din teatru fără să se împace, ba oarecum chiar să simpatizeze, cu distinsa damă de lume şi cu beţivul josorât de cârciumă, — două creaturi greşite, rătăcite, vinovate, Dumnezeu ştie din ce pricini, dar bune — zică ce le place ipocriţii! — cu siguranţă, bune.

Şi când face Brezeanu, cu atâta covârşitoare putere aceste două superioare creaţiuni? — Când încă este caldă memoria celor doi mari predecesori — fie-le dânsa totdeauna iubită şi respectată! — neuitaţii Iulian şi Mateescu...

Cine poate pătrunde intimele jocuri ale spiritului nostru, captiv subtil în greul trup?

Cu cerbicea încovoiată şedeam în fundul unei loji la o reprezentaţie a « Scrisorii perdute », gândind la acu vreo cinsprezece ani. Melancolia îmi apucase capul bine cu amândouă mânile şi-mi lingea rar şi apăsat fruntea şi ochii, cum linge felina obrazul prăzii pe care o ţine supusă în ghiare, săgetându-o cu privirea până în fundul luminii ochilor. Să mai mă apăr?... degeaba. Am închis pleoapele, acoperindu-le cu stânga, şi, ameţit în întuneric de tortură, am oftat din adâncul ostenitei inimi. Iar spiritul a trecut atunci printr'unul din acele momente de bizarerie cari-i sunt aşa de frecuente; nesocotind povara atâtor ani şi rupând ori-ce solidaritate cu trupul chinuit, a voit să se amuze. Am simţit — lucru ce nu mi se întâmplă foarte des — că ochii mei sunt uzi: erau balele melancoliei. Totdeodată am auzit pe scenă explicaţia Cetăţeanului turmentat, care aduce « adresantului cu domi-

ciliul cunoscut» perduta scrisoare regăsită. Am ridicat mâna de pe ochi şi prin perdeaua lor umedă, sub slaba lumină a lustrului, am văzut alăturea mea în lojă, am văzut bine pe vechiul meu prieten Mateescu. Am vrut să strig, am dat să fac o mişcare, dar am rămas mut şi încremenit pe loc, atât de absorbit urmărea el desfăşurarea priveliştii de pe scenă. Cu ochii-i mari fără clipire, cu degetele înfipte pe rampa de catifea a lojii, cu capul pornit înainte, cu finele lui buze strânse, extaziându-se treptat şi transfigurându-se ca sub farmecul unei nespuse bucurii ce i se apropie şi-l apucă tot mai mult, Mateescu a urmărit toată scena, şi când Cetăţeanul turmentat a eşit plecând triumfător în fugă la vot, Mateescu s'a ridicat în picioare ş'a început să aplaude frenetic... L-am văzut numai; palmele nu-i sunau... Apoi s'a întors cu faţa radioasă către mine, şi l-am auzit distinct şoptindu-mi: «Ah! ce frumos!». In sgomotul aplauzelor, cortina s'a lăsat; lumina aproape moartă a candelabrelor electrice a reînviat... Mateescu perise de lângă mine — se dusese la locul său...

Am alergat pe scenă. L-am îmbrăţişat pe Brezeanu cu căldura de care eram capabil acum atâţia ani, aşa de cald, că, o clipă, n'am putut şti cine e lipit pe peptul meu — el ori Mateescu.

Fii fericit şi vesel acolo unde-i fi, iubite prieten dispărut! Cetăţeanul turmentat tot trăeşte, e sănătos şi bine, şi mă însărcinează să-ţi spun că, d'aci de departe, te salută graţios.

Cea mai nouă creaţiune mare a lui Brezeanu este Harpagon — o muncă de ani. De câţi?... Vezi acest preţios mărgăritar? Spune-mi ce vârstă are... Cum o să pot socoti la ce moment anume s'a întârîtat un punct pe corpul unei stridii? Cine ar putea afla când anume a căzut într'un creer sămânţa unei opere? Dar mai la urmă, ce-ţi pasă de sămânţă şi de muncile de rodire prin cari ea a trecut? Iată rodul generos — Harpagon întreg.

Pentre cine ştie de ce e vorba, Harpagon este unul din rolurile cele mai grele din câte s'au putut vreodată

închipui: tip abstract — întemeiat aproape peste tot pe ideaţiune şi, numai în două trei momente pe acţiune; ascunzând foarte slab, sub o înfăţişare comică şi nu prea, un caracter tragic; antipatic până la hidos; aci naiv până la imbecilitate, aci şiret până la infamie; când ne'ncrezător până la absurd, când credul până la ridicul; totdeauna crud ca o fiară, şi toate astea nu pentru el, ci pentru patima ticăloasă şi blestemată, care-l chinue, îl roade, îl stafideşte.

Brezeanu poartă pe umeri această colosală greutate, cu perfectă siguranţă a ritmului, fără un moment de oboseală, de sforţare sau ezitare. Ce mască! ce ochi! ce siluetă! Sunt prea multe, ca să le pot număra amănuntele acestei desăvârşite creaţiuni, a cărei culme este vestitul monolog de la sfârşitul actului al patrulea.

Acu îl aşteptam cu multă emoţie, fireşte, dar fără nici o teamă. Cu două zile înainte de prima reprezentaţie, am asistat la repetiţie. Fără să-i fi făcut vreo observaţie, că nici n'aveam vreuna de făcut, Brezeanu mi-a spus:

— Mi-e peste putinţă să mai fiu sobru şi concentrat la monolog: trebue să izbucnesc, trebue să-mi dau drumul cu toată puterea.

— Fireşte că trebuie, i-am răspuns.

— Da, adaogă el, după un moment de gândire, da... Dar... Harpagon... stârpitura asta neputincioasă de şaizeci de ani... se potriveşte să aibă atâta putere? Nu cumva trebue să alerg la alt artificiu?

— Ba, deloc!

Şi i-am făcut scurt — e deajuns cât de scurt pentru inteligenţa lui — teoria motorilor animaţi, cari trebuesc să dispună totdeauna de o rezervă de energie înmagazinată. Iată o gloabă spetită şi stinsă de puteri, pe care n'ai crede-o în stare să se mai târască trei paşi. Călăreţul e atacat de vrăjmaşi armaţi, cari descarcă focuri asupra-i. El smuceşte frâul, dă pinteni şi ţipă desperat. Atunci, gloaba năucă dă drumul rezervei de energie; din câte-va sărituri supreme, a urcat dealul; într'o clipă a fost departe de primejdie. Poate crăpa în vârful dealului, dar l-a urcat. Este incalculabil în câtă putere mecanică

se poate transforma energia înmagazinată cheltuită dintr'o singură dată.

Brezeanu a surâs, mulţumit că, fără să fi cunoscut teoria, îi ştia intuitiv adevărul; şi cât îl ştia de bine ne-a dovedit-o la reprezentaţie. In monologul lui, Harpagon, ridicat la cea mai înaltă treaptă de iritare, s'a arătat în stare să cheltuiască o putere colosală, pe care nimeni nu i-ar fi bănuit-o până aci. Şi atât a cheltuit-o de generos, încât un singur râs n'a venit din toată sala să turbure nepotrivit liniştea care ne trebuia tutulor pentru a contempla acel înfiorător fenomen ce se chiamă cea din urmă nădejde.

Dacă a putut în unele momente să ne facă acest nefericit să râdem de prostiile şi răutăţile la cari-l împinge detestabila-i patimă, de astă dată nu mai e de glumit: stăm îngroziţi în faţa acelui sbucium. E un suflet de om smăcinat până în fundul fundului. Urâciosul acum ne interesează şi ne atrage; încet-încet, văzându-i amarele lacrimi, îi uităm păcatele, îl compătimim, plângem de mila lui, şi rămânem înnecaţi de emoţiune, când, după ce aruncă oribila ameninţare cu casne şi calăi, pleacă nebun să-şi găsească — ori comoara, ori moartea.

O altă creaţiune de mare preţ a lui Brezeanu e, fără îndoială, Vlad, idiotul din «Mort fără lumânare» al d-lui I. Bacalbaşa. In această întunecată tragedie a mizeriei şi a ignoranţei, figura idiotului străluceşte tot aşa de tare ca şi fatalitatea care aruncă în peire pe trei oameni. Este un moment în care idiotul, fără să asculte la cele ce se petrec împrejuru-i, la chinurile de teamă şi de remuşcare ale criminalilor, stă înlemnit în picioare, drept cu lumânarea aprinsă 'n mână; nu mişcă de loc; fără să clipească, se uită ţintă spre cer; numai pupilele-i mai trăiesc, dar aşa de puternic, încât se vede bine că 'n ele s'a concentrat acum toată flacăra vieţii; ele se strâng încet-încet, arzând din ce în ce mai viu, ca şi cum ar ochi o luminiţă depărtată în firmament, care creşte din ce în ce mai sclipitoare. Momentul acela de extas religios este de o frumuseţe uimitoare. Şi când e silit să se ascundă într'o tainiţă, bunul nenorocit, cât de blând şi de frumos se roagă: «Mă duc... dar... să nu mă omorîţi!...».

Dar doctorul Purgon din « Bolnavul închipuit!... ».

Cine a fost la teatru a trebuit să observe, ca şi mine, un fenomen foarte curios. Până la intrarea mândrului savant, piesa merge, spre mulţumirea tutulor, bine; e un *entrain* remarcabil, cum se vede foarte des pe teatrul nostru. Dar iată că vine demnul doctor Purgon. Cum apare, atmosfera se râdică la o înnălţime neobicinuită. Atunci începe cascada lui tunătoare de indignare, de imputări, de recriminări şi ameninţări. Ce vervă fosforică! Promiţând nenorocitului bolnav moartea sigură ca pedeapsă a revoltei contra ştiinţei, Purgon ese spumând. A intrat, a uimit, a răsturnat, a devastat şi se duce ca o furtună luminoasă, ca un meteor orbitor... Iar după eşirea lui?... Atmosfera scade repede, aşa că toată lumea, actori şi spectatori, sunt apucaţi de frig, se simt stăpâniţi de o jenă pe care cu greu ar mai putea-o disimula.

Marele Millo — e de mult de atunci — dedea un beneficiu în Teatrul Naţional, cu spectacol variat. Pentru ridicarea cortinii juca un *vaudeville* din franţuzeşte: *Un bal din lumea mare.* Ziua, nu putuse face repetiţie generală; era foarte bolnav. Dar nu era chip să se amâne spectacolul — altă zi nu se mai putea obţine la teatru de cât peste o lună. Seara l-au adus în trăsură închisă. L-am văzut înainte de ridicarea cortinii. Era perdut, sdrobit de friguri; sudori aci reci, aci ferbinţi îi acopereau chipul; ochii rătăciţi; tremura ca varga ţinându-se de o culisă, pe care o cletina mărunţel. Am crezut că n'are să poată eşi în faţa publicului, sau dacă l-or vârî cu deasila la replică, are să cază în scenă ca o cârpă. M'am dus în cuşcă — eu eram sufler. Cortina s'a ridicat.

Era o piesă bătrână. Un bărbier, căruia i-a fugit de vreo trei ani nevasta, nu ştie omul cu cine, vine să peptene pe o damă din lumea mare, care dă acum un bal splendid. După ce isprăveşte lucrul, vrea să easă; dar greşeşte eşirea şi se pomeneşte chiar în salonul de danţ. Aci îşi povesteşte scurt publicului aventura cu nevastă-sa, şi, profitând de greşeala lui, îşi împrăştie în toate colţurile reclama de *coiffeur.* Dar iată că sosesc dănţuitorii. Un cadril nu e complet. Un baron cu baroana şi o altă

damă caută un cavaler. Până să se explice bărbierul, dama stingheră îl ia drept un nobil şi-l trage în dans. Dansând, omul vede vis-à-vis în baroana, pe cine? pe trădătoarea lui, pe fugara Fifina.

L-am văzut. Omul acela pe care, cu câteva minute înainte, îl lăsasem într'o stare atât de nenorocită, neputându-se ţine pe picioare, a intrat ca o sfârlează în scenă. Până la intrarea lui, toţi actorii jucau cu o vervă neobicinuită. Cum a intrat frizerul şi s'a aruncat în dans, temperatura s'a ridicat de zece ori mai sus. La solo de cavaler, când, între două *entrechats*, se face recunoaşterea, Millo s'a întrecut pe el însuşi. Când a eşit din scenă, se înţelege au trebuit să-l ia pe braţe ca să-l ducă în cabină; dar nu e mai puţin adevărat că în a doua piesă într'un act, în care Millo nu juca, toţi aveau aerul mai moleşit decât varza acră uitată 'n ploaie.

Asta e în teatru primejdia distanţării covârşitoare. Ce primejdie! pe de o parte; dar pe de alta, ce noroc! Numai unul care distanţează astfel poate marca o epocă.

Termin aducându-mi aminte de ce spuneam mai sus: Brezeanu este un Dragulici, e un Iulian, un Mateescu. Ar putea fi un Millo — dacă...

Dacă direcţia teatrului va înţelege că în faţa unei aşa valori individuale trebue deschis un câmp cât mai larg, şi dacă va fi secundat de către camarazii săi cu dragostea ce trebue s'o inspire sufletelor alese superioritatea talentului — atunci Brezeanu va fi fost, cândva, una dintre personalităţile cele mai strălucite ale artei la noi, un spirit dintre acele ce pot evoca o epocă de literatură dramatică naţională, un artist care va fi făcut onoarea scenei române cât va fi fost vremea lui.

ADDENDA

La 1874 s'a publicat un «*Formular de procese-verbale poliţieneşti de dl. D. R. R...*». Pe pagina 5-a, autorul arată motivul care l-a îndemnat să înavuţească publicitatea română cu această importantă lucrare:

Prefacia

« N'am voit să fac altceva decât să *comblez o lacună*, ce crez că există în administraţiunea poliţienească...

Ştiu că... etc. etc. ».

După aceasta, într'un stil foarte *picant*, autorul se scuză de greşelile, ce poate a lăsat să se strecoare în producţia sa.

Fireşte că cititoriĭ vor fi *graţi* autorului de acest *uvraj*, şi totodată noĭ din parte-ne ăi *aportăm* ale noastre *remersimente* pentru *fatiga* ce şi-a dat spre a *anrişi* publicitatea, deşi pentru prima oară un aşa *travaliu* nu putea să fie *exampt* de *foturi*.

*

Dela una la alta.

Cu voia cititorilor câteva rânduri de filologie aplicată. *A combla o lacună* va să zică: *a înlătura o lipsă*, *a împlini un gol*, *a astupa o gaură*.

« Claponul » propune deci, pentru întrebuinţarea generală, adoptarea acestei minunate expresiĭ, datorită autorului *Proceselor-verbale poliţieneşti*.

Astfel, de acum încolo, în loc de a zice:

«Mă duc să *înlătur o lipsă*, *să împlinesc un gol*, sau *să astup o gaură*,

Vom zice

«Mă duc *să comblez o lacună* ».

Societatea noastră academică este rugată a consfinţi adoptarea acestei locuţiuni pentru ca *se combledie acesta una singula lacuna asia de viu sentita în limba romanica*.

(*Calendarul Claponului*, Bucureşti, 1878, pag. 79—80).

*

In stilul şi cu sintaxa *Monitorului Oficial*:

« In ziua de 22 corent, pe seară, între orele 10 şi 11 antemeridiane, locuitorul Ion Ciupitul din comuna Făcăleţ, plaiul Podgoriei, judeţul Ialomiţa, care dormea pe prispa casiĭ, fiind reţinut în pădure cu cercurĭ de bute, o furtună care venea din sus despre miază-zi cu nor gros, rămâind trăsnit pe loc, arzându'ĭ şi un pătul plin cu porumb, în care nu se afla deloc bucate, fiind gol ».

(*Claponul*, 1877—78, Nr. 1, pag. 27—28).

*

Mai mult ca orĭcare breaslă, cea bărbierească este foarte hazlie, şi de multă vreme pusesem de gând să-i fac apologia.

Fiecare membru al acesteĭ importante corporaţiĭ merită osebită luare aminte, pentru particularităţĭ maĭ mult sau mai puţin ciudate. O pornire însă neînvinsă către artele frumoase este caracteristică la toţĭ bărbieriĭ. Mulţĭ dintre dânşiĭ, împinşĭ de patima lor pentru teatru, s'au făcut actorĭ; mulţĭ iar scriu poeziĭ, de obijnuit poeziĭ galante; maĭ toţĭ trebuie să ştie a cânta cu un instrument, prin ajutorul căruia, în momentele perdute, îşĭ traduc în melodiĭ patimile nobilului lor suflet. Toţĭ ca toţĭ — dar să-mĭ daţĭ voe să puĭ mai presus de toţĭ confraţiĭ luĭ pe Chir Năstase Ştirbu, bărbierul meu. In tinereţe a fost corist la teatru. Ştie să cânte cu ghitara, cu flautul şi cu ţimbalul; are doă pisicĭ foarte bine educate: una învârteşte la o minavetă mică ce cântă mazurca, şi cealaltă joacă. Toţĭ pereţiĭ prăvălieĭ lui sunt garnisiţĭ cu coliviĭ mulţime, în care ciripesc tot felul de păsărele.

Pe sub coliviĭ se văd o sumă de cadre, cari dovedesc un gust ales. Aci se vede planul Sevastopoleĭ cu luarea turnuluĭ Malacof, dat la lumină de neobositul nostru maior Papazolu, dincolo capitulaţia lui Napoleon la Sedan, apoĭ chipul reposatuluĭ Sultan Abdul-Megid... şi altele.

Intre aceste cadre se află şi o operă originală a lui Chir Năstase. Cadra înfăţişează un munte depărtat în fund, pe vârful luĭ stă un călător, şi la poale curge o apă mare. Dincoace de apă e un cioban, care păzeşte nişte dobitoace, ce încă nu se află trecute încă la istoria naturală: dacă n'ar părea că sunt porci, ar semăna că sunt oĭ. In sfîrşit călătorul din vîrful munteluĭ işi aprinde ţigara la luleaua ciobanului.

Am admirat destul teoria lui Chir Năstase în perspectivă, şi o admir de câte ori mă rade, căci mă pune cu faţa spre opera luĭ: — ştie că-mi place.

Chir Năstase avea odată doĭ cocoşĭ, pe care-ĭ învăţase la darul beţieĭ, şi încă beţie de rachiu, pentru că le dedea boabe de porumb zăcute în rom. Am văzut de multe orĭ pe desfrânaţiĭ lui cocoşi beţĭ lulea, făcând mustră şi defilând soldăţeşte pe doă cărărĭ pe dinaintea unui căţel alb şi creţ muiat în boia de băcan, care şedea sluj în doă

labe, foarte încântat de poziţie. Chir Năstase le comandà cântându-le din ghitară marşul dela 48.

Ca să aveţi însă o idee desăvârşită de comediile bărbierului meu, trebuesc a vă spune în sfîrşit, că astăzi, afară de un mierloiu care flueră *căzăceasca* ca un adevĕrat artist, se maĭ găseşte în prăvălia lui Chir Năstase şi o gaiţă diplomată.

Cum intră muşteriul în prăvălie, paserea îl întâmpină ţipând:

— *Zdraste*! *Zdarov*!

După ce-ţi trage Chir Năstase perdaful din urmă şi-ţi dă voie a te scula prin un *să-ţi fie de bine*! — gaiţa, schimbând tonul, strigă foarte desluşit:

No, haraşo! *davai paruski*!

(*Calendarul Claponului*, pag. 70—73).

AFORISME

In rĕsboiŭ necurmat trăim: cu inimiciĭ în luptă, cu amiciĭ în armistiţiu.

*

Toate mulţumirile trebuesc plătite: înainte de a se căpĕta, ni se par destul de eftine, în urmă prea scumpe.

*

Dispreţ desăvîrşit pentru părerea mulţimiĭ şi milă adâncă pentru soarta eĭ — eată semnul înţeleptuluĭ.

*

O mare durere e să iubeştĭ; o mare nenorocire să scapĭ de această durere.

*

Dacă şi între oamenĭ cuminţĭ s'ar putè stabili înţelegere aşa de lesne ca între nerozĭ, mulţimea acestora ar avea o soartă maĭ bună.

*

Pasivul şi activul fiecărui pas al omenirii sunt totdeauna în echilibru.

Pasivul descopeririĭ tiparuluĭ: s'au recunoscut neroziĭ, s'au numărat şi s'au găsit a fi dĕnşiĭ ceĭ maĭ mulţĭ.

*

Când avem un sentiment fără speranţă, o mare speranţă ne maĭ rĕmâne: că niciodată nu-l vom perde.

*

Opiniile sunt libere, dar nu şi obligatoriĭ.

*

Lumea este numaĭ o poruncă a luĭ Dumnezeŭ dată unuĭ suflet omenesc: fiecare cum poate ascultă.

(*Aforismele* 1—7 *în* Convorbiri literare, XIV, 1880—1881, pag. 21, 22, 60, 136; *aforismul* 8 *în* Moftul Român din 12 Mai 1902; *ultimul, în* Albumul conservator-democrat *de Alexandru Vlădăianu,* Bucureşti [1909], pag. 16. — *Cu al doilea aforism compară volumul II al acestei ediţii,* pag. 145, r. 36 şi urm.).

MOFTUL ROMÂN

Eŭ. — Ce maĭ spun gazetele, nene?
Nenea. — Mofturĭ!

*

Eŭ. — Ce era azĭ la Cameră?
D. Deputat. — Mofturĭ!

*

Un cerşetor degerat. — Fă-ţĭ pomană: mor de foame!
Un domn cu bundă. — Mofturĭ!

*

Un june cu revolverul în mână. — Acriviţo! dacă nu mă iubeştĭ, mă omor!
D-ra *Acriviţa* (făcând două gropiţe asasine în obrajĭ). — Mofturĭ!

*

Eŭ. — Ce crezĭ, părinte Zăbavă, de noul proiect asupra clerului?
Părintele (potrivindu-şi culionul şi şoptindu-mĭ discret). — Moft, taică!

*

Eŭ. — Care e rezultatul final al afaceriĭ dela Dorohoiŭ?
Un reporter. — Moft!

*

Dr. Babeş. — Feriţi-vă de apă nefiltrată: are germeniĭ tuturor boalelor.
Un mitocan (fudul). — Mofturĭ!

*

Eŭ. — Dar Domniĭ X... Y... Z... n'au nicĭ un merit, nicĭ o capacitate, nicĭ un talent spre a fi puşĭ în fruntea unor instituţiunĭ care... şi în sfârşit chiar despre onestitate... dè!
Un amic (tăindu-mĭ vorba şi dând din umerĭ). — Mofturĭ!

*

Pacientul (foarte impacient) Doctore, mor!
Doctorul (foarte liniştit). — Mofturĭ!

*

Librarul. — Iată o carte nouă, foarte interesantă.
Un june cult (dând cu dispreţ volumul la o parte). — Moft!

*

Un ipochondru. — Ar trebui maĭ multă îngrijire: Doamne fereşte! să nu ne pomenim la primăvară cu cholera.
D. *Primar* (foarte serios). — Mofturĭ!

*

Un cetăţean. — Săriţĭ!
D. *Procuror* (grăbindu-se să suie la club). — Mofturĭ!

*

Eŭ. — Eŭ crez că de astă dată guvernul a avut dreptate.
Un pesimist fără slujbă (scrîşnind fieros). — Mofturĭ!

*

Eŭ. — Trebue să mărturisim cu toată părerea de rĕu că în administraţie... uneorĭ se fură.... foarte des..
Un optimist cu slujbă (zîmbind foarte blajin). — Mofturĭ!

*

Un orator opozant. — Câte odată, autorităţile... prin abuz de putere, se 'ntâmplă prea de multe orĭ să comită crime!
Un ministru. — Mofturĭ!

*

Un tată de familie. — Am auzit că de la o vreme se 'ntinde printre o seamă de tinerĭ din Bucureştĭ un viţiu ruşinos şi contra naturiĭ.
Un altul cu maĭ mulţi copiĭ (rîzând şi făcând un gest de inteligenţă prea expresiv). — Mofturĭ!

*

Un spiritist (învârtind masa). — Ce e viaţa?
Spiritul (răspunzând foarte silnic). — Moft!

*

X...— Mâine seară e o eclipsă de lună.
Z... — Mofturĭ!

*

Iar Eŭ. — A propos, ĭese o gazetă nouă.
Publicul. — Moft!

*

Moft! Mofturi!!

O Moft! tu eştĭ pecetea şi deviza vremeĭ noastre. Silabă vastă cu neţărmurit cuprins, în tine încap aşa de comod nenumărate înţelesurĭ: bucuriĭ şi necazurĭ, merit şi infamie, vină şi păţenie, drept,

datorie, sentimente, interese, convingerĭ, politică, choleră, lingoare, difterită, sibaritism, viţiurĭ distrugătoare, suferinţă, mizerie, talent şi imbecilitate, spirit şi spiritism, eclipse de lună şi de minte, trecut, prezent, viitor — toate, toate cu un singur cuvânt le numim noi Românii modernĭ, scurt: MOFT.

In genere naţiile marĭ au câte un dar sau vreo meteahnă specifică: Englezii au spleenul, Ruşii nihilismul, Francezii *l'engouement*, Ungurii şovinismul, Spaniolii morga, Italienii vendetta, etc.; Românii aŭ Moftul!

Trăiască dar Moftul Român!

Foaia ce apare astăzĭ, luându-şĭ acest titlu eminamente naţional, este copilul adevărat, prîslea cel alintat al acestui secol pe sfârşite aşa de bogat de mofturĭ; sperăm că ea va fi formula sinceră şi exactă a spiritului nostru public.

Şi acum, dragă «Moftule», mergĭ de-ţĭ fă şi tu rândul în lumea asta. Locul tău aicĭ este, a ta e vremea de astăzĭ.

Aruncându-te la lumină, strigăm cu toată căldura: Dumnezeul părinţilor noştri, el care a ştiut totdeauna să protege România, aibă-te în sfânta sa pază! dee-ţi norocul ce-l merită orice moft român pe acest pământ stropit cu sângele martirilor dela 11 Iunie 1848, 11 Fevruarie 1866, 8 August 1870 şi 14 Martie 1888.

Publiculuĭ român, care-ţĭ este tot sprijinul, îi zicem: ajută-ne şi Dumnezeu te va ajuta; iar ţie-ţĭ dorim: «Moftul Român» să fiĭ, dar caută pe cât se poate de nu fi moft!

(*Moftul Român*, 24 Ianuar, 1893, Nr. 1, pag. 1).

SCANDAL

Ni se spune — dăm însă ştirea sub toată rezerva — că în curînd va apărea un ziar umoristic intitulat *Scandalul*. Un confrate din capitală, anunţând apariţiunea *Scandalului*, zice că la viitorul organ *va* colabora penele cele mai bine reputate.

Din parte-ne putem adăoga că, în cazul cînd aceste pene va fi în adevĕr bine reputate şi cînd redactoriĭ va avea stăruinţă, este multe probabilităţĭ ca *Scandalul* să fie mai bun de cît toate ziarele umoristice cîte a fostără pîn' acum. In tot cazul va fi nişte scandalurĭ cum nu mai este altele.

(Ibid.),

APARIŢIA NOASTRĂ

Oraşul Bucureştĭ a ţinut ca pentru apariţia *Moftuluĭ Român* să se îmbrace în haine de sĕrbătoare. De când am scos afişul prin care ne anunţam apariţia, Onor. Primărie, cu un zel rar şi prin urmare cu atît mai vrednic de laudă, s'a pus pe lucru: a fumigat,

ca pe vremea ciumiĭ lui Pericles, oraşul în stradele principale, a arborat drapele de toate pestriţăturile posibile şi imposibile, a înălţat arcurĭ de triumf pe căile largĭ împodobite cu scuturĭ, steguleţe şi ghirlande; se zice că are să facă şi luminaţie şi focurĭ de artificie. Mulţumim din toată inima Onor. Primăriĭ pentru onoarea ce ne face, pentru o aşa de călduroasă întîmpinare. Insă.., o mică rezervă chiar cu riscul de a părea ingraţĭ.

Toate bazaconiile decorative, începînd de unde încep şi sfârşind unde se sfârşesc, sunt de un gust maĭ mult de cît îndoios. Dumnezeule! ce forme! ce împerecherĭ de colorĭ, ce meschinărie de execuţie! ce lipsă de gust artistic! Geniul urîtuluĭ, al baroculuĭ şi al monstruosuluĭ să fi prezidat la o lucrare şi nu reuşea maĭ bine. Capitala are aerul unei mitocance parvenite, care se îneacă în panglicĭ, horbote, volane, diamanticale false, pene zugrăvite, ca să meargă la un bal unde ceĭ ce-aŭ poftit-o n'aŭ poftit-o decât de silă.

N'am regreta lucrul, daca ar fi vorba numaĭ de noĭ: noĭ ne cunoaştem pe noĭ, noĭ ştim la ce trebue să ne aşteptăm dela noĭ. Dar... tot astăzi se întîmplă că soseşte în capitală şi graţioasa noastră prinţesă moştenitoare, A. Sa Regală Maria de Edimburg, cu soţul sĕŭ, viitorul nostru rege.

Ce are să gândească tînera copilă a mândrului Albion, când o vedea faimosul salon *ad-hoc* dela gară în stilul cel maĭ pur peruvian, când o trece în pasul cailor prin monumentala uliţă a Tîrgoviştiĭ, pe sub arcurile de triumf în stil bulgăresc, şi când o percurge minunea minunelor, perla Parisuluĭ Orientuluĭ, nemuritorul pod al Mogoşoaiĭ, cu băcănioarele luĭ, cu cârciumioarele luĭ, cu rĕspîntiile luĭ, — unde « murdăria este oprită » cu acelaşĭ succes ca jocul de cărţĭ la magistraţĭ, — şi cu decoraţiile luĭ de stil Pantelimonescu clasa II?

Tare mĭ-e teamă că graţioasa compatriotă a lui Thackeray, — pe care noĭ din parte-ne o salutăm cu tot respectul şi stima ce le merită o regină tînără, frumoasă şi bună, — o să şoptească:

« *What country of Snobs*! »

Sau pe româneşte, în traducţie liberă: « Doamne! Ce ţară de mitocanĭ! »

(*Ibid.*).

IF

ENTUZIASM ŞI HOTĂRÎRE

Sărbătorile din săptămâna asta ne-au dovedit odată mai mult cât de entuziast este poporul nostru şi în deosebĭ clasa negustorilor. In adevĕr, entuziasmul negustoresc, mai ales în politică, este culminant; entuziasmul negustoresc nu e moft! Cine este capabil de atâta independenţă de caracter ca negustorul român? Cine este în stare a face mai multe sacrificiĭ ca negustorul român? Entu-

ziasm tricolor, la uşi, la ferestre, la tarabă, şi toate să fie bune, drăguţă!

Acest avânt admirabil al negustorimiĭ noastre ne aminteşte un epizod dela 11 fevruarie 1866.

Era în ajunul isbucniriĭ teribileĭ zile, în care era să se verse atâta ... şampanie. Martiriĭ erau gata să se repează la încercarea finală. Intr'o secţie de conspiraţie, — căci conspiraţia se făcea pe secţiĭ de câte 18 membri, — prezidentul ca să pună la probă hotărîrea membrilor, le ţine următoarea cuvântare:

« Fraţilor! A venit în sfârşit momentul hotărîtor! La noapte dăm lovitura! Trebue să fim gata. Niciŏ şovăire! niciŏ şoaptă! E vorba ca fiecare să ştie a fi la înălţimea situaţieĭ: să dea patrieĭ partea de sacrificiĭ extreme, pe care ea are dreptul să ne o ceară!... ».

N'apucă să sfîrşească prezidentul, şi un Nea Ghiţă scoate din buzunar un pungociŭ plin de sfanţi şi'l trânteşte pe masă cu hotărîre:

« Poftiţi! pe mine cu cât m'o ajunge partea, răspunz! ».

Entuziast şi hotărît nenea Ghiţă!

(*Ibid.*, 29 Ianuar 1893).

IN DOSUL CULISELOR

Sgomotul şi lumina electrică şi zîmbetele de circumstanţă s'aŭ stins în sfîrşit.

Intr'un cabinet din fundul palatuluĭ, staŭ în familie, departe de haita oficială, cele treĭ feţe umane asupra cărora s'aŭ aţintit zilele acestea toate privirile, toate baseţele, toate ocările şi toate aplauzele.

Sunt toţĭ treĭ la un loc împrejurul uneĭ mesuţe cu ceaiŭ — Regele, prinţul moştenitor şi prinţesa Maria.

Prinţesa e o persoană gravă cu toată tinereţea eĭ. Tînărul eĭ soţ, însurăţelul, ar fi poate vesel, dacă veselia luĭ n'ar fi temperată pe de o parte de seriositatea unchiuluĭ, care, sdrobit de atâta osteneală, de atâta sgomot şi atâtea linguşirĭ, şade, cu fruntea încreţită, pe un jeţ, pe de altă parte de privirea severă şi demnă a tineriĭ sale soţiĭ.

Nimeni nu zice o vorbă.

Nu s'aude de cît samovarul de argint clocotind într'un colţ. Prinţesa serveşte ciaiul.

In fine tăcerea se rupe:

« Maiestate, zice tînăra, am uĭtat să vă întreb: cine este domnul acela cu barbă rară şi căruntă, figura aceea de dihor viclean, care se tot vîră în sufletul nostru cu un surîs ce seamănă a mîrîitură? Ce figură antipatică?

— Acela e domnul.. St... vrea să zică prinţul.

— St! întrerupe Regele. Acela, fata mea, e un mare moftangiŭ... E un om care m'a înjurat într'un mod neomenos, m'a calomniat, a conspirat contra mea, a vrut să pue să mă asasineze, — zicea că o face din patriotism! — şi de care astăzĭ, îl vezĭ, nu maĭ mĕ pot scăpa: sufletul mi-l scoate cu linguşirile lui; unde mĕ 'nvêrtesc, de el trebue să daŭ; e peste putinţă să scap de graţiozităţile luĭ năbuşitoare. Ies pe stradă, îl întâlnesc; staŭ închis în palat, vine să mă asigure de devotamentul luĭ; îl primesc, îmĭ sărută mânile; îl daŭ afară, mi le mînjeşte cu balele luĭ — toate astea iar din patriotism!

— A! dar atuncĭ e un...

— Un om primejdios!

— Dar militarul cela care pare că te iubeşte atât de mult?

— Domnul Ca.., vrea să zică prinţul.

— Ca.. şi celălalt, întrerupse Regele... Acela în adevĕr că e culmea moftangiuluĭ. Acela a vrut să'mĭ joace o festă minunată. Acela a fost câteva ceasurĭ prezident de Republică în Regatul meŭ. Şi acela a vrut să mĕ expedieze, — se 'nvĕţase cu nărav de mult — dar cu mine ĭ-a mers maĭ greŭ.

— Şi te încrezĭ în aşa oamenĭ?

— Mĕ încrez, pentru că'ĭ cunosc: moftangiĭ! Incet-încet am să'ţĭ povestesc eŭ multe de astea, fata mea; acum însă e tîrziŭ; mâine avem alte dandanale; să ne odihnim de o cam dată ».

Ciaiul s'a sfîrşit.

Augustele persoane merg să se odihnească.

Tînera prinţesă, intrând în odaia sa de culcare, încuie cu multă atenţie uşa, se uită pe subt paturĭ, pe după paravane şi nu se aşează să se odihnească decît după ce e perfect convinsă că nu'ĭ nimenĭ ascuns în odae.

Noaptea are un vis oribil: visează pe Jack Spintecătorul.

(*Ibid.*).

SUCCESUL « MOFTULUI ROMÂN »

Intr'o ţară tînĕră ca a noastră, intrată de curînd în sistema constituţională şi în concertul marilor puterĭ, gazeta este pâinea cotidiană a opinieĭ publice. Gazetarul prin urmare este brutarul inteligenţiĭ.

Nobila misiune el nu şĭ-a luat-o din interes, pentru că n'ar fi putut face ceva maĭ de seamă; nu pentru un mizerabil câştig el şĭ-a luat spinoasa carieră a luminăriĭ concetăţenilor sĕĭ; nu din sentimente egoistice el luptă pentru ridicarea poporuluĭ român, pentru revendicarea suveranităţiĭ acestuia uzurpate; nu pentru vreun interes personal, ca adversariĭ sĕĭ, s'a făcut el aprigul apărător, sentinela neadormită a principielor înscrise solemn în pactul

nostru fundamental, şi în sfîrşit şi maĭ presus de toate nu în necunoştinţă de cauză el se pronunţă sus şi tare asupra atâtor şi tuturor chestiilor de ordine politică, economică, finanţiară, ştiinţifică, literară, artistică şcl. şcl.

Nu! Un dor nesecat pentru binele naţiuniĭ rrromâne, patrieĭ rrromâne, popporuluĭ rrrromân l-a împins pe arena publicităţiĭ... Afară de asta el ştie de toate fără să fi 'nvăţat nimic şi are ferma convingere că pentru Rrromânia câtă vreme va fi rĕŭ nu va fi bine!

Cu aşa brutarĭ conştiincioşĭ, de sigur că opinia publică trebue să fie destul de bine hrănită.

Şi ĭată dar ceea ce explică într'un mod neîndoios succesul « Moftuluí Român «. Dela apariţia luĭ, acest organ, care tinde a fi formula exactă a opinieĭ publice române, a întâmpinat, afară de mici excepţiĭ, o unanimă aprobare. De ce? Pentru că această modestă foiţă, având în vedere numĕrul îndestulător de brutăriĭ pentru hrana zilnică a inteligenţiĭ române, a crezut de cuviinţă dintru început să s'apuce de franzelărie subţire, de unde (cum onor. public trebue să se fi convins deja) îşĭ dă osteneala să scoaţă cât se poate mai bune gogoşĭ!

(*Ibid.*, 7 Februar 1893).

O LĂMURIRE

Nu maĭ este necesar, credem, să lămurim publiculuĭ că foaia noastră nu aparţine nicĭ unuĭ partid politic. Fiecare cititor inteligent — şi toţĭ cititoriĭ romînĭ sunt inteligenţĭ — a trebuit să vază că nu înclinăm nicĭ la dreapta nicĭ la stînga; că considerăm principiele politice cele cu curs actual cel puţin, ca nişte hapurĭ omeopatice pe carĭ oameniĭ de spirit le daŭ găgăuţilor să le înghiţă. Aceste hapurĭ adesea sunt poleite, maĭ adesea nu, în genere aşa de groase şi informe, încât trebue să aibă cineva un gîtlej armat cu multă bună credinţă şi un aparat digestiv de o simplicitate cu totul primitivă, ca să poată înghiţi şi mistui aceste producte ale laboratoriilor noastre politice.

Greşeşte dar cine bănueşte cătuşĭ de puţin că « Moftul » ar avea înclinare pentru vreun partid politic, fie acela la guvern sau în opoziţie; pentru cuvîntul că voind să glumim şi nimic maĭ mult — se înţelege dacă putem avea noroc să găsim nota glumeaţă — nu ne putem mărgini a privi numa 'ntr'o parte. Am fi necinstiţĭ faţă cu publicul dacă nu ne-am ţine de această linie de purtare. Dacă glumim maĭ des pe socoteala unora, atât maĭ rău pentru dânşiĭ cari daŭ maĭ mult prilej de glumit!

Şi să fim un moment serioşi, măcar ca « Moft ». In ţara noastră, opoziţia este expusă maĭ des a fi comică de cât guvernul.

Aceştĭ conservatorĭ, o sută de anĭ să stea la putere n'aŭ să reuşească un moment măcar să fie aşa de ridicolĭ ca la 14 Martie 1888,

când aŭ făcut manifestaţia de stradă de la Orfeŭ, când inundaŭ piaţa teatruluĭ cu lacrămĭ pentru libertăţile publice asasinate, şi când aŭ pretins că s'aŭ vĕrsat şirroaie de sânge, pentru că o căruţă a călcat în învălmăşeală pe un jidan ştergător de pete, care vrea speriat să treacă drumul ca să scape de *rivilitie*.

Şi doĭsprezece anĭ cât aŭ stat liberaliĭ la putere, un moment n'aŭ putut fi aşa de comicĭ cît au fost când aŭ cernit de sus până jos clubul liberal pentru moartea luĭ Meschiu.

Dar Meschiu, ca Meschiu! dar chipiu?... chipiul dus la palat...

Dar iacătă că ne-a apucat condeiul pe dinainte şi am alunecat să scriem serios! Mai la urmă, ce ne pasă nouă de mofturile politice. Nu ne privesc. Imparţă-şĭ dd. Sturdza, Lahovari, Catargiu şi Carp părul cu furca!

(*Ibid.*, Nr. 9, fără data zilei).

« MOFTUL » ÎN FAŢA OPINIEĬ PUBLICE

Fără glumă, sunt oamenĭ carĭ daŭ prea multă atenţie şi importanţă « Moftului »: nu ne aşteptam la atâta onoare. Critice aspre se îndreptează asupră-ne: ba că nu suntem serioşĭ; ba nesăraţi; ba ne batem joc de naţiune, de patrie, de idealurile măreţe, etc., că ne batem joc până şi de morţĭ; că suntem o primejdie publică, o nenorocire pentru generaţiile tinere, un virus social, o gazetă pornografică, ce ar merita să fie suprimată pe cale poliţienească şi pe care cineva nu o poate lua decât cu cleştele.

Maĭ întâĭ s'o luăm, metodic, de la coadă. Pe noĭ ne importă numaĭ să ne citească publicul; apoĭ ne-o lua cu mănuşa, cu cleştele orĭ cu mâna goală, de asta puţin ne pasă, şi nicĭ nu poate fi altfel, de vreme ce ne cunoaştem lumea şi ştim că, dacă e vorba de aşa ceva, partidele politice aŭ obiceiul să nu atingă organele de părerĭ deosebite altfel decât cu cleştele: aşa iaŭ liberaliĭ *Timpul*, aşa conservatoriĭ *Voinţa* şcl, căci, într'o ţară constituţională ca a noastră, ce poate inspira un adversar « infam » alt decât desgust?

N'am rîs de morţĭ, feritu-ne-a Dumnezeu! am glumit numaĭ despre mofturile debitate la ocaziĭ funebre de către ceĭ viĭ. Nu putem fi un ziar grav, fiind-că ne-am propus dintru început să ne ferim de asta, şi ne-am propus-o pentru că, după o matură socoteală, am vĕzut că presa română are destule organe grave.

Nu ne batem joc de România şi de Românism, vorbe care se pronunţă şi se scriŭ cu un singur *r*, ci de *Rrromânism* şi de *Rrromânia* cu treĭ *rrr*; nu de popor, vaĭ de capul luĭ! rîd destul atâţia de el! ci de *poppor*, ba câteodată şi *bobbor*, când e *rromânul* « supărat » şi răguşit de supărare.

Ce'ĭ drept, în politică par'că găsim pînă acuma chinorosul preferabil cotonogeliĭ — nu ca chestie de coloare politică, fiindcă noĭ,

ca nişte moftangiĭ sincerĭ, mărturisim că nu facem parte din nicĭun *marre partid historric!* — dar pentru cuvîntul că chinorosul cu spălătura tot se ia, dar bătaia, după cum spune înţeleptul proverb, nu se maĭ întoarce.

Spunem pornografiĭ?... Sfidăm pe cineva să ne arate un şir pornografic în « Moftul ». A! daca ar veni să ne interpreteze un Machiavel saŭ un Talleyrand, care se lăuda că din treĭ rânduri ale unuĭ scriitor îl poate face să merite spânzurătoarea, se 'nţelege că ne-ar băga la ocnă — neavând la noĭ pedeapsa capitală.

Dar la ocnă ne-aŭ şi trimis aceia carĭ ne imputaŭ că n'avem destulă sare. Despre sare, ce să zicem? are omul câtă poate avea; dar şi la aceasta avem o apărare: cel ce se ştie a nu avea nicĭo lipsă în această privinţă, acela să ne arunce întâiŭ piatra. Şi ce'ĭ drept numaĭ unul s'a găsit până acuma aşa de nevinovat, *Constituţionalul.*

Că umblăm după cîştig şi am ales scandalul ca mijloc, asta ce e drept e cam aşa; dar « scandalul » este pare-ni-se un cuvînt prea aspru, « moftul » credem că e de ajuns.

In fine la ameninţările cu suprimarea maĭ mult saŭ maĭ puţin apropiată a « Moftuluĭ », strigăm sus şi tare că Pactul fundamental pe care şi l-a dat Naţiunea în suveranitatea eĭ, şi toate *ins'tuţiunile* noastre liberale se opun categoric la aşa ceva. Maĭ la urmă, care guvern ar fi nebun să calce *Cons'tuţiunea*, să facă scandal pentru un « Moft ». Unde maĭ puĭ apoĭ că noĭ totdeauna vom fi de principiul că cu guvernul s'o lăsăm mai domol decât cu opoziţia.

Ce, am fi copiĭ? de-abia ne-am înjghebat o redacţie cu două mese şi treĭ scaune; să ne pomenim cu *bobborrul « supărat »* că vine şi ne strică mobilele şi poate şi cu ce şedem pe ele? Doamne fereşte!... s'a maĭ întâmplat.

Ş'acum, dragă cititorule, după aceste deslușirĭ, urmează, te rugăm, a ne citi mofturile; fii indulgent cu slăbiciunile şi prostiile noastre; ia-ne în nume de bine glumele, şi nu uita că şi un « Moft » ca acesta reclamă oarecare necaz şi bătae de cap:

En faveur du badinage,
Faites grâce à la raison.

(*Ibid.*, Nr. 12, fără data zilei).

HIGH-LIFE

O ţară eminamente agricolă trebue să aibă un *high-life.*
Ce este? ce numim *high-life*?
Este crema unei societăţĭ.
Ca naştere? — nu.
Ca talent? — nu.
Ca onestitate? — nu.

Ca bravură? — nu.
Atuncĭ ... ca ce?
Ştiŭ eŭ?
Poţĭ fi feciorul celuĭ din urmă rîtan; poţĭ merita să fiĭ hrănit cu paie; poţĭ fi sărac lipit şi incapabil a munci de două parale; poţĭ fi o spurcăciune bună de aruncat în canal; un laş de cea maĭ deplorabilă speţă — asta nu te 'mpiedică de a face parte din *high-life*.
Veĭ merge alăturĭ cu un descendent direct al cutăruĭ cruciat; veĭ concurà pe toţĭ oameniĭ distinşĭ la favorurĭ şi onorurĭ; veĭ cheltui şi veĭ trăi ca un mare rentier; veĭ putea arunca despreţul tĕu oamenilor de treabă şi sfida pe orĭce brav.
Şi toate cu un succes desăvîrşit.
Cum asta? vor întreba nedomiriţiĭ.
Iaca bine. Mergeţĭ pe stradă, la şosea, la spectacole, în magazine, în balurĭ, la Bucureştĭ, la Constanţa, la Sinaia, mergeţĭ, vedeţĭ şi spuneţĭ şi dv. cum.
Iată ce bănuim noĭ.
Orĭ-ce popor clasic, — şi suntem doară un popor clasic — fie cât de creştin, are nevoe de un Olimp, şi fie ce Olimp trebue să'şĭ aĭbă mica luĭ cronică scandaloasă.
Să ne amintim cu respect de Jupiter, de Venus, de Mercur şi maĭ cu seamă de tînĕrul Ganimed, şi să ne felicităm că avem şi noĭ Olimpul nostru.
Voiţĭ un Jupiter? Iată-l: un om este bunicul copileĭ sale proprie şi prin urmare tatăl nepoţeliĭ sale.
Voiţĭ o Venus?.... Dar atuncĭ, o să ne cereţĭ şi un Mars, una fără altul nu merge... Căutaţi'ĭ şi poate'ĭ veţĭ găsi.
Un Mercur?...
Un Ganimed?...
Dar sunt destuĭ.
Ce-ĭ lipseşte acestuĭ Olimp? O mitologie metodică.
O vom da.
« Moftul » îşĭ ia rolul lui Esiod. In curînd dar: « Teogonia Naţională saŭ Moftologia Olimpuluĭ Român ».

(*Ibid.*, Nr. 14, fără data zilei).

REVISTĂ POLITICĂ

Adevĕrat că măcelariĭ, căruţaşiĭ, negustorimea şi sărăcimea din mahalale, ameţiţĭ câteva zile de groaza unor impozite noue, se potoliseră ca prin minune la citirea prozei primaruluĭ lor;
adevĕrat iarăşĭ că « criminala opoziţie, care a vĕrsat atâtea valurĭ de sânge la 14 Martie 88, lucru destul de dovedit astăzĭ, de oarece victima odiosuluĭ atentat dela Orfeŭ (adică jidanul care a fost călcat de o căruţă) trăieşte încă şi poate spune — adevĕrat

că această opoziție, un moment ridicată 'n picioare, a desarmat pentru cuvinte de înaltă prudență politică;

adevĕrat că o relativă liniștire a spiritului public s'a constatat cu bucurie de toată lumea în zilele din urmă;

totușĭ primejdia desordiniĭ și anarchieĭ, nu înceta: o teribilă amenințare atîrna mereŭ asupra situațieĭ generale, o amenințare cu atât maĭ teribilă, cu cât în starea în care se află astăzĭ Europa, nu putem ști dintr'un moment în altul la ce trebue să ne așteptăm.

Guvernul decĭ era dator să recurgă la mĕsura extremă; aceasta era cu atât maĭ mult o datorie pentru el, cu cât avea dreptul să o facă, și când cineva are dreptul să'șĭ facă datoria, atuncĭ și-o poate face cu mâna pe conștiință și poate să zică: Mi-am făcut datoria — eram în dreptul meŭ!

Trebuĭa în fine asigurată ordinea și întărită ideia conservatoare. In fața înalteĭ rațiunĭ de stat, guvernul, după îndelungate desbaterĭ, a știut să sacrifice pe aceia carĭ eraŭ o primejdie pentru națiune, pentru societate, pentru tron!

Tineriĭ Hussar și un alt Ștrul, ambiĭ israelițĭ impiegațĭ la ziarul « Adevărul » aŭ fost în fine expulsațĭ.

Felicităm guvernul pentru atitudinea luĭ energică și hotărîtă!

Căcĭ, orĭce s'ar zice, toțĭ pedestriĭ, toțĭ călărețiĭ, tunariĭ și jandarmiĭ eraŭ inutilĭ, activitatea lor ar fi fost nulă câtă vreme un Hussar străin ar fi fost pe teritoriul țăriĭ noastre și încă neîmpărtășind vederile guvernuluĭ!

Felicităm guvernul pentru atitudinea sa energică. O primejdie națională, un inamic al regatuluĭ și al națiuniĭ trebue suprimat cu bravură!

(*Ibid.*, 15 April 1893).

POLITICA

Afară de parada oficială și de abținerea luĭ Spanachidi (a se vedea maĭ jos) de a lua parte la această paradă, o altă împrejurare tot așa de importantă va caracteriza ziua de zece Maiŭ — întrunirea Liberalilor la Dacia.

Este un eveniment politic de o mare însemnătate, și care trebue să dea de gândit Reacțiuniĭ!

Cum?

Cînd națiunea întreagă se întrunește ca să protesteze contra infamiilor, trădărilor și asasinatelor Reacțiuniĭ, aceasta să aibă curajul să facă paradă pe stradă?

Ar fi imprudent.

Lucrul s'a discutat în consiliul de miniștri, și, deși d. P. P. Carp, cu obicinuitu'ĭ ton de zeflemea, a susținut că ceĭ ce aŭ pus de gînd să se 'ntrunească la Dacia sunt niște gogomanĭ, d. Lascar Ca-

targiu, cu obicĭnuitul sĕŭ bun simţ, a susţinut că «Bre, omule, dacă ne-or face vre-un tărăboiŭ ca la 5 Aprilie? Dacă or da iar cu bolovanĭ şi te-or măsgăli şi pe mata cu ouĕ clocite pe aiasta care o porţĭ la ochiŭ?!».

Este teamă, în adevĕr, că Liberaliĭ, sătuĭ de atâta aşteptare, or să voiască a dovedi M. Sale că sunt gata să se sacrifice pentru binele ţăriĭ şi să primească frînele guvernuluĭ.

Astfel guvernul reacţionar a alergat la fel de fel de mijloace, care de care maĭ reacţionare, pentru a opri Naţiunea să încapă în Dacia! Să nu maĭ vorbim de ameninţărĭ — ele sunt arma cunoscută a Reacţiuniĭ. Să spunem un singur fapt care va arăta în toată goliciunea lor manoperele infame ale acestuĭ guvern, ce nu vrea nicĭ decum să cedeze puterea, deşi voinţa naţională este în contră-ĭ.

Iată. Un pacinic cetăţean, al căruĭ nume suntem rugaţĭ a-l trece sub tăcere, ca să nu-l expunem la persecuţiile sbirilor poliţieneştĭ, a fost chemat în ziua de zece maiŭ la cumetrie, de cine? de un subcomisar, şi aceasta cu vădita intenţie de a-l încurca la bĕutură şi a-l face să lipsească de la întrunire.

In zadar însă reacţionariĭ întrebuinţează manoperile lor scârboase: lunĭ, Străinul va fi pe bulevard, Naţiunea... va fi în Dacia!

(*Ibid.*, 9 Mai 1893).

DACĂ AŞ FI REGE

Dacă aş fi Eŭ rege, aş avea de sigur şi eŭ ziua Mea oficială...

A! cum aş şti Eŭ să'Mĭ serbez ziua Mea oficială!

Programa?

Aş chema pe prezidentul Consiliuluĭ de miniştri şi ĭ-aş zice:

Iubitul Meŭ prezident al Consiliuluĭ, ştiŭ că poĭmâine se 'mplinesc atâţia anĭ dela proclamarea Mea ca Rege al acesteĭ ţĕrĭ; bine-voeşte dar a lua notă de dorinţa Mea în privinţa serbăriĭ oficiale, care sunt sigur că vĕ pregătiţĭ să Mĭ-o faceţĭ.

Maĭ întâiŭ doresc ca la ziua Mea, care e o dată pe an, să petrec şi Eŭ; te rog dar să ştiĭ că poimâine voiŭ avea neplăcerea să fiŭ indispus şi prin urmare să nu pot, cu mare părere de răŭ, primi pe nimenĭ — adică nici pe dumneata.

D-ta ştiĭ că tot anul sunt dator să ascult toate discursurile dv., să înghit şi să mistuesc toate linguşirile şi înjosirile unor oamenĭ, carĭ odinioară m'aŭ înjurat, m'aŭ calomniat şi aŭ conspirat contra vieţiĭ mele, şi carĭ odată — vaĭ! astea sunt păcatele regimuluĭ constituţional! — or să Mĕ 'njure, or să Mĕ calomnieze şi or să conspire contra vieţiĭ Mele!

Am dreptul, crez, să fiŭ scutit odată pe an, la ziua Mea, de aceste platitudinĭ, pe care maĭ la urmă, la dreptul vorbind, nu le cred nici ceĭ ce Mi le spun şi nu le cred nicĭ Eŭ.

Nu gîndi, iubitul Meŭ prezident al consiliuluĭ, că acelaş *limbaj* nu l-aş ţine şi domnuluĭ X... dacă el ar fi în locul d-tale, iar d-ta aĭ fi în opoziţie, căcĭ în el caşi în d-ta am deplină încredere că, atuncĭ când Mĕ consiliaţĭ, ţineţĭ foarte mult la Mine, şi dacă uneorĭ se 'ntîmplă să'mĭ puneţĭ gîndul cel rĕŭ, asta e numaĭ din dragoste către Mine şi Dinastia Mea, fiind că aţĭ vrea să nu Mĕ consilieze altul decât dv.

Am dreptul dar, iubitul Meŭ prezident al consiliuluĭ, să te rog a transmite din parte'mĭ guvernuluĭ Meŭ sentimentele de stimă pe care ţi le-am arătat şi să te rog a Mĕ face scutit la zioa Mea de heretiselele stereotipe, pe care le-am auzit de atîtea orĭ şi le ştiŭ pe din afară.

Fiindcă, precum ţĭ-am spus, iubitul Meŭ prezident al consiliuluĭ, am să fiu indispus poimâne şi nu o să pot primi pe nimeni în audienţă, prin urmare, nicĭ pe dumneata, caută de împiedică pe adversariĭ dumitale politicĭ să'mĭ arunce cu pietre în geamurĭ la ziua Mea, orĭ să'Mĭ aducă vr'un chipiŭ de comisar sau vreo moţiune a naţiuniĭ!

Contez pe devotamentul d-tale cîtă vreme îţĭ pot zice: la revedere, iubitul Meŭ prezident al consiliuluĭ.

*
* *

Şi astfel, la zioa Mea, aş sta acasă să joc şah cu nepotu-meŭ şi cu nepoată-mea — presupunând că aş avea un nepot şi o nepoată — şi am zice cu toţiĭ:

— Uf! am scăpat măcar o zi de mofturĭ şi de moftangiĭ.

(*Ibid.*).

POLITICA

D. P. S. Aurelian a fost însărcinat să ducă la palat şi să prezente Regeluĭ moţiunea votată de naţiune contra reacţiuniĭ, care, contra prescripţiuniĭ constituţiuniĭ, închide opoziţiuniĭ căile de luptă legală.

Se ştie soarta pe care o va avea demersul d-luĭ P. S. Aurelian: prefectul palatului s'a îngrijit deja să aibă tipărite în maĭ multe exemplare scrisoarea prin care rĕspunde la cererĭ de asemenea natură. D. P. S. Aurelian va căpăta şi d-sa un exemplar.

Este o nenorocită nepotrivire între regulamentul palatuluĭ şi Constituţiune, care nepotrivire sperăm că se va aplana o dată, punĕndu-se cele două texturĭ în acord.

In adevĕr, pe când Constituţiunea dă dreptul Naţiuniĭ să voteze moţiunĭ, regulamentul palatuluĭ dă dreptul Regeluĭ să nu primească în audienţă de cât pe cine se prezintă într'un mod convenabil. Iată două texturĭ carĭ se bat cap în cap. Căcĭ, din momentul ce naţiunea este suverană, ea trebue să aibă dreptul de a se prezinta oricum.

Maĭ întâiŭ ce este, în drept constituţional, palatul? Palatul este casa naţiuniĭ, şi prin urmare naţiunea, ca singură şi suverană proprietară, poate intra când şi cum îi place în casa eĭ proprie. Dar dacă palatul este în totalitatea luĭ proprietatea naţiuniĭ, care este o colectivitate de naţionalĭ, fiecare naţional va avea şi el o particică de proprietate în casa naţiuniĭ, şi prin urmare va avea drept, când va voi să'şĭ spună păsurile sale şi ale naţiuniĭ contra reacţiuniĭ, să suie treptele palatuluĭ şi, fără să bată la uşă, să intre la rege, a căruĭ suveranitate emană de la naţiune, şi să'ĭ vorbească.

Sperăm că această clară expunere de doctrină constituţională nu va găsi un singur contradictor serios, şi de aceea suntem sigurĭ că îndată ce va veni opoziţia la putere se va modifica regulamentul palatuluĭ în sens paralel cu litera Constituţiuniĭ. Se va înscrie probabil în acest regulament principiul că orĭ ce cetăţean are dreptul, când vrea, să vorbească cu regele despre politică, să'ĭ arate voinţa naţională şi să'l convingă că trebue să se lase de reacţiune şi să reintre în naţiune.

De amintirĭ d. N. Fleva a spus-o în întrunirea de Lunĭ, la Dacia. «Cuţitul azĭ a ajuns la os şi Regele este despărţit de naţiune (apl.). Azĭ rĕzboiul este declarat între naţiune şi o mână de uzurpatorĭ, carĭ fac din Rege o pavăză (apl.). Şi atuncĭ când uşa palatuluĭ ni se închide, avem dreptul *să stricăm uşa* (apl.), *să intrăm în casa noastră* (apl.). *Toţi autoriĭ modernĭ* ne arată că atuncĭ când tirania şi despotismul ne sugrumă, dreptul sacru al poporuluĭ este de a se ridica şi apăra ordinea (apl. prelungite)».

(*Ibid.*, 13 Mai 1893).

CĂTRE CITITORI

O eclipsă, din norocire trecătoare ca toate eclipsele, s'a produs pe arena publicităţiĭ române. O eclipsă pe o arenă, iată un lucru care inspiră gîndurĭ foarte pesimiste abonaţilor şi maĭ cu seamă acelora carĭ nu şĭ-aŭ plătit abonamentul, şi D-zeŭ, el care regulează mersul planetelor lăsînd în părăsire pe al ziarelor, ştie cîţĭ abonaţĭ de aceştia avem. Cauza acesteĭ eclipse — cea d'intîĭ şi cea din urmă, sperăm — a fost necesitatea faceriĭ uneĭ catagrafiĭ şi a bilanţuluĭ pe cele patru lunĭ de activitate a acesteĭ foĭ. Catagrafia a ieşit bine, ce e drept: a ieşit exact la socoteală că aŭ rămas tocmaĭ atâtea foĭ cîte nu s'aŭ vîndut şi că mobila şi iedecurile sunt în fiinţă. Din nenorocire, nu putem zice acelaş lucru şi despre bilanţ... Dar ce să maĭ facem multe încunjure? să venim la fapt.

După toate socotelile, pe care le punem cu plăcere la dispoziţia celuĭ maĭ indiscret inspector financiar, «Moftul Român» nu maĭ poate merge 'nainte fără să'şĭ ridice preţul.

Ast-fel, de azĭ înainte, această foaie se va vinde cu **20 bani** numĕrul atât în districte cît şi în capitală.

Cum! vor striga uniĭ: ridicaţĭ preţul uneĭ gazete bi-hebdomadare aşa de populară, care este spanacul cotidian al spirituluĭ opiniuniĭ publice? Dar a supra-impune spanacul, asta va să zică a lovi populaţia săracă cu un impozit indirect asupra unuĭ articol de primă şi strictă necesitate? Este o infamie, un abuz monstruos, incalificabil. Şi cu ce drept o faceţĭ? Unde este temeiul logic al acesteĭ mĕsurĭ, care poate să exaspereze o populaţie întreagă şi s'o împingă la excese, ale căror resultate funeste nimenĭ nu le poate calcula şi carĭ, etc. etc. etc.?

Mĕ rog, s'o luăm cu binişorul, vom zice celor ce vor striga ast-fel; să ne tălmăcim.

Suntem în drept s'o facem. Temeiul logic al acesteĭ mĕsurĭ — şi nu putem îndestul povĕţui pacînica populaţie a capitaleĭ, a se feri de excese — este, nu ezităm a o spune: legea Maximuluĭ.

Cum! cînd guvernul reacţionar ridică impozitele şi prin urmare preţul castraveţilor, lumînărilor, cartofilor, zahăruluĭ şi altor legume, spanacul nostru să se vînză pe acelaş preţ ca maĭ nainte? Nu, bilanţul nostru stă de faţă ca să răspunză: nu, nu se poate.

Ni s'a dat în săptămîna cît n'am apărut atîtea dovezĭ de simpatie — ce'ĭ drept maĭ multe de cît în patru lunĭ de apariţie! — atîtea regrete am auzit exprimîndu-ni-se (maĭ ales din partea creditorilor) pentru o închipuită dispariţie definitivă a «Moftuluĭ» — în cît avem încredere că cititoriĭ noştri nu se vor indispune prea mult de sporirea preţuluĭ foiĭ noastre.

Ast-fel dar, începênd de astă-zĭ, «Moftul» va fi pus în vînzare regulat de douĕ orĭ pe săptămînă (atît în capitală cît şi în districte) Mĭercurea şi Sîmbăta dimineaţa, cu **20 bani numărul.**

(*Ibid.*, 30 Mai 1893).

PRESA ROMÂNĂ

La Paris, după cum ne spun foile franceze, s'a inaugurat zilele acestea statua doctoruluĭ Renaudot. Cititoriĭ «Moftuluĭ», maĭ ales ceĭ cu oarecari metehne, or să ne întrebe de sigur: unde şade doctorul Renaudot şi la ce ceas dă consultaţiunĭ? La aşa bolnavă întrebare, putem rĕspunde: de vreme ce i se ridică o statuă, desigur că doctorul Renaudot a murit. Dar la acest rĕspuns al nostru, cititoriĭ pot replica: dar de unde scoateţĭ dv. ceĭ dela «Moftul» că numaĭ la morţĭ se ridică statue? prinţul Dim. Ghica şi D. Exarcu trăiesc, sunt sănătoşĭ, slava Domnuluĭ! şi au statue. Ca să scăpăm de discuţie, trebue decĭ numaĭ decât să spunem că doctorul Renaudot a murit de mult, încă dela 1653, şi acum i s'a ridicat o statuă

pentru că el a scos, pe când trăia, se 'nțelege, primul ziar francez la 1631, intitulat *la Gazette*.

In fața uneĭ marĭ afluențe, d. Dupuy — cine o fi acela, nu știm — a ținut cu această ocazie, adică la inaugurarea statueĭ, ĭar nu la apariția *Gazeteĭ* — un discurs în care a arătat gratitudinea și admirația sa pentru filantropul — deși doctor — și creatorul preseĭ, *organul cel mai neapărat trebuincios al vieții publice* într'o țară liberă. Presa franceză, printr'un delegat al sĕŭ, a depus o coroană.

Din parte-ne, regretăm din suflet că la această solemnitate presa română n'a fost invitată: e o scăpare din vedere a guvernuluĭ francez, pe care desigur el o regretă deja. Totușĭ, presa română, cu toată neglijența regretabilă a fraților noștri de la Sena, va trimite, pe cât aflăm, un delegat al sĕŭ să facă memorieĭ luĭ Renaudot omajele sale și o ofrandă simbolică. Pentru ca acest demers să fie agreat și de guvernul republiceĭ franceze, delegatul preseĭ române va fi ales dintre republiciștiĭ noștri republicanĭ.

Se înțelege dar ușor că toțĭ sorțiĭ pentru această frumoasă misiune îi are tînĕrul și simpaticul nostru Spanachidi, autorul chestieĭ republicane și recenta victimă a monarchieĭ. D-sa va depune la picioarele statueĭ lui Renaudot o superbă coroană verde de spanac.

(*Ibid.*).

SPANACUL ȘI BOMBA

— Incă o lovitură dată preseĭ —

Cînd zicem: încă o lovitură dată preseĭ, ne exprimăm inexact; ar trebui să zicem: încă maĭ multe loviturĭ...

A! dar sunt prea multe în adevĕr... Pînă cînd?

Gazetele guvernamentale, cu o nedisimulată satisfacție ne-aŭ adus alaltăerĭ știrea că valorosul republican, — democratul hotărît, asupra căruia se îndreptează atîtea persecuțiuni, procese și condamnărĭ infame, după ce a fost bătut de un mizerabil sbir pe care'l lovise cu bastonul într'un moment de legitimă indignare, — a fost din noŭ bătut.

De astădată guvernul a recurs la una din acele manopere rușinoase caracteristice tutulor guvernelor tiranice și machiavelice. Nu a pus un agent al forțiĭ publice să atace pe valorosul republicist: se temea de opinia publică, nu avea curajul infamieĭ sale. De astădată, guvernul a pus pe un confrate al tînĕrului republicist, anume d. Bomba, să execute opera demnă de timpurile cînd presa era persecutată de sbiriĭ venețienĭ în secolul al 11-lea.

Atuncĭ cel puțin se explica lucrul; în secolul al 11-lea, Venezia era guvernată de o oligarhice care nu putea admite libertatea opiniilor; pe canalurile strimte ale orașuluĭ Dogilor, în lagunele atît de mocirloase cîntate de poețĭ, nu era chip să prinză rădăcinĭ și să crească frumoasa foaie a spanacului, el nefiind o plantă acuatică.

Pentru aceea a şi rămas în limbajul popular metafora *spanac de Venezia*, cînd vreĭ să vorbeştĭ despre ceva ce lipseşte cu desăvîrşire.

Dar să lăsăm Venezia şi secolele acelea de ruşine şi de tiranie, şi să ne întoarcem la Bucureştĭ, în capitala regatului Romîn, care se bucură de o constituţie atît de liberală, ne garantează aşa de larg cultura liberă a nobileĭ legume favorite.

Ce vrea guvernul? Guvernul vrea să distrugă libertatea preseĭ şi neavînd curajul s'o facă pe faţă, o face pieziş, neputând lovi spanacul loveşte în Spanachidi.

Cum s'a întîmplat cea din urmă lovitură? Iată:

D. Spanachidi era la masă într'un restaurant cu d. Bomba.

Se deschide o discuţie despre republică şi monarchie. Primul, republicist şi republican recunoscut, ĭa apărarea domnieĭ pământene contra monarchieĭ străine. Principiile d-sale sunt destul de cunoscute ca să nu maĭ avem nevoe a le da cu de-amănuntul aicĭ.

E destul să spunem că d. Bomba apără monarchia străină ca monarchist ce este; d. Spanachidi nu se lasă; discuţia se 'nfierbîntă, şi d. Spanachidi aruncă cu dignitate, dela înălţimea principiilor sale, tot dispreţul ce'l merită «un adversar malonest! vîndut tiranilor!»

«Am spus-o bine că sunteţĭ maloneştĭ în articolele mele asupra regeluĭ Bomba.

— Nu'ţĭ permit, domnule, a te atinge de numele meŭ de familie... Eŭ ţĭ-am zis totdeauna Edgard, nu am pomenit de Spanachidi!

— Am spus-o: orĭ-cine apără monarchia este un malonest, ĭar regele Bomba...

Iar?»

Bomba atunci eclatează şi pif! paf! puf! atinge în diverse puncte persoana inviolabilă a aceluia ce ţine o pană în mână cu atâta dignitate, desinteresare şi abnegaţiune.

Este trist, dar adevĕrat, căcĭ, daca n'ar fi adevĕrat, gazeta lui Spanachidi înregistra de mult această nouă infamie a lui Bomba.

(*Ibid.*, 6 Iunie 1893).

UN MARE SCULPTOR ROMÂN

Care român, din clasele culte cel puţin, n'a cunoscut figura simpatică şi'n adevĕr remarcabilă a luĭ Dumitru Brătianu? Totdeauna foarte corect, foarte inimos, deşi cam exagerat, cam prea vizionar şi afectând atât în scris cât şi'n vorbă un stil cam prea apocaliptic, ca să nu zicem bombast — Dumitru Brătianu a fost un patriot mare, un revoluţionar îndrăsneţ şi convins, un bărbat de stat dibaciŭ, un orator şi un publicist entusiast: e în sfîrşit o figură cu care se poate făli o generaţie întreagă.

Iată ce ştiam cu toţiĭ pînă astăzĭ despre Dumitru Brătianu. Dar oameniĭ marĭ aŭ în genere nişte deprinderĭ ciudate. Eĭ, în afară de ocupaţiunile lor, de sfera lor de activitate publică, se ocupă, în momentele lor pierdute, cu câte o lucrare de predilecţie; în genere, artele sunt acelea carĭ fac pe oameniĭ marĭ să-şĭ uite de preocupările ce le dă misiunea lor publică. Frederic cel mare cânta cu flautul şi făcea versurĭ; Carol Quintu făcea ceasornice; Goethe pictură — Dumitru Brătianu făcea sculptură.

Există în capitala vecheĭ republicĭ de Prahova, în cetatea clasică a Ploeştilor, pe piaţa Uniriĭ, o operă de artă de o necontestată valoare: este un dar splendid pe care şi l-aŭ făcut Ploeşteniĭ într'un moment de admiraţiune şi de respect pentru propriul lor patriotism şi curaj civic — este statua Libertăţiĭ. De câte orĭ trec prin urbea Ploieştilor mĕ abat totdeuna în piaţa Uniriĭ să vĕz acel faimos bronz verde ca spanacul. L-am admirat de multe orĭ, şi nicĭ odată n'am putut afla cine'ĭ este autorul: care artist, care emul al luĭ Michel-Angelo, a produs această capo d'operă?

In sfîrşit, am aflat, graţie eminentuluĭ nostru confrate din Ploeştĭ, *Democratul.*

Un articol, în care face apologia virtuţilor civice ale bărbatuluĭ de stat — îndemnând pe cetăţenĭ a'şĭ întări caracterele faţă cu ameninţările « reacţionarilor de la 48, ce se scoală ca din mormînt şi vor să se pue la locul de unde aŭ fost resturnaţĭ » — *Democratul* îl încheie astfel:

« Miercurĭ, la 9 curent, este prima aniversară *a doliuluĭ* pentru pierderea luĭ Dumitru Brătianu, *autorul statueĭ* ce Ploeşteniĭ aŭ în Piaţa Uniriĭ ».

Inţelege bine orĭcine că după atâta ş'atâta bravură de stil, redactorul *Democratuluĭ* ar merita să aibă măcar un bust în piaţa de-alăturĭ, unde se vinde spanac.

(*Ibid.*, 10 Iunie 1893).

MOFTUL ŞI POLITICA

Din partea unor binevoitorĭ rĕutăcioşĭ ni se face observaţia că foaia noastră nu este destul de interesantă, şi anume că neglijăm o o sumă de împrejurărĭ politice care, bine exploatate de o presă inteligentă, fac totdeauna sensaţie.

Să ne 'nţelegem. *Moftul Român* n'are absolut, dar absolut nicĭ o pretenţie. El vrea să trăiască în înţelesul cel maĭ elementar al cuvântuluĭ, să trăiască pentru a trăi, cum trăieşte atâta spanac pe ogorul mănos al patrieĭ române. Şi pre cât n'are nicĭ o pretenţie, tot atâta n'are nicĭ un principiu politic.

Căcĭ noĭ credem şi vom crede totdeauna că, în această Belgie a Orientuluĭ, partidul politic cel maĭ numeros nu e nicĭ partidul dela

guvern nicĭ cele din opoziţie, carĭ aŭ, slavă Domnuluĭ! destule principiĭ, ci partidul nostru, partidul *Moftuluĭ Român,* care n'are *nicĭun* principiŭ.

« Moftul Român » n'are nicĭ pretenţie, nicĭ principiu; are o singură dorinţă: să poată fi dacă nu atât de instructiv, măcar maĭ puţin grav ca ziarele grave. Dacă pe această cale poate trăi, bine; daca nu, iar bine.

Căcĭ ce ar însemna să ne apucăm acuma de principiĭ?

Să inventăm victime ale unuĭ regim de teroare şi oroare, care persecută ziarele *oneste* şi care aplică străinilor o lege de expulsare ce s'a aplicat odinioară romînilor ardelenĭ?

Să pretindem că s'a distrus Şcoala, Biserica, Industria, Cómerţul, Poporul, Naţiunea, Libertatea?

Să ameninţăm pe vreun şef de partid cu ruperea urechilor?

Să acuzăm guvernul sau opoziţia de rezultatele inundaţiilor şi ploilor?

Să ne apucăm să exasperăm pe un brav ofiţer saŭ pe maĭ mulţĭ, ca să ne 'ncărcăm de Doamne ajută! şi să ajungem martirĭ?

Să asvîrlim cu cerneală în orĭcine o trece curat îmbrăcat pe dinaintea noastră?

Să cerem a se rade barba Mitropolituluĭ fiindcă a ţinut să cinstească, după datina europeană, pe diriguitoriĭ ţăriĭ la alegerea sa, care coincida — vaĭ, nenorocită Biserică ortodoxă! — cu inundaţiile? Să pretindem noĭ liberalĭ şi liberĭ-cugetătorĭ, că trebue să rěspopim pe un om fiindcă a înghiţit o trufă, care la urma urmelor era poate o bucăţică de galoş vechiŭ? — Se ştiu minunile industrieĭ moderne.

Să plângem ţara ajunsă în aşa proastă stare sub dinastia ereditară a Shylockului încoronat? Să oftăm după o republică cu domnie pămînteană, şi după un cabinet Spanachidi?

Mărturisim că, cu riscul de a vedea existenţa noastră compromisă, nu ne putem apuca acuma la bătrîneţe de aşa ceva. Lăsăm principiile pe seama celor ce aŭ « curajul » să le afişeze şi să le semneze.

Căcĭ dacă ne-am apuca şi noĭ să tragem la oftăturĭ şi la istericale patriotice, atuncĭ n'am maĭ fi *Moftul Român,* ci *Spanacul Român,* şi nu este asta chemarea noastră, nişte bieţĭ cronicarĭ uşureĭ, asta este chemarea valorosuluĭ republicist d. Spanachidi şi a altor bărbaţi politicĭ de talia d-sale.

(*Ibid.*, 13 Iunie 1893).

CUM SE ÎNŢELEG ŢĚRANIĬ

Straja satuluĭ vine la casa unuĭ ţěran şi-ĭ bate în geam. Se încinge o conversaţie. Heĭ, mă din casă! — Cine? — Tu! — Eŭ? — Păĭ cine! — Ce-ĭ? — Cum ce-ĭ? — Păĭ ce-ĭ? — Aĭ o scrisoare! —

Cine mă?— Tu. — Eŭ? — Păĭ cine. — Ado'ncoa! — Ce, mă? — Scrisoarea. — Ce scrisoare? — Ştiu eŭ ce scrisoare! — Trebue să plătescĭ! — Ce, mă? — Cum ce? — Ce să plătesc? — Porto. — Cine? — Tu. — Eŭ? — Păi tu. — Ce porto, mă? — Iaca, porto. — Cum aşa? — Păĭ, ştiu eŭ! — Nu-ĭ plătită? — Ce? — Scrisoarea. — Ehei! — Cum eheĭ? — Aĭ să daĭ, mă! — Ce? — Banĭ. — Ce banĭ? — Porto. — Cât, mă? — Ce cât? — Câţĭ banĭ, mă? — 15. — Cum 15? — Păĭ! — Dar de ce, mă? — Nu ştiu. — Iaca 15. — Aşa. — Eĭ, dă-mĭ-o! — Ce, mă? — Scrisoarea. — Ce scrisoare? — Care aĭ adus'o. — Eŭ, mă? — Păĭ cine? — N'am adus-o. — Păĭ cum? — Nu-i la mine. — Asta-ĭ! — Cum asta-ĭ? — Unde-ĭ, mă? — Cine? — Scrisoarea.— La primărie. — Ba la dracul! — Ba, aşa. — Păĭ, cum? — Să te ducĭ să ţĭ-o ieĭ.

A DOUA PROVOCARE

Bucăţica din *Vatra* este, orĭcine e deprins o poate vedea, un fel de *charge d'atelier*, cum o numesc Francejiĭ, care jucată, iar nu simplu citită, poate fi maĭ bine înţeleasă şi gustată. De altmintelĭ, în societăţile literare se obicĭnueşte mult acest gen de jucărie fără importanţă, nicĭ *pretenţie* artistică, şi tocmaĭ de aceea, a noastră s'a publicat la varietăţĭ fără iscălitură: n'are să stea un autor să'şĭ iscălească toate fleacurile trecĕtoare. Pentru că însă *Vatra* e luată peste picior de *Viaţa* cu privire la această glumă proastă, autorul acesteia e dator să se dea pe faţă: e de aminterĭ o glumă veche populară, care nu e decât aranjată de dînsul.

Am onoare a declara d-luĭ A. Vlahuţă că «*ciocoiul cel prost*», autorul acesteĭ *charge*, sunt eŭ subscrisul. Acum, de ce oiŭ fi prost? D. A. Vlahuţă a spus-o: pentru că aşa m'a făcut Dumnezeŭ. Deocamdată eŭ mĕ mulţumesc cu această lămurire — pentrucă cine se poate pune cu puterea lui Dumnezeu?

Dar cu această ocazie, deşi *Vatra* se fereşte din principiŭ de chestiile personale, voiŭ să adaog câteva cuvinte, căci d. Vlahuţă nu e orĭcine, de.... e cineva.

D. A. Vlahuţă persecută *Vatra*. De ce? Rĕspunsul e uşor de dat. D-sa nu poate înghiţi scrierile mediocre, necum pe cele proaste şi insipide — şi o dovadă pozitivă despre asta sunt ultimele d-sale producţiĭ propriĭ, pe care le-a aruncat în public.

O prostie a noastră de 168 de cuvinte scurte n'o poate înghiţi un om de gust ca d-sa fără să strîmbe din nas, pe câtă vreme alţĭ muritorĭ cu maĭ puţin gust aŭ înghiţit cărţĭ de 168×2=336 de pagine marĭ fără să facă gură, şoptindu'şi numaĭ în barbă, cu umilinţă şi ruşine... de ruşinea altcuĭva: o'nghiţirăm şi p'asta!

Dar chestia estetică n'are nicĭ o importanţă. Important e pentru *Vatra*, în deosebĭ pentru mine: ce fac eŭ cu mănuşa pe care d. A. Vlahuţă nĭ-o aruncă a doua oară?... o ridic, orĭ o maĭ las?

Căcĭ: între d. A. Vlahuță și mine, care se chiamă că suntem oamenĭ copți, un duel literar trebue să se termine altfel decât cu focurĭ oarbe, trase în vînt spre înveselirea ironică a spectatorilor, și mai la urmă cu îmbrățișeri și pace bună. Noĭ suntem bărbați — când ne-om apuca la luptă, trebue, *sans trève ni merci*, unul să lovească la mir pe celălalt, ca să nu se maĭ ridice multă vreme. Și mĕ întreb atuncĭ: ce folos aș avea eŭ să dobor pe d. A. Vlahuță? și daca m'ar distruge, d-sa ce ar câștiga?... Dar îmi zic iar: poate că ar ieși un câștig pentru spiritul public și literatură din urmările uneĭ asemenea afacerĭ.

Așa fiind, aștept cu oarecare emoție a treia oară mănușa. Dar, daca de acuma declar că mĭ-ar părea foarte rĕŭ să fiŭ silit a o ridica, (că atuncĭ o ridic), asta nu va să zică deloc că îmĭ va tremura mâna, nicĭ că nu voiŭ putea fi, față cu interesantul meŭ provocator, de cea maĭ extremă cruzime de care pot fi capabil.

Crez că stilul meŭ este destul de cavaleresc. Vechiul meŭ amic și bravul meŭ provocator, nu socoti că aĭ aface cu un laș; ridică'țĭ însă, te rog, singur mănușa deocamdată; mai gândește-te și hotărește ce ai să facĭ cu ea — mĭ-o maĭ aruncĭ odată, saŭ o puĭ frumușel în mână...

Până atuncĭ, te salut și iscălesc cu toată stima.

I. L. Caragiale

(*Vatra, I,* 1894, pag. 91 și 159; *prima bucată nesemnată*).

TARDIVITATE

Odată un boer mergea cu țiganul sĕŭ de casă pe un drum strimt. La o cotitură se 'ntîlnesc cu un șir de care foarte împovărate:

« Dați-vĕ'n lături, mĕ! strigă țiganul țanțoș. Dați-vĕ'n lăturĭ să treacă boiarul!

— Dați-vĕ voĭ, rĕspunde un țĕran, că nu suntețĭ împovărațĭ.

— Trage-le, mĕ!» zice boierul.

Țiganul nicĭ una nicĭ douĕ, șart! cu gârbaciul în om. Sar oameniĭ toțĭ, și țin'te, nene: tăvălesc pe boer și pe țigan de mama focului, îĭ lasă snopițĭ bine 'ntr'o parte, trec cu carele și'șĭ vĕd de drum rîzênd.

Tocmaĭ 'ntr'un târziŭ se scoală de jos țiganul ostenit și se scarpină 'n cap:

« S'a dus, boiarule?

— S'au dus, ticăloșiĭ!

— Nu se maĭ vede nicĭ unul?

— Nu?

— Atuncea haĭ să'ĭ înjurăm și noĭ!».

Așa și *Epoca* — ne amenință regulat cu sarcasme pentru a treia zi după înfierbințeală.

(*Gazeta Poporului,* 10 Noembre 1895, pag. 1; *semnat* i).

O ȘEDINȚĂ LA « JUNIMEA »
în
AJUNUL ANULUI NOU

Berbantul Ghermani, cel dintâiŭ sosit, se plimbă agitat prin salon și învârtind bastonul cântă:

Ființa 'mĭ *jună* duios te cere,
Scoțând suspinurĭ neîncetat,
Iar tu, iubito, vre-o mângâere
Nu-ĭ daĭ să fie maĭ ușurat.

Jak Negruzzi, intrând, cu voce stinsă [1]).

La jocurĭ cu Lucsița ades mĕ întâlneam,
Când ea era copilă și eŭ copil eram,
Aveam în tot momentul certărĭ și împăcare,
Eu mĕ certam prin semne și ea cu vorbă tare.

Menelaos, după ce a ascultat uimit, dus, transportat cu gândul în Câmpina-Wagon:

Aferim, bre, Jak,
Ce craidon, ce drac,
Mare șarlatan,
Ih! Aman, Aman!

Jak Negruzzi:

Un fruct este puterea, ce 'nșeală la privit
Frumoasă'ĭ este coaja, dar mezu-ĭ putrezit [2])

Menelaos, exclamând cu regret:

Puterea... oh! puterea,
Ioc, puterința mea.

Marghiloman, copilul Eyolf al lui Titu, intră călare pe bĕț:

Frunză verde de susaĭ
oh! vaĭ!
Ca mânĭ vine luna Maĭ
Șĭ-alergările de caĭ,
Hi, haĭ!

Tache Laurian, apare cântând:

Nevastă, bărbatul tĕu
Prăpădi-l-ar Dumnezeŭ,
Căcĭ p'acasă nu'l maĭ țiĭ,

---

[1]) Și lebăda. se zice, la moarte glăsuește,
Mirare deci nu fie că Iacob chiar vorbește

[2]) Vezi « Opere Complecte » de Jak Negruzzi, în pod la librăria Socec.

Și se ține de prostiĭ.
No, frache, No!

Ștefan Mihăilescu:

S'au dus Tachiĭ amândoĭ,
Vaĭ de noĭ!
In comisiĭ n'om maĭ fi,
Candidațĭ n'om mai trânti,
Și nicĭ n'om maĭ întâlni
Candidate durduliĭ,
Cu ochĭ negri, ochĭ căpriĭ...

. . . .

Orologiul cu cuc, hărăzit clubuluĭ de conu Lascar, cântă 12 ore.

Carp proorocul intră ca un duh și vĕzĕnd fața junimeĭ, o înfierează cu cuvintele poetuluĭ:

Du-te, du-te, du-te de unde-aĭ eșit,
Pasĕre de pradă, *ziua* a sosit.

Titus Livius Barbișonus, care se oprise 'n prag, cu mâna stângă sprijinită de brațul drept, ĭar cu făcătoarea de crucĭ ținĕndu-șĭ elegantul și elocventul sĕu barbișon, încruntând schopenhauerica sa frunte adaogă cu vocea cavernoasă a unuĭ alt pater al luĭ Hamlet:

« Alles bis hier »
« Alles ĭst hin ».

In vremea asta, cineva de afară se aude fluerând o arie din « Rotarul » de Pascaly, care finește așa:

S'a dus, măre, dura, dura,
Peste mărĭ și peste văĭ,
S'a dus, măre, dura, dura,
Cĭocoimea de lingăĭ.
A scăpat iar biata țară,
Și-ăl sĕrac, și-ăl impilat...

. . . .

In sală... o tăcere Negruzziască!

(*Gazeta Poporului*, 31 Decembre 1895, pag. 1; *Ion*).

GRĂMĂTICI ȘI MĂSCĂRICI

Boeriĭ noștri odinioară, afară de rare excepțiunĭ, nu se prea dedeaŭ la învĕțătură de carte. Pentru aceea, aveau în genere nevoe de grămăticĭ, copiĭ, maĭ mult saŭ maĭ puțin deștepțĭ, ieșițĭ din rîndurile mojicimiĭ și procopsițĭ cu carte și condeiŭ la umbra mănăstirilor greceștĭ.

Slujba grămăticilor era să ție socotelile curțiĭ boereștĭ, să scrie zapisele, corespondența și jelbile boeruluĭ către Divan și la Domnie.

Un bun grămătic era mâna dreaptă a boeruluĭ maĭ cu seamă la cele politiceştĭ.

Afară de grămătic însă orîce boer care se respecta maĭ avea încă un alt slujbaş intelectual, tot atât de neapărat uneĭ curţĭ boereştĭ cu întinse relaţiĭ sociale. Pe atuncĭ, când nu se pomenea de viaţă publică şi când *elita socială* şi *high life* se numea *protipendadă*, boerul în loc de *Capşa* şi de *Bar*, avea sindrofie şi chefurĭ acasă, numaĭ 'n işlicel şi 'n meşĭ; în loc de *Hugo*, avea un taraf de lăutarĭ şi un măscăriciŭ.

Slujba acestuia era să spue caraghioslîcurĭ la chef, să păcălească pe musafirĭ şi chiar pe stăpânu-sĕŭ şi să spună pe greceşte cocoanelor ceea ce damele aud azĭ pe franţuzeşte la Hugo.

Dar în afară de această îndatorire artistică, măscăriciĭ, recrutaţĭ maĭ totdeauna dintre robĭ, pe lângă că maĭ făceau boeruluĭ şi serviciĭ intime la împrejurărĭ sentimentale, aveaŭ şi o sarcină politico-socială.

Când boerul avea necaz pe cine-va, când era mahmur din cine ştie ce pricină, când era scârbit până în suflet că l-a scos Vodă de la ipolipsis, atuncĭ punea pe măscăriciŭ la poarta curţiĭ să pândească pe rival saŭ pe prieteniĭ orĭ simpaticiĭ acestuia, să le dea cu huideo, să le arunce murdăriĭ şi să-ĭ înjure năstruşnic.

Boerul şedea cu ciubucul în pridvor şi striga: « Hahahà! înjură'l mă! înjură'l bine, mă! ».

S'a dus acea epocă patriarchală; s'a dus epoca de aur şi de lapte dulce; astăzĭ avem epoca de hârtie şi de cerneală violentă.

Boeriĭ de atuncĭ erau naivĭ; ceĭ de astăzĭ sunt adâncĭ; aceia eraŭ grosolanĭ, din topor; aceştia sunt cilibiĭ şi subţirĭ.

S'au dus grămăticiĭ cu călimările 'n brîu şi cu pana de gîscă la ureche; astăzĭ ies din rîndurile poporuluĭ tinerĭ culţĭ şi independenţĭ, proletarĭ intelectualĭ, cu carte şi condeiu şi maĭ ales cu principiĭ.

Aceştia nu maĭ scriŭ jelbĭ la Divan şi la Domnie; dumnealor fac articole politice în privinţa prerogativelor Coroaniĭ şi asupra tacticeĭ de oposiţie în urma evenimentelor dela 3 Octombre — dată fatală pentru bazele regimuluĭ parlamentar.

Se 'nţelege că, precum jalba scrisă de grămătic o iscălea odinioară, cu pecetea de la inel, boerul de bună credinţă, lumea schimbându'şĭ numaĭ forma, tot aşa şi astăzĭ: profesiunile de credinţă le scrie « cu îndelungă fidelitate » proletarul intelectual, iar boerul le subscrie « cu robustă convingere ».

Şi pentru ca să se păstreze cu scumpătate bunul obiceiŭ străbun, deşi nu mai aŭ boeriĭ noştri pe vechiĭ şi inculţiĭ măscăricĭ, carĭ să polemizeze din poarta curţiĭ, avem, slavă Domnuluĭ, o presă a eliteĭ sociale destul de spirituală şi de convenabilă:

« Combateţi'ĭ, băeţĭ! combateţi'ĭ « sarcastic » de tot! ».

D-luĭ Tony Bacalbaşa, membru al partiduluĭ socialist ştiinţific, prim-redactor la « Epoca ».

Dragă Tony,

Gluma ta din *Epoca* de ierĭ nu e rea, este însă puţin inexactă: maĭ întâiŭ n'am solicitat până acuma nimic, şi al doilea, când o voiŭ face, voiŭ solicita nu o slujbuşoară mică, ci două marĭ.

Orĭ-cum gluma ta e bună; una maĭ bună însă mĭ-a făcut-o un birjar muscal, onorabilul *gaspadin Matuşef*, când mĭ-a imputat că n'am destuĭ copiĭ.

La o aşa violenţă, nu puteam să rĕspund altfel decât cu o graţioasă întrebare:

— *A propos*, ce maĭ face Madam Matuşef?

Ţi-oĭŭ rĕspunde şi ţie tot aşa de graţios.

Eŭ ţĭ-am maĭ spus, dar aĭ uitat se vede, că declinul unui scriitor nu se poate judeca după câte bune nu le scrie, ci după câte le scrie proaste. Dar să lăsăm asta, că e cam greŭ de înţeles.

Cine nu ne-o cunoaşte pe amândoĭ, o să crează, după mila ce'mĭ arăţĭ, că tu te bucurĭ de o sănătate înfloritoare, iar că eŭ d'abĭa mĕ maĭ mişc. Dar cine ne cunoaşte are să gândească următoarele:

Tony e un băiat bun, care are, pe lângă multe calităţi, şi un cusur specific foarte caracteristic — Tony vede totdeauna mărite în alţiĭ micile lui însuşirĭ propriĭ.

De exemplu:

Cine impută unuĭ radical că este cu liberaliĭ? — Tony, micul Lassale al conservatorilor.

Cine plânge pe un om reputat relativ sdravăn!? — Robustul Tony.

Cine mĕ tratează pe mine de istovit, de glorie trecută? — Tony, autorul unor opere fundamentale şi de *longue haleine*, pe care are să le scrie.

Cine face pe Sturza veninos şi pe Stătescu verde? — Bunul şi rumenul Tony, bujorul dovleacului.

In fine, cine a făcut cea maĭ aspră critică despre urechile unuĭ prinţ, voinic şi frumos băiet? Tot Tony, proprietarul celor maĭ cazone urechĭ din presa ţivilă.

Apoĭ de!

O strîngere de mână dela al teŭ invidios prietin.

Caragiale.

(*Gazeta Poporului*, 7 şi 11 Noemvre 1895; *prima bucată semnată* i).

CÂTEVA CUVINTE

Iată întâiul numĕr al «Epoceĭ literare». O programă amĕnunţită nu e neapărată; totuşĭ câteva cuvinte de introducere nu pot fi de prisos.

Dând la lumină această publicaţie, noĭ ştim bine că ne luăm o sarcină destul de grea, dacă nu chiar covîrşitoare faţă de forţele literare de carĭ dispunem. Ştim că o atare publicaţie trebue să dea maĭ mult producerĭ propriu zise decât desbaterĭ literare, orĭ cât ar fi acestea de interesante. Asemenea maĭ ştim că puţiniĭ scriitorĭ serioşĭ de la noĭ, din deosebite cauze, fie politice, profesionale sau curat personale — atât de puţinĭ scriitorĭ şi atât de multe cauze! — nu vor veni deocamdată cu noĭ; căcĭ şi republica literelor nu e scutită de animozităţĭ şi lupte civile. Pentru aceea, nicĭ n'am încercat să ne adresăm la toţĭ aceĭ puţinĭ.

Este prea adevĕrat că, din nenorocire, şcoalele noastre produc mult maĭ mulţĭ scriitorĭ decât cititorĭ, şi, ce e maĭ rĕŭ, mult maĭ mulţĭ criticĭ decât scriitorĭ; dar iarăşi nu poate fi de tăgăduit că tot avem un public cititor. Acesta ar putea fi maĭ bine prins dacă, din multitudinea de publicaţiunĭ literare şi critice, s'ar despărţi hotărît şi s'ar grupa la un loc toate spiritele competente, toate talentele de care dispune ţara astăzĭ. Şi Dumnezeŭ ştie dacă ar fi aşa de multe, încât să nu poată încăpea convenabil într'o casă.

Dar nu! Ne place maĭ bine să stăm risipiţĭ şi confundaţĭ în mulţimea anonimă a diletanţilor, pentru a nu ni se atinge o închipuit meritată întâietate. Care este resultatul acesteĭ risipiri de forţe literare, acesteĭ lipse de comunicativitate şi de conlucrare literară între contimpuraniĭ în adevĕr înzestraţĭ. Iată.

Publicul cititor, atât de puţin format pînă acuma, nu poate totdeauna distinge între producerile literare pe aceea ce'şĭ poartă fără onoare eticheta. El pune mâna pe ce'ĭ cade din întêmplare sub ochĭ, avênd unul la mie sorţ să dea peste o lucrare de seamă. Omul ia din grămadă şi, la citirea uneĭ secăturĭ literare, orĭ e amăgit cu totul dacă e prea simplu, şi ia secătura drept un talent, orĭ dacă are bun simţ, rĕmâne nedomirit, zicêndu-şĭ: Dacă asta se chiamă literatură, apoĭ nu-ĭ o artă literatura, e o secătură.

Dar cine o să aibă răbdare şi vreme, — vorbim de public, nu de criticĭ, — să pescuiască în vastul nomol de publicaţiunĭ actuale, pe cea în adevĕr bună? Şi cum, dacă n'are priceperea şi deprinderea făcute, o s'o ştie preţui lucrarea cea bună când va avea norocul să dea peste dânsa?

Iată resultatul lipseĭ uneĭ publicaţiunĭ literare şi critice maĭ îngrijite, la care să contribue cu toată inima şi fără pretenţiĭ de preseanţă, direcţie saŭ orĭce fel de gloriolă, toţĭ aceĭ ce ţin o pană în mână nu pentru a'şĭ bate joc de ea.

Dăm la lumină foaia noastră sperând că o dreaptă linie de purtare profesională ne va atrage încetul cu încetul sprijinul publi-

culuĭ cult iubitor de literatură românească maĭ îngrijită, şi că, astfel, vom avea doar cu vremea alăturĭ cu noĭ şi pe alţiĭ, carĭ poate se vor pune în fruntea noastră îndemnându-ne a păşi cu maĭ multă încredere şi făcênd succesul acestei foĭ sigur şi maĭ durabil.

Cu multă dragoste vor fi primiţĭ aceia. Să vie un talent să ne bată la uşă! va fi venit la casa luĭ, unde e atât de dorit: uşa i se va deschide de perete, va fi întîmpinat cu o caldă şi frăţească îmbrăţişare, şi va găsi între noĭ toată stima sinceră ce trebue s'o merite talentul adevĕrat.

(*Epoca literară*, Nr. 1, 15 April 1896, pag. 1).

CRONICĂ

Nici din talpă cerc de bute...

Eĭ! cu toate acestea, nu.

A fost odinioară, e de mult deatuncĭ, un copil de teslar prost, căruia, pe lîngă cele maĭ înalte virtuţĭ, Dumnezeŭ îi trimisese şi mare noroc.

El părăsi de tînĕr umila teslărie părintească, chemat în depărtărĭ străine de luminosul glas al unuĭ măreţ şi strălucit viitor. El se călugări. Patruzecĭ de anĭ şi maĭ bine fu slujitor credincios al Bisericiĭ, şi tocmaĭ către bĕtrâneţe ajunse în sfîrşit stăpînul eĭ şi stăpînul lumiĭ.

Povestea e plină de faptele uriaşe ale acestuĭ ilustru bărbat.

Fiul teslaruluĭ, suindu-se pe tron, găsi biserica în decădere; cu mâna luĭ puternică o ridică. Smulse din mâna suveranilor inculţĭ de pe vremurĭ dreptul de învestitură a Episcopilor. Puse frêŭ abuzurilor mituiriĭ şi simonieĭ călugăreştĭ, şi îşĭ apăsă greu braţul stăpînitor asupra stăpînitorilor lumiĭ.

Când unul dintre aceştia, un împĕrat fără minte, îndrăsni să i se împotrivească, el îl tăvăli cu fruntea în ţĕrînă: cu picioarele goale jupuite de lungă cale, învĕluit în sdrenţe în loc de purpură, şi'n cap, în loc de coroană, cu cenuşe, îndrăsneţul veni, bătêndu-se căit cu pumnul în piept, şi târîndu'se şi sărutându'ĭ tălpile, să ceară de treĭ orĭ iertare dela acel bĕtrân, prea puternic şi prea mândru ca să i-o acorde dintr'o singură dată.

Bĕtrânul pierdu odată, maĭ târziŭ, tronul Bisericiĭ atacat fără veste de acel împĕrat umilit, care, călcându'şĭ jurămêntul de supunere, năvăli asupra'ĭ cu oştĭ. Dar împotriva oştilor împĕrăteştĭ, bĕtrânul ridică altele mai formidabile, sbuciumă Italia, risipi pe duşmanĭ, scăldă cetatea eternă în sânge şi iarăşĭ se urcă biruitor pe tronul sĕŭ. Din înălţimea acestuia, el fulgeră pe nemernic cu cea din urmă groasnică lovitură — Anatema!

Nenorocitul revoltat fu maltratat şi resturnat de propriiĭ sĕĭ copiĭ; aruncat în lanţurĭ, el putu, spre culmea nenorociriĭ luĭ, să

fugă din temniță. Anĭ întregĭ rătăci, trăind traiul unuĭ cerșetor lepros, de care fugea cu scîrbă și cu spaĭmă lumea toată, pînă când își sfîrși viața ticăloasă lîngă gardurĭ. Trupul împĕrătesc, asupra căruia căzuse afurisania bĕtrânului, putrezi ca hoitul unuĭ câne spurcat la lumina soareluĭ, fără să găsească un suflet de om care să'șĭ facă pomană a'l ascunde în pământ.

Sunt de-atuncĭ maĭ bine de opt veacurĭ.

Și bĕtrânul papă este astăzĭ cinstit între sfințiĭ Bisericiĭ Romane.

Pe acesta îl chema Gregorie VII (Hildebrand).

Eĭ! vezĭ! pe acesta'ĭ venise inspirația mitropolituluĭ nostru să'l joace. Ghenadie Petrescu și Hildebrand din Soana! Canossa pe Dealul Mitropolieĭ! Eĭ, îțĭ place?

Și când oare în țara aceasta, care numaĭ de prea multă fierbințeală religioasă n'a fost vreodată bîntuită, ba chiar s'ar putea zice din potrivă, s'a maĭ pomenit să 'ndrăsnească a porunci călugăriĭ?

«Popo, ne stricĭ obiceaiurile! pleacă!» așa a zis voevodul odinioară greculuĭ mitropolit, care se 'ntinsese să'șĭ vîre barba unde nu'ĭ fierbea oala, în trebile politiceștĭ. Și, fără multă vorbă, fără îndelungată procedură, l-a și pornit.

Dar lumea s'a schimbat; moravurile s'au îndulcit — părintele Ghenadie va fi condus cu toate onorurile unuĭ... proces scandalos.

Atât maĭ rĕŭ pentru micul Hildebrand Petrescu.

(*Epoca literară*, Nr. 6, 20 Mai 1896).

PARADOXAL

N'am înțeles nicĭ o dată paradoxele prietenuluĭ meŭ, domnul Teofil. D-sa judecă toate d'andoasele; pentru fiecare împrejurare la care suntem obicinuițĭ să dăm o explicare găsită gata, fără să ne mai batem capul a umbla după invențiunĭ originale, Teofil găsește o explicare cu totul deosebită. In toate este extravagant — dar unde e chiar absurd, e în morală.

Această știință așa de pozitivă a suferit de la d. Teofil o completă resturnare. Ce e bine la toată lumea la d. Teofil e rĕu, și viceversa. De exemplu, alaltă-seară l-am vĕzut făcênd ceva, care m'a pus în mare mirare.

Exprimîndu-mĭ acest sentiment al meŭ, d. Teofil s'a apucat să-mĭ facă o teorie ridiculă asupra datorieĭ ce are societatea față cu virtuțile și vițiile individuluĭ. Să vedețĭ modul luĭ paradoxal. El susține că virtuțile sunt pavezele și armele individuluĭ în lupta sa cu societatea, iar vițiurile îĭ sunt părțile descoperite și vulnerabile.

De aci amicul meu conchide, cu spiritul lui sucit, că societatea n'are nicĭ o nevoe să combată vițiurile indivizilor și să le încurajeze

virtuţile — ba chiar din potrivă, pentru că virtuţile individuluĭ sunt păgubitoare autorităţiĭ ce trebue să exercite societatea asupra luĭ, pe câtă vreme viţiile luĭ îĭ sunt eĭ folositoare. Ce dreptate este prin urmare să pretinzĭ de la o societate să-şĭ cultive vrăjmaşiĭ şi să-şĭ combată sprijinitoriĭ?

Eŭ, mărturisesc drept, că după ast-fel de paradoxe încetez de a mai discuta. Dar să nu uit a spune faptul în urma căruia d. Teofil mi-a debitat ciudata d-sale teorie.

Amicul meŭ şi eŭ ne întoarcem de la lucru pe aceiaş cale. Pe strada principală, pe care trecem noĭ, eşind din podul Mogoşoaeĭ, staŭ douĭ cerşetorĭ la două colţurĭ.

Eŭ daŭ din cînd în cînd câte un ban de cincĭ celuĭ din stînga; e un om foarte cum se cade: nu umblă la cîrciumĭ; pe câtă vreme cel din dreapta, ciungul — un fost maşinist, care la un moment de chef şi-a lăsat mâna să i-o apuce un herestrăŭ mecanic, este un stricat. Le dădeam la amândoi, maĭ 'nainte; de cînd am aflat însă că ciungul nu face alta cu ce câştigă de cât beţiĭ şi fumează ţigări regale, m'am hotărît să daŭ numaĭ celuĭ din stînga, care singur merită ajutor.

Intâlnindu-mĕ cu d. Teofil, am apucat tot pe un drum. Aproape de colţurĭ eŭ am pregătit pentru nenorocitul meŭ gologanul, pe care i l-am dat. D. Teofil i-a zis pur şi simplu «iartă!» m'a luat de braţ, a trecut cu mine peste drum şi a dat o băncuţă ciunguluĭ cu nasul roşu.

Asta m'a revoltat.

«Cum? zic: daĭ bucuros cincĭ-zecĭ de banĭ unuĭ beţiv, unuĭ viţios, şi nu te îndurĭ să daĭ unui nenorocit de treabă un gologan?

— Se 'nţelege.

— Ştiĭ d-ta cam ce are să facă cu băncuţa d-tale?

— Ştiu! O să bea o litră de pelin turburel şi o să cumpere trei ţigărĭ regale.

— Eĭ! şi-ĭ daĭ?

— Tocmaĭ de-aia'ĭ daŭ. Eŭ îmĭ fac o datorie socială din încurajarea viţiilor».

Şi de aci, pe larg întreaga teorie expusă scurt mai sus.

— Care va se zică...

— Care va se zică, mĭ-a rĕspuns d. Teofil despărţindu-ne, eŭ urmez strict morala socială. Care este cel maĭ mare precept al moraleĭ? caritatea. Eĭ? pentru individ, caritatea nu e un viţiu? Mi se pare că fac bine fiind caritabil să urmez de două orĭ morala creştină, dând de pomană şi încurajând şi viţiurile altuia.

— Dar ştiĭ, d-le Teofil, că nu e aşa, mĕ iartă.

— Nu pot să maĭ staŭ, cu toată bunavoinţa, să te 'ncurajez a discuta filosofie morală... m'aşteaptă la masă. La revedere.

Imposibil s'o scoţi la capăt cu d. Teofil.

(*Epoca*, 8 Decembre 1896, pag. 2, *semnat*: Ion).

(DESPRE MACEDONSKI)

Primim la redacţie un volum de versurĭ cu un titlu, deşi savant şi exotic, dar în destul de popular. E vorba de « *Excelsior*, poesiĭ de d-nul *Alexandru Macedonski* ».

Excelsior... Iată un comparativ care a iritat de multe orĭ în mod superlativ pozitiva mea persoană.

Am avut săpunul *Excelsior*; — savantul meŭ amic, tînĕrul profesor de Istorie la facultatea de Litere, d. Neculaĭ Iorga, un alt Pic de la Mirandole, între *quibusdam aliis*, mĭ-a dat şi o dulce versiune a odeĭ rĕposatuluĭ Tennyson, dulcele (cu atât maĭ dulce că a fost cel din urmă) poet oficial al curţiĭ britanice; am vĕzut căzând balonul *Excelsior* şi reuşind baletul *Excelsior*.

E ciudat: maĭ adesea reuşeşte o direcţiune să aibă un balet bun de cât un balon să aibă o bună direcţiune.

Iată un balet în adevĕr mirific! o idee mare vulgarizată prin cadrilurĭ! o gândire virilă simplă exprimată printr'un complex de pulpe de sex contrariŭ!

E simplă în adevăr, această nobilă concepţie — simplicitatea este un atribut al nobleţiĭ! Spiritul Luminiĭ în lupta seculară cu Duhul Intunericuluĭ, Luceafărul sclipitor contra Tenebrelor oarbe... Binele contra Rĕuluĭ — *Excelsior*!

Avem maĭ întâiŭ prologul. In mijlocul unor talazurĭ negre, sub un cer acoperit cu norĭ negri, stă în lanţurĭ pe o stâncă neagră, sub călcâiul unui demon maĭ negru ca toate, o umbră albă — e geniul civilizaţieĭ sub călcâiul Rĕuluĭ. Muzica este lugubră— o desvoltare de acordurĭ disonante, în care domină nota sfîşietoare a unor durerĭ chaotice, şi care urmăreşte gâfâind o resolvare depărtată într'un acord perfect.

De odată o rază luminoasă — o minune a electricităţiĭ! — sparge tavanul sceniĭ şi se opreşte deasupra interesantuluĭ grup a celor douĕ geniĭ. La atingerea luminiĭ lanţurile captivuluĭ se sfarmă, demonul negru rĕmâne trăsnit, iar geniul alb se ridică triumfător: *tutti* la orchestră, — acordul atât de mult aşteptat isbucneşte şi apoĭ, fără pauză, imnul secular de biruinţă al libertăţiĭ! *Excelsior!*

Ni se desfăşura pe urmă în cincĭ acte, — cam lungĭ, ce e drept, — reprezentarea alegorică a triumfurilor, încet-încet, veac cu veac, câştigate de geniul Luminiĭ: abolirea sclavieĭ, aplicările electricităţiĭ la fabricaţiunea ciorapilor şi la telegrafia sub-marină, străpungerea Gotharduluĭ şi Suezuluĭ, şi în sfîrşit fraternizarea puterilor garantate sub bagheta miraculoasă a zeiţeĭ *Pax-Concordia... Excelsior!*

A! dar uitasem... *Excelsior*... acesta este titlul noului volum de versurĭ al d-luĭ A. Macedonski, volum nepreţuit, căcĭ nu poartă nicĭ pe copertă, nicĭ în corp, enunţarea preţuluĭ de librărie — *modestie déplacée*, zic uniĭ; convingere legitimă, zicem noĭ.

De altminterĭ, poeziile d-luĭ Macedonski nu maĭ aŭ, credem, nevoe de vre-o reclamă din partea noastră. Tot ce'ĭ putem zice şi cu această ocazie poetuluĭ nu este de cât: *Excelsior*!

(*Gazeta Poporului*, 10 Noembre 1895, pag. 2).

«FRAŢII ASSAN», *dramă*

Direcţia Teatruluĭ Naţional a făcut zilele acestea, pe cât aflăm, o foarte fericită achiziţiune — achiziţiune dintre acele carĭ pot marca o epocă în desvoltarea uneĭ instituţiunĭ.

Când era în culmea foametei de lucrărĭ originale, iată că direcţia avu norocul neaşteptat să vază prezentându-i-se, ca o mană în pustie, o piesă nouă, o dramă naţională, datorită peneĭ amiculuĭ meŭ I. Bacalbaşa.

Tînĕrul autor nu este un debutant.

El şi-a făcut primele arme — « Fără luminare ». A debuta astfel prin întunerec, dar totuşĭ într'un chip atât de strălucit, înseamnă, fără îndoială, a fi clasat, hotărît, dintru început.

Titlul noueĭ piese a D-luĭ I. Bacalbaşa este mult maĭ luminos decît al pieseĭ D-sale de debut.

Fraţiĭ Assan, dramă naţională!

E un titlu plin de interes palpitant de actualitate.

Cine sunt fraţiĭ Assan?

Iată o gravă întrebare, la care poate rĕspunde comod orĭ-ce bucureştean.

Fraţiĭ Assan?

Daca, eşind prin bariera Moşilor, în loc s'apucĭ pe la Busuioc şi pe la via luĭ Gherasie drept înainte spre Zaană, o ieĭ la stînga spre Colintina, prin Basarabi, numaĭ decât la mâna dreaptă daĭ de Fraţiĭ Assan, Moară sistematică cu aburĭ, Făină, Cleiurĭ, Lacurĭ şi Uleiurĭ, animale, vegetale şi minerale!

Fraţiĭ Assan sunt douĕ figurĭ simpatice, foarte cunoscute în societatea bucureşteană.

Fraţiĭ Assan sunt doĭ tehnicĭ, inginerĭ inteligenţĭ, a căror educaţie europeană ĭ-a făcut să se devoteze munciĭ.

Posedând o avere respectabilă, aceştĭ tinerĭ, deşi oamenĭ de lume în toată accepţia cuvântuluĭ, în loc să risipească avutul părintesc în jocurĭ nebune de noroc, în aventurĭ puerile saŭ galante, în furtunĭ politice, aŭ preferat să ridice un stabiliment model, care face onoare istorieĭ progresuluĭ nostru industrial.

Iată un exemplu frumos, pe care ar trebui să'l imiteze mulţĭ tinerĭ de la noĭ!

Gentlemenĭ, dar muncitorĭ!

Avere frumoasă, educaţie distinsă, o înaltă situaţie în societate,

secundate de o neobosită şi onestă activitate: o viaţă plină de bucurie, de linişte şi de prosperitate!

Aceştia sunt fraţiĭ Assan.

Eĭ vor fi dovedit că terenul munciĭ industriale nu trebue părăsit exclusiv exploatatoruluĭ străin sau burghezuluĭ romîn incult, fără orizont larg de vederĭ economice şi fără ştiinţă.

In starea în care se află astăzĭ ţara noastră, este o operă tot aşa de utilă patrieĭ şi societăţiĭ, pe cât e de utilă individuluĭ, întemeierea de stabilimente industriale solide; căcĭ cu agricultura numaĭ, vedem că nu maĭ merge.

Până când să ne tot uităm, cu braţele încrucişate, pe cer şi la barometru, şi cu frica în sîn să aşteptăm ba ploae pe secetă, ba uscăciune pe potop, ba căldură pe ger, şi aşa maĭ departe?

Până când dorinţe absurde faţă cu mersul fatal al oarbelor elemente? Şi unde maĭ puĭ concurenţa grozavă pe care ne-o fac produsele Ungarieĭ, ale celor două Americe şi ale tutulor Rusiilor?

Da, concurenţa străină ne omoară economiceşte. Să nu uităm criza agricolă de acum un an, şi singurul nostru strigăt să fie:

Industrie Naţională!

Nu maĭ merge fără industrie!!

Suntem pierduţĭ fără industrie!!!

Onoare acelora care aŭ înţeles acest mare adevăr economic cu mult înaintea crizei agricole din 95! şi între aceştia onoare fraţilor Assan, proprietarĭ şi directorĭ aĭ Moriĭ sistematice cu aburĭ dela Colintina.

Opera lor salutară a reuşit graţie spirituluĭ lor practic, graţie priceperiĭ lor tehnice, graţie activităţiĭ lor pline de bravură; dar nu maĭ puţin graţie concordieĭ şi armonieĭ neclintite ce aŭ domnit între aceştĭ fraţĭ.

Niciodată norul vreuneĭ cât de micĭ neînţelegerĭ nu a pătat orizontul totdeauna curat al acesteĭ tovărăşiĭ frăţeştĭ, pe atât de liniştite, pe cât de prospere.

Prin urmare, mĕ întreb cu o legitimă curiositate: cum a reuşit tînĕrul autor dramatic să găsească în viaţa aşa de ticnită a acestor douĭ fraţĭ şi tovarĕşĭ, de o aşa inalterabilă armonie, subiectul uneĭ drame de sensaţie?

Cum, din viaţa paşnică şi lămurită a fraţilor Assan, o fi tras d. I. Bacalbaşa cu succes — succes de care nu ne maĭ e permis a ne îndoi — o piesă plină de sbucium şi de catastrofe?

Cu ce ingenios şi îndrăsneţ procedeu va fi scos atâta sânge cât trebue la o tragedie, din uleiurile minerale ale fraţilor Assan?

Asta este secretul arteĭ.

Ar fi imprudent din parte-ne să anticipăm ceva, şi, astfel, ne-am mărginit a da cititorilor o ideie sumară despre subiectul şi moara fraţilor Assan.

Aşteptăm cu încredere prima representaţie, căreia nu ne îndoim că publicul îĭ va face încurajarea de rigoare — e o datorie patriotică — ceva maĭ mult, naţională.

Până atuncĭ, să nu uităm a constata că tînĕrul autor, părăsind puerilităţile atât de banale ale atâtor alţiĭ, a preferit să trateze un subiect modern de actualitate palpitantă, tras din viaţa de toate zilele, care trebuie să ne intereseze, fireşte, maĭ mult decât nişte subiecte stranie pentru înţelesul nostru, trase din cine ştie ce cronicĭ obscure — cum ar fi fost, de exemplu, vre-un epizod anost al fraţilor Assan din întunecoasa istorie medievală a imperiuluĭ romîno-bulgar.

Nu! să fim moderni!

*

Epilog la FRAŢII ASSAN, *dramă*

Mĭ-am găsit beleaua, din pricina *Fraţilor Assan*, cu fraţiĭ (Iancu şi Costică) dela *Adevărul.*

La o glumă nevinovată, pe care am făcut-o alaltăerĭ asupra uneĭ drame a primuluĭ, îmi rĕspund amîndoĭ cu prea multă rĕutate.

Primul mĕ ocărăşte pe nume că nu mĕ hotăresc să maĭ scriŭ şi eŭ o piesă măcar cât de proastă, dar s'o scriu. *Matador* (C. Bacalbaşa) e maĭ aspru: mĕ' njură d'a dreptul *de mumă şi de moaşă*.

Maĭ întâĭ, crez că o glumă n'are de ce să provoace polemice rurale între oamenĭ culţĭ şi de spirit; la o glumă se rĕspunde cu alta maĭ bună; pentru că cine nu ştie de glumă... Dar în fine, polemică să fie. Insă ce caută aci mama şi moaşa? Ce sunt ele vinovate de ideile noastre? — doar poate să le facem rĕspunzătoare: pe mama, că nu ne-a dat maĭ mult spirit, şi pe moaşa, că nu ĭ-a spus mameĭ la vreme: «Pe băiatul ăsta ar fi bine să nu'l facĭ publicist».

Maĭ la urmă, toată afacerea asta n'are nicĭ un sens. Inchipuiţi-vĕ: îmĭ găsesc beleaua cu fraţiĭ Bacalbaşa pentru că am lăudat pe fraţiĭ Assan; m'oiŭ pomeni mîine că fraţiĭ Assan mĕ provoacă pentru că am admirat pe fraţiĭ Bacalbaşa.

Dar, domnilor, asta ar fi absurd!

Fie! Eŭ tot o să am curajul să admir pe fraţiĭ Bacalbaşa, când oiŭ avea pentru ce: de fraţiĭ Assan, deşi aŭ reputaţie de excelenţĭ trăgĕtorĭ, nu mĭ-e teamă — iĭ ştiu oamenĭ de spirit şi politicoşĭ.

*

O RECTIFICARE

Afacerea drameĭ D-lui Bacalbaşa intră în o nouă fază.

In ultimul moment, aflu din sorginte pozitivă, că am fost indus în eroare. Piesa nu poartă titlul: *Fraţiĭ Assan* (Moară sistematică cu aburĭ, Colintina), ci *Fraţiĭ Hassan* (cunoscuta firmă, *Nuvoteurĭ, Stofe, Broderiĭ, Ţesuturĭ, Fanteziĭ, Panglice, Perdele, Stămburĭ, Batiste*, etc. strada Lipscanĭ 20 — a se vedea anunciul amănunţit în *Adevĕrul*).

Dacă e aşa, atât maĭ bine, şi mě grăbesc a face cuvenita rectificare. Care va să zică, ne-am lămurit: *Fraţii Hassan*!

Atuncĭ noua dramă este chemată la un mare succes de *saison*, de oarece autorul are *stofă* destulă.

Să sperăm că deşi *canavaua* «Fraţilor Hassan» va fi *brodată* luxos, după *moda modernă*, cu *ţesetură* de multă *fantezie*, tiradele şi *panglicele* declamatorie, exact *měsurate*, nu vor maĭ fi debitate *cu cotul* după *vechea modă*.

Nu se ştie până acuma cîte *perdele* aŭ «Fraţiĭ Hassan», dar de sigur, fiind o dramă de mare sensaţie, *batistele* or să se caute mult.

Critica nu va putea să trateze *nuvoteul* dramatic, ca pe o *mardà* literară, dând pe autor în *stambă*.

Atât maĭ bine.

(*Epoca*, 30 Octombre, 1 şi 2 Noembre 1896; *semnat:* Ion, *apoi* Caragiale).

DA ŞI NU

Aţĭ cunoscut desigur gloaba sacagiuluĭ care vě cară în toate zilele apă. Bietul animal, modest pe atâta pe cât e de brav, nu s'a plictisit niciodată să meargă la pas dela casa sacagiuluĭ până la Filaret, şi de acolo la altă casă, şi iar înapoĭ la Filaret, şi pe urmă... în fine, slujba pe care e chemată s'o facă orĭce gloabă de sacagiŭ.

Nicĭun moment deosebit în viaţa nobiluluĭ animal pân'acuma. Dar se'ntâmplă odată şi altfel. Sacagiul are odată fantazia să meargă maĭ degrabă acasă. Gloaba refuză să schimbe pasul. Din ce ştie ea, nu vrea să iasă nicĭ moartă. La pas ştie să meargă şi anume pe un drum dat: nu schimbă nicĭ mersul, nicĭ drumul, în ruptul capuluĭ.

Sacagiul o ia pe gloabă cu vorba bună, o mângâie, o cheamă pe nume, o îndeamnă binişor: de geaba. Impacient, îĭ dă câteva bice: gloaba începe să ţopăe din picioare pe loc — şi nu vrea să pornească — o zi întreagă e în stare să ţopăe din picioare de-atâtea orĭ câte, dacă ar merge, ar face o poştie întreagă — dar din loc nu se mişcă.

Sacagiul, vězênd încăpăţînarea bestieiĭ recurge la alt mijloc: începe, rîzênd, să gâdile gloaba la urechĭ, doar de-o putea-o urni din loc. Atuncĭ, gloaba bătrînă e apucată de toate furiile: începe să sforăe, să dea din picioare, să se rescacăre, să gâfâie, să tuşească şi să facă nişte salturĭ ridicule, ameninţând să sfărâme ulubele căruţiĭ.

Să te ferească Dumnezeŭ de gloaba bětrînă când o apucă revolta dignităţiĭ personale.

Eĭ! Credeţĭ că numaĭ la sacale sunt gloabe? Aşĭ! Vreţĭ gloabe, adevěrate gloabe cele maĭ nărăvaşe? căutaţi-le în literatură. Cum ĕĭ scoate-o din drumul bătut, cum ĭe-ĭ cere, gâdilindu-o puţin, să meargă altfel decât la pasu'ĭ cunoscut de gloabă bătrînă, începe

să sforăe, să ţopăe, să se screamă, să se rescacăre, pentru a-şĭ afirma dignitatea personală.

Pas de zi o oarbă de glumă asupra unuĭ aşa de nobil animal! Animalul n'are să o înţeleagă şi are să-ţĭ facă o demonstraţie ridiculă.

Se poate glumi?

Da şi nu.

Se poate — cînd aĭ a face cu oamenĭ sănătoşĭ.

Nu se poate — cu oamenĭ bolnavĭ.

Se poate — cu oamenĭ veselĭ şi bine dispuşĭ.

Nu se poate — cu oamenĭ posacĭ şi mâhniţĭ.

Se poate — cu oamenĭ de spirit.

Nu se poate — cu oamenĭ proştĭ.

Se poate — cu literaţĭ şi artiştĭ.

Nu se poate — cu gloabe literare şi artistice.

(*Epoca*, 4 Decembre 1896, pag. 2: *Ion*).

LITERATURĂ PATOLOGICĂ

Unul dintre aceĭ scriitorĭ ale căror desinvoltură şi exuberanţă îĭ fac să fie gustaţĭ fără a fi înţeleşĭ — înţeleşĭ fără a fi pricepuţĭ — pricepuţĭ fără a fi penetraţĭ — penetraţĭ fără a fi împărtăşiţĭ — împărtăşiţĭ! Dumnezeul meŭ! nu în sensul propriŭ al sfintei grijaniĭ a cucerniculuĭ şi cuviosuluĭ Popa Zăbavă, care te face, chiar la ceasul suprem al morţiĭ, să aştepţĭ şi să'ţĭ amânĭ plata aceleĭ ultime scadenţe dela care, să fiĭ cât de rĕŭ platnic, e peste putinţă a te sustrage prin fraudă, când palidul portărel etern — *Mors* — îţĭ calcă, cu somaţia fără apel, umila ta colibă de *pauper*, *aequo pede* ca şi *regumque turres* — să aştepţĭ, zic, pe popa Zăbavă, ţinêndu'ţĭ sufletul în dinţĭ, fie aceia chiar nu aĭ têĭ propriĭ, ci aĭ luĭ Young (a nu se confunda cu pesimismul mohorît al faĭmoaselor *Nopţile luĭ Young* — acelea nu albe, ci negre) — împărtăşiţĭ, am zis, în sensul moduluĭ de a vedea, de a simţi, de a gândi şi a nu gândi, de a pricepe, de a gusta, de a spune şi de a face, — *de rendre et de faire* — şi carĭ, pentru această neîmpărtăşire, — cu toată admiraţiunea meritată ce eĭ obţin dela contimporaniĭ uimiţĭ, minunaţĭ, *epataţĭ*, şi vor obţine dela posteritatea a căreĭ imparţialitate nu poate fi pusă la îndoială de cineva, afară numaĭ dacă acela va fi un om parţial — sunt blagaţĭ şi vilipendaţĭ de uniĭ dintre aceia cari nu înţeleg entusiasmul, că avêntul şi spontaneitatea nu exclud deloc acele bigaruri capricioase, acele mozaicări fantaziste demne de clasiciĭ maeştri mozaiştĭ aĭ Veneţieĭ dogale, — că profunditatea concepţieĭ nu împiedică alegreţa expresiuniĭ, — că eruditiunea serioasă nu urêşte badineria uşuratecă, şi că formele nebunatice şi ştrengăriţe pot fi vestminte foarte convenabile pentru

gândiri severe, severe nu în înțelesul pedantic — par'că văz posomorîndu-se un doct pedant profesor de filosofie depe malurile rîposului Motru, și făcând o mutră grozavă conferențiarului erudit, deși *mondain*, depe malurile maĭ puțin stîncoase ale Dîmboviței! — severe nu în sensul pedantic al catedrei, roaba disciplineĭ, ci în sensul pur estetic al tribuneĭ libere — uniĭ dintre aceĭ scriitorĭ neîmpărtășițĭ dela începutul aceste fraze este blagat și vilipendat de unul dintre aceĭ dela sfîrșitul eĭ: Gion, este atacat, lovit, criticat, sfîșiat de R.-Motru într'un studiu al acestuia publicat în «Convorbirĭ literare» sub titlul *Un caz de literatură patologică: Marea frescă a Ateneuluĭ Român* (conferință ținută de Gion la Ateneŭ în seara de 1 Fevruarie).

Bizar! și cu atât mai straniŭ! Absurd! dacă nu chiar inconceptibil!

Incepând dela Hamlet, — întorcêndu'ĭ vorbele și cu naivitate întrebând: maĭ e oare ceva neputrescent în Danemarca? — care trimete pe Polonius, pentru că acesta și-a permis o observație de incult asupra uneĭ bucățĭ de artă ce i se pare prea lungă, să șĭ potrivească la bărbier barba și maĭ lungă, — și terminând cu vorba cântecului:

Frunzuliță lobodă,
Gura lumiĭ slobodă...

lăsând de o parte toate temele fantaziste și variațiile abracadabrante, ce s'ar putea broda, pe cunoscutul preludiŭ popular *hop zîrna-zîrna*! de către un Mozart român, pe care'l așteptăm ca și pe un Virgiliŭ, ca și pe un Rafael, la fiecare examen al Conservatorielor de Muzică și de Declamațiune, din cele doue capitale ale tînerului nostru Regat Independent, — să ne descoperim, domnilor! — și care va veni de sigur — nu ne putem deocamdată opri a da aci încheierea articolului d-lui R.-Motru.

Iată: . ....

(*Urmează un extract din articolul d-lui C. Rădulescu Motru. — Vezi* Note și Variante, *la sfârșitul volumului*).

UN ARTICOL REGRETABIL

Amicul meŭ, d. C. R.-Motru, în tribuna noastră literară de erĭ, sub titlul *Un articol regretabil*, a criticat tendința unor scriitorĭ aĭ noștri carĭ, în lipsă de talent măcar mediocru, caută să facă senzație cu subiecte abracadabrante și mirobolante, atrocĭ pe cât de revoltătoare, bizare pe cât de straniĭ, cum ar zice un alt amic al meŭ, d. Gion. D. Motru crede că un articol, o schiță, o nuvelă, nuveletă, nuvelică, fantazie saŭ chiar fantazioară, numaĭ fantazistă să fie, fie măcar isterică, trebue să stea, dacă nu în deplină pace, măcar într'un cuviincios armistițiu cu morala.

Mizericordie divină! cum ar exclama acelaşĭ amic Gion! Dar atuncĭ, daca e vorba de teorie, d-ta, d-le Motru, aĭ pe a dumitale; Gion o are pe a luĭ; dar eŭ, eŭ cum rămân? Eŭ, nu pot avea şi eŭ pe a mea? Ba da, o am; şi voiŭ să o arăt.

Mie nu'mĭ pasă, când e vorba de literatură, cum am avut onoarea a o spune şi altă dată, de intenţie, de tendenţă, de teză, de morală, de Motru, de Gion, de *fin-de-siècle*, de abracadabrant, mirobolant, bizar, straniŭ, şi celelalte; mie îmĭ pasă daca pe autor îl prinde saŭ nu'l prinde când se apucă să'mĭ spună ceva.

Vezĭ, asta'ĭ asta.

Gion a scris, de exemplu, ceva pe care redacţia *Kikirezuluĭ* ar fi stat la îndoială să'l publice. Eĭ şi? asta ar însemna oare că lucrarea luĭ Gion n'ar fi, din punct de vedere literar, bună? Mĕ rog, amice domnule Motru, să mĕ ierţĭ! Daca, pentru scrupulurĭ morale, *Kikirezul* ar fi refuzat publicarea, asta încă nu însemna o judecată literară. Dar daca comitetul revistei *Literatură şi Artă Română*, fără să se gândească la morală, s'ar fi gândit la artă şi literatură, desigur ar fi refuzat articolul, pur şi simplu:

— Amice Gion, scrie altul...

— De ce?

— Acesta nu te prinde.

Căcĭ acesta e marele cuvânt în artă şi 'n literatură: te prinde orĭ nu te prinde.

Aci stă toată chestiunea talentuluĭ — şi fără talent, singurul care te face să nemereştĭ fără să vreĭ chiar, nimic nu te poate prinde, orĭ câtă bunăvoinţă aĭ avea să te laşĭ prins.

« Nu siliţĭ natura, a zis fabulistul; veţĭ fi neplăcuţĭ cu talentul, cu talentul cu care nu sunteţi născuţĭ ». Şi atât e de adevĕrat ce-a zis el, că, orĭ cât de necorect şi schilod a spus-o, îĭ şade bine luĭ, îl prinde s'o spună astfel.

D-l Motru pretinde că Gion se sileşte, insistă, spre a face senzaţie, asupra punctelor imorale din schiţa luĭ fantazistă. « La ce va fi folosind asemenea insistenţă? » se 'ntreabă d. Motru.

La ce? rĕspund eŭ. Ca să dovedească numaĭ decât că nu'l prinde să scrie schiţe fantaziste.

Putea amicul Gion să insiste şi asupra unor puncte morale: cu toată insistenţa luĭ, tot acolo ajungea.

Şi o dovadă despre aceasta este o întreagă activitate literară a aceluiaşĭ amic al meŭ, o activitate plină de cele maĭ frumoase intenţiunĭ morale.

Prin urmare, încă odată să mĕ ierte celălalt amic al meŭ, d. Motru, să'ĭ spun că dacă e cazul să zicem că e regretabil articolul luĭ Gion, aceasta e pentru *cum*, nu pentru *ce* al acestui articol, în adevăr maĭ mult decât regretabil.

Gion imoral?

Allons donc, farceur!

Mizericordie divină! *Où ç'qu'est son fusil alors?*

Quand tu auras fini avec tes balivernes, espèce de blagueur!

Mon Dieu! In ţara noastră, în arta noastră, în literatura noastră, în progresul nostru, în toate ale noastre, *et coetera*, cum zicea Romanul depe malurile Tibruluĭ, şi celelalte, cum zice Românul depe malurile Dâmboviţeĭ cu apă dulce, *che ta lipa*, cum zicea rĕposatul Vilarà, *iprocĭ iprocĭ*, cum spunea adormitul întru nefericire, rĕposata victimă disgraţiată a luĭ Neselrode, gheneral lieutenant şi locţiitor împĕrătesc Pavel Dimitrievicĭ Kisseleff, autorul celebrei rivale bucureştene (*quelle fraîcheur*)! a parizieniĭ pădurĭ de Boulogne, *et, puis, va te faire fiche*, cum ar zice amicul meŭ Gion, în mozaicatele'ĭ arabescurĭ şi bigarurĭ stilistice — în toate, zic — artă, literatură, progres, — fiecare face rar ce ştie şi ce poate, şi foarte des ce nu ştie şi maĭ ales ce nu poate.

Aicĭ e buba, amice Gion, şi nicăerĭ aiurea, amice Motrule!

(*Epoca literară*, Nr. 6, 26 Mai 1896, pag. 2; *Epoca*, 17 Mai 1897, pag. 2; *prima nesemnată, a doua:* Caragiale).

CAZUL D-LUI PAWLOWSKY

Foarte rĕu a făcut d-l Pawlowsky, recunosc şi eŭ; dar orĭcât aş recunoaşte-o, iarăşĭ nu mĕ pot mulţumi să o constat numaĭ. Cazul d-luĭ Pawlowsky este grav; merită prin urmare o desbatere maĭ aprofundată.

Să procedăm metodic.

Maĭ întâiŭ şi 'ntâiŭ, cine l-a autorizat pe d. Pawlowsky să vorbească? fiindcă, maĭ la urma urmelor, d. Pawlowsky, presupunĕnd că este un om care se respectă, nu putea vorbi, fără o prealabilă autorizare, decât în numele d-sale personal, ca Pawlowsky, pur şi simplu Pawlowsky.

Dar să meargă d. Pawlowsky şi, fără nicĭ o autorizare, să'şĭ permită a vorbi ca şi cum ar fi fost autorizat, mărturisesc drept că aceasta n'o înţeleg din partea d-lui Pawlowsky!

Eu bănuesc ce şi-a zis d. Pawlowsky.

D. Pawlowsky şi-a zis aşa: nu sunt autorizat să vorbesc; dar maĭ la urma urmelor, ce 'mĭ trebueşte? pot foarte bine vorbi şi fără să fiŭ autorizat.

Eĭ bine, iată ce nu pot eŭ aproba la d. Pawlowsky; d. Pawlowsky a făcut rĕu că nu s'a îngrijit a avea la timp cuvenita autorizare. Căcĭ, în definitiv, dacă d. Pawlowsky tăcea, n'ar fi vorbit. Eĭ? dacă n'ar fi vorbit, ce mare deosebire? Dar d. Pawlowsky a ţinut să vorbească; foarte bine. Atuncĭ mĕ întreb eŭ: dacă între a tăcea şi a vorbi nu e nici o deosebire, fiind vorba de d. Pawlowski, pentru ce ar fi o deosebire, fiind vorba de acelaş d. Pawlowsky, între a vorbi şi a tăcea?

Cu sistema aceasta a d-sale, prin urmare, d. Pawlowsky poate avea mâine poimâine o altă neplăcere; va trebui să justifice pentru ce, în cutare sau în cutare împrejurare, a tăcut fără să fie autorizat a tăcea. Aceste sunt inevitabilele urmări ale greşeleĭ d-lui Pawlowsky.

Mărturisesc că alaltăerĭ, când am auzit că d. Pawlowsky a vorbit, am avut un moment de îndoială. Deşi ştirea era oficială, maĭ presus, prin urmare, de orĭce bănuială de parţialitate, mi-am zis:

Pawlowsky?... Imposibil. Pawlowsky nu poate fi capabil de aşa greşelĭ politice. Pawlowsky, pe care de obiceiŭ, îl ştiu toţĭ rezervat, ducênd prudenţa şi tactul dincolo de limitele obicinuite, — Pawlowsky? nu se poate. Atunci, nu e Pawlowsky acela; este desigur o regretabilă confuzie de nume.

Aŭ trecut douĕ zile. Să spun că uitasem de tot în vremea aceasta de Pawlowsky, n'aşĭ spune adevĕrul. Din când în când şi foarte des, îmĭ revenea în minte:

Cum dracu! Pawlowsky! nu crez! Pawlowsky e altfel de băiat. Dar în fine... Pawlowsky...

Altădată iarăşĭ gândeam:

Dar adică dece nu Pawlowsky? Poate... Omul e om... Omul e supus greşeliĭ, cu sau fără autorizaţie. Pawlowsky, nu e şi el om?... Atuncĭ?... i s'a putut întêmpla... şi lui Pawlowsky.

Tot însă nu'mĭ venea să crez una ca aceasta din partea luĭ Pawlowsky; îmĭ ziceam: nu se poate; trebue neapărat să fie vorba de alt Pawlowsky — cine ştie ce Pawlowsky!

Când însă ĭerĭ mi s'a confirmat că tot Pawlowsky acela este şi mi s'a dovedit că Pawlowsky a vorbit chiar fără a fi autorizat, atuncĭ am zis către prietenul care'mĭ aducea această gravă ştire despre Pawlowsky:

— Dacă Pawlowsky a făcut asta, atuncĭ nu'l maĭ cunosc pe Pawlowsky!

— Dar l'aĭ cunoscut, mĕ 'ntreabă prietinul, pe Pawlowsky?

— Ba nu! dar...

— Cum? atunci de unde ştiĭ de ce e capabil Pawlowsky, dacă nu l-aĭ cunoscut niciodată?

— Bine, aşa e; nu l-am cunoscut; dar, în fine, cum se poate?... Pawlowsky!... îţĭ spuiŭ drept, nu m'aşteptam la asta dela Pawlowsky.

P. S. Tocmaĭ acum, am vĕzut cât eram de greşit când mĕ pasionam atâta asupra cazului d-lui Pawlowsky. In adevĕr, eŭ nu-l cunoşteam. Amicul meŭ mĭ-a repetat:

— In adevĕr, nu-l cunoştĭ pe Pawlowsky?

— Nu'l cunosc pe Pawlowsky, am rĕspuns eŭ.

— Atuncĭ, dacă nu'l cunoştĭ pe Pawlowsky?...

— Să nu mai vorbim de Pawlowski, am rĕspuns eu.

2. P. S. In momentul din urmă, aflu că societatea Preseĭ va ţine deseară o întrunire, la care sunt invitaţĭ toţĭ ziariştiĭ din capitală,

toţĭ, chiar şi aceĭ carĭ nu fac parte din societate. Se va desbate la aċea întrunire asupra cazului d-luĭ Pawlowsky. Mĕ duc negreşit: dacă toţĭ ziariştiĭ sunt acolo, o să am noroc să vĕz şi eŭ pe d-l Pawlowsky.

La ediţia a treia, amĕnunte asupra cazuluĭ d-luĭ Pawlowsky.

(*Epoca*, 21 Septembre 1897, pag. 1; *semnat:* I).

CRITICELE LUI GHEREA

Volumul III. — Editura Socec şi Comp.

Zilele acestea, a apărut al treilea volum de Critice al lui Gherea. O parte însemnată din volum conţine articole de critică asupra unor critice ale altor criticĭ. Eŭ, cetăţean al uneĭ ţărĭ care se află într'o situaţie destul de critică în privinţa producerilor şi prea productivă în privinţa criticelor, simţ fireşte saţiul pentru cele din urmă, cu atât mai mult, cu cât mĭ-e sete de cele d'întâiŭ; aşa că, nu mĭ-ar putea da prin cap să încerc a face şi eŭ vreo critică asupra volumuluĭ de Critice al luĭ Gherea.

Maĭ la urmă, la ce bun atâta încunjur? Nu mĕ pricep la critică şi de aceea nicĭ nu o fac; mi s'a părut totdeauna că un om nu trebue să încerce decât ce poate face. M'aş mărgini dar a spune că volumul luĭ Gherea a apărut; autorul are prea puţină nevoe de reclamă din partea mea sau a altuia, cu atât maĭ puţină, cu cât, în publicitatea noastră serioasă, o lucrare intelectuală nu este o afacere. Dar sunt dator a spune câteva cuvinte despre volumul pe care bunul meŭ amic Gherea mi l-a trimes cu următorul autograf: « Iubituluĭ meŭ adversar politic şi literar, Caragiale ».

Autograful acesta, cu toată oroarea ce am de critică, mĕ sileşte să'ĭ fac măcar câteva comentarie. Voiŭ căuta să fiŭ scurt.

Adversar politic nu pot să'ĭ fiŭ luĭ Gherea, fiind că el nu face politică — şi cred că foarte bine face; — politica e terenul fapteĭ, nu al teorieĭ. Adversar literar iarăşĭ nu pot să'ĭ fiŭ, fiindcă adversar literar nu pot fi decât omuluĭ lipsit de talent, orĭcât de puţin talent aş avea eŭ însumĭ. Gherea ştie bine că, dacă e vorba de literatură şi de artă, pentru mine nu pot încăpea nicĭ sistemă, nicĭ opinie, nicĭ tendenţă, nicĭ morală; nu poate încăpea decât numaĭ şi numaĭ talent. El ştie bine că pentru mine, când e vorba de frumos, nu maĭ poate fi vorbă şi de bun saŭ rĕŭ, de drept saŭ nedrept, de onest saŭ neonest. Frumosul este singurul atribut potrivit al lumiĭ, tot aşa de nemărginit ca şi dânsa; precum în ea nu încape decât ea însăşĭ şi nu maĭ poate încăpea altceva, fiindcă orĭ unde tot ea este, asemenea şi când e vorba de frumos, numaĭ de el poate fi vorba şi de nimic altceva.

Astfel dar, cum aş putea fi eŭ adversarul politic şi maĭ cu seamă

adversarul literar al luĭ Gherea? Doar poate că el ar vedea adversarĭ în oamenĭ carĭ vĕd ca mine, cu toate că eĭ nu se simt deloc a'ĭ fi luĭ adversarĭ.

Dacă nu împărtăşesc părerile cuiva, acela nu poate zice numaĭdecât că'ĭ sunt adversar; căcĭ atuncĭ ar trebui să fiŭ adversarul tuturor celor ce aŭ o părere saŭ o sistemă, de oarece eŭ nu sunt în stare să am vreo părere şi nicĭ să împărtăşesc vreuna pe de-a 'ntregul. Pentru mine părerile sunt egal de legitime, egal de întemeiate şi, prin urmare, egal de respectabile. Nicĭ una însă nu poate să facă pentru mine lege, căcĭ în lumea aceasta, care 'mĭ dă numaĭ înfăţişărĭ, ar trebui să fiŭ din cale afară laş ca, mărturisindu'mĭ că nu pot avea eŭ însu'mĭ o părere statornică, să mĕ înjug la părerea altuia, pentru că el a avut bravura să mĭ-o strige la ureche cu un ton maĭ mult saŭ mai puţin răstit.

Fie din lipsă de educaţie intelectuală, fie din insuficienţă de cultură, saŭ de organizaţie a spirituluĭ, n'am putut nici odată jura *in verba magistri*; şi dacă n'am făcut aceasta pînă acuma, vîrsta mea e o garanţie pentru mine că n'am să reuşesc a o face nicĭ de acum încolo.

Am comparat totdeauna fenomenele ce se numesc spirite omeneştĭ cu corpurile cereştĭ. Intre unul şi altul sunt prăpăstiĭ chaotice; unul altuia, din colosalele mase propriĭ de lumină, nu'şi trimet decât o fĕşie subţire de palide raze. Intre un om şi altul este adesea ca dela o stea la alta. Arde colo un soare uriaş şi dincolo altul... Printre învârtitoarea pulbere de lumĭ, un colos de flăcărĭ d'abia zăreşte pe celălalt, ca o scînteie ce clipeşte, pierdută, în negură fără fund... Ba câţi încă nu se maĭ zăresc deloc şi unul de altul nicĭ măcar nu bănuesc.

Adesea tot aşa se pricep oameniĭ între eĭ şi pot înţelege unul altuia sufletul.

Se poate cineva numi oare adversarul uneĭ ideĭ, uneĭ părerĭ, uneĭ sisteme, numaĭ şi numaĭ pentru că nu e în stare să aĭbă, necum să împărtăşească o idee, o părere, o sistemă? Dar dacă nu pot avea nicĭ nu pot împărtăşi vreuna, va să zică atuncĭ sunt egal adversarul tutulor şi orĭcăreia; şi dacă, astfel, sunt adversarul orĭcăreia, sunt prietenul orĭcăreia alteia, contrară aceleia. Care va să zică, aş fi în acelaş timp şi prietenul şi adversarul orĭcăreĭ ideĭ, părerĭ, saŭ sisteme... Dar asta ar fi absurd.

Eĭ bine, nu! Orĭce idee, părere saŭ sistemă, pentru mine e absolut, în sensul cel maĭ absolut, indiferentă. Nu o pot nicĭ preţuì, nicĭ despreţuì, nicĭ primì, nicĭ respinge, nicĭ aplaudà, nicĭ şuerà. O idee, părere sau sistemă, orĭ va trece pe dinaintea mea, orĭ va trece pe dinaintea unuĭ par de telegraf, aceeaşĭ urmă va putea lăsa. Ce poate să aibă valoare şi preţ pentru mine este talentul, puterea cu care acea idee, părere saŭ sistemă, cu desăvârşire nule prin ele înse-le, se pot susţine şi manifestà faţă cu posibila mea iritabilitate intelectuală.

Puţin le pasă la douĭ ochĭ iubitorĭ de lumină, puţin le pasă de dimensiunile, sistema de rotaţiune şi revoluţiune, în genere de legile cosmice carĭ stăpânesc existenţa şi mişcarea uneĭ depărtate stele: ea va însemna pentru eĭ numaĭ atâta câte raze de lumină poate cumva să le arunce de acolo de unde neînţeleasa putere ĭ-a poruncit să se afle.

Căcĭ lumina nu o judec, ci o văz, şi bucuria mea e potrivită cu intensitatea cu care ea a ajuns la mine, ĭar nu cu judecata mea despre bogăţia şi condiţiile isvoruluĭ care mĭ-a trimis-o.

Gherea e un critic de sistemă, ca orĭce critic serios; sistema luĭ însă puţin mĕ importă; ce mĕ importă e talentul cu care el şi-o urmăreşte.

E, în adevăr, un om de mare talent, care mĭ-aruncă, cu articolele lui, multă lumină. Volumul luĭ din urmă şi maĭ ales articolul despre Coşbuc mĭ-aŭ dat o mare mulţumire intelectuală. Una poate şi maĭ mare mĭ-aŭ dat-o cele câteva rîndurĭ privitoare la producţiile mele literare. Gherea e singurul critic care se ocupă serios de aceste lucrărĭ, cu maĭ multă bunăvoinţă, poate, decât ele ar merita. Se înţelege, ca om ce sunt, nu pot rĕmânea neatins de această însemnată onoare şi regret că nu pot plăti talentatuluĭ critic îndatorirea de inimă care mĭ-o face cu atâta graţiozitate: eŭ, încă odată, nu sunt critic. Astfel dar, ce aşĭ putea zice maĭ mult decât am zis despre criticele luĭ?... poate, după obiceiul pământuluĭ, deplorabile platitudinĭ amabile, saŭ observaţiunĭ de pretenţie ridiculă... Nu... El n'are în nici un caz nevoe de ruşinarea mea.

Maĭ la urmă Gherea are destulă conştiinţă de talentul luĭ, ca să nu maĭ aibă nevoe de complimente banale, nicĭ să'ĭ maĭ pese de desaprobărĭ puerile şi precipitate; se va mulţumi desigur perfect cu o salutare călduroasă din partea prieten uluĭ sĕŭ îndatorat.

CARAGIALE.

(*Epoca*, 16 Iunie 1897, pag. 1—2).

CÂTEVA PĂRERI ANONIME

Voiţĭ, domnule redactor, a consemna părerile deosebiţilor scriitorĭ asupra literaturiĭ româneştĭ, şi pentru acest scop aţĭ adoptat metoda interviewuluĭ. E o metodă bună, în parte; dar nu este suficientă. Uniĭ oamenĭ sunt lipsiţĭ de îndrăsneală şi de spontaneitate — maĭ cu seamă printre artiştĭ se găsesc mulţĭ de felul acesta ;— ei nu'şĭ pot exprima părerile aşa de complet şi aşa de clar prin viŭ graiŭ, pe cât şi le pot aşterne în scris. Alţiĭ — şi dintre aceştia sunt maĭ toţĭ artiştiĭ — sunt oamenĭ apucaţĭ, oamenĭ cu toane; eĭ nu sunt totdeauna bucuros comunicativĭ.

Eŭ, de exemplu, sunt câte odată aşa de sfios, îmĭ lipseşte atât de mult îndrăsneala, încât, dacă unul dintre colaboratoriĭ dv. ar

veni să mĕ interpeleze odată nitam nisam, şĭ-ar face despre mine şi despre spiritul meŭ o foarte tristă opinie. Şi cu toate astea, nu sunt atât de slab de minte, pe cât s'ar părea la întâiul examen. Cine ar voi să vază bine slăbiciunea mea, ar descoperi-o poate maĭ sigur la examenul din urmă.

Maĭ cu seamă, faţă cu dv. ziariştiĭ, fiindcă vĕ citesc regulat şi vĕ cunosc forţele, îmĭ pierz mult cumpĕtul şi încrederea în mine însumĭ, mĕ simt covîrşit de autoritatea dv.... Unuia dintre dv. — maĭ cu seamă când aş şti pentru ce mĭ-a făcut onoarea uneĭ vizite — n'aş fi capabil să'ĭ înşir limpede o propoziţie cât de simplă. Aş fi în stare să comit o greşală de gramatică respunzând măcar cu un cuvânt la salutarea confrateluĭ dv. şi ştiŭ, fireşte, cât de departe mergeţĭ dv. cu cultul gramaticeĭ. Adeseaorĭ în polemicele dv. uĭtaţĭ obiectul propriŭ al polemiceĭ, numaĭ şi numaĭ pentru a constata ereziile gramaticale ale adversaruluĭ. Se'nţelege că şi adversarul *vous rend la pareille.* Eŭ tremur numaĭ gândind că dv. o să'mĭ citiţĭ aceste rîndurĭ.

De când eŭ am părăsit profesiunea de scriitor, s'a făcut atâta progres în publicitatea românească, încât mĕ simt absolut sdrobit când mĕ aflu în faţa uneĭ file curate de hârtie, ştiind bine că ea astăzĭ nu maĭ sufere să fie mânjită, ca pe vremea mea, cu negreală decât doar pentru a spune o gândire. Care va se zică astăzĭ nu maĭ e permis nimunuĭ a strica hârtia de geaba. Fericit publicul de astăzĭ!

Am fost şi eŭ odinioară, domnule redactor, scriitor. E cam mult de atuncea; astfel, e probabil că numele meŭ l'aţĭ uĭtat, orĭ poate că nicĭ nu l-aţĭ ştiut vreodată. Am publicat foarte puţine lucrurĭ; despre acestea însă prieteniĭ meĭ aveaŭ o foarte înaltă opiniune — pe care, se'nţelege, eŭ o împărtăşeam cu căldură. S'a întâmplat însă, încetul cu încetul, pe uniĭ să mi'ĭ răpească moartea, pe alţiĭ să mi'ĭ fure o soartă mult maĭ bună ca a mea — prăpastie maĭ adîncă decât chiar a morţiĭ — iar cu alţiĭ să mĕ cert, desigur din pricina caracteruluĭ şi defectelor mele morale cari'ĭ supĕrau maĭ mult decât puteaŭ să'ĭ mulţumească talentul şi calităţile mele intelectuale.

De cum m'am despărţit de prieteniĭ meĭ, eĭ şĭ-au schimbat — fireşte — părerile lor despre lucrările mele. Eŭ — nesocotit — am avut uşurătatea să crez că talentul meŭ era în mine, pe câtă vreme el în realitate era în cercul literar din care nu maĭ putusem face parte; mĭ-am închipuit că meritul lucrărilor mele era al meŭ, pe câtă vreme el fusese al foştilor meĭ prietenĭ, — şi astfel, am îndrăsnit, deşi rĕmas stingher fără seminţie în deşert, să maĭ public ceva. Am vĕzut atuncĭ că opinia înaltă despre meritele mele, rĕmăsesem s'o împărtăşesc singur — numaĭ eŭ! Numaĭ eŭ?... mi s'a părut prea puţin, şi am încetat a maĭ scrie, — ne maĭ avênd la vêrsta mea vreme să caut a'mĭ face un noŭ cerc de prietenĭ nouĭ.

Orĭcum, chiar daca nu maĭ sunt, am fost şi eŭ literat, şi, daca intenţia dv. de a cunoaşte părerile, pe cât se poate, ale tu-

turor literaţilor noştri asupra literaturiĭ româneştĭ este sinceră, atunci neapărat veţĭ publica în tribuna dv. literară şi părerile mele. Veţi face, crez, aceasta cu atât maĭ bucuros, cu cât vedeţĭ că o iaŭ înaintea dorinţelor dv.: fără să aştept pe colaboratorul dv. a'mĭ face un interview, mĕ grăbesc a vĕ rĕspunde la întrebările d-voastre cunoscute.

Să le resum. Dv. voiţĭ a şti dela fiecare literat, mare saŭ mic, talentat orĭ nu, numaĭ literat să fi fost — şi asta mĕ autoriză deplin şi pe mine — ce gândeşte el asupra următoarelor întrebărĭ: In ce stare se află literatura noastră astăzĭ? Ce raporturĭ sunt între literatura noastră şi societatea noastră? Carĭ sunt scriitoriĭ românĭ cu adevărat remarcabilĭ în sensul european al cuvântuluĭ? Cari sunt sorţiĭ de dezvoltare a literaturiĭ noastre în viitor?

In această primă scrisoare mĕ voiŭ mărgini a rĕspunde numaĭ la întrebarea întâia; la celelalte voiŭ rĕspunde în a doua scrisoare. Incep dar.

Se'nţelege că nu nedomirirea d-v. personală, ci numai o curiositate rĕutăcioasă v'a inspirat ideea de a ne pune tocmaĭ noĕ literaţilor o aşa întrebare.

In ce stare se află literatura noastră astăzi?...

Dar d-v. nu vedeţĭ în ce stare bună se află?

Dar oare când am avut noĭ maĭ mulţĭ scriitorĭ decât astăzĭ?

Dar când oare s'a scris româneşte maĭ frumos, maĭ cu înţeles şi maĭ cu miez decât astăzĭ?

Eu însumĭ am numĕrat, trecêndu'Ĭ într'o listă alfabetică, peste una sută cincizecĭ (150) poeţĭ liricĭ. Ce este maĭ îmbucurător chiar decât numĕrul lor prodigios este egalitatea talentelor lor — nicĭunul nu e inferior altuia. S'ar părea incredibil pentru cine nu ştie ce se petrece la noĭ, dar este adevĕrat.

Nu'Ĭ vorba, rar, foarte rar se'ntêmplă şi câte o excepţie; dar se ştie: excepţia tocmaĭ confirmă regula. Aşa, bunăoară, Coşbuc şi Vlăhuţă, făcênd excepţie, confirmă prin nota lor discordantă în armonia generală adevĕrul că toţĭ ceilalţĭ sunt absolut egalĭ, că nicĭ unul dintre aceştia nu poate fi considerat ca maĭ prejos de altul. Această egală intensitate de talent la poeţiĭ noştri va da desigur mult de lucru criticilor viitoruluĭ. Poftim de clasifică nişte cantităţĭ de aceiaşĭ materie aşa de egale la cântar; ar fi ca şi cum aĭ voi s'alegĭ într'o băcănie, dintr'un raft de căpăţînĭ de zahar, de aceeaşĭ provenienţă şi de aceeaşĭ greutate, pe una care o fi maĭ dulce.

Dar pentru aceasta, pentrucă avem atâţia poeţĭ, iarăşĭ nu trebue să ne mândrim prea tare, precum n'ar trebui, crez eŭ, să ne ruşinăm, saŭ să ne umilim daca nu i-am avea deloc. Este o chestiune de noroc şi maĭ mult nu. Daca a avea arte şi literatură este o mare onoare şi laudă pentru un popor, a nu avea arte şi literatură nu e de loc o desonoare şi o ruşine. Să presupunem că n'am avea pe ceĭ 150 de poeţĭ aĭ noştri de carĭ vorbesc maĭ sus şi am rĕmânea

numaĭ cu Coşbuc şi Vlăhuţă. Eĭ? ce mare ruşine ar fi pentru naţia noastră? Ne-am hotărî să zicem că n'avem decât doĭ poeţĭ, ne-am lua inima'n dinţĭ spre a mărturisi că la noĭ poeţiĭ sunt, ca la multe alte naţiunĭ, nişte rare excepţiunĭ, şi atâta tot. Dar fiindcă'ĭ avem, putem să nu'ĭ constatăm? Am fi din cale afară modeştĭ.

Prin urmare încheiŭ rĕspunzênd scurt la întrebarea d-v. întâia: starea în care se află literatura noastră astăzi este cu deosebire satisfăcătoare; după statistica personal făcută de mine avem peste 150 de poeţĭ maĭ mult decât ar trebui uneĭ naţiunĭ în stare normală ca să se prezinte convenabil în faţa Europei culte.

A! nu degeaba acest popor şi-a vĕrsat sângele nobil pentru neatîrnarea sa. Secule întregĭ a plâns acest popor lipsit de lumina şcoaliĭ; era natural ca, îndată ce i s'a deschis ochiĭ la această sfântă lumină, să'nceapă a cânta încă din clasa IV gimnasială. Şi mi se pare că nu cântă prost deloc!

In a doua scrisoare, mâne, domnule redactor, voiŭ căuta să ve rĕspunz şi la celelalte întrebărĭ ale d-v.

II

In ce raporturĭ stă la noĭ literatura naţională cu societatea? Iată a doua d-v. întrebare, domnule redactor. La aceasta rĕspunz scurt: aproape în nici un raport.

Societatea română actuală este prea serioasă şi prea pozitivă ca să aibă raporturĭ cu o artă de lux; iar literatura noastră este prea independentă şi prea mândră ca să aibă raporturĭ cu o societate utilitară. Astfel, şi una şi alta se desvoltă de sinele, fără a căuta să se atingă, să se influenţeze cumva una pe alta.

Un om deprins a judeca după cele ce se'ntâmplă 'n genere în lume, daca ar cunoaşte maĭ întâiŭ societatea noastră, nu şi-ar putea închipui că avem o literatură în care predomină într'un mod atâta de covêrşitor poezia lirică romantico-pesimistă şi apoĭ, — în proporţie, maĭ mică, ce'ĭ drept, dar totuşĭ destul de respectabilă — novela sentimentală şi lăcrimoasă. In adevăr, cine ar putea crede că din grava noastră societate, care prosperează dela o vreme într'un chip vertiginos, din această societate compusă în marea ei parte de oamenĭ de tot soiul de afacerĭ, spirite pozitive şi sănătoase, n'are să răsară decât florile palide şi triste ale livido-chloroticeĭ noastre poeziĭ? Fără 'ndoială, şi societatea noastră, ca toate societăţile omeneştĭ, o fi având patimile eĭ, suferinţele şi dorurile propriĭ; fireşte că şi societatea noastră are un mod specific de a gândi asupra acestor pĕsurĭ ale eĭ. Dar desigur poezia noastră nu este expresia societăţiĭ noastre.

De aci — din faptul că poeţiĭ şi scriitoriĭ noştri nu ţin socoteală de societate şi sunt prea mândri şi prea independenţĭ pentru ca să considere necesară atenţia acesteia în privinţa lor, — resultă această aproape totală lipsă de raporturĭ între literatură şi societate.

Tot de aci apoĭ resultă că producţia literară nu maĭ poate fi considerată ca o marfă de oarecare valoare cât de mică şi prin urmare munca literatuluĭ nu maĭ poate fi o profesiune. A face literatură ajunge a fi sinonim cu a tăia câinilor frunză.

La Bucureştĭ, în centrul activităţiĭ intelectuale a naţiuniĭ româneştĭ, o poezie bună, foarte bună se vinde între cincĭ leĭ şi cinzecĭ de banĭ pentru a fi publicată în reviste literare; o novelă de dimensiunĭ respectabile se plăteşte cu şapte până la treĭ leĭ. După elocuenţa acestor cifre putem judeca sigur câtă pasiune pentru arta lor aŭ literaţiĭ noştri, şi tot odată cât preţ aŭ în faţa cititorilor producţiile literare naţionale.

Iată raporturile dintre societate şi literatură şi viceversa.

Trec acuma la a treia d-v. întrebare: cari sunt figurile mai remarcabile în literatura noastră? La aceasta, domnule redactor, este greŭ de răspuns într'o privinţă. A vorbi despre cei viĭ este o sarcină prea ingrată. D-v. nu ştiţĭ cât de susceptibilĭ sunt literaţiĭ. De aceea, prefer să'mĭ învârtesc de multe orĭ condeiul în mână, până să zic maĭ multe în această privinţă, şi astfel, vĕ rog să'mĭ daţi voe a rĕspunde pe larg la întrebarea a treia tocmaĭ la sfîrşit.

Pînă atuncĭ, ca să nu fiŭ prea laş, spun cu hotărîre: figurile cele maĭ remarcabile în literatura română sunt fără un pic de îndoială dd. Hasdeŭ şi Maiorescu, cel d'întâiŭ prin opera sa proprie, cel d' al doilea prin influenţa ce a exercitat-o asupra câtorva dintre scriitoriĭ noştri; unul prin invenţiune, altul prin direcţiune.

Trec dar acuma, ca să termin pe astăzĭ, la întrebarea d-v. a patra şi cea din urmă: ce sorţĭ de desvoltare poate avea literatura noastră în viitor?

Desvoltarea uneĭ literaturĭ, domnule redactor, atârnă de multe împrejurărĭ: din toate acestea însă cea maĭ importantă este presenţa talentelor. O stare înfloritoare politică şi economică a celeĭ maĭ inteligente societăţĭ nu este de ajuns pentru a da naştere uneĭ literaturĭ puternice; o aşa stare poate contribui mult la încurajarea talentelor, dar trebue maĭ înainte să existe acele talente. Cea maĭ cultă şi maĭ bogată societate, suveranul cel maĭ iubitor de artă şi de litere, cu tot aurul şi cu toate aplauzele lor nu vor putea face să se ivească talente acolo unde pământul nu poate produce aşa buruiană. Este o chestiune de dispoziţie de rasă.

Daca în poporul român, care are atâtea calităţĭ frumoase, există, ascunsă de precarie împrejurărĭ istorice, semênţa talentuluĭ literar, şi probabil există, atunci desigur la cea d'intâĭ ocazie favorabilă ea va trebui să rĕsară, să crească şi să rodească. Pînă acuma, deşi nu am putut realiza o stare politică şi socială în adevăr puternică, am constatat la noĭ destule semne neîndoioase că talente literare marĭ se pot arăta. Am avut pe Alexandrescu, Alexandri, Bălcescu, Odobescu, Hăsdeŭ, Eminescu, Coşbuc.

După părerea mea, este o mare greşală a spune că operele acestora sunt numaĭ nişte începuturĭ literare.

Operele lui Alexandrescu, lui Alexandri şi lui Bălcescu din generaţia trecută nu pot fi considerate ca opere imperfecte numai şi numai fiindcă, pentru moment, în starea febrilă a progresuluĭ nostru pripit, sunt eşite din modă. Mi se pare că mult maĭ imperfecte sunt multe lucrărĭ actuale. Alexandri şi Alexandrescu, pentru cine înţelege arta literară, sunt nişte poeţĭ desăvârşiţĭ, carĭ vor rĕmâne totdeauna poeţĭ desăvârşiţĭ. Vremea trecând peste operele lor nu le va putea aduce nicĭ o stricăciune. Asemenea şi cu ceilalţĭ. Căcĭ să ne înţelegem: în artă nu este ca în ştiinţă; în artă nu poate fi vorba de o sistemă care poate fi detronată de o altă sistemă; e vorba de intensitatea talentului de invenţie şi de expresie. Câtă vreme se va vorbi româneşte, versurile minunate ale acelor poeţĭ, afară bine înţeles de acele cu aluziunĭ locale şi actuale odinioară, vor avea acelaşĭ preţ pentru cititorul care va pricepe arta.

Putem dar, după trecut, judeca bine despre viitor. Limba română, care atâtea veacurĭ n'a avut nicĭ un scriitor artist de seamă, a avut în veacul nostru, dela renaşterea naţională, încoace câţiva scriitori de mare talent. E, prin urmare, sigur că acest popor are în sânu'ĭ semânţa nobilă a talentelor literare. O epocă de mare prosperitate şi strălucire politică ar putea fi asemenea şi o epocă de înaltă glorie literară.

Pe mâne, despre întrebarea a treia şi despre societăţile literare.

III

Am zis că figurile cele maĭ remarcabile ale literaturiĭ noastre sunt dd. Hăsdeŭ şi Maiorescu, — cel d'intâiŭ prin operele'ĭ propriĭ, cel d'al doilea prin influenţa ce a exercitat-o asupra câtorva talente; unul prin invenţiune, celălalt prin direcţiune.

Cel d'intâiŭ este un savant şi în acelaş timp un poet, în cea maĭ înaltă accepţiune a cuvintelor. Numele său se bucură, cu toată dreptatea, de o mare autoritate în cercurile competente europene; graniţele publicităţiĭ române nu'ĭ erau suficiente de sigur. Cu vastitatea cunoştinţelor sale şi cu adîncimea isvoruluĭ sĕŭ de invenţie, cu spiritul sĕŭ totdeauna strălucitor, ilustrul nostru academician ar ţine, fără'ndoială, un loc de onoare printre corifeiĭ orĭcăreĭ literaturĭ europene desăvârşite; ba, poate, cu însuşirile sale prodigioase, ar stăpâni acolo un loc, într'un chip mult maĭ hotărît şi mult maĭ puţin discutat, decât acela cu care îşi stăpâneşte locul la noĭ, în primitiva şi necompleta noastră mişcare intelectuală. Hăsdĕu, precum am maĭ spus odată, e o fântână nesecată de învĕţăturĭ înalte şi de glume scînteetoare — o activitate de spirit în adevĕr fenomenală. Cercetări filologice şi istorice, experienţe şi comunicări spiritiste, religiune, filosofie, arte frumoase, totul şi toate îmbrăcate în pânza minunată, pe care numaĭ cel maĭ înalt dar al minţiĭ omeneştĭ o poate ţese, îmbrăcate în poezie — toate

cu o egală vigoare îmbrățișate. Jocurile acestuĭ spirit sunt vertiginoase, toate egal pline de farmecul inspirațiuniĭ și de puterea uneĭ neîncovoiate convingerĭ — fie că ar sonda problema creațiuniĭ, fie că ar face o glumă rĕutăcioasă asupra cutăreĭ persoane.

Cel d'al doilea, d. Maiorescu, în afară de strălucitul lui talent de orator de catedră și de tribună parlamentară, este un mare literat, om cu o înzestrare intelectuală în afară de orĭce concurs. In privința judecățiĭ despre lucrările literare, este unul din spiritele cele maĭ pricepute ce s'ar putea găsi vreodată. Fără 'ndoială talentul de invențiune îĭ lipsește cu desăvârșire; pe calea invențiuniĭ, tocmaĭ fiindcă pricepe așa de adânc arta și realitatea talentuluĭ, n'a încercat să producă niciodată. Insă gustul rafinat, priceperea și puterea de judecată în tot ce privește arta literară iaŭ la acest om proporțiile unuĭ extraordinar talent, atât sunt de active și de fecunde. Povețele acesteĭ minunate inteligențe critice sunt neprețuite pentru un talent de invențiune lipsit încă de judecata și măsura exactă a frumosuluĭ. Criticele d-lui Maiorescu, orĭ cât ar putea zice cineva astăzĭ că sunt gratuite sau prea primitive, aŭ îndeplinit odinioară o mare misiune. Nu a fost puțin lucru a rĕsturna metodic o întreagă direcțiune falsă în literatură, în știință și în politică — direcțiune falsă care stăpînea cu tiranie și pervertea toate spiritele. In starea de astăzĭ a literaturiĭ noastre, (când pare că și publicul cititor, mult puțin cât îl avem, și scriitoriĭ, foarte, prea foarte mulțĭ, aŭ pierdut criteriul după care se poate judeca și cântări normal o lucrare ce vrea să se numească literară), poate că un alt rînd de criticĭ întocmaĭ ca ale d-lui Maiorescu de odinioară ar face un mare bine și publiculuĭ și scrietorilor, acelora se'nțelege cari sunt chemațĭ, iar nu numaĭ se chiamă singurĭ, a fi scrietorĭ. Criticele de odinioară ale d-luĭ Maiorescu aŭ fost la vremea lor un semnal de raliare pentru mințile sănĕtoase în mijlocul anarchieĭ și decăderiĭ, carĭ bântuiaŭ republica literelor noastre între aniĭ 48 și 68. Multe spirite în adevăr înzestrate s'ar fi rătăcit de-a binele în noianul falseĭ direcțiunĭ de atuncĭ, sau, maĭ bine zis, în acea completă lipsă de direcțiune, daca n'ar fi sunat cu atâta putere dela Iașĭ semnalul acela de raliare.

Iată pentru ce zic eŭ că astăzĭ cele maĭ remarcabile figurĭ ale literaturiĭ noastre sunt dd. Hăsdĕu și Maiorescu.

Și cine ar crede că între aceștĭ doĭ corifeĭ, amândoĭ cu spiritul atât de bine înzestrat în parte, încât să n'aibă 'ntr'însul loc nicĭ o umbră de invidie, există de demult, — încă depe vremea începuturilor frumoaseĭ lor activităț. intelectuale, acu vreo treizecĭ și cincĭ de anĭ — o aprigă dușmănie? Cu toate astea e așa: unul pe altul nu se pot suferi; să nu se vază, să n'auză unul de altul!

Dușmănia aceasta merge în raport crescând cu vêrsta; ea face pe ceĭ douĭ marĭ bărbațĭ, azĭ aproape bĕtrânĭ, să ajungă adesea la puerilitățĭ și naivitățĭ regretabile și la micimĭ și maĭ regretabile. Unul e'n stare să tăgăduĭască celuilalt cele maĭ vĕdite merite; ce-

lălalt e capabil să numere băbeşte mĕruntele defecte comun umane ale celuĭ d'intâiŭ; să'l persecute şi să'l lovească în interesele materiale.

D. Hasdĕŭ, de exemplu, întrebuinţează un întreg arsenal de maliţiosităţĭ şi de trăsăturĭ satirice la adresa d-luĭ Maiorescu. Iĭ caricaturează adversaruluĭ sĕŭ capul caracteristic cu un mare punct de întrebare pe frunte — adică, « ce-o fi înăuntru? că de vĕzut nu se vede nimic! » — şi'ĭ reduce toată activitatea intelectuală, critică şi oratorică, la celebra « gimnastică a barbişonului », făcând aluzie la prolixitatea de gesticulare cunoscută a mareluĭ orator.

Din parte'ĭ, şi d. Maiorescu tăgădueşte orice seriozitate ştiinţeĭ profunde şi colosaluluĭ talent ale d-luĭ Hăsdeŭ. Ca rĕsunet apoi la punctul de întrebare, ce ilustrul sĕu coleg din Academie i-a lipit pe frunte, şi ca ripostă la « gimnastica barbişonului », iĭ toarnă o arsătură prea puţin potrivită cu magnanimitatea la care s'ar putea aştepta cineva din partĕa unuĭ om mare, aşa de sus pus şi aşa la adăpost astăzi de micile mizeriĭ economice ale vieţiĭ de toate zilele, adăpost datorit nu activităţiĭ literare.

Astfel, d. Maiorescu publică, în fruntea recentuluĭ d-sale volum de discursurĭ parlamentare, o prefaţă în care face pe scurt istoria critică a evenimentelor noastre politice dela 1866 încoace. In această prefaţă autoruluĭ iĭ place a constata cu multă stăruinţă că dînsul şi câţiva amicĭ aŭ fost singuriĭ nestrămutaţĭ dinasticĭ dintru începutul domnieĭ M. Sale Carol I. Astfel de constatare nu ar însemna pentru chestiunea care mĕ preocupă aci nimic; dar iată că autorul nu se mărgineşte a o face spre lauda sa meritată, ci o întoarce cu neînduplicată răutate contra altora şi maĭ cu seamă contra ilustrului sĕŭ coleg de Academie.

D. Maiorescu subliniază că însuşĭ d. Hăsdeŭ, care odinioară a fost hotărît antidinastic, acuma *a devenit fervent dinastic de când primeşte o subvenţiune dela M. S. Regele.*

A... *Tant de fiel entre-t-il dans l'âme des élus*?

Dar... e poate prea strimtă lumea noastră pentru a'ĭ putea încăpea pe amêndoĭ! Altfel n'ar fi explicabilă această legendară duşmănie, acest neîmpăcat duel dintre doĭ oamenĭ marĭ, duel cu arme aşa de micĭ.

Incă o coloană mâine, iubite domnule redactor, despre societăţile literare şi am terminat.

IV

Se ştie ce mare influenţă au exercitat totdeuna cercurile şi saloanele literare în lumea cultă, când aŭ fost compuse din oamenĭ de spirit şi de gust, din specialiştĭ şi amatorĭ luminaţĭ. Maĭ ales un amator luminat este un dar ceresc pentru un producĕtor.

Nemĕsuratul folos ce'l poate aduce un asemenea cerc unuĭ ar-

tist este maĭ întâiŭ atenţiunea aceea binevoitoare, este interesul acela sincer călduros, cu carĭ orĭce lucrare nouă e întêmpinată. Apoĭ, un scriitor în genere — înţeleg un scriitor înzestrat — orĭ câtă încredere ar avea în talentul sĕŭ, nu maĭ poate avea judecata destul de sigură asupra lucrăriĭ pe care a sfârşit-o. El are atuncĭ mare nevoe de alţĭ judecătorĭ, cu capul maĭ puţin fierbinte, cu mintea proaspătă şi neobosită, nesăturată încă de impresia acelei lucrărĭ; are nevoe de alte spirite limpezĭ carĭ să judece exact valoarea eĭ. Din apreţiările lor autorizate, el va înţelege imperfecţiile opereĭ sale şi posibila reparare a acestora, şi după impresia ce va fi produs citirea sa cerculuĭ, va căpăta aproape sigură mĕsura efectului ce noua lucrare va produce publiculuĭ.

Un cerc inteligent şi'n adevĕr pasionat de artă?... Dar ceasurile pe carĭ le va petrece acolo un artist vor fi fost cele maĭ bune ale vieţiĭ sale. In adevĕr, numaĭ acolo el va putea înţelege ce mare favoare a făcut natura omuluĭ acordându'ĭ înţelesul; numaĭ acolo va simţi ce înaltă voluptate este în acordul a douĕ înţelesurĭ, acel acord care e suprema raţiune a arteĭ.

Din nenorocire un asemenea cerc se găseşte foarte greŭ, maĭ ales la noĭ! La noĭ! câte cercurĭ şi saloane literare n'am vĕzut! Adunătură de spirite maĭ jos adesea decât mediocre, carĭ nu numaĭ că nu pricep şi nu pot, prin urmare, iubi arta, dar chiar o consideră ca un exerciţiu intelectual fără nicĭ o raţiune de a fi, cel mult ca o petrecere puerilă. De ce dar se maĭ strâng la un loc într'un salon literar? Aşa bate câteodată vêntul modeĭ, care ia adesea proporţiunile uneĭ epidemiĭ. E de bun ton măcar să decoreze cineva cu persoana sa salonul altuia, intoxicându-se cu ceaiŭ spălăcit şi cu rime şi maĭ spălăcite, dacă nu'ĭ dă mâna chiar să deschiză salon pe seama sa propie şi să supună la o tortură similară pe alţiĭ. Maĭ la urmă se strîng acolo fiecare pentru cine ştie ce scopurĭ în parte: interese politice, orĭ afacerĭ private, legăturĭ de rudenie, sentimente intime, convenienţe, etc. Foarte rar se găseşte rătăcit pe acolo un adevărat artist, şi încă şi maĭ rar un spirit în adevĕr ales, care să merite osteneala uneĭ lecturĭ, fiind în stare să o plătească cu o apreţiare saŭ observaţiune de vreo valoare.

Şi tonul îl dă, cine?... Cocoanele.

— *C'est spirituel!*

— *C'est fin!*

— *C'est délicat!*

— *C'est charmant! charmant!! charmant!!!*

Şi poeţelul de calapod asudă de ceaiŭ şi de satisfacţie, şi începe îmbălat să'şĭ întindă o nouă acadea, ca să probeze încă odată cum, cu acelaş « teiŭ sfânt », cu aceleaşĭ « mâinĭ subţirĭ şi recĭ », cu acelaş « ţintirim », un tînĕr promite foarte mult, — după cum promite cocoana, stăpâna caseĭ.

Doĭ treĭ poeţeĭ şi câţiva gravĭ oamenĭ de ştiinţă şi filosofĭ, aĭ Statuluĭ, bine înţeles — particulariĭ nu ar avea destulă autoritate —

sunt de ajuns: cercul e gata; maĭ trebuesc mosafiriĭ amatorĭ, de carĭ vorbesc maĭ sus, şi salonul e complet.

Mĭ-aduc aminte de o serată literară unde am făcut pe mosafirul. Eram poftiţĭ să ascultăm o piesă originală de teatru — adică, originală, vorba vine; destul că era scrisă, cum dăduse Dumnezeu, în versuri româneştĭ. Intre mosafirĭ se afla şi un diplomat străin, un fel de secretăraş spînatec, de consulat, care nu pricepea boabă românească şi afară de limba luĭ maternă, o rupea numaĭ ciat-pat la mare nevoe şi pe franţuzeşte — *un vranzais horripel*!

Citirea piesei originale a ţinut maĭ bine de treĭ ceasurĭ, cu o întrerupere numaĭ de câteva minute. Trebuia o mică întrerupere; poetul era extenuat la un moment; i se'ncleiase limba de cerul guriĭ — o mie două sute de versurĭ de câte 16 silabe! In timpul pauzeĭ, fericitul autor a fost cu prisos rĕsplătit de osteneala sa inteligentă: toate damele s'aŭ repezit pe'ntrecute să'l alinte şi să'l servească, încântate şi pline de admiraţie — una i-a făcut ceaiul, alta ĭ-a adus zaharniţa, alta cozonacul, alta ţigareta, alta chibriturĭ — şi iar: *charmant! charmant!! charmant!!!*

Maĭ mult însă decât piesa, pe care, mărturisesc drept, n'am ascultat-o de loc; maĭ mult decât neroziile damelor şi ale bărbaţilor, a trebuit să admir răbdarea, tactul şi arta tînĕrului diplomat; un talent remarcabil, în adevĕr! de neînchipuit cu ce interes urmărea citirea şi maĭ ales mişcările auditoriuluĭ — rîzĕnd, încruntându-se, palpitând, odată cu toate cocoanele; în sfârşit, toate mişcările uneĭ desăvîrşite înţelegerĭ. Am fost curios să ştiŭ pentru ce omul acela se canonea astfel, şi am întrebat pe un alt tînĕr, un zevzec de avocăţel, care toată seara mĕ plictisise cerĕndu'mĭ la fiecare vers explicaţiĭ asupra pieseĭ:

— Bine, i-am zis, d-ta înţelegĭ cel puţin româneşte; dar neamţul... ce caută neamţul aicĭ?

— A venit pentru d-şoara Sesila X... îmĭ rĕspunse avocăţelul; o curtează la nebunie; o urmăreşte peste tot ca o umbră.

Atuncĭ am înţeles că fusese aci o virtute şi maĭ mare decât a neamţuluĭ: era *maman*.

D-şoara Sesila, un boboc, pe atuncĭ încă destul de înflorit, era pasionată de literatură; crescută de o guvernantă elveţiană, d-şoara devenise *une pure parisienne*. Neavând mijloace suficiente pentru a deschide un salon pe seamă, îşĭ tîra pe *maman* la toate seratele literare. Biata bĕtrână, o analfabetă foarte naivă, considera pe d-şoara ca pe o fiinţă supranaturală şi se lăsa bucuros purtată. In fiecare seară *maman* ducea, uneorĭ cu oarecare succes, lupte eroice contra somnuluĭ, deşi acesta, pe lîngă forţele'ĭ propriĭ, maĭ găsea nişte puternicĭ aliaţĭ în tineriĭ poeţĭ.

Şi cu toate astea, cine şĭ-ar închipui că cercurile literare cam aşa constituite iaŭ fiecare încet-încet, maĭ ales când sunt stăruitoare, o puternică personalitate! Intre deosebite cercurĭ atuncĭ, încep să

se ivească diferenţe de vederĭ, de direcţiune, de şcoală! Se împart diplome de talente, se decapitează reputaţiunĭ! Şi ce animositate!

— *Quoi, ma chère?* (zice d-şoara Sesila) ...*Bourbon et Rambouillet! c'est toujours la même vieille histoire*!

Eu însumĭ, cum am spus acum câteva zile, am făcut odinioară parte dintr'un cerc literar, de unde căpătasem fără multă bătae de cap o diplomă de talent. Câtă vreme m'am numĕrat printre adepţiĭ cerculuĭ, diploma mea a fost valabilă; când însă, sătul, am păşit afară pragul minunatuluĭ salon, pentru a nu'l maĭ păşi niciodată înăuntru, diploma mĭ-a fost anulată şi tot talentul meŭ a dispărut... Am rĕmas numaĭ cu defectele mele de om ca toţĭ oameniĭ, pierzând cu desăvârşire calităţile deosebite de odinioară! Mărturisesc: daca talentul care'mĭ fusese acordat mĭ-ar fi fost de vreun folos material în viaţă, aş fi regretat imprudenţa cu care'mĭ pierdusem diploma; dar fiindcă în realitate nu puteam pierde un talent (că l-aş fi avut orĭ maĭ ales că nu l-aş fi avut), ci pierdeam numaĭ aplausele d-şoarei Sesila, ale babei, ale diplomatuluĭ, ale avocăţeluluĭ şi ale altora — nu mi-a părut deloc rĕu că mĕ desbărasem de năravul unor aşa succese de post.

Tinere cititor, ascultă-mĕ pe mine, că eu sunt păţit; dacă bănueştĭ că aĭ vreun talent literar şi simţĭ că, pentru a ţi'l confirma ţie însuţĭ, n'aĭ nevoe de aplauzele d-şoareĭ Sesila şi de ale curţiĭ sale, — caută, când te rătăceştĭ din întêmplare în aşa cercurĭ, să te depărtezĭ cât maĭ de grabă, respingând orĭ ce solidaritate intelectuală cu ilustra companie şi refuzênd scurt orĭce diplomă de talent. Du-te, daca eştĭ amator de ceaiŭ foarte blond, în toate saloanele literare, dar nu fă nicăirĭ puricĭ. Aminterĭ, dacă te lipeştĭ undeva, veĭ face prin tine pe alţiĭ să poată zice *noĭ*, ajungând prin aceasta tu însuţĭ să nu maĭ poţĭ zice multă vreme: *eu*!

(*Epoca*, 19—23 Iulie 1897).

INSTITUŢIILE DE ARTĂ

D. Haret, ministrul instrucţieĭ publice, încă de prin maiŭ trecut s'a adresat prin douĕ circulărĭ către artiştiĭ şi oameniĭ noştri de cultură, cerându-le părerea, ca la nişte «*binevoitorĭ aĭ progresuluĭ arteĭ naţionale*», asupra reorganizăriĭ Teatruluĭ Naţional şi a Conservatoruluĭ de muzică şi declamaţie. Solicitudinea aceasta oficială din partea d-luĭ profesor de matematică superioară la facultatea de ştiinţe, pentru instituţiile naţionale de artă, dovedeşte încă odată că ştiinţa, ca o soră a arteĭ, ştie să o ajute totdeauna când aceasta are nevoe de ajutor, ba, ceva maĭ mult, când n'are aşa nevoe. Maĭ dovedeşte apoĭ cât de bine înţelege progresul Statul nostru, care îndată ce simte o lipsă în cadrul factorilor de cultură a poporuluĭ, nu întârziază un moment a decreta împlinirea aceleĭ

lipse. Astfel la noĭ, dacă am avea o Biblie naţională, Dumnezeŭ, după ce ar fi făcut cerul şi pământul, soare, lună, stele, peştĭ în apă, păsĕrĭ în aer, dobitoace pe uscat, om, în fine femee, nu ar fi considerat opera sa încoronată şi nu s'ar fi odihnit a şeaptea zi. Dumnezeul părinţilor noştri a şeaptea zi ar fi lucrat... ce? ar fi lucrat talente şi ar fi întemeiat instituţiunĭ de cultură naţională română.

Nu mĕ 'ndoesc nicĭ o clipă că, în ceasul în care scriŭ aceste rîndurĭ, d. Haret, ministrul instrucţieĭ publice, are deja în cartoanele d-sale vreo treĭ-patru geamantane pline de memoriile «binevoitorilor progresuluĭ arteĭ naţionale», literaţĭ, artiştĭ, oamenĭ politicĭ şi alte spirite pline de deşărtăciune. Vaĭ de mine! auzĭ! d-l ministru să mĕ consulte pe mine în privinţa reorganizăriĭ Teatruluĭ şi Conservatorielor! şi eu să staŭ? să las hârtia vergină? Dar atunci n'aş fi meritat atâta atenţie din partea d-luĭ ministru! dar atuncĭ n'aş maĭ fi şi eŭ unul dintre «distinşiĭ» noştri oamenĭ de cultură! dar atuncĭ aşĭ abdica la dignitatea cea maĭ mare la care trebue să aspire un tînĕr! aşĭ abdica adica la sfînta misiune de a mĕ amesteca într'o comisiune înţeleaptă, care, cu diurne, se 'nţelege, desbate şi ĭa hotărîrĭ despre modul cum să cheltuiască d-l ministru baniĭ publicĭ pentru onoarea naţiuniĭ.

Nebun ar fi acela care ar răspunde d-luĭ ministru cam aşa ceva la circulările d-sale.

D-le ministru, iartă-mĕ, dar circulările d-tale, pentru un om serios, şi socotit, cum ar trebui să fie un profesor de matematicĭ superioare, şi pentru un om inteligent, după atâta experienţă pe care a făcut-o Statul nostru, sunt de o puerilitate şi ridiculă şi deplorabilă! Cum, stimate d-le Haret? şi d-ta aĭ rĕmas la părerea că atuncĭ când e vorba de artă şi de progresul arteĭ, trebue să ne gândim întâi şi 'ntâĭ la organizărĭ oficiale de instituţiunĭ? şi d-ta, om tînĕr şi modern, tot de părerea, veche la noĭ, eştĭ, că pentru jumărĭ îţĭ trebuesc numaĭ reţeta, focul şi tigaia, iar unt, ouĕ şi sare nu'ţĭ maĭ trebuesc deloc? Atâta am să răspunz, d-le Haret, la circulările d-tale puerile; amicul meŭ Gion să'ţĭ rĕspunză altfel, dacă vrea; eŭ atâta ştiŭ, atâta 'ţĭ spun.

Nebun poate ar fi acela care ar rĕspunde astfel; dar om de treabă desigur.

Să deschidă d. Haret giamantanele cu rĕspunsurile şi memoriile pe carĭ le-a primit în urma circulărilor d-sale; şi să'şĭ deschidă şi ochiĭ, să vază ce ploaie de mofturĭ, de secăturĭ şi baliverne a stîrnit d-sa cu acele circulărĭ, ca şi cum nu plouaŭ destule şi fără asta maĭ nainte.

Până atuncĭ am onoarea să'ĭ spun cu siguranţă câteva cuvinte.

Domnule ministru, ştiĭ d-ta care ar fi cel maĭ mare bine ce l-aĭ putea face instituţiilor de artă la noĭ, dacă în adevĕr aĭ bunăvoinţă pentru desvoltarea lor, şi nu eştĭ un moftangiŭ ca toţĭ moftangiiĭ, care vreĭ numaĭ să te crează lumea că te aflĭ 'n treabă? — să nu

te maĭ amesteci deloc, să le laşĭ în pace a se desvolta de sine fără ajutorul Statuluĭ, aşa precum societatea şi publicul le cere să se desvolte şi pe cât cu talentele existente se pot desvolta.

Nu maĭ umbla după părerea cutăruia sau a mea să cheltueştĭ diurne de giaba. Artele nu se pot desvolta decît acolo unde sunt amatorĭ adevăraţĭ de artă, cari pot plăti. Statul nepersonal nu poate fi amator de artă, şi pentru aceea, oricât ar cheltui, nu ar putea face nici un serviciŭ artelor, cel mult ar putea pomănui persoane pretinse cu maĭ puţină saŭ maĭ multă dreptate, artiştĭ.

Scurt.

Vreţĭ să faceţĭ să se desvolte Teatrul Naţional şi Muzica în ţara noastră, retrageţĭ mîna Statuluĭ de-deasupra lor. Să trăiască ce poate trăi; să nu susţineţĭ artificial ce n'are nicĭ o putere de viaţă proprie, împiedicând prin aceasta desvoltarea adevărată a elementelor vitale de artă, multe puţine de cari dispune în acest moment ţara noastră.

Atât deocamdată pentru d. ministru Haret; pentru publicul meŭ cititor, voiŭ căuta să desvolt într'un număr viitor propoziţiile de maĭ sus.

(*Epoca*, 6 August 1897; *semnat:* Ion).

SMĂRĂNDIŢA

Roman Modern

I

Fata mamiĭ Ilinchiĭ era bălană, plăviţă, cu părul galben auriu ca spicul grâului copt, răscopt, cum e pâinea a bună de mâncat şi-ĭ place puiului golaş de pitpalac să-l ciugulească şi să-l înghiţă pe nemestecate în guşa lui îmbrăcată în puf bogat, moale şi dulce.

Smărăndiţa mamii Ilinchii era tânără ca o dimineaţă de primăvară caldă, blândă, senină, mânoasă şi încropită, când ciocârlia se avântă şi-şĭ dă drumul, nebună, săltătoare, sglobie, pe aripele vântuluĭ uşuratec şi sburdalnic, spre a arunca, către cerul albastru şi limpede ca peruzeaua cea mai nestimată, ciripiturile ei argintiĭ şi călduroase, aprinse, fierbinţĭ.

Copila avea ochiĭ negri, negrĭ ca mura de pădure coaptă, răscoaptă, cum e când e bună de mâncare, dulce şi acră; dulce, nu să te leşine pe inimă; acră, nu să strepezească dinţiĭ, ci dulce şi acră, acrişoară şi dulceagă cum îi place şi ursuluĭ, cât e el de ursuz şi de nemulţumitor, s'o guste.

Subţirică de se 'ncovoia ca o nuia de corn verde, când o flueri în vânt cu putere, şi răsărită ca o ramură de garoafă bătută, căreia stă să i se deschiză 'n vârf bobocelul ascuns, care deabia aşteaptă să-ĭ plesnească gogoaşa ca să te îmbete cu mirosul său din destul,

arătându-şĭ vesel frunzuliţele catifelate şi creţe ca o horboţică de borangic subţire de poţĭ să-l spargi cu limba.

Aşa era copila Ilinchiĭ, a Ilinchiĭ, o gospodină bătrână, cinstită, harnică, vioaie, cuminte, neobosită şi neodihnită, care începea munca de cu nopticica, până să nu înceapă cocoşul cel berc, fala satuluĭ întreg, să cânte la cântătorĭ *cucurigu gagu*, de cotcodăceau toate puicele şi găinele, ba şi cloştele pe cuibarele lor.

Şi muncea şi făcea pânză în patru iţe, fote şi catrinţe şi marame de borangic şi velinţe şi scoarţe în zece feţe şi chilimurĭ pestriţe şi plocate flocoase şi altiţe cu cocoşeĭ şi păsărele şi florĭ în fel de fel de ape, şi toate le făcea.

Iar Smărăndiţa mamiĭ Ilinchiĭ mergea cu Murgana la apă, s'o adape, şi cânta un cântec duios, plângător, o doină jalnică, molatică, domoală, pătrunzătoare, de rĕsuna peste toată valea 'nverzită, înflorită şi smălţată cu brebenei, viorele, didiţei şi micşunele galbene, roşiĭ, albastre, pestriţe de toate neamurile şi de toate feţele.

Mama eĭ muncea, toată ziulica, cât e ziulica de mare, de mândră, de albă, luminoasă şi lungă şi blagoslovită de Dumnezeŭ, muncea şi lucra şi-şĭ bătea capul şi mintea şi gândul şi zicea în sufletul eĭ:

— Helbet! Dumnezeŭ o fi bun şi cu noĭ!

Şi Smărăndiţa cânta şi mâna pe Murgana la isvor, la şipot să-i dea apă prospătă, rece şi curată din inima pământuluĭ, şi Murgana făcea: *Muu! muu!* după ce bea; şi Smărăndiţa, nebună, sglobie, ca un fluture împistruiat pe aripe cu toate feţele câmpuluĭ şi stelele ceruluĭ, răspundea mângâind-o pe Murgana:

— Helbet! Murgano, lasă că o fi bun Dumnezeŭ şi cu noĭ!

Dar pe urmă, se gândea ce se gândea şi o podidea plânsul, şi plângĭ şi plângĭ, de curgea din ochiĭ ei mai bogat, mai limpede, maĭ cald de cât din şipotul rece, în care Murgana se juca cu botul ei dulce, moale şi care mirosea a lapte muls numai de-atuncĭ.

Murgana, după ce se mai odihnea iar bea, şi bea, şi bea, şi apoĭ se uita la stăpâna eĭ şi iar bea. Şi Smărăndiţa zicea oftând:

—Aide, Murgano, sora mea, aide acasă: ne aşteaptă mama... Mama?... nu!... ne aşteaptă bătrâna... Bătrâna? nu!... ne aşteaptă... Doamne! Doamne!... ne aşteaptă nenorocita!

Şi Murgana părea că înţelege, părea că pricepe, părea că pătrunde şi-şi tălmăceşte limpede şi pe de rost dorul feteĭ... Şi nu maĭ vrea să bea şi pleca, şi Smărăndiţa după ea.

Şi şipotul rece în urma lor sta pe loc şi plângea mereu....

De ce plângea Smărăndiţa?... De durere!

De ce o durea pe Smărăndiţa?... O durea că se gândea...

La ce se gândea Smărăndiţa? ...

La ce?...

II

Sus pe dealul înalt, între salcâmiĭ carĭ aruncă departe-departe talazurĭ-talazurĭ de un miros îmbătător, adormitor, omorîtor de dulce, ameţitor, din ploaia albă ce cerne din crăcile lor verzĭ, pe o pajişte împodobită cu miĭ şi milioane de pestriţăturĭ de florĭ, carĭ mai de carĭ intrecîndu-se în mîndreţe, în strălucire, în feţe şi în miresme, stau casele proprietaruluĭ, albe, drepte, înalte, marĭ, bogate şi fudule, cu pridvorul lor cu stîlpĭ subţirĭ şi încârlionţaţĭ, cu gârliciul beciuluĭ răcoros şi tainic, plin cu butiĭ de pe vremurĭ, cu alb, roş, negru, profir, de'ţi aprinde sângele în vine să fiĭ măcar bătrîn dintre olteniĭ lui Tudor Vladimirescu.

Şi gîrliciul este închis cu doĕ uşĭ cu găurĭ lucrate 'n struncărie, de vine fie-carĭ douĕ găurĭ una în câte opt colţurĭ şi alta în câte douăsprezece, şi încuiate cu un lacăt mare şi gros cât o ploscă de nu'l poţĭ sparge să se puie cincĭ voinicĭ cu topoarele pe el.

Străluceşte şi bate la ochĭ de departe, hî! hî! tocmaĭ de un sfert de poşte boerească, tocmaĭ de pe dealul de dincolo de moara luĭ moş Tănase Cîrnul, bătrînul care are nasul tăiat de când venea Turciĭ puhoiu peste biata ţară, că şi spune bătrînul:

—Heĭ! heĭ! ce era pe vremea mea, voĭ n'aţi apucat! Să fi văzut voĭ! dragiĭ moşuluĭ!

— Da ce era moşicule? întreabă copiiĭ şi femeile, bărbaţiĭ şi fetele.

— Era nevoe mare, le răspunde moş Tănase.

Când rĕsărea soarele de primăvară mîndru, mare, aprins, rotund, şi bătea drept în curtea din deal, sclipeau toate zidurile albe, de ţi se părea că e o hârtie sclivisită orĭ o batistă spălată şi 'nălbită în doĕsute de ape.

Şi care călător trecea pe acolo, orĭ pe jos, orĭ călare, ori în căruţă, cu un cal, cu doĭ, cu treĭ, orĭ cu oricîţĭ să fi fost, că era drum umblat şi bătut, nu se putea opri să zică:

— Doamne! doamne! ce mîndreţe de case, de par'că e un palat din poveste în mijlocul raiuluĭ!... Dar ale cuĭ or fi, moşicule?

— Ale cuĭ să fie? zicea Tănase, moşul bătrîn, cuminte, liniştit, înţelept, domol. Ale cuĭ?... Ale proprietaruluĭ.

Şi oamenii ziceau încet:

— A! ale proprietaruluĭ!

Erau bătrîne casele proprietarului, dar proprietarul era tînĕr. Tînĕr de vîrstă era el, dar bătrîn de suflet, şi casele erau bătrîne de vîrstă, dar trainice şi tinere 'n ziduri. Şi se vedeau... se vedeau bine de oriunde din sat.

Dacă ieşeaĭ dimineaţa în zorĭ, când mugesc vitele spre păşune, ori la nămiez, când e soarele 'n puterea lui, de fuge vaca de muscă şi stă la adăpost de umbră, şi rumegă, ostenită, gâfâind de zăduf, rĕsuflând şi apărându-se tacticoasă cu coada, când la dreapta, când la stânga, când în sus, când în jos, tot de ele daĭ cu ochiĭ; tot pe ele le vezĭ fudulindu-se tot acolo în vîrful dealuluĭ şi

seara dupe soare-apune, când se potoleşte lumea şi se joacă toţĭ copilaşiĭ şi vin să ceară la mama, din găleată, lapte muls cald, fiecare cu covăţica luĭ şi cu bucăţica luĭ de mămăligă, şi zice:

— Mamă, dă'mĭ şi mie, mămucă, că şi eu am fost cuminte... şi mămuca îĭ zice:

— Iacă nu ţi-oĭ maĭ da şi ţie, că destul lapte aĭ supt cât eraĭ mititel; să mai dăm şi viţeluşuluĭ, săracul! că el e de ţîţă... Dar tu eşti flăcău mare... mâine poimâine te ia la oaste... par'că te văz cogeamite ofiţer!

Dar copilul, jumĕtate mândru de vorbele mămulichiĭ, jumătate supărat că nu vrea să'ĭ dea lapte, zice:

— Da, eu voiŭ lapte.

Şi mama îl pupă şi'ĭ dă lapte în covăţica luĭ, iar copilul sglobiŭ rîde şi bea laptele, şi mama iar îl pupă.

Din tot satul ca din tot satul, dar de nicăerĭ nu se vede mai bine casele proprietaruluĭ decât din bătătura curată, măturată, dichisită şi îngrijită de par'că e linsă, a mamiĭ Ilinchiĭ văduva, mama Smărăndiţiĭ.

III.

Murgana vine acasă mugind cu botul întins în aerul răcoros şi mirositor al seriĭ şi pare că cere copăiţa eĭ cu tainul de mălaiŭ măcinat de-adineaorĭ, cald ca laptele, şi galben ca aurul, şi mĕrunt de jurĭ că'ĭ dat prin sită de mătase, măcinat boereşte, cum numaĭ la moara luĭ moş Tănase se poate măcina.

Că are patru pĭetre şi te întreabă, când viĭ cu sacul încărcat cu porumb de plesneşte:

— Cum vreĭ să ţi'l macin? mocăneşte, ţărăneşte, negustoreşte orĭ boereşte?

Şi dacă zici *boereşte*, apoĭ lasă'l pe moş Tănase: odată strînge şurupul uns cu săpun, şi şterge şi unge fusul cu sĕu de capră, şi scutură bine piatra, şi potriveşte apa maĭ domoală orĭ maĭ iute, cum e tocmaĭ potrivită, la scocul al doilea, şi numaĭ începe să curgă bogăţia pe sghiabul de scîndură lustruită în găleata pântecoasă, de ţĭ-e maĭ mare dragul să vezĭ şi să miroşĭ şi'ţĭ vine să zicĭ:

— Bogată şi mîndră ţară!

Murgana a sosit şi stă la poartă mugind plângător. prelung, leneş, ca copilul somnoros când vrea să zică:

— Mamă, mămucă, mi-e foame!

Smărăndiţa vine încet ştergându'şĭ ochiĭ negri cu şorţul alb, cusut cu florĭ mĕrunţele de jur împrejur peste tot.

Mama Ilinca sare să deschidă portiţa şi Murgana dă năvală la copaia gata cu atâta gălbenet înăuntru, şi Smaranda intră şi ea şi zice:

— Mamă, bătrânico! ţi-era dor de mine? şi o umflă plînsul cu hohot.

— Ce e mamă? vaĭ de mine! Ce plângĭ?

— Nu plâng, mamă... Ţi s'a părut, mămuco dragă... Iaca vezĭ, acuma rîz... Am fost o nebună... M'am gândit, m'am gândit... la tata.

Şi Smărăndiţa se porni pe rîs ca copilul nebun, vesel şi fericit, care nu ştie încă să'şĭ posomorască fruntea curată şi senină, să'şĭ încrunte sprîncenile bălane şi să'şĭ musce buzele trandafiriĭ, făcute toate într'adins par'că spre a rîde şi a înveseli pe mama bătrînă, cum înveseleşte raza caldă a soareluĭ câmpia roditoare. Smărăndiţa rîdea acuma, dar mama eĭ Ilinca nu rîdea; ea îşĭ întorsese privirile de la copila eĭ; ea nu vrea să se maĭ uite, să privească, să vază pe copila eĭ. Iĭ era teamă, ĭi era frică, ĭĭ era milă şi o durea vĕzând pe această copilă, dragă că plânge, că sufere, pe această copilă, care era singura eĭ mulţumire, singura eĭ fericire, singurul eĭ noroc pe acest pământ, după nenorocirile prin care trecuse, după atâtea ş' atâtea suferinţe marĭ, groasnice, după atâta neferĭcire înfiorătoare, înfricoşată carĭ o lovise fără cruţare.

A! ea îşi aducea aminte acum iar prin câte trecuse, prin ce durerĭ scrîşnitoare, şi par'că voia să gonească departe-departe gândurile negre şi 'ntunecate ca besna adâncă a uneĭ nopţĭ fără nicĭ o rază de lumină; ea vrea par'că să stîngă detotdetot amintirea trecutuluĭ eĭ, ca să nu'şĭ maĭ turbure fericirea blîndă, care'ĭ alinaşe sufletul eĭ chinuit, mâhnit, sdrobit. Smărăndiţa, fiica Ilinchiĭ, asta era totul în lume pentru Ilinca, mama Smărăndiţiĭ.

Se gândea că această copilă, bucăţică ruptă din soare, care dimineaţa se deşteaptă cântând cu glasul eĭ de zînă din poveştĭ o doină domoală şi pătrunzătoare, care toată ziulica ĭi stă împrejur şi'ĭ luminează zilele eĭ vestejite şi ofilite, care seara adoarme ca un copil de ţîţă pe prispa de pământ în poala mămuchiĭ sub mângâierile mâinilor eĭ bătrîne, fără să poată afla vreodată cum s'a isprăvit basmul ce'ĭ povesteşte mămuca, — cine a biruit: Fĕt-frumos orĭ Smeul? şi a putut Fĕt-frumos să deschiză lacătul de aur şi de diamant al palatuluĭ de cleştar cu iarba fiarelor, pe care ĭ-a dat-o Zîna zorilor a bună şi miloasă, şi să scape pe fata Impăratuluĭ?... şi a găsit floarea care, până să clipeştĭ odată, mugureşte, îmboboceşte, înfloreşte şi se scutură, ca s'o deştepte pe fată?... şi a descoperit isvorul cu apă vie de soare nevĕzut, de jivine neatins, de suflet muritor negustat, cu care să'şĭ vindece setea pe care i-a turnat-o în inimă săgeata otrăvită cu bale necurate ale Smeului, până să se apuce la trîntă dreaptă voiniceşte? — Se gândea că această copilă este copila eĭ şi a luĭ Mitran... Mitran! Doamne! Doamne! Şi cum se gândea la el, îşi întoarse fără să vrea privirile către Smărăndiţa, care 'n adevăr acuma rîdea din toată inima.

— Vezĭ? mămucă bună, vezĭ? iacătă, rîz; iacătă, nu maĭ plîng.

— Să nu maĭ plângĭ, mamă, zise Ilinca mângâind-o frumos şi domol şi pe obrajiĭ ei rumenĭ, şi pe ochiĭ eĭ negri, şi pe părul eĭ plăviţ. Vino de staĭ colea să'ţĭ spuie mama un basmu, un basmu mîndru.

— Tot cu Fĕt-frumos şi Ileana, mămucă?

— Nu, mamă dragă; am să'ţĭ spuiŭ astăseară un basmu care n'o să te lase s'adormĭ; n'aş fi vrut să ţi-l spuiŭ, ca să nu-ţĭ întristez şi să-ţĭ posomorĕsc sufleţelul tĕŭ tinerel, dar m'am gândit că de! sunt bătrînă, şi n'aĭ auzit şi tu la biserică pe moş-popa cum citeşte la carte că omu'ĭ ca iarba, zilele luĭ ca iarba câmpului! poate mâine poimâine să mor...

— Mămucă! nu vreaŭ! nu vreaŭ eŭ să morĭ.

— Ei, mamă, tu eşti tînără, tu nu ştiĭ: fiecare trebue să'şĭ facă rîndul.

— Mămulică dragă...

— Şi de-aia am hotărît că trebue să'ţĭ spuiŭ odată ce mĕ arde pe suflet, trebue să ştiĭ şĭ tu. Nu se poate să mĕ duc lângă tatul tĕu fără să ştiĭ şi tu basmul meŭ.

— Spune, mamă dragă, te ascult, şi'ţĭ făgăduesc că astăseară n'am să maĭ adorm, măcar să ştiu de bine că m'apucă sfîntul soare aicĭ pe prispă cu capul în poala ta.

Smărăndiţa aduse din odăiţa lor de culcare o pernă şi o rogojină, o aşeză pe prispă, pe deasupra rogojiniĭ puse un plocat, peste plocat o scoarţă, pe urmă o velinţă, şi pe d'asupra un chilim, chilimul cel frumos şi mîndru, pe care a vrut să'l cumpere atâţia boerĭ marĭ, dar mama Ilinca n'a vrut:

—Chilimul ĕsta nu l-avem de vânzare, boerule; l-am făcut de zestre fetiĭ.

Şi după ce a aşternut bine Smărăndiţa, un aşternut moale ca într'un cuib cald, zice:

— Mămuco, aide şi spune, nu maĭ pot de nerăbdare să te ascult.

— Aide, mamă dragă, să'ncep să'ţĭ spuiŭ.

Ilinca se aşeză pe aşternut şi copila se culcă cu capul în poala mamiĭ eĭ iubite.

Se înoptase d'a binele şi printre vîrfurile salcâmilor de pe dealul din faţă se vedea luna plină, care se ridica încet-încet aruncând o lumină de par'că eraŭ valurĭ de diamant topit. Noaptea era senină, dulce, blîndă şi plină de îmbătătorul miros al salcâmilor pe care'l purta un vîntişor liniştit pe aripele luĭ străvezĭĭ din vîrful dealuluĭ peste toată valea adormită, cufundată în somn liniştit, adînc, binefăcător.

IV

Când luna măreaţă şi plină, fără măcar cea maĭ mică ştirbitură, fără nicĭ cea maĭ mică urmă de dinte a vârcolaciuluĭ, se ridică strălucitoare d'asupra vîrfurilor pomilor mirositorĭ de departe, tot văzduhul fără marginĭ închipuite al luĭ Dumnezeŭ, albastru şi străveziu de par'că'ĭ cleştarul maĭ curat ca apa limpede, şi valea întreagă adâncită într'o tăcere vrăjită şi prispa pe care şedeau

mama Ilinca cu copila ei Smărăndiţa, se umplură de o lumină vie şi bălaie de semăna că ţi s'ar fi deschis fundul sufletuluĭ ca să prinză tainele firiĭ, din adâncul căreia se varsă în gândurile noastre crâmpeie-crâmpeie de destăinuirĭ carĭ de carĭ maĭ ameţitoare şi maĭ pline de slava luĭ Dumnezeŭ.

— Ascultĭ tu, mamă? întrebă mama Ilinca, mângâind pe fiĭca ei, Smărăndiţa.

— Cum să n'ascult, mămuco bună? rĕspunse Smărăndiţa mângâind pe mama eĭ, Ilinca.

Şi bătrâna începu basmul făgăduit. Glasul ei, la început dulce, domol, trăgănat şi duios, pătrundea ca nişte boabe scumpe de mărgăritar nestemat, vorbă cu vorbă, în sufletul copiliĭ, ce asculta cu sete arzătoare acel basmu năsdrăvan, pe care mama eĭ nu vrea să moară până nu i l-o povesti din fir în aţă. Glasul bătrâniĭ se aprindea povestind şi din dulce se făcea puternic, din domol bărbătos, din trăgănat şi duios se făcea furtunos şi sdrobitor.

— Ascultă, mamă dragă, şi nu dormi.

— Ascult zise Smărăndiţa potrivindu'şĭ capul maĭ bine.

— A fost odată ca niciodată că de n'ar fi nu s'ar povesti; a fost odată un om frumos şi cuminte şi bogat.

Era frumos şi voinic şi mândru de nu se putea asemăna cu el nimenea nu numai din satul luĭ, dar şi din toate târgurile marĭ; nu era om, nu era femee, nu era copil să'l vază şi să nu stea pe loc să zică:

— Fie că frumos şi voinic şi mândru om! să trăiască şi să aibă noroc!

Era cuminte cum nu maĭ era altul de cuminte, şi cine'l cunoştea, bărbaţĭ, femeĭ, copiĭ, zicea:

Fie că cuminte om! să trăiască şi să se bucure de viaţă!

Era bogat, că avea cuprinsul luĭ, tocmaĭ de colo, vezi tu? unde e moara luĭ moş Tănase şi pînă 'n aria a veche şi pînă 'n dealul de dincolo de dealul ăsta al ciocoiuluĭ; şi avea slugĭ douĕ-zecĭ şi patru, şi doĕ-spre-zece plugurĭ oţelite şi şapte vacĭ, Lunaia, Mărtica, Miercana, Joiana, Vinerica, Sîmbotina şi Dumana, şi pai-spre-zece boi, că nu-ĭ maĭ ţin minte pe nume, şi patru miĭ de capete de oĭ şi capre şi porcĭ, şi poştalion cu şase caĭ, şi un buestruş care sbura ca rîndunica de puteaĭ face cinci poştiĭ cu el fără să'l adăpĭ, şi să fi ţinut paharul ras în palmă, nu se vărsa măcar o picătură, atât de lin sbura când se aşternea la drum ca şi iarba câmpuluĭ la suflarea vîntului; şi aşa cine'ĭ cunoştea bogăţiile luĭ zicea:

— Fie că frumos şi cuminte şi bogat om! să'ĭ ajute Dumnezeu să se bucure sănătos de bogăţiile luĭ!

— Şi cum îl chema mămucă? întrebă Smărăndiţa pe mama eĭ, Ileana.

— O să vezi tu pe urmă, rĕspunse Ileana Smărăndiţii. S'aşa, mamă dragă, omul trăia pe moşiile luĭ fericit, şi era ferice de toţĭ câţi s'apropiaŭ de el; că nu venea sărac sau neputincios orĭ nevolnic

la casa luĭ să nu plece miluit şi ajutat; unuia îĭ pierea vitele, altuia îi ardea casa, altuia îĭ prăpădea voia luĭ Dumnezeŭ ogoarele, unuia îĭ murea copiii, — pe toţĭ, pe toţĭ îi ajuta să puĭe la loc paguba. Omul luĭ Dumnezeŭ, suflet creştinesc şi pace bună!

Când veneau seara oamenii dela câmp şi vitele dela păşune, se umplea patru curţĭ, şi fierbeaŭ opt căldărĭ marĭ cu mămăligă de mălaiŭ măcinat boereşte la moara luĭ Moş Tănase, şi se umplea doĕ-spre-zece putinele, de câte cincĭ găleţĭ una, de lapte pentru saramură; şi după ce se isprăvea treaba şi se dĕdeau viţeii la vacĭ, mieiĭ la oĭ, mânjiĭ la iepe şi ieziĭ la capre, şi mâncau oameniĭ bine şi se săturau şi se 'nchinaŭ, numaĭ veneau femeile de ridicau mesele şi făceau curat în bătătură cu tîrnurile de nuiele de richită verde, şi Radu cimpoierul îşi umfla cimpoiul şi 'ncepeaŭ să'ĭ tragă o horă românească pe nemiluite fete şi flăcăi, şi după ce jucau eĭ cât jucaŭ, el din pridvor numa le zicea:

— Ei! acu copiĭ, mâncarăţi, vĕ săturarăţĭ, cântarăţĭ, jucarăţĭ, acu'ĭ vremea de odihnă. Mâine până 'n ziuă iar la treabă, c' aşa e dat dela Dumnezeŭ omuluĭ: cât e ziua să muncească, noaptea să se odihnească. Mergeţi fiecare pe la patul cuĭ vĕ are; noapte bună şi mâine cu bine şi iar cu toţiĭ, cinstiţĭ, sănătoşĭ şi veselĭ!

Iar oameniĭ rĕspundeau:

— Noapte bună, stăpâne, şi mâine cu bine şi cu toţiĭ veselĭ, sănătoşĭ şi cinstiţĭ!

— He hei! ce vremurĭ bune, Doamne-Doamne! urmă Ilinca... cu glasul înecat de un oftat prelung şi adînc. Cine ar maĭ fi crezut?

Şi fata simţi pe fruntea eĭ bălană o ploaie fierbinte de lacrimĭ.

— Mamă, zise ea ridicând capul plouat, acuma tu plângi... Spune'mĭ, te rog, mămuco bună; spune'mĭ, dacă iubeştĭ tu pe Smărăndiţa, care te iubeşte aşa de mult pe tine; spune'mĭ dacă aĭ iubit tu pe tata; spune'mĭ te rog, mămulico dulce şi sfîntă, cine era acel om? cum îl chema? Pentru ce plângi tu când vorbeştĭ despre el? Tu de câteorĭ mi-aĭ spus basme frumoase, tu vorbeaĭ de împăraţi mari, şi de feţi frumoşi mândri, şi de smei turbaţĭ, şi de zîne minunate, şi de cosînzene bălaie, şi de păseri măestre, şi de flori cântăreţe; dar tu n'aĭ plâns nicĭodată; nicĭ odată n'a plouat din ochiĭ tĕi blînzi o ploaie ca aceasta care mĕ arde pînă'n suflet şi'mĭ sfîşie inima de mila ta; spune'mĭ, te rog, te rog, te rog!

— Ai să vezĭ tu, aşteaptă, zise mama. Iacătă nu maĭ plâng: să'ţĭ povestesc maĭ departe.

— Bine, mămuco, zise Smărăndiţa; ea luă colţul mărămiĭ de borangic a bătrîniĭ, îĭ şterse ochiĭ mamiĭ, îşĭ sterse fruntea eĭ şi'şĭ culcă iar capul pe genunchiĭ Ileaniĭ, care urmă cu glasul potolit:

— Omul acela, când îĭ veni vremea să se însoare, trimise peţitorĭ la fata cea maĭ frumoasă din sat, o fată ruptă din stele, şi mîndră ca o zînă, şi cuminte ca o sfîntă şi harnică şi sprintenă ca o furnică ş'o albină, şi bună ca o azimă caldă, şi dulce ca fagurul

de miere. Eraŭ potriviţĭ unul cu altul, par'că Dumnezeu îi făcuse într'adins unul pentru altul, pe el pentru ea, pe ea pentru el.

— Şi s'au căsătorit amândoi, mamă? întrebă Smărăndiţa.

— Da, s'au căsătorit, mamă dragă.

— Şi aŭ avut copiĭ?

— Numai una.

— O fată, de sigur?

— Da, o fată.

— Şi cum o chema, mamă, pe fată? întrebă Smărăndiţa.

— Ai să vezi tu, draga mamiĭ, rĕspunse Ilinca.

— Bine, zise Smărăndiţa.

— Ascultă, urmă Ilinca.

S'a făcut nunta — nuntă mare, bogată, strălucitoare, veselă, românească, ştiĭ cum ţi-am povestit eu de atâtea orĭ ţie că se fac nunţile marĭ, bogate, strălucitoare, vesele, româneşti, ca în toate basmele frumoase pe carĭ ţi le spuiŭ în toate serile ca să te adorm ca pe un copilaş gingaş, mititel, bun, blând şi iubitor, cum adoarme cloşca puişorul ei auriŭ şi micuţ cât o gîgîlice sub aripele eĭ călduroase, şi'ĭ gunguneşte din cioc, şi el, somnoros, chiorţăie mĕrunţel din guşuliţă tot încet şi iar încet şi maĭ încet, domol de-tot, pînă când îşĭ face bine loc în puful moale dela pieptul fierbinte al mamiĭ, şi pleoapele golaşe i se 'nchid binişor şi dulce, şi gîgîlicea de puişor adoarme şi doarme, doarme fără niciun vis de grije, orĭ de necaz, orĭ de mâhnire care să'ĭ turbure odihna, liniştea, mulţumirea, fericirea...

Nuntă mare — că s'au adunat de pe şapte hotare depărtate, din patru colţuri de zare luminoasă, nuntaşĭ şi nuntaşe, călărĭ, în căruţe, în chirvane şi pe jos, şi cu plutele au venit din vârf de munte pe apă mare, care trece pe dincolo de iazul lui Moş Tănase Cîrnul, că încă zicea şi bătrînul, da p'atuncĭ tot nu era aşa bătrîn ca acuma, acu vre-o două zeci de ani...

— Două zeci de anĭ! zise Smărăndiţa.

— Da, două zeci de anĭ, mamă dragă.

— Dar eu de câţĭ anĭ sunt, mamă? întrebă Smărăndiţa.

— Tu? Lasă, aĭ să vezi asta maĭ târziu; îţĭ spuiŭ eŭ ţie, mamă dragă, rĕspunse Ilinca. Ş'aşa zicea bietul Moş Tănase Cîrnul: Doamne, doamne! ce mândreţe! aşa nuntă mare cu atâţia colăcerĭ şi nuntaşĭ n'am vĕzut eŭ de când sunt, şi nicĭ nu maĭ crez să am eŭ atâtea zile să maĭ vĕz aşa de mare!

Nuntă bogată — că s'aŭ tăiat atuncea peste o sută de capete de vite, boĭ, porcĭ, mieĭ, berbecĭ şi păserĭ o groază, curcanĭ, raţe, găinĭ, gîşte, puĭ, bobocĭ, şi eraŭ toate grase, dolofane şi frumoase să le mănâncĭ cu ochiĭ, ca la curtea unuĭ om bogat unde şi-a pus Dumnezeŭ mâna luĭ bună ca să facă să curgă belşug din destul şi cu prisosinţă, şi s'aŭ destupat şi s'aŭ secat de istov treĭzecĭ de buriaşe burtoase pline cu rachiuri bune de casă, şi maĭ tari, şi maĭ potrivite, şi maĭ dulci, încropite cu miere albă ca laptele, şi zece

boloboace pîntecoase şi treĭ buţĭ ca nişte nàmile cu alb, negru, roşu, profir, vechiu ros, bătrîn de când era moş Tănase copil, de zicea, după ce l-a înţărcat:

«— Mamă! dă'mĭ tîtă mamă! că tĕ bat!» că moş Tănase a fost întors la ţîţă şi a supt până i-a crescut toţĭ dinţiĭ; dar nu ştiu la alde măsa rĕposata, Dumnezeŭ s'o ierte şi s'o odihnească, cum o fi supt, dar la nuntă ştiŭ c'a supt, şi era mucalit şi glumeţ nevoe mare, că zicea mereŭ, ţiŭ minte ca acuma, când venea la cep unde împărţeau vătăşeiĭ vinul:

— Mamă! dă'mi tîtă, mamă, că te bat! şi rîdea lumea de se prăpădea de rîs.

Nuntă strălucitoare, veselă şi românească, că s'a ars patru butoaie cu păcură şi doĕ sute de brazĭ, de luminaŭ toate dealurile că par'că era zio cu mîndrul soare pe cer, şi pălpăia flacăra şi trosneau crăcile şi frunzele brazilor, şi în cincĭ bătăturĭ câte cincĭ cimpoerĭ aŭ cântat zece zile şi zece nopţi d'a rîndul de auiaŭ văile şi muşcelele, şi chiuiaŭ flăcăiĭ şi fetele şi nevestele şi bărbaţiĭ şi vădanele şi copiiĭ, şi o rîpîiaŭ şi o băteau în loc când la dreapta când la stânga, dă'ĭ aşa ş'aşa ş'aşa; şi numaĭ după ce ostenea un rînd, haid! altul la loc! şi trage'ĭ româneşte cu inima veselă, şi a ţinut cheful dintr'o duminecă până în joĭa ailaltă, de gândesc că cine a fost la nunta aĭa mare, bogată, strălucitoare, veselă, românească şi la morţĭ or pomeni aşa ospătare, aşa petrecere, s'aşa mândreţe.

Ileana se opri să'şĭ tragă sufletul.

— Dormĭ, mamă? întrebă ea pe Smărăndiţa.

— Nu, mamă bună, cum să dorm, când îmĭ povesteştĭ tu aşa minunĭ?

— Adă'mĭ, draga mamiĭ, o bărdacă de apă proaspătă, că tu eştĭ tînără şi eŭ bătrînă, ş'aşa e dat dela Dumnezeu că omul tînăr să nu lase pe ĕl bătrîn.

— Numaĭ decât, mamă dragă, zise Smărăndiţa. Ea se sculă sprintenă în picioare şi când dete cu faţa drept în bătaia luniĭ şi se uită ea la lună şi luna la ea, par'că eraŭ maĭ frumoase, maĭ bălane, maĭ plăviţe, maĭ mândre şi maĭ strălucitoare şi una şi alta.

Smărăndiţa îşĭ luă cofiţa, bărdăcuţa şi ştergarul şi merse la şipotul care şoptea cu susurul lui tainic sub malul din faţa căscioarelor lor. Aci îşĭ umplu pumniĭ eĭ micĭ şi drăgălaşĭ cu apă rece şi se spălâ pe ochiĭ ei negri şi se şterse cu ştergarul alb. Apoĭ spălă cofiţa şi bărdăcuţa smălţuită cu smalţ verde, pe care o căpătase dela pomana mamiĭ Catriniĭ, năşica eĭ a bună, de-o iubeşte ca pe copilul eĭ, de când ĭ-a murit bietiĭ bătrîne fata eĭ, Florica. Smărăndiţa clăti bine cofiţa şi o umplu cu apa luĭ Dumnezeŭ a sănătoasă de'ţĭ dă viaţă când o beĭ şi'ţĭ rĕcoreşte sufletul însetat, şi se 'ntoarse 'n fuga mare, şi luă o bărdăcuţă şi zise.

— Ţine, mămucă dragă, c'aşa e dat dela Dumnezeu: bătrînul să se odihnească şi tînĕrul să'l slujească.

Ilinca bĕu treĭ bărdace pe neresuflate.

— Bogdaproste! să fie morţilor părinţilor! zise bătrîna, şi tu să-creştĭ mare, cu minte şi cu noroc! Să'ţĭ dea Dumnezeŭ tot bine şi tot ce doreştĭ, după inima ta a bună, miloasă şi darnică. Şezi colea la locul tĕŭ şi să'ţĭ povestesc mai departe.

Smărăndiţa sărută pe mama eĭ pe fruntea eĭ încreţită, pe obrajiĭ eĭ veştezĭ, pe ochiĭ ei blânzĭ şi liniştiţĭ, în care strălucea multă bunătate amestecată cu multă mâhnire şi din care se vedea multă suferinţă, multă dragoste, multă iubire şi multă nenorocire. Apoĭ fata se aşeză iar frumos la locul eĭ în poala mamiĭ, şi Ilinca urmă basmul înainte.

— S'a isprăvit nunta. S'aŭ dus nuntaşiĭ şi nuntaşele înapoĭ pe la casele şi pe la treburile lor care'ĭ doreaŭ după atâta petrecere, fiecare după cum veniseră, care călare, care în căruţă, care 'n chirvan, care pe jos; numaĭ ĕĭ de veniseră cu plutele nu s'aŭ maĭ putut întoarce acasă tot cu plutele, că plutele nu pot să suie pe apă la deal; ş'aşa s'a dus fiecare după cum a putut.

Acuma a 'nceput viaţa bună şi sfîntă pentru însurăţeiĭ tinerĭ: el o iubea pe ea ca pe ochiĭ din cap, ea îl iubea pe el ca luminile ochilor. Era o viaţă fericită şi le mergeau toate în bine, par'că Dumnezeu le da în fiecare zi de dimineaţă blagoslovenia luĭ din toată inima. Curgea belşugul mai mult ca apa la moara lui Moş Tănase, că şi zicea bietul bătrîn:

— Să am eu atîta apă să pociŭ măcina câte grăunţe aveţĭ voĭ... heĭ! heĭ!

— Dar n'aĭ destulă apă dela Dumnezeŭ, moş Tănase? îl întrebaŭ însurăţeiĭ.

— Aşĭ! nicĭ pe a miĭa parte câte grăunţe aveţĭ voĭ! Da las' că'ĭ bine: sunteţĭ oameniĭ luĭ Dumnezeŭ; n'aveţĭ numaĭ pentru voĭ, aveţĭ şi pentru alţiĭ; să vĕ ajute Domnul Christos să stăpâniţĭ sănătoşĭ şi Maica Precista să vi le 'nsutească şi înmiĭască.

La anul, Dumnezeŭ milostivul a pus vîrf bunătăţilor luĭ, că le-a dăruit o copiliţă ca o minune. Mare bucurie a fost la casa oamenilor, şi bărbatul a zis:

— Nevastă, copila asta este norocul nostru ĕl mare... S'o botezăm.

— Cum a botezat-o, mămucă dragă? întrebă Smărăndiţa.

— Lasă, c'o să vezĭ tu, mamă, îţĭ spun eŭ, zise Ileana, mângâindu-o uşor, blînd, duios, dulce, milos pe pĕr şi pe frunte, ca şi cum îĭ era frică să nu strice cu mâinile eĭ osoase, veştede, bătrîne, frumuseţea, frăgezimea, tinereţea aceluĭ obraz strălucitor, aceluĭ chip de zînă bălană de soare neatinsă, de voinic nevăzută, de ochiŭ omenesc nedeochiată, din poveştĭ.

— Bine, mamă dragă, zise Smărăndiţa: spune mai departe.

— S'o botezăm, zise nevasta.

Şi s'a făcut botezul. Un botez tot aşa de bogat, de strălucitor şi de vesel ca şi nunta. Şi s'a 'mpărţit la flăcăĭ o sută de perechĭ de bete, bătute cu mărgele de toate feţele şi cu fir alb şi galben,

cu brăiele lor, cu chimire de curea galbenă, bătute 'n ţinte de alamă cu floare 'n măciulie şi 'n nasturĭ de sidef cu feldefel de ape cum e curcubeul de pe cer; şi la fete s'a 'mpărţit pînză albă de tîrg lată de un cot şi treĭ rupĭ peste o mie de digrimele, şi tot atâtea testemele şi catrinţe la nevestė; şi la bărbaţĭ şi la copiĭ fiecare pe potriva luĭ, câte ceva, ba un biciŭ de opt caĭ, ba un cojocel, ba o pereche de cisme orĭ de imineĭ, ba o iconiţă, ba la cărturarĭ « Visul Maichiĭ Precistiĭ » şi « Alixăndria » orĭ « Avestiţa aripa Satanii » şi « Halimaua » şi câte toate, aduse în doĕ căruţe pline, încărcate, ticsite, tocmaĭ dela tîrg dela Drăgaica; şi popiĭ o sfită nouă, şi la biserică două icoane împărăteştĭ şi zece oca de lumînărĭ de ceară albă şi cincĭ oca de tămâie şi un burduşel de untdelemn grecesc.

— Toate astea, câte le-am cheltuit Ileano, sunt în cinstea ta şi pentru norocul Smărăndiţii, copila noastră...

Smărăndiţa se ridică în picioare deodată, dând un ţipĕt prelung, plângător, dureros, sfîşietor.

— A! Mamă bună! mămuco dragă! ce-aĭ zis? ce-aĭ spus? ce-aĭ grăit? ce-am auzit?

Ileana îşi acoperise faţa şi tremura; ochiĭ eĭ se umplură de lacrimĭ. Zisese, spusese, grăise acele cuvinte, acele nume fără să vrea, biruită de şivoiul puternic al amintirilor ce curgeau, se rostogoleau, se avîntau în închipuirea eĭ, în gândul şi sufletul eĭ, care putuse să le ascunză până acuma, dar ele, ne maĭ putând suferi tăinuirea, isbucniseră ca o apă de munte pe care în zadar un zăgaz slab, cletinat, sguduit şi desrădăcinat de vremurĭ se 'ncearcă s'o maĭ oprească orĭ s'o abată din calea eĭ, unde e mânată cu o putere biruitoare, covîrşitoare, neînfrîntă.

— A! strigă Smărăndiţa, scuturându'şĭ pĕrul plăviţ ca fuiorul de borangic netopit în razele bălane ale luniĭ, ce par'că privea cu dragoste şi milă caldă la mamă şi la copilă şi le-arunca razele mângăioase spre a le alina, domoli şi potoli rĕscoala sufletului lor sbuciumat pînă în adîncul luĭ, ca un lac asupra căruia s'a abătut viforul îngrozitor ca să'l mişte şi să'l sbată pînă în fundul funduluĭ.

— A!.. Smărăndiţa! Ileana! Mitran!.. Eu?... tu?... el?... noĭ!... Care va se zică tu îmĭ spuĭ suferinţele vieţiĭ tale, vreĭ să'mĭ arăţĭ istoria luĭ bietul tata?

— Da.

— A! zise Smărăndiţa... Voiŭ să ştiŭ de ce a murit el? spune... spune! spune!

— N'a murit.

— Trăeşte?

— A fost omorît?

— Da!

— De cine? spune...

V

Pe când jos, în valea scăldată 'n lumina blîndă, molatică şi domoală a lunii pline, pe prispa săracă, umilită şi nerăbdătoare de departe la ochĭ, staŭ o mamă şi o copilă, una povestind şi alta ascultând, o poveste tristă, neagră, înfiorătoare, grozavă, care le chinue, le striveşte, le sfăramă inima storcênd dintr'însa valurĭ-valurĭ de lacrime de înduioşare, de milă, de sfinte amintirĭ neuitate, ce se petrece sus în deal? ce se petrece în casele mîndre, carĭ se ridică albe, sclipitoare, bogate şi fudule, înconjurate de păduriştea de salcâmi înfloriţĭ, din frunzetul cărora vîntul se încarcă la fiecare bătaie cu miresme îmbătătoare, pe carĭ, ca o cădelniţă uriaşe, le împrăştie în mişcărĭ regulate în toată valea ca într'o sfîntă biserică largă, al cărei tavan albastru argintiu e luminat cu atâtea mii de policandre ale lui Dumnezeu şi cu o candelă mare-mare, aprinsă par'că chiar de mâna lui Domnul Christos pentru pomenirea mameĭ lui fecĭoare?

In casele de sus e petrecere straşnică.

In salonul cel mare, care dă cu patru ferestre largĭ şi o uşe la mijloc pe pridvorul din faţă, este o adunare veselă, sgomotoasă, tânără, nebună.

Salonul, ca şi încăperile celelalte, sofragirie, odăi turceşti, salonaşe maĭ micĭ, iatacurĭ pentru stăpînĭ şi pentru musafirĭ, este o minunăţie de frumuseţe, mîndreţe şi bogăţie. Tot ce poate să'şĭ închipuiască mintea omenească maĭ strălucitor, mai mîndru şi maĭ bogat este grămădit în această încăpere: este un cuib de zînă, un palat vrăjit din poveştĭ.

Un cuib de zînă, în adevĕr, pentru că stăpîna de odinioară a acestor minunăţiĭ fusese marea logofeteasă Marghioliţa Sorescu, soţia mareluĭ logofĕt Iordache Sorescu şi fiica marelui ban Ienăchiţă Grozeanu. Marea logofeteasă Maria Sorescu fusese una din acele femeĭ făcute par'că înadins ca să arate că una din cele maĭ marĭ puterĭ pe pămînt este frumuseţea, şi pentru a face bine şi pentru a face rĕŭ. Copilă a unuĭ om mîndru, bogat şi puternic — pe acele vremurĭ când naşterea deosibea pe oamenĭ, făcînd încă din leagăn pe uniĭ robĭ nenorocıţĭ, umiliţĭ, osîndiţĭ şi blestemaţĭ pentru veciĭ vecilor la chin, ruşine şi suferinţă, pe alţiĭ stăpînĭ, ferıciţĭ, mîndri, cruzĭ, ursiţĭ pentru veciĭ vecilor să stăpînească, să robească, să sdrobească pe semeniĭ lor, — Marghioliţa era de o frumuseţe rară, o icoană de sfîntă, ruptă din peretele bisericiĭ şi aruncată plină de viaţă în lume, pentru ca toată lumea să'ĭ cază în genuchĭ şi să i se 'nchine. Crescuse de mică în alintărĭ şi mângâierĭ şi îngrijirĭ; tatăl eĭ, marele ban, nebun de dragostea părintească, mîndru de numele luĭ, pierduse pe mama eĭ şi patru copiĭ în vremea ciumiĭ şi rămăsese numaĭ cu această copilă, la care se uita ca sgîrcitul la o comoară nestimată, care dacă ar fi atinsă, el ar muri, căcĭ n'ar maĭ înţelege preţul vieţiĭ, n'ar maĭ pricepe

pentru ce maĭ luminează soarele acest pămînt ticălos, trist, nenorocit şi pustiŭ.

Marghioliţa era de şaĭsprezece ani când marele logofĕt Iordache Sorescu veni să o ceară în căsătorie mareluĭ ban. Era o pereche potrivită. Marele logofĕt era un tînĕr frumos, înalt, chipeş, nobil, copil al uneĭ familiĭ marĭ, dintre carĭ atâţia se arătaseră vrednicĭ românĭ pe vremurĭ întru apărarea moşieĭ strămoşeştĭ în luptele cu puhoaiele de vrăjmaşĭ de toate neamurile şi limbile, ce năvăleau mereŭ asupra acesteĭ mult încercate ţĕrĭ blagoslovite de Dumnezeŭ.

La început, marele ban nu voise să'şĭ dea copila în căsătorie, zicĕnd că el nu se poate despărţi de ea, pentru că n'are încredere că copila luĭ, Marghioliţa, are să fie fericită, nu are încredere în niminĭ că va şti să preţuiască acest tînĕr odor împĕrătesc şi să o facă fericită pe potriva frumuseţiĭ şi mîndreţiĭ eĭ. Dar marele logofĕt, Iordache Sorescu, nebun şi desnădăjduit de acest rĕspuns, care i se da regulat la toate făgăduelile lui călduroase, la toate jurămintele luĭ de credinţă şi de dragoste, a alergat la picioarele luĭ Vodă, ĭ-a spus cum merge pricina şi a plîns şi a sărutat tălpile Măriei Sale şi a strigat:

« La mila Măriei Tale alergat-am să nu te 'ndurĭ, dacă maĭ vreĭ să păstrezĭ slujbele plecateĭ şi credincioaseĭ tale slugĭ. O poruncă a Măriei Tale şi robul Măriei Tale, marele Măriei Tale logofĕt va fi fericit; iar dacă nu, hangerul ĕsta va intra în fundul inimii mele pînă'n prăsele ».

Şi a şi scos înaintea Măriei Sale hangerul, pe care i'l dăruise Măria Sa pentru slujbele ce i le făcuse tînĕrul logofĕt. Era un hanger de Damasc cu prăsele de sidef legat în aur şi'n pietre nestimate, pe care'l purtase odată viteazul Soliman, şi pe care Măria Sa îl avusese trimis în dar dela vizirul.

Atuncĭ Vodă a strigat rîzĕnd, cum era bun şi glumeţ:

« Staĭ nebunule, că'ţĭ rup urechile! Să nu'mĭ facĭ piază rea în casă sîmbătă dimineaţa pe nemâncate!.. Astea sunt parapone trecĕtoare de dragoste. Cine n'a trecut p' în ele? Nu te apelpisi, *arhonda-mu!* că toate aŭ să'ţĭ iasă cu plin! »

Şi numaĭ decât a bătut Vodă de treĭ orĭ în palme şi a venit un cavaz şi l-a trimis Vodă s'aducă techer mecher pe marele ban Ienăchiţă Grozeanu, şi când a venit bătrînul, Măria Sa zice:

« Eĭ! ce am auzit? Daĭ mareluĭ logofĕt Iordache Sorescu pe fiică-ta Marghioliţa? Bine facĭ, *arhonda-mu*! Tocmaĭ vream să'ţĭ spuiŭ că şi eŭ pusesem, în mila mea pentru neamul şi casa voastră, ochiĭ pe tînĕrul ĕsta. Să-ţĭ trăiască şi să'ĭ vezĭ anĭ îndelungaţĭ fericiţĭ... Eu le sunt naş! »

Pas de răspunde, mare bane, ceva împotriva vorbelor Măriei Sale!

Şi astfel a doua zi chiar, duminică cu blagoslovenia Mitropolituluĭ, fiind nunĭ marĭ Vodă şi doamna, fiica mareluĭ ban Ienăchiţă

Grozeanu, Marghiolița, a fost cocoană mare logofeteasă a marelui logofět Iordache Sorescu.

S'a prăpădit lumea aceea par'că n'a maĭ fost de când lumea!

Așa trec oamenii noștri valuri-valuri în clipe scurte și repezi pe acest pămînt, în această viață în care toate sunt zădărniciĭ, afară de fapta bună ce trebue să se socotească odată și-odată, fiindcă oameniĭ pier, sunt trecětorĭ și muritorĭ, dar omenirea nu piere, e statornică și nemuritoare, și ea socotește și păstrează amintirea faptelor noastre, pe cele rele le uită câte odată, le iartă totdeauna, dar pe cele bune nu le uită niciodată și totdeauna le pomenește și le binecuvintează.

Din căsătoria marelui logofět cu fiica mareluĭ ban, a căpătat viață Mișu Sorescu.

De mic pierzînd pe mamă-sa șĭ pe tatăl sěŭ, el a fost crescut de rude. Trimes de mic la Paris, a șezut acolo două-zecĭ de anĭ și acolo a cheltuit, în desfrînărĭ rușinoase și în ticăloșiĭ nesocotite cu străiniĭ și străinele, jumětate din averea lor uriașe. Purtând un nume mare, a fost chemat de prietinĭ și rude în țară, atuncĭ când, averea fiindu'ĭ încurcată, nu maĭ putea să maĭ ducă luxul în care era obișnuit să trăiască în Babilonul modern; aceasta l-a îndemnat, fiind și sătul de atâta sgomot, de atâta viață destrăbălată, care'ĭ ruinase pe jumătate averea și aproape de tot sănătatea, să vie înapoĭ în patrie, unde, fiind la putere guvernul reacționar, fu numit numai decât într'un fotoliu de deputat — ales de colegiul pe atuncĭ al patrulea, astăzĭ al treilea, de colegiul țărănimiĭ româneștĭ, în momentul când el nu intrase încă în țară, când era încă pe drum, fiindcă, din cauza întreruperiĭ circulațieĭ prin inundațiĭ, fusese silit a se oprĭ la Viena. Depeșa de felicitare a partizanilor nouluĭ deputat l'a găsit tocmaĭ la Grand-Hotel, unde făcea un chiolhan strașnic cu niște baletiste de la Operă. El a desfăcut depeșa care'ĭ anunța alegerea sa și a strigat, beat de șampanie și de licorurĭ, luând în brațe și sărutând o baletistă:

« *Vive la Roumanie*! »

Iar acele femeĭ pierdute aŭ repetat în cor, cu accentul lor vienez, făcînd un sgomot infernal:

« *Fif la Tummanie*! »

Acuma d. Mișu Soresco de Grozény — căcĭ acest nume, combinat din al tatăluĭ și din al buniculuĭ, îl purta încă de la Paris — se afla la moșia Grozeni, veche clironomie rěmasă de la bunicu-sěŭ, marele ban Ienăchiță Grozeanu. D. deputat al țěranilor, care d'abia știa românește, ospăta la Grozeni pe maĭ mulțĭ prietenĭ, dintre carĭ pe un june pictor francez de mare talent, Victor Bonnet, o cunoștință de la Paris, care călătorea de plăcere prin Orient.

Șampania înghețată curgea în valurĭ, fumul de tutun se ridica în tavan și pornea pe ferestre ca niște norĭ fantasticĭ bătuțĭ de vînturĭ, rîsetele, glumele, jocurile de cuvinte nu maĭ conteneaŭ.

« Tăcere, strigă un ștrengar bătrân, cănit și sclivisit, care avea

obiceiŭ să facă micĭ serviciĭ galante tinerilor sĕĭ prietenĭ! Dacă mĕ iubițĭ voĭ pe mine, tăcețĭ să ne spună Mișu o nouă aventură a luĭ.

— Iar amorezat, *mon cher?* strigă tînĕrul Costică Melinescu.

— Și încă așa cum n'am fost nicĭ o dată, *ma parole d'honneur*! zise Mișu; o adevărată pasiune! un...

— E turbat! e nebun! întrerupse Fănică.

— E o femee *du monde?* întrebă Iorgu Doroneanu, care zicea că alte *femeĭ* nu există pe lume, afară «poate» de artiste.

Fănică, vecinicul confident, începu să rîză cu hohot de întrebarea luĭ Iorgu, pe când Mișu tăcea și'șĭ mușca buzele.

— E o artistă?

— E o...

— O ce?

— O țĕrancă, zise serios Mișu, încruntându-șĭ sprîncenele'ĭ negre cu un zîmbet trist.

— A! strigă Costică. Avem dar o idilă! Și cum se numește juna păstoriță, domnule Fănică? Să vedem dacă d-ta care le știĭ toate, o să știĭ și p'asta?

— Să spun, Mișule?

— De unde știĭ? întrebă Mișu și maĭ încruntat.

— Ce'țĭ pasă?

— Mĕ prinz că nu poțĭ să știĭ.

— Dacă mĕ necăjeștĭ, o spuiŭ.

— Dacă o știĭ, spune.

— Eĭ bine, dacă vrețĭ să știțĭ cum o chiamă pe fericita care stăpânește astăzĭ inima tînăruluĭ nostru amic Mișu, ascultațĭ... E o minune de țărăncuță, ce'ĭ drept, și o chiamă...

— O chiamă?...

— Smă-răn-di-ța!

(*Moftul Român*, Nr. 34—37, din 3, 6, 10 și 13 Iunie 1893. *Vezi* Note și variante, *la sfârșitul volumului*).

O BLANĂ RARĂ

E ger și ceață... ceață 'nghețată... o vreme să nu scoțĭ un câine afară. Lumina fanarelor, roșie, e îmbrobodită într'o stranie aureolă irizată.

In gangul palatului d-lui Psaridi, mare proprietar, arde, clipind arare, o mare lampă electrică cu arc, e ca un vis albastru și rece de poet desgustat. Pe ferestrele mari, mate de abureală, ale palatuluĭ — ce cald trebue să fie înăuntru! — ies, rupând pîcla groasă în bande largi și drepte, lumină și sunete armonioase și alegre.

E un bal sus!

Un ceas despre ziuă și încă intră trăsuri închise pe gang.

Aha! iată doamna Cuţopolu! iată cea mai splendidă, maĭ infatigabilă dintre elegantele bucureştene! E o arătare ca din poveşti... O rochie de catifea vînetă deschis ca opalul... Pe cap, pe umeri, pe gît, pe braţe, în degete, în urechi, o avere, o avere întreagă în pietre scumpe!

De unde vine această scînteitoare apariţie?

Dela Capşa... A fost la teatrul naţional. A luat apoi la patisierul *à la mode*, *en petite chambrée*, un pahar de şampanie... şi acum vine la amica sa madam Psaridi să'şi facă actul de prezenţă... D. Cuţopolu este oprit acasă de afaceri politice... O criză... o nouă combinaţie ministerială... adunarea unui grup parlamentar... şi o tînără slujnică unguroaică serveşte domnilor ceaiul — şi face patul domnului... mai ştiu eu ce?

Doamna elegantă a intrat în salon.

Un vîrtej de tineri din lumea mare au dat năvală împrejuru'ĭ, ca tot atâţi fluturi de noapte, ce s'ar repezi orbeşte asupra uneĭ lămpĭ aprinse de-odată într'o pădure întunecoasă! Ce triumf pentru frumuseţe! Şi frumuseţea e lumină!

Ce vîrstă să aĭbă doamna Cuţopolu? O doamne! Femeile n'au de cât vîrsta pe care o arată — minus cât nu le convine. Dar e tînără. E o diferenţă între ea şi d. Cuţopolu, ca între o fiică şi un tată.

Cine a fost? cine este doamna Cuţopolu?

E născută Popescu... dar acest Popescu era numai tatăl oficial. El a fost luat pe madam' Popescu când aceasta era deja mamă a două fetiţe, Aglaia şi Lucreţia, cari au crescut în casa lui Popescu, vechiu funcţionar de la Finanţe, în mahalaua Dobroteasa până la vîrsta de cinsprezece şaisprezece ani. Atunci Popescu, bătrînul arhivar a murit, şi Aglaia, sigur de desperare, a făcut — o greşală.

Ce? — Cine a zis ceva? Cine n'a făcut o greşală? O greşală? — asta este lucru care se face regulat.

Aruncată în valurile prăpăstioase ale lumii, ea, de atunci, s'a sbătut cu uraganul, dând din mâini şi picioare, şi a dat aşa de bine din fericire, că la fie-care mişcare, a nemerit cu mâna numai peste perle.

Cea din urmă perlă, cea mai preţioasă, cea maĭ fină a fost grosul Cuţopolu.

Când, după un bal mascat, s'a apucat de el, desperată de mişcarea nebună a uraganuluĭ lumiĭ, când s'a hotărît să-şi lege viaţa poetică şi fluşturatecă de viaţa prozaică şi greoaie a unui arendaş, ea nu spera să-şi vază încununat sacrificiul aşa de grabă.

Cine o hotărîse să facă acel sacrificiu? Necazul... Căpitanul... Mişu!

«Ah! Mişule, poate că să mor!» iată ce şi-a zis ea, într'un moment de desperare amestecată cu dispreţ.

Il iubise pe Mişu! pe acel nenorocit!

Amorul eĭ nu fusese considerat de omul acela de cât ca prilejul unor plăcerĭ brutale şi stupide!

Amor şi înjosire!

« Nu, nu mai voiu! » şi-a zis ea, şi a urmat pe Cuţopolu.

Astăzĭ este femeea unui influent senator, de şapte orĭ milionar: Dă-te'n lăturĭ! nenorocitule căpitan Mişu; dă-te'n lăturĭ! te stropeşte!

Il maĭ iubeşte şi ea?... Poate.

O maĭ iubeşte el?... De sigur.

Dar... ea este atât de sus astăzĭ şi el... el e atât de jos! omul căzut, omul care a fost degradat pentru că şi-a călcat onoarea... a furat. A furat, da. Pentru ce a furat? Pentru copilul eĭ!

In seara când, dintr'un cabinet particular, după un bal mascat, Aglaia ameţită de bĕutură, a plecat cu arendaşul, dându'i amantuluĭ eĭ cu tifla, acesta, în primul moment n'a vrut să crează că-ĭ adevĕrat. Era şi el beat! atâta şampanie! Toată scena de despărţire atât de scandaloasă, acel *marş*! aruncat cu dispreţ la plecare, nu aveau aerul destul de serios.

El a crezut că e ca totdeauna o farsă. El spera că Aglaia are să lase la otel pe bătrînul Cuţopolu şi, ca de regulă, are să se întoarcă a doua zi înapoi, căită, să'i ceară o iertare, despre care erau tacit înţeleşi în destul, şi să-i dea jumătate din o sută de francĭ... Trebuiau banĭ, mai ales pentru copil, pe care'l creştea nenorocita de Lucreţia, sora Aglaiĭ.

O zi, o săptemână, o lună... Aglaia n'a mai venit. Unde era Aglaia? Era în Ţopîrlenĭ, la arendaşul. Când Mişu a aflat de urma eĭ, Aglaia Popescu se chema deja Madam' Cuţopolu.

Şi căpitanul a trebuit, uimit de hotărîrea Aglaei, să bată în retragere.

Adânc lovit de această schimbare, a mers la Lucreţia Popescu, să'şi vază băiatul. A plâns! a plâns aşa de sincer şi aşa de îndelung, încât Lucreţia s'a hotărît să-l consoleze.

Dar d. căpitanul a început să joace cărţĭ... a câştigat... a pierdut, pe urmă a pierdut, ĭar... şi ĭar, şi pe urmă de tot; a alunecat la casa companiei: a furat... A fost judecat, condamnat, degradat şi închis.

Pînă să scape dela închisoare, un an, cu mare greutate Lucreţia a putut creşte băiatul — băiat fără noroc, fiindcă Lucreţia era urîtă şi posacă.

Căpitanul ar fi căzut în cea mai neagră mizerie dacă nu găsea pe prietenul tatălui seu, pe Psaridi, mare om de afaceri... Acum Mişu este omul de alergătură al lui Psaridi. Foarte credincios, bine crescut şi discret, Mişu face afacerile domnuluĭ şi doamneĭ — şi'ĭ plătit destul de binişor.

Ar fi fericit daca băiatul şi Lucreţia n'ar fi bolnavĭ!... o casă igrasioasă 'n mahală... Şi el n'are lemne!.. n'are sfanţ!...

Dar astăzi e bal la Psaridi, şi Mişu dirijează bufetul şi domesticitatea, cum odinioară conducea cotilioanele.

« Bună seara, căpitane, zice doamna Cuţopolu, când ex-căpitanul îmbătrînit, o primeşte la scară.

— Sărut mâna, madam' Cuţopolu, rĕspunde el.
— Ce face Lucreţia?
— Tot bolnavă.
— Dar băiatul?
— Tot rĕu.
— Dacă nu'l îngrijiţi!... cine strică?

Şi doamna Cuţopolu îşi lasă molatic în mâinile ex-căpitanului blana superbă de vulpe albastră, un giuvaer, un exemplar unic în Bucureşti. Apoi desfăcându'şi minunatul *éventail* de sidef şi de pene de struţ, urcă luată literalmente pe sus de un stol de fluturĭ nebunĭ, treptele scăriĭ de onoare.

Şi apoi, odată sus în saloane, vîrtejul...

E şapte dimineaţă... Aurora cu degetele eĭ de roză vine să deschiză porţile orientuluĭ.

Doamna Cuţopolu, sdrobită de oboseală, dar tot veselă, scoboară scara însoţită de toţi fluturiĭ... La garderobă, blana!... Blana... lipseşte. Caută'n sus, caută'n jos... blana nu e. Unde e căpitanul?... caută'l în sus, caută'l în jos: căpitanul nu e nicăeri. Unde e căpitanul?

« Căpitanul, zice un fecior, a fost chemat repede acasă... Copilu'i e rĕu bolnav! »

Dar iată căpitanul — palid, plâns, desfigurat:

« Copilul, îmi moare copilul! »

— « Bine, bine, copilul, strigă madam' Cuţopolu impacientată: dar blana? unde e blana?

— Blana? care blană?... rĕspunde aiurit căpitanul... şi începe să urle iar.

« Copilul meu! copilul meu! »

Şi pleacă nebun iar înapoi.

Scandal! Blana! Cum se poate? blana! ia-o de unde nu e.

Copilul s'a făcut, din norocire, bine, dar, din nenorocire, blana nu s'a mai găsit!

A! ce mediu social!

(*Povestea Vorbei*, Anul I, 1896, Nr. 11, din 19 Decembre; *semnat:* Caragiale).

POÉTUL VLAHUŢĂ

— Schiţă —

Orăşelul Opidul-Noŭ (pe ungureşte *Ujvár* — desigur o grosolană traducere arbitrară a numelui originar daco-latin) este de câteva zile în mare fierbere. Nu e, în adevăr, puţin lucru pentru acest opid, care, cu toată modestia-ĭ, numĕră până acum patru procese politice de trădare de stat maghiar, să adăpostească pe un luptător cultural din regatul liber, pe un fruntaş al neamuluĭ. De aceea şi « Aquila

Carpatină », gazeta opiduluĭ, în ultimul sĕŭ număr, a putut zice cu mândrie:

« Avem în muriĭ noştri o sublimă liră română liberă, pe fratele nostru prea iubit, pe poetul nostru transcarpatin, Vlahuţă. Să strigăm toţĭ cu bucurie: să trăiască! »

« Muriĭ noştri »... asta e un mod particular de a zice al intrepidului Valeriŭ Chicoş, director şi redactor al valorosului organ ebdomadar, care singur are onoarea a treĭ din cele patru procese. Murĭ, nu are deloc — şi e bine — acest pitoresc orăşel: el e aşezat în voe pe o largă pajişte, la poalele munţilor, străbătut drept prin mijloc de o gârlă limpede, care, repezită dintr'un isvor înalt din coastele vecine, alunecă, fără să'ĭ poţĭ prinde mişcarea cu ochiĭ, pe patul ei de petricele mĕrunte, printre douĕ brazde îmbrăcate în nişte ĭarbă verde şi grasă, culcată tot la vale în snopĭ marĭ de pornirea neînduplecată a şivoiuluĭ.

Deoparte şi de alta a rîului, urmează douĕ alee marĭ, mărginite cu grădiniţe; în mijlocul fiecărei din acestea, sclipeşte albă şi curată câte o căsuţă cu ferestre apărate de loduri verzĭ şi acoperită cu olane roşiĭ. Intre toate aceste cochete locuinţe, drept în faţa punţiĭ celeĭ marĭ, străluceşte cu deosebire casa părintelui Ion Mantu, protopop cercual, unul dintre ceĭ maĭ arzĕtorĭ şĭ maĭ « valinţĭ » patrioţi, care, cu toată îndrăzneala ce a dovedit, n'are pînă acuma niciun proces. Cu dînsul locueşte unica sa fiică, domnişoara Veturia, o minune de nouĕsprezece anĭ — frumoasă şi voinică, sentimentală, deşĭ veselă: lucrează şi 'nvaţă mult şi bine, cântă mult şi frumos, zîmbeşte toată vremea. Devotamentul eĭ pentru tată, pentru cauza naţională, pentru micul institut de orfanĭ, al căruĭ comitet de domnişoare îl prezidează cu atâta pricepere şi tact matur, i-a atras respectul şi simpatia tutulor concetăţenilor şi, pe drept, numele de *Zîna Opidului* din partea « Aquilei Carpatine » — niciodată nume maĭ meritat. Pĕcat că aŭ numit-o Veturia! gândeşte adesea tata; trebuĭa s'o cheme Aurora, pentru că'n adevĕr copila asta luminează cu strălucita eĭ înfăţişare.

Casa domnului protopop are patru fereştĭ spre alee în grădină şi o elegantă intrare la mijloc. Sub fereştĭ, de o parte şi de alta a intrăriĭ, sunt aşezate simetric câte şase stupĭ marĭ, cari, din faptul ziliĭ şi pînă'n noptate, bîzîe, sbîrnîe şi lucrează fără o clipă de preget. Privindu-ĭ, părintele, care, deşi matur şi trecut prin multe, n'a uĭtat încă frumoasele vremĭ tinere, când învĕţa la Blaj, citează zîmbind cu satisfacţie un crâmpeiŭ din clasicul sĕŭ favorit: *fervet opus*.

In această casă se află în gazdă, de şapte zile acum, poetul; el maĭ are o zi de stat în acest orăşel; mâine, duminică, seara, « jumĕtate la zece », tot poporul român are să'l conducă la gara apropiată, distanţă de o jumĕtat' de ceas de orăşel prin « promenată ».

Aŭ fost pline aceste zile, pline de neuĭtate impresiĭ, de puternice mişcări sufleteştĭ, şi tocmai pentru aceea aŭ trecut ele aşa de iute.

Imprejurările acestor zile frumoase din urmă se deapĕnă în gândul domnişoareĭ Veturiei, unele peste altele, maĭ grăbite decât undele gârleĭ dintre cele douĕ alee, maĭ năvălitoare decât mişcarea neastîmpĕrată dela gura stupilor de sub ferestre. Inzadar domnişoara Veturia vrea să şi le aşeze treptat şi metodic în ordinea lor istorică; par'că toate s'aŭ petrecut dintr'odată tot adineaorĭ... Adineaorĭ par'că — nu'şĭ maĭ aduce aminte la ce se gândea atuncĭ, cum şedea, ce făcea — a fost trezită de câteva loviturĭ la uşa din faţă... A deschis... Un tînĕr blond, înalt, cu ochiĭ marĭ albaştri, cu o frunte deschisă, a apărut mândru înainte-ĭ, întrebând de părintele Mantu... Tata nu-ĭ acasă, dar trebuĭ să vie... Noul venit se recomĕndă — poetul Vlahuţă!

Ce zile de-atuncĭ! Ce triumf la conferenţa poetuluĭ! O să curgă multă apă prin mijlocul opiduluĭ pînă să se maĭ auză acolo nişte accente atât de virile. Poetul a vorbit cu cel maĭ înalt avênt despre limba naţională; modest, el n'a pomenit de sine însuşĭ şi n'a citat din operile luĭ propriĭ decât numaĭ de câteva orĭ, şi aceasta ca simplă ilustraţiune a teorieĭ că, fără limbă, o naţiune nu maĭ are glas în concertul umanităţiĭ... Dar din toată năvala aceasta de reminiscenţe, ceea ce se deslipeşte maĭ clar şi maĭ deosibit din mintea domnişoareĭ Veturieĭ este acea neuitată împrejurare când, rĕmasă singură cu poetul, îşĭ strînse cu putere tot aparatul de erudiţiune pentru a face faţă înaltei situaţiunĭ în care se afla.

— Care va se zică, citiţĭ mult, domnişoară?

— Foarte mult, domnule.

— Aţĭ citit ce am scris eu?

— O da, tot. Eminescu şi dv. sunteţĭ idoliĭ meĭ.

Poetul făcu o mişcare de 'naltă satisfacţie.

— Şi care vĕ place maĭ mult?

— Amêndoi.

— Dar... maĭ mult?

— Dumneavoastră, se 'nţelege.

Acest rĕspuns, e drept, fusese smuls: privirea poetuluĭ era prea din cale-afară arzĕtoare spre a nu impune rĕspunsul pe care el îl dorea.

Urmară apoĭ, printr'o explicabilă delicateţe a poetuluĭ favorit, o serie de complimente asupra frumuseţiĭ, inteligenţeĭ, culturiĭ şi tutulor calităţilor de spirit şi de inimă ale domnişoareĭ, complimente carĭ o făcură să roşască pînă la urechĭ — încă o calitate, ce nu-ĭ sta rĕŭ de loc. Ca orîce rĕsfăţat al muzelor, şi acesta era îndrăzneţ şi nemĕsurat, aşa că, dela complimente vagĭ, iute trecu la declaraţiunĭ precise: un poet caută un ideal, fără speranţă de a'l găsi, viaţa luĭ întreagă. Norocul se însărcinează să i'l scoată fără veste în cale; nicĭ maĭ mult nicĭ maĭ puţin, poetul găsise aci, în casa unde era găzduit, din douĕ una: or culminaţia vieţiĭ luĭ, idealul, fericirea; or pierderea completă a sufletuluĭ sĕŭ — şi domnişoara Veturia trebuia să hotărască într' un fel de soarta luĭ.

Dar, nebun poet, maĭ întrebĭ? e cu putinţă să răspundă ea altfel decât cum doreşti tu? S'ar îndura ea să sfărame o liră care e chemată s'o facă pe dînsa nemuritoare? Dar aĭ putea s'o chemĭ în prăpastie, şi ar merge după tine cu ochiĭ închişĭ! Iată ce tremurătură a apucat-o la vorbele tale! Vezĭ cum scînteiază de ciudat ochiĭ sĕĭ umezĭ! Uite ce fior îĭ trece prin pĕr! cu cât avênt îţĭ întinde mâna, şi ce triumf i-aĭ dat sărutându-i-o!

— Domnişoară, zice poetul, vreĭ să fiĭ muza mea?

— Dacă nu cumva rîzĭ de mine, rĕspunde Veturia, dacă nu visez, ordonă: fac ce vreĭ... facĭ cu mine ce vreĭ.

Domnişoara Veturia era un instrument bine acordat pentru cântarea virtuozuluĭ nostru, şi n'ar fi fost de mirare ca îndrăzneţul artist să încerce fără siguranţă de succes, dar totuşĭ să încerce un concert complet, dacă uşile nu s'ar fi deschis de perete şi întreagă societate dela «cassină», avênd în frunte pe părintele Mantu, n'ar fi intrat cu cel maĭ ceremonios aer în salon. Erau profesoriĭ gimnaziuluĭ real, ceĭ şase preoţĭ greco-orientalĭ, ceĭ treĭ avocaţĭ cu secretarul cameriĭ avocaţiale, mediciĭ oraşuluĭ, o delegaţiune a comerţuluĭ român, în fine tot ce oraşul şi cercul avea ca fruntaş. Atuncĭ s'a organizat *ştante pede* programul celebreĭ serate literare, la care poetul şĭ-a ţinut conferenţa sa despre limba naţională.

Toate acestea trec prin mintea fierbinte a domnişoareĭ Veturieĭ, care, împreună cu câteva prietene din elita locală, prepară cu uşa încuiată o surpriză poetuluĭ — o coroană de stejar verde, legată cu o fundă de panglici tricolore, desfăcute din costumul naţional în care domnişoara a asistat la zece Maiŭ, acu treĭ anĭ, în Bucureştĭ. Pe când tinerele camarade lucrează, în salonaşul de alăturĭ poetul improvizează pe albumul domnişoareĭ Veturieĭ câteva rime de adio. Adio? nu. Acest cuvênt e prea crud, el nu'l va zice niciodată; spiritul luĭ e prea inventiv pentru aceasta! Nu adio, ci la revedere... E ceva noŭ; aceasta ese cu desăvîrşire din limitele banaluluĭ; e cu totul original. Poetul şi-a terminat improvizaţia, când uşa se deschide, şi domnişoara Veturia împreună cu celelalte intră. Cu toată simplicitatea, poetul cere permisiune să le arate improvizaţia luĭ; Domnişoara Veturia îi smulge cu nerăbdare albumul, îşi aruncă privirile pe urmele de cerneală încă nesbicite, şi în culmea emoţiei citeşte:

Domnişoareĭ Veturia Mantu

E dat poetuluĭ în viaţă să vază-odată steaua luĭ:
Pe-a mea eŭ am vĕzut-o 'n fine şi mulţumesc noroculuĭ.
Ea mĭ-a sclipit atât de vie şi-atât de mult m'a minunat,
Că pot să merg de-acuma sigur, căcĭ drumu 'ntreg mĭ-e luminat.
Nu voiŭ, nu pot să'ţĭ zic adio, m'aşĭ rătăci din calea mea...
Tu luminezĭ întreaga'mĭ viaţă: la revedere, scumpa mea!

Domnişoara Veturia, terminând citirea, simţi o căldură nespusă la frunte... ochiĭ i se turburară, urechile începură să'ĭ vîjîe, — o ameţeală. Ea închise binişor albumul, îl aşeză pe mĕsuţă şi, întorcêndu-se extatică spre poet, îl întrebă:

— Care-ĭ mâna care a scris versurile astea?

— Aceasta, rĕspunse modest poetul, întinzêndu'şĭ dreapta.

Tînĕra se repezi, apucâ cu amêndouĕ mânuţele sale grăsuliĭ dreapta care comisese capo-d'opera şi, până să aibă poetul vreme a şĭ-o retrage, o sărutâ de maĭ multe orĭ cu cea maĭ ferventă adoraţiune. Dup' această scenă aşa de atingĕtoare urmară câteva vizite grave — Comitetul aranjator venea să desbată încă odată programul solemnităţii de a doua zi: dimineaţa predică la Sf. Ion de părintele Mantu; după prânz, excursiune la Dumbrava-înaltă; seara, banchet la locanda *Binschgauer-Hof*; apoĭ, conducerea *in corpore* cu care poetul trebuia onorat la plecare. Programul fiind definitiv votat, Comitetul aranjator salută cordial şi se retrase.

Seara se petrecu în intimitate. In timpul cineĭ, domnişoara Veturia sta dusă pe gândurĭ, aruncând din când în când câte o privire din fundul sufletuluĭ asupra ilustruluĭ oaspe; poetul afla din ce în ce maĭ minunat vinul părinteluĭ, iar părintele povestea poetuluĭ frumoasa petrecere cu fiică-sa la sĕrbările de 10 Maiŭ, în capitala Românieĭ. Eraŭ treĭ anĭ de atuncĭ; cu toate acestea, el reconstituia din amĕnunte întreaga minune complexă la care luase parte: sgomotul uriaş al capitaleĭ, pestriţătura infinită de colorĭ, mişcarea de veselie a unui întreg popor liber, jocul fantastic al păduriĭ de steagurĭ tricolore fluturate de vênt, figura Reginiĭ, trandafirul alb pe care încântătoarea suverană-poetă l-a prins întreacăt cu mânile eĭ auguste în pĕrul Venturieĭ, înfăţişarea severă şi măreaţă a Regelui, şi defilarea armateĭ, «artilăria aceea», şi marşurile triumfale, şi retragerea cu torţe; apoĭ seara, plimbarea prin Cişmegiŭ, lumina electrică, ploaia de artificiĭ polichrome — toate îĭ treceaŭ acum iar limpede pe dinainte: ca printr'un ochian magic, părintele vedea în depărtarea trecutuluiĭ un viĭtor strălucit, a căruia realitate era sigură, dar a căruĭ realizare el nu ştie de'ĭ va fi iertat s'o poată vedea! Poetul, găsind încă odată minunat vinul, cu tonul uneĭ inspiraţiĭ profetice, asigurâ pe părintele că mult dorita realizare e foarte aproape: ea atîrnă numaĭ dela bărbăţia Românilor, dela potenţiarea neînduplecateĭ lupte făţişe contra apĕsătoruluĭ... Părintele se ridicâ drept în picioare; mândru şi cu pieptul înainte, cu pumniĭ strînşĭ, cu ochiĭ ridicaţĭ spre cer, zise:

— Da, să fim! da, vom fi bărbaţĭ!

Era târziŭ; fiecare voì să se retragă; poetul, care, deşi foarte aprins, clipea des, avea să săvêrşească versurile-toast pentru banchet; părintele trebuia să mediteze asupra prediciĭ de dimineaţă; iar domnişoara Veturia, sdrobită de atâtea impresiĭ, avea nevoe de rĕpaos pentru a îndura emoţiile culminante ce o aşteptaŭ în ziua următoare. Işĭ luară noapte bună şi fiecare se retrase în odaia sa.

Somnul stăpînea acum de mult în muriĭ opiduluĭ. Domnişoara Veturia nu adormi decât după ce maĭ reciti de câteva orĭ improvizaţia ce'ĭ dedicase poetul. Ea adormi ţinênd strîns sub căpătâiŭ albumul scump. Intr'un târziŭ, o umbră albă trecu discret prin liniştea nopţiĭ; pornind dela tinda din dos a caselor, umbra se apropiâ în vîrful degetelor de uşa bucătărieĭ. O clipă se opri; apoĭ, ciocănì încetinel. Uşa se deschise, ca să primească umbra albă, şi se reînchise la loc, fără cel maĭ mic sgomot.

Trecuse o bună parte din noapte. Era lună ca ziua. Prin aerul limpede de munte se auziră bătăile rare ale ceasorniculuĭ dela cazarma honvezilor — două şi treĭ sferturĭ. Acum uşa bucătărieĭ se redeschise, umbra albă reapăru în prag, dar deodată se retrase înapoĭ: domnişoara era la fereastra din potrivă, în bătaia luniĭ. Ea sărise din pat — îĭ era peste putinţă să maĭ doarmă; simţea că se'nneacă — îĭ trebuia aer. Se repezì la fereastra care da în grădiniţa din dos, spre bucătărie, o deschise de perete şi se aşezâ cu fruntea rezemată pe mână să aspire rĕcoarea binefăcĕtoare a luminoaseĭ nopţĭ.

Gârla îşĭ cânta cântecul ştiut; stupiĭ dormeaŭ; dar în toată pajiştea ţîrîiau miile de greerĭ de deal îngănându-se pe întrecute din deosebite depărtărĭ. Fata stete multă vreme aşa fără nicĭ un gând hotărît; pieptul eĭ frumos se umflâ din ce în ce, luptând să birue o nedesluşită apĕsare, pînă când, deodată, ea îşĭ încrucişâ braţele pe firida ferestiĭ, îşĭ aplecă pe ele capul mîndru şi începu să plângă fără să ştie de ce... Un fior o scutură puternic: rĕcoarea nopţiĭ pĕtrunsese tînĕrul corp jumĕtate gol; ea 'şĭ şterse ochiĭ albaştri, nu încă sătuĭ d'atâta plâns fără socoteală, se retrase înăuntru, închise giamurile şi lăsâ perdeaua, ca şi cum ar fi voit să gonească din odaĭa eĭ lumina de lună, să împiedice cântecul apeĭ şi vorbirea greerilor a maĭ ajunge la dînsa: o aşa frumuseţe de noapte nu maĭ era de suferit!

...Maĭ trecură câteva minute după aceasta, şi umbra albă se arătă iar în uşa bucătărieĭ: stete un minut cuprinsă par'că de îndoială; apoĭ, iute, se furişâ pe lîngă zid şi intrâ în casă prin tinda dinapoĭ pe unde eşise cu două ceasurĭ înainte.

II.

Onoratul cititor trebue să fi înţeles că tînĕrul poet, care e în gazdă la părintele Mantu din Opidul-noŭ, nu este în adevĕr poetul Vlahuţă, amicul nostru. Pe acesta toţi îl cunoaştem, dacă nu chiar în persoană, măcar după portretul din ultima ediţie-Müller a operilor sale. Amicul nostru este de o talie potrivită, maĭ mult scurt, decât înalt; e foarte brun, are ochiĭ negri şi o mustaţă tot aşa, barba rade. Prin urmare, când am spus că un tînĕr înalt, cu barba blondă şĭ ochiĭ albaştri se recomandă domnişoareĭ Veturieĭ ca poetul Vlahuţă,

cititorul a trebuit să 'nţeleagă că acest tînĕr e un prost glumeţ, care voeşte să speculeze naivitatea şi sentimentele familieĭ Mantu şi ale cetăţenilor din Opidul-noŭ.

Dar nu numai atât. El nicĭ nu există, şi nicĭ părintele Ion Mantu nu există, şi nicĭ domnişoara Veturia, şi nicĭ întreg Opidul-noŭ; prin urmare, nicĭ gîrla rĕcoroasă, care trece prin mijlocul Opidului, nicĭ cele douĕ alee, nicĭ căsuţele cochete, nici grădiniţele, nicĭ stupiĭ. Din toată povestea un singur lucru e adevĕrat — luna; dar un novelist nu le poate inventa toate. Dacă găseam altceva să 'ĭ închipuesc în loc, ca să luminez scena dela fereastră — care mi se pare că se cam aduce cu cea din actul al treilea al lui Faust — nu mĭ-ar fi părut rĕu să sacrific această planetă, atât de compromisă dela Eminescu încoace. Afară de lună dar, toate sunt tot aşa de adevĕrate ca şi multe informaţiunĭ pozitive, din sorginte sigură, ale unor gazete politice: curate născocirĭ, eşite din închipuirea autoruluĭ, şi cari, prin urmare, nu merită nicĭ un crezĕmînt.

Dar, mĕ va 'ntreba cineva, pentru ce atâtea desluşirĭ? Pentru că, rĕspunz eŭ, cu cât publicul este maĭ inteligent, cu atât se impun maĭ mult desluşirile asupra uneĭ opere de artă; şi cu cât o operă de artă este maĭ perfectă, şi ca putere de concepţie, şi ca limpezime de execuţie, cu atât cere maĭ multe desluşirĭ. Această datorie mi se impune în cazul nostru, şi astfel nu mĕ pot da în lăturĭ dela îndeplinirea eĭ.

Când domnişoara Veturia este aşa de romantică şi de sentimentală, atât de entusiastă pentru poezie, ea are nevoe neapĕrată de o desluşire, tocmaĭ pentru că domnişoara Veturia nu există în realitate, ci este numaĭ o arbitrară invenţiune. Domnişoara Veturia, naşte întrebarea, poate fi aşa cum o dă autorul? Este posibilă o aşa creatură, pentru ca să fie admisibilă o aşa creaţiune? Autorul, cu toată imparţialitatea, susţine că da. In adevĕr, nu mi se pare nimica monstruos în tot chipul domnişoareĭ Veturieĭ de a fi şi de a face. E adevĕrat că astfel de domnişoare se găsesc foarte rar, poate chiar deloc la noĭ. Da, dar cititorul să nu uĭte că povestea nu se petrece la noĭ, unde domnişoarele sunt prea cuminţĭ ca să fie entusiaste, prea culte ca să aibă admiraţie pentru literatură şi prea mândre ca să sărute mâna ce-ar scrie un capo-d'operă. Povestea se petrece în Opidul-noŭ, unde se pot găsi şi domnişoare naive ca eroina mea. Naşterea şi creşterea acelor domnişoare sunt cu totul altele decât ale celor dela noĭ; şi autorul, după toate regulile artei, trebue să ţină foarte mult la aşa numita coloare locală, căcĭ aminteri invenţiunile sale devin absurde: cititorul nu le maĭ poate admite.

Aşa, de exemplu, dacă acest pseudo-Vlahuţă, în loc să-şĭ aleagă Opidul-noŭ şi casa părinteluĭ Mantu, şĭ-ar fi ales pentru farsa luĭ un orăşel din România liberă, ca, de pildă, Văleniĭ-de-Munte, şi casa vreunuĭ protopop local, — ar fi fost, nu un băiat deştept, cum vrea să'l facă autorul, ci un simplu neghiob. Fata popiĭ din Văleniĭ-de-Munte e prea cuminte şi prea bine-crescută ca să aibă entusiasm

şi admiraţie pentru un poet de frunte, şi prea cultă, maĭ întâiŭ, ca să ştie cine-ĭ acela Vlahuţă.

Dacă tînĕrul ar fi voit să joace o asemenea farsă la Vălenĭ, apoĭ nu s'ar fi dat de sigur, ca poetul Vlahuţă, ci ca un alt personaj, maĭ popular, ca bunioară tribunul Fleva. Fata popiĭ nu poate avea, ca şi părintele eĭ, decât cel mai adânc respect pentru apĕrătorul neobosit al sfinteĭ Bisericĭ, care a fost totdeuna paladiul naţionalităţiĭ noastre.

Imĭ închipuiŭ ce colosală mişcare, ce entusiasm ar fi în Văleniĭ-de-Munte când un Fleva, fie chiar un Fleva fals, ar ţine o întrunire publică!

Dar credem că ne-am desluşit îndestul în privinţa domnişoareĭ Veturia. De acuma putem să urmăm cu descrierea celor întêmplate în Opidul-noŭ, în ultima zi a şederiĭ pseudo-poetuluĭ Vlahuţă acolo; căcĭ înc'odată, să nu se uite că acela nu-ĭ adevĕratul Vlahuţă, ci un farsor care se dă drept Vlahuţă.

*
* *

Cititorul a înţeles, de sigur, însă eŭ îmĭ fac totuşĭ datoria de a'ĭ explica unele puncte, de aminterĭ îndestul de clare, din partea 'ntâiŭ a acesteĭ povestirĭ.

Umbra cea albă, care ese noaptea târziŭ din casă şi merge la bucătărie, şi care apoĭ, vrĕnd să iasă d'acolo despre ziuă, pe când domnişoara Veturia visează deşteaptă la fereastra eĭ, inundată de valurile de lumină a luneĭ pline, — acea umbră nu este o fantasmă, ci o persoană reală, este însuşĭ poetul Vlahuţă (adică nu poetul Vlahuţă adevĕrat, ci farsorul, care se dă drept Vlahuţă, şi nicĭ o persoană reală în sensul propriŭ, ci numaĭ în sensul figurat, adică închipuit reală). Umbra se dă 'napoĭ când zăreşte la fereastră pe domnişoara Veturia, pentru că nu-ĭ convine să'l vază entusiasta tînĕră eşind dintr'un loc atâta de prozaic. Aceasta ar zdruncina tot acordul de sentimente pe care el l-a scos din claviatura sensibilă a tinereĭ sale admiratoare.

Dar ce caută oare la un ceas aşa de 'naintat tînĕrul eroŭ la bucătărie? Iată o întrebare care cere numaĭ-decât un rĕspuns categoric. O, Dumnezeul meŭ! rĕspunsul este uşor. Tînĕrul eroŭ de câteva zile seceră atâţia laurĭ, mănâncă, beą şi doarme aşa de bine — pentru că trebue să nu uit a spune că, totdeauna după prânz, poetul, foarte aprins la faţă, se retrage pentru două treĭ ceasurĭ ca să mediteze în odaia luĭ, de unde cu multă grijă domnişoara Veturia a dat din vreme muştele afară. Când cineva, la vêrsta aceasta — poetul n'are nicĭ trei-zecĭ de anĭ — trăeşte aşa de bine, are nevoe şi de alte mângăerĭ decât sărutatul platonic al mâniĭ care comite capo-d'opere. Şi iată ce caută tînĕrul la bucătărie, pe când în puterea nopţiĭ ceasornicul dela cazarma honvezilor sună «trei fîrtale la treĭ».

Acolo în bucătărie el află pe tînĕra Marta, o maghiară tot aşa

de entusiastă, dintr'un deosebit punct de vedere, de neuĭtatul eveniment al trecerii ilustruluĭ prin Opidul-noŭ. Şi nu ştiŭ, zĕŭ, a cuĭ va fi durerea maĭ mare, care va plânge maĭ cu foc dintre cele două tinere, la sfîrşitul acesteĭ povestirĭ, când tînĕrul eroŭ, silit să'şi desbrace titlul şi numele uzurpat, va trebui să iasă fără zăbavă nicĭ multă ceremonie, din « muriĭ » Opiduluĭ.

Norocos fiŭ al Muzelor, el găseşte în salon ce nu poate găsi în bucătărie, şi 'n bucătărie ce nu poate avea în salon: Marta este ca şi patroana eĭ din scriptură — care se mulţumeşte a sta umilă jos şi a îmbrăţişa genunchiĭ Domnuluĭ, modestie pentru care Domnul zice frumoasele cuvinte: « Adevĕr zic voĕ, că Marta şi-a ales locul cel maĭ bun! ».

Marta este, se 'nţelege, o fată voinică, frumoasă şi sănĕtoasă. A descrie cu deamĕnuntul această rustică frumuseţe, crez de prisos: cititorul şĭ-o poate închipui, după pasiunea ce ĭ-a inspirat poetuluĭ. Marta este prototipul femeiĭ maghiare pasionate: geloasă pînă la nebunie de stăpâna eĭ, ea în fiecare noapte deschide capitolul romanuluĭ cu o scenă oribilă de gelozie, gesticulând cu cuţitul cel mare al bucătărieĭ şi ameninţând cu o crimă pe tînĕrul eroŭ, în cazul când ĭ-ar trece măcar prin minte s'o trădeze.

Dup'această intrare în materie, începe capitolul, care durează pînă se crapă de ziuă. Lumina zorilor îl întrerupe, în ciuda Martei. Sunt aşa de scurte nopţile de vară! Ce fericită ar fi fost Marta, dacă poetul venea în Ujvár iarna! Un sărutat gros încheie fiecare capitol, ca un « va urma » la un foileton. Se poate 'nţelege uşor cu ce nerăbdare aşteaptă abonata asiduă numĕrul următor, şi ce regret adînc îĭ umple sufletul când se gândeşte că şi acest foileton, ca toate, are să se încheie odată cu « sfârşit ». La aceasta când gândeşte Marta, începe să plângă; dar o idee luminoasă ĭ-a trecut prin minte: are să-şĭ ĭa un paşuş şi să urmeze pe erou pînă'n capĕtul lumiĭ. Această hotărîre nu'ĭ convine deloc poetuluĭ, căruia nu'ĭ place să umble cu mult bagaj, maĭ ales că, după programul luĭ, are să viziteze şi alte opidurĭ, unde, se 'nţelege, dacă n'o maĭ găsi o Veturie, va găsi vre-o Volumnie şi dacă n'o maĭ fi vreo Martă, o găsi vre-o Magdalenă.

Acuma sper că cititorul a 'nţeles cine era umbra cea albă şi ce căuta la bucătărie, duminică despre ziuă, cu câteva ceasuri înainte de a 'ncepe solemna zi a căreĭ programă o stabilise aşa de frumos comitetul aranjator.

Dar sunt cincĭ ceasurĭ de dimineaţa. Poetul doarme dus; Marta îşi spală obrazul, care arde, cu apă proaspĕtă, în rĕcoarea grădiniĭ; iar din odaia domnişoareĭ Veturieĭ se aude pianul: « Deşteaptă-te, Române! ».

Ziua se 'ncepe bine — o zi senină şi frumoasă. Vom vedea în numărul viitor dacă e totdeauna adevĕrată vorba că ziua bună se cunoaşte de dimineaţă.

(*Epoca literară*, Nr. 7 şi 8, 27 Mai, 3 Iunie 1896; *semnat:* Caragiale).

MĂRGĂRITARE ALÈSE

I

Un om mare despre oamenĭ marĭ

Sunt în lumea asta atât de puţine *glasurĭ*, şi *rĕsunete* atât de multe, încât acuzările cele maĭ banale, fiind ne'ncetat reproduse, ajung pînă la urmă să prinză cheag. Oamenii ceĭ maĭ luminaţĭ, carĭ ar trebui să cază maĭ puţin în amăgire, se lasă şi dînşiĭ stăpînițĭ de prejudecata generală; tot auzind repeţindu-se un lucru, îl repet şi eĭ, şi vorbele nerozilor trec în gura oamenilor de spirit. Prin amabilitate pentru eroarea acreditată, credem că descoperim într'o scriere greşelile pe care ea nu le are; afirmăm nişte închipuite neajunsurĭ unuĭ autor, căruia, născut în alte timpurĭ şi'n altă ţară, lumea literară ĭ-ar fi dat în viaţă toate triumfurile talentuluĭ, şi ĭ-ar fi ridicat după moarte statue şi altare.

. . . .

In Germania, pisma (care este aceeaşĭ în toată lumea) s'a încercat uneorĭ să mânuiască armele'ĭ perfide aruncând libele contra oamenilor de merit, saŭ punêndu'ĭ de-a dreptul pe teatru. Acest fel de loviturĭ aŭ produs totdeauna puţin efect, afară numaĭ dacă scriitorul atacat, înzestrat cu un amor propriŭ prea iritabil, n'a chemat el însuşĭ asupra detractorilor sĕĭ atenţia publică, ce într'un mod natural se abătea de la aceştia.

Germaniĭ se deosibesc în asta mult de Francejĭ, şi această deosebire le face onoare. In Franţa, satiricul care desvĕluie publicului cusururile micĭ ale unuĭ mare scriitor, ciudăţeniile luĭ, mizeriile luĭ domestice, este primit cu o lacomă curiositate, cu o pripire stupidă, ca şi cum ar trebui să se mire cineva auzind că un om e supus la diversele accidente ale condiţieĭ umane.

In Germania din potrivă, satira personală nu nemereşte niciodată. Publicul nu cade în cursă şi omul de merit nu e nicicând victima bîrfeliĭ. Ştie toată lumea că şi acest om, ca orĭce om, poate avea defecte de caracter, necazurĭ de familie şcl.; dar nimenĭ n'aleargă să se informeze despre ele, nimenĭ nu'ĭ fericit să le descopere: lumea se ocupă de operele scriitoruluĭ, de persoana luĭ puţin îĭ pasă. Lumea vrea de la scriitor aceea ce el îĭ dă, şi el îĭ dă lumiĭ ceea ce el are maĭ bun, sentimentele, gândirile sale, fiinţa luĭ intelectuală. Publicul se mărgineşte cuminte la relaţia abstractă dintre cititor şi autor. Să mai adăogăm pe lîngă aceasta că entusiasmul Germanilor pentru talentele naţionale merge pînă la idolatrie. Pe atât de liberalĭ în dovezile lor de stimă pe cât sunt de avarĭ Francejiĭ în această privinţă, Germaniĭ sunt mândri de gloria unuĭ concetăţean. Eĭ vĕd în mariĭ lor scriitorĭ avuţiile viĭ ale patrieĭ. La dînşiĭ, despreţul cel maĭ adînc se aruncă satiricilor, carĭ din contra la Francejĭ sunt totdeauna sigurĭ de o bună primire. La Germanĭ, omul de geniŭ devine pentru toţĭ un prietin: onoarea'ĭ obligă pe toţĭ să'l apere. Pentru cititorul francez însă, admiraţia este un jug nesuferit: Fran-

cezul este totdeauna gata să se dea în partea invidiei, şi un mare scriitor vede pe aliatul vrăjmaşilor săi în cititorul francez.

Şi în Germania, oameni celebri au suferit oarecari persecuţiuni; căci în care ţară din lume invidia a cruţat cu desăvârşire gloria? S'aŭ văzut uneori mâni pismaşe şi puternice atîrnând furtuna d'asupra unor capete ilustre, dar opinia publică a rămas necontenit credincioasă meritului. Publicul german nu este ecoul nici complicele prigonitorilor; şi când a'ncetat furtuna, nu se mai aud decât şoaptele măgulitoare ale laudelor, cari plouă din toate părţile ca o mană binefăcătoare, fecundând seva talentului şi înmulţindu-i florile şi roadele.

Aceste exemple de nedreptate aŭ fost de-aminteri în totdeauna foarte rare; mult mai adesea la poporul german, poate avea cineva glorie fără teamă, şi siguranţa este tovarăşa geniului. Când un autor german a comunicat cu francheţă şi lealitate naţiunii sale roadele vegherilor lui, rolul acestui om este îndeplinit, şi atunci începe rolul cititorilor: fără intrigă, fără protecţie, reputaţia se face de sine însăşi. Omul se poate odihni de munca sa cu mângâietorul gând că ea va fi, trăind el încă, apreţuită cu echitate şi cu bună-voinţă; el, scriind, poate chiar să se aplece mai mult la adâncimea gândirii de cât la limpezimea expresiei. Are a face cu un public ce nu'i leneş de spirit, ce nu se teme de atenţie şi de luptă intelectuală, căci vrea să sboare înaintea adevărului străbătând norii uşori ce'l ascund încă.

Autorii germani aŭ uzat într'un chip nobil de această libertate a gândirii şi a scrierii, care a fost în Germania mai mare ca pretutindeni aiurea, fiindcă drepturile cele mai sacre şi de a căror păstrare îi pasă mai mult omului sunt acolo cu sfinţenie respectate; libertatea individuală este asigurată; violarea domiciliului ar fi un lucru îngrozitor; fiecine în oraşul săŭ, în castelul, în coliba sa, trăeşte, gândeşte, face şi scrie cu desăvârşire independent. Scriitorul n'are să se teamă nici de supravegherea vreunui guvern bănuitor, nici de întunecatele manopere ale vreunei poliţii infame, capabilă, prin groaza ce-ar putea insufla, să răpună geniul, chiar când acesta ar cădea în oarecare erori, publicul ar respecta oricum în el motivul nobil ce'l însufleţeşte — perfecţionarea cunoştinţelor şi îmbunătăţirea destinelor geniului uman. Astfel, fie'n pace saŭ răsboiŭ ţara lui, domnească'n juru'i liniştea ori furtuna, talentul, cu o stăruinţă neschimbată, urmează calea deschisă de geniŭ, fără nici o privire la evenimentele lumii materiale ce'l înconjură.

In Franţa, nu'i tot aşa. Acolo autorii n'aŭ a face cu un public atât de binevoitor. Acolo, pentru a cuceri favoarea publică, autorul trebue să'şi impună nişte sforţări de deosebite soiuri şi să'şi lucreze mai mult succesele decât operele. Dacă însă scriitorul francez nu e, ca scriitorul german, eroul publicului, este în schimb corifeul societăţii sale. El hotărăşte, influenţează şi exercită o stăpînire suverană în micul cerc al unei coterii. Partea luminată a naţiunii

este în Franţa totdeauna împărţită într'un oarecare număr de coteriĭ, cari'şĭ dispută sceptrul opinieĭ publice şi vor să'şĭ impună mareĭ majorităţĭ a naţiuneĭ jugul hotărîrilor şi cultul idolilor lor. Loviturile ce'şi daŭ unele altora, succesele şi căderile lor se resfrâng în această oglindă mişcătoare a majorităţiĭ şi ţin spiritul public într'o vecĭnică fluctuare.

Aducă'şĭ orĭcine aminte de comedia *les Philosophes* a luĭ Palissot. Această satiră dramatică era îndreptată contra *Enciclopediştilor*, contra uneia din societăţile cele maĭ strălucite şi maĭ influente din Paris în secolul trecut; toţĭ membriĭ eĭ aveau talente şi consideraţie personală. Judece orĭcine indignarea ce a trebuit să isbucnească din toate părţile contra unuĭ autor care căuta să stropească cu noroiŭ pe aceĭ oamenĭ, să joace pe teatru manierele, moravurile şi viaţa lor privată, — atacuri totdeauna supărătoare chiar pentru oameniĭ de cel maĭ eminent merit!

In adevăr se poate spune că nicĭodată publicul în masă nu judecă real pe un om extraordinar, pentru că publicul în masă se compune de oamenĭ mărginiţĭ, atât de absorbiţĭ într'un cerc strimt de interese micĭ, încât sunt cu totul străinĭ de sfera concepţiunilor înalte ale inteligenţiĭ omeneştĭ: masa ştie că sunt gândirĭ marĭ, cunoştinţe sublime, dar numaĭ aşa din auzite; stima eĭ pentru oameniĭ de geniŭ consistă numaĭ şi numaĭ într'un sentiment foarte vag, foarte confus de superioritatea lor şi nicĭdecum în vreo vedere limpede şi distinctă a ce le constitue această superioritate. Examenul acesta, această analiză trece peste priceperea publiculuĭ în general.

Moravurile, manierele, viaţa privată, iată partea omuluĭ superior comună cu ceĭlalţi oamenĭ; şi în această parte toţĭ sunt judecătoriĭ luĭ autorizaţĭ şi competenţĭ. De aceea vrăjmaşiĭ luĭ nu uĭtă să'l tîrască şi să'l coboare din sfera'ĭ superioară şi înaltă în cercul acesta strimt, ca să'l supună aci la hotărîrile opinieĭ societăţiĭ, ba uneorĭ chiar la hotărîrile maĭ aspre ale autorităţilor publice şi judecătoreştĭ.

Prin asta, ceea ce geniul are important şi recomandabil — lucrările sale pentru sporirea luminilor şi ferıciriĭ neamuluĭ omenesc — e dat în lăturĭ: atenţia publică îşi întoarce privirea într'altă parte, pironindu-se exclusiv asupra părţiĭ ordinare a omuluĭ extraordinar, — parte adesea defectuoasă în proporţie directă cu superioritatea chiar a talentuluĭ, care modifică pe de 'ntregul pe individul ce'l stăpâneşte, dându'ĭ o coloare particulară în împrejurările ordinare ale existenţiĭ: el face toate cele ca nelumea, fiindcă el nu vede, nu poate vedea ca toată lumea. Din înălţimea unde'ĭ pus, obiectele i se par cu totul altele de ce sunt pentru ochiĭ ordinarilor. Observaţi'ĭ singularităţile, dar feriţĭ-vĕ de a i le biciui cu pripă! Omul superior trebue să fie maĭ dinainte justificat în ochiĭ tutulor ca şi 'n ochiĭ sĕĭ propriĭ; orĭ cât de straniĭ ne-ar putea părea opiniile luĭ, ele, dacă sunt sincere aŭ tot dreptul la stima noastră. El este al lumiĭ numaĭ şi numaĭ ca fiinţă intelectuală. In cunoa-

ştèrea intimă a gândirilor luĭ, el nu atîrnă de nimenĭ altul, şi nu'ĭ dator să dea seama de ele de cât numaĭ luĭ Dumnezeŭ şi sieşĭ. El are numaĭ doĭ judecătorĭ negreşiţĭ: pe Dumnezeŭ după moarte, pe sine însuşĭ cât trăeşte.

Omul de geniu aparţine universuluĭ ca fiinţă gânditoare, exercitând prin activitatea gândiriĭ o adâncă influenţă asupra destinelor omeniriĭ întregĭ. Această putere, cum am maĭ spus, resultă maĭ mult din ascendentul luĭ asupra spiritelor, de cât din cunoaşterea exactă ce ele o aŭ de această forţă care le subjugă. Ele sunt maĭ mult tîrîte de cât luminate: ele simt puternic ceea ce nu ştiu preţui; căcĭ spiritul vulgar nu apreţiează spiritul superior; el până acolo nu poate ajunge; şi nicĭ spiritul superior nu se poate maĭ uşor pune în locul celuĭ vulgar: nu se poate coborî până acolo. Regulă generală: oameniĭ nu pot fi real judecaţĭ de cât de semeniĭ lor, ceĭ mediocrĭ de alţiĭ mediocrĭ, ceĭ marĭ de alţiĭ marĭ.

De aminterĭ, când un om superior prin partea luĭ vulgară cade în ghiara satireĭ şi a ridicululuĭ, ordinariĭ sunt încântaţĭ de asta; aşa şi trebuĭe să fie, e prima mişcare a inimiĭ omeneştĭ... Şi cine ar crede? Cauza este 'n fond maĭ onorabilă pentru noĭ oameniĭ de cât s'ar părea dintr'odată: este dorinţa secretă de a se ridica prin gândire, dorinţa nebiruit legată de însuşirea de om, şi care când nu poate fi satisfăcută, se schimbă în ciudă contra acelora ce sunt înzestraţĭ cu acest bine, — bine ce toţĭ îl ambiţionăm maĭ ales când nu l-am putut căpăta. Acest sentiment vine pe semne din înălţimea şi sublimitatea naturiĭ noastre intelectuale.

II

Reforma ca lege fatală

...Puţinĭ sunt între noĭ carĭ să nu ştie din experienţă, că chiar cu toate avantajele educaţieĭ, suferinţa şi durerea ne pot face tînguitorĭ şi neraţionalĭ. De aceea, nu trebue să ne cuprinză mirarea că, precum zice proverbul scoţian, «este rĕŭ să te pronunţĭ între un sătul şi un flămând», că logica bogatuluĭ, care apără drepturile de proprietate, pare foarte slabă săraculuĭ, care'şĭ aude copiiĭ ţipând după pâne. Nu trebue adusă nicĭ o acuzaţie contra claselor muncitoare. Ele n'ar trebui oprite de la nimic ce ar fi spre binele lor să'l poseadă. Dacă însă le-aş refuza claselor muncitoare acea parte maĭ mare de putere, pe care aŭ avut-o uniĭ dintr'înşiĭ, le-aş refuza-o pentru-că sunt convins că dându-le-o aş spori suferinţele lor. Dacă însă ele pot fi guvernate pentru fericirea lor, ele nu trebuesc guvernate după doctrinele ce aŭ învĕţat dela incultĭĭ, incapabiliĭ şi strimţiĭ lor la minte linguşitorĭ.

Dar faptul că asemenea doctrine aŭ fost preconizate în mijlocul mulţimiĭ este un argument puternic în favoarea uneĭ reforme grabnice şi eficace.

Faptul că modul de guvern actual e atacat, este un cuvênt pentru a face temeliile guvernuluĭ maĭ largĭ şi maĭ adâncĭ şi maĭ solide. Faptul că proprietatea e atacată este un cuvênt pentru a uni pe toţĭ proprietariĭ la un loc într'un mănunchiŭ foarte tare. Faptul, că agitaţia cestiunilor de reforme, a pus în stare pe nişte demagogĭ de nimic să propage noţiunile lor cu oarecare succes, este un cuvênt pentru a lămuri numaĭ-decât cestiunea în singurul mod în care ea poate fi lămurită. Este greŭ să ne 'nchipuim o privelişte maĭ alarmantă decât priveliştea ce ni se 'nfăţişează când privim la cele două partide extreme dintr'o ţară: sus, o oligarhie îngustă; jos, o mulţime înfuriată; de o parte, viţiile născute din putere; de alta viţiile născute de mizerie; de o parte o aversiune oarbă contra îmbunătăţirilor; de alta, strigăte nesocotite de destrucţiune; un partid făcându'şĭ o onoare din abuzul politic pe care îl identifică cu sfinţenia proprietăţiĭ, şi alt partid strigând tare contra proprietăţiĭ ca în contra unuĭ abuz politic.

Amândouă aceste partide nu cunosc adevěratele lor interese. Să ferească Dumnezeŭ orĭce stat să ajungă vreodată pe mâinele lor, saŭ să experimenteze nenorocirile ce trebue să rezulte dintr'o ciocnire între dînsele! Nu augurăm un eveniment aşa de oribil. Căcĭ, între aceste două partide, se află al treilea partid, infinit maĭ puternic de cât cele-alte două luate 'mpreună; atacat de amândouă, defăimat de amândouă, însă menit, suntem încredinţaţĭ, a le scăpa pe amândouă de urmările fatale propriei lor nebuniĭ.

. . . .

Acest mare partid şi-a luat posiţiunea neclintită între inamiciĭ orĭcăreĭ ordinĭ şi orĭcăreĭ libertăţi. El voeşte reforma, nu voeşte revoluţia; el voeşte să sfărâme abuzurile politice; el nu va suferi ca drepturile proprietăţiĭ să fie asaltate; el va scăpa fără voia lor pe aceia carĭ au dat asalt la proprietate, din dreapta şi din stânga, cu acuzaţiunĭ contradictoriĭ; el va fi partidul păciĭ, între amândouă partidele; el va pune mâna d'asupra amândorura şi nu va suferi să se sfîşie în bucăţĭ uniĭ pe alţiĭ. Pe cât timp acest mare partid va continua a fi nesfărâmat precum este acum, nu vom părăsi speranţa că această luptă mare va fi condusă, cu mijloace legale, la un sfîrşit fericit.

Dar de aceasta suntem încredinţaţĭ că, prin mijloace legale sau nelegale, la un sfîrşit fericit sau nefericit, această luptă trebue să ajungă în grabă. Tot ce ştim din istoria timpurilor trecute, toate observaţiunile ce am fost în stare să facem asupra stăriĭ actuale a lucrurilor, trebue să ne fi convins că a sosit timpul când o mare concesiune trebue făcută democraţieĭ, că cestiunea dacă schimbarea în sine este bună saŭ rea a devenit o cestiune secundară; că, bună sau rea, ea trebue făcută; că o lege tot atât de puternică ca legea atracţiuniĭ şi mişcăriĭ a decretat-o.

Ştim bine că istoria, dacă o privim în porţiunĭ micĭ, se poate construi astfel în cât să ne dea un lucru ce se poate interpreta în

felurite chipurĭ ca un oracol Delfic. «Revoluţiunea franceză, zice un interpret, a fost efectul concesiunii». «Nu, strigă altul; Revoluţiunea franceză a fost produsă de îndărătnicia unuĭ guvern arbitrar.» «Dacă nobilimea franceză, zice cel d'intâiŭ, ar fi refuzat a şedea cu clasa a treia (Tiers-Etat), n'ar fi fost niciodată gonită din ţara eĭ.» «Ea n'ar fi (fost) niciodată gonită din ţara eĭ, dacă ar fi primit reformele propuse de Turgot».

Aceste controverse nu pot fi nicăerĭ aduse la o mărturisire decisivă, saŭ la o conclusie satisfăcătoare. Dar, precum crez că istoria, când o privim în fragmente nicĭ nu probează nimic, tot aşa crez, că ea este plină de învăţăminte folositoare şi preţioase când o contemplăm în porţiunĭ marĭ, când coprindem cu o singură privire întregul curs al vieţiĭ marilor societăţĭ. Eŭ crez că este posibil să dobândim o cunoştinţă despre legile care guvernează creşterea comunităţilor şi o înţelegere a efectelor produse de această creştere.

. . . .

Crez că asupra marilor schimbărĭ ale lumiĭ morale noĭ avem tot atât de puţină putere ca asupra marilor schimbărĭ din lumea fizică. Noĭ nu putem opri timpul de a schimba împărţirea proprietăţiĭ şi a inteligenţeĭ, nu putem opri proprietatea şi inteligenţa de a aspira la puterea politică, precum nu putem schimba cursul anotimpurilor şi mişcările măriĭ. In pace sau în turburare, prin mijlocirea vechilor instituţii, unde ele sunt flexibile, saŭ pe ruinele vechilor instituţiĭ, unde ele opun o rezistenţă nemlădioasă, marele mers al societăţiĭ înaintează şi trebue să înainteze.

Slabele străduinţe ale indivizilor de a i se împotrivi se pierd şi se nimicesc în impetuoasa mişcare ce duce generaţiile înainte. Aceia carĭ par că sunt conducătoriĭ mişcăriĭ, sunt, în fapt, rostogoliţĭ maĭ repede înaintea eĭ; aceia carĭ încearcă să i se împotrivească sunt doborîţĭ şi striviţĭ de dânsa.

Fiindcă guvernanţiĭ nu daŭ destulă atenţie faselor acestei marĭ mişcărĭ, fiindcă eĭ preţuesc prea puţin forţa eĭ, fiindcă nu'ĭ cunosc legile, de aceea atâtea revoluţiunĭ violente şi înfricoşate au schimbat faţa societăţiĭ. Auzim zicându-se de sute de orĭ că poporul este mult maĭ liber azĭ de cât orĭ când, că guvernul este maĭ democratic de cât orĭcând; şi acest fapt este invocat ca un argument contra Reformeĭ. Admit faptul; dar contest conclusia. Este un principiŭ, care nu trebue uĭtat nicĭ odată în discuţiunĭ ca aceasta, că naţiunile se întărîtă până la turbare nu contra unuĭ guvern absolut rĕŭ, ci contra unuĭ guvern relativ rĕŭ. Nu este de ajuns să ne uităm numaĭ la forma de guvern, trebue să ne uităm şi la starea spiritului public.

Cel maĭ rĕŭ tiran căruia i s'a rĕsucit gîtul în Europa modernă, ar fi putut să treacă de un ideal de blândeţe în Persia saŭ în Maroc. Supuşiĭ Englejilor în India suportă cu pacienţă monopolul săriĭ; Englejiĭ aŭ încercat să pună o taxă a timbruluĭ, o taxă aşa de uşoară

în cât abia s'ar fi simţit, asupra mândrilor urmaşĭ aĭ Puritanilor, şi Englejiĭ aŭ pierdut un imperiŭ.

Guvernul luĭ Ludovic XVI a fost de sigur cu mult maĭ bun şi maĭ blând de cât al luĭ Ludovic XIV, cu toate acestea Ludovic XIV era admirat, ba chiar iubit de poporul său: Ludovic XVI muri pe eşafod. Pentru ce? Pentru că, deşi guvernul făcuse multe trepte pe scara îmbunătăţirilor, totuşĭ nu înaintase aşa de repede ca naţiunea. Să privim istoria Englejilor. Libertăţile poporuluĭ aŭ fost cel puţin tot aşa de respectate de Carol I ca şi de Enric VIII, de Iacob II ca şi de Eduard VI. Dar putut-a aceasta să scape coroana lui Iacob II? Putut-a să scape pe Carol?

. . . .

Raţionamentul lui Carol şi al tutulor apărătorilor lui era acesta: Ce abuzurĭ suferă acum naţiunea? Ce a făcut Regele maĭ mult de cât Enric? maĭ mult de cât Elisabeta? Bucuratu-s'a oare poporul de maĭ multă libertate de cât acum? Bucuratu-s'a chiar de o libertate egală?

Dar ce ar fi rĕspuns la asemenea argumente un consilier înţelept şi onest, dacă Regele Carol ar fi fost aşa de fericit ca să aibă un asemenea consilier? El ar fi zis: « Sire, recunosc că poporul n'a fost nicĭ odată maĭ liber de cât sub guvernul vostru. Recunosc că aceia carĭ vorbesc de restabilirea vecheĭ constituţiunĭ a Engltereĭ se servesc de o expresiune improprie. Recunosc că s'a făcut o îmbunătăţire continuă chiar în cursul anilor în carĭ mulţĭ îşĭ închipuesc că s'a făcut o continuă deteriorare. Dar, de şi nu s'a făcut în guvern nici o schimbare în maĭ rĕu, s'a produs totuşĭ în spiritul public o schimbare care produce exact efectul ce l'ar fi produs o schimbare în maĭ rĕŭ în guvern. Poate că această schimbare în spiritul public este de regretat. Dar ce e de făcut? Nu ne putem întoarce înapoĭ. Nu poţĭ desface tot ce aŭ făcut 80 de anĭ plinĭ de evenimente. Nu poţĭ transforma pe Englejiĭ din 1640 în Englejiĭ de la 1560. Poate că simpla lealitate a părinţilor noştri era de preferit spirituluĭ examinator, scrutător, resistent, care acum a mers departe... Şi aşa se poate copilăria să fie mai fericită de cât maturitatea şi maturitatea decât bătrâneţea. Dar Dumnezeŭ a dispus ca bătrâneţea să urmeze maturităţiĭ, şi aceasta copilărieĭ. Tot aşa şi societăţile îşĭ aŭ legile lor de creştere. Cu cât puterea lor sporeşte, cu cât experienţa lor devine maĭ extensivă, pe atât nu maĭ poţĭ să le ţiĭ înfăşurate în scutice, saŭ să le adormĭ în leagăn, saŭ să le încânţĭ cu jucăriĭ, saŭ să le speriĭ cu gogoriţe orĭ cu fiinţele fantastice ale imaginaţieĭ copilăreştĭ. Nu zic că oameniĭ sunt maĭ bunĭ saŭ maĭ fericiţĭ de cât eraŭ înainte, dar pretind că eĭ nu maĭ sunt ce eraŭ, că nu maĭ poţĭ să'ĭ facĭ ceea-ce eraŭ, şi că nu poţĭ în siguranţă să'ĭ tratezĭ ca şi cum ar continua a fi ceea ce aŭ fost. »

Acesta este sfatul pe care un înţelept şi un onest ministru l-ar fi dat regeluĭ. Acestea sunt principiile după carĭ ar fi trebuit să lucreze acest nefericit principe. Dar nu. El a voit să guverneze pe oameniĭ

secoluluĭ al 17-lea ca şi cum ar fi fost oamenĭ din secolul al 16-lea; şi de aceea s'a întâmplat că toate talentele şi toate virtuţile luĭ nu l-aŭ putut scăpa de nepopularitate, de răsboiŭ civil, de închisoare, de judecată, de sĕcurea călăuluĭ. Aceste lucrurĭ sunt scrise pentru învăţătura noastră de minte.

. . . .

O schimbare s'a făcut în societate. Trebue să se facă o schimbare corespunzătoare în guvern. Este în natura lucrurilor că noĭ nu suntem, nu putem fi ceeace aŭ fost părinţiĭ noştri.

. . . .

Agitaţiile spirituluĭ public, aşa de adâncĭ şi aşa de îndelung continuate ca acestea la carĭ suntem faţă, nu se sfîrşesc cu nicĭ un chip. In pace saŭ în convulsiune, prin legĭ sau în contra legiĭ, prin Parlamente saŭ peste Parlamente, Reforma trebue realisată. De aceea omul politic să se mulţumească a călăuzi această mişcare pe care n'o poate opri. Deschideţĭ porţile marĭ acesteĭ forţe care aminterĭ va pătrunde prin spărturĭ.

III

Opinia publică

E o binefacere a naturiĭ că o mare parte din fericirea noastră se reazimă pe judecata altuia. Prin aceasta se stabileşte o atîrnare mutuală, care ne îndeamnă să ne plăcem reciproc, dând altora un fel de putere să recompenseze sau să pedepsească acţiunile noastre prin laude saŭ ocară. Dar şi de această binefacere ca de multe altele, noĭ suntem porniţĭ să abuzăm, şi astfel ea a ajuns să fie de atâtea orĭ un isvor îmbelşugat de erorĭ, de nenorocirĭ şi de crime.

E de sigur un om mediocru acela ce nu ştie scutura puţin jugul opinieĭ publice: excesul de atîrnare în această privinţă face pe om sfios, vatămă lumina şi ne robeşte capriţiilor primului nerod care vrea să ne ia peste picior, saŭ primului bîrfitor care voeşte să ne ponigrească — tot aşa de nestatornică devine fericirea noastră ca şi palavrele publice.

Un nume bun este fără 'ndoială un bine de mare preţ; dar ce bine poate fi acela pe care cel d'întâiŭ ticălos ni'l poate răpi? Aplauzele acestuia ar fi o ocară; ale oamenilor cinstiţĭ ar trebui să ne măgulească; dar aceştia nicĭ nu le daŭ pe ale lor nicĭ nu le retrag cu multă uşurinţă. Ceea ce se spune saŭ chiar ceea ce se cugetă despre tine n'adaugă nimic la meritul tĕŭ intrinsec, şi nicĭ nu'l poate scădea cu ceva: ocărît orĭ lăudat, rĕmâĭ acelaş om. Şi dacă eştĭ cum trebue să fiĭ — om — nu te va putea clinti nicĭ o bîrfeală, şi nicĭ de vre-o laudă nu te vei fuduli.

In viaţa de toate zilele, aprobarea comună atîrnă mai puţin de virtuţile înalte decât de acele inferioare — bunăoară circumspecţia, modestia, politeţa şi decenţa. Nu te 'ncrede dintr'odată în omul de care oricine vorbeşte bine; este de sigur un suflet slab şi mediocru; sufletele generoase şi marĭ aŭ maĭ mulţĭ vrăjmaşĭ calzĭ şi prietinĭ maĭ puţin fierbinţĭ. Nu te grăbi iarăşĭ să despreţueştĭ pe acel ce'ĭ sfâşiat cu furie de ura multora: de sigur el are vreo calitate însemnată asupra căreia invidia voeşte a'şĭ rĕsbuna. Oameniĭ îţĭ ĭartă orĭce nedreptate maĭ lesne decât o jignire a amoruluĭ propriŭ.

Cercetarea judecăţiĭ altora despre prietiniĭ şi cunoscuţiĭ noştri mai de aproape este în această privinţă de mare folos. Din această cercetare putem vedea că asupra unor puncte esenţiale acea judecată trece prin toate nuanţele dela alb la negru. Şi cum ar putea fi judecata uniformă când sunt atâtea şi atâtea deosebirĭ între judecătorĭ! E probabil că n'o să găseştĭ în toată lumea două persoane care să vază un obiect moral puţin complicat întocmaĭ din acelaş punct de vedere; şi chiar învoindu-se asupra resultatuluĭ, motivele hotărîtoare sunt deosebite. Pentru a apreţia drept trebue o cuminţie rară, şi pentru a lăuda cu demnitate, trebue însuţĭ să poţĭ merita multe laude: căcĭ, fiindcă nu putem stima la altul decât calităţile pe care noĭ înşine le credem superioare, se poate prea bine 'ntâmpla ca un nerod să te facă de ocară voind să te ridice 'n slavă.

Spre a ne desbără de prejudecata primejdioasă şi neliniştitoare care ne îndeamnă a dori ca lumea să se ocupe mult de noĭ, este destul să observăm cum se ocupă de alţiĭ. I se întîmplă vreo împrejurare interesantă, bunioară căsătorie, orĭ vreo onoare publică, vreun câştig orĭ o pagubă, fiecare aleargă să'ĭ spună cât de mult ĭa parte din suflet la aceasta: nu te încrede niciodată în această suprafaţă de grime convenţionale. Iată-te pe urma celuĭ maĭ zelos complimentator şi adu vorba despre acelaşĭ obiect care mai adineaorĭ îl umplea de bucurie saŭ de mâhniciune, şi aĭ să vezĭ numaĭ-decât nepăsarea, răceala, poate chiar o ascunsă bucurie dacă e vorba de necazurĭ, şi mai totdeauna o mişcare de necaz dacă'ĭ vorba de vreo fericire.

Puţinĭ sunt oameniĭ carĭ să nu sĕ crează nişte fiinţe foarte importante, foarte mult privite şi vrednice foarte a nu fi confundate cu mulţimea. Cine ne garantează noĕ că această înaltă părere a noastră despre noĭ înşine este maĭ întemeiată decât a altora despre eĭ înşişĭ? Să ne pĕtrundem că alţiĭ se ocupă de noĭ şi maĭ puţin decât ne ocupăm noi de dînşiĭ; că fiecăruĭ, absorbit de propriile sale interese, strivit de necazurile propriĭ, îĭ rĕmâne puţină simţire pentru ale altuia, şi astfel inima trebue să'ĭ rĕmână rece când graĭul îĭ este atât de călduros.

Vreĭ să ştiĭ ce gândeşte orĭ ce-o să zică publicul despre cutare acţiune a ta, saŭ de împrejurarea cutare ce te priveşte?... In-

chipue'ţĭ maĭ întâiŭ pe altul în locul tĕŭ, şi pe urmă, dacă e cu putinţă, aruncă de o parte orĭce sentiment de omenie şi de generositate, orĭce lumină filosofică, şi pune în locu-le puţină invidie şi ascunsa plăcerea bîrfiriĭ şi a bajocuriĭ: ceea ce veĭ vedea tu astfel la acela va fi tocmai ceea ce vor vedea la tine alţii. Rar lucru ca această regulă să te 'nşele în general. Cât despre cazul particular, maĭ adaogă în partea rivalilor şi duşmanilor tĕĭ otrava secretă a calomnieĭ rafinate, acţiunea minciuniĭ şi toată măestria uriĭ adesea învĕluită în haina indulgenţiĭ şi bunătăţiĭ. Este adevĕrat că prieteniĭ ar trebui să potrivească limba terezieĭ trăgĕnd în partea cealaltă. Dar luându'ĭ în totalitatea lor, nu prea trebue să te bizuĭ pe dînşiĭ: ceĭ mai bunĭ se cred că au făcut destul pentru tine mărginindu-se a nu zice nicĭo vorbă, saŭ apărîndu-te o lecuţă cu multă luare aminte; căcĭ e primejdios, zic oameniĭ, să ne amestecăm în trebile altuia.

E urît lucru ce spun eŭ, dar din nenorocire este un mare adevĕr, care, dacă aĭ suflet mare, trebue să'ţĭ producă următoarele mişcărĭ: întâia, indignarea; a doua, despreţul de oamenĭ; a treia, indulgenţa, şi în sfârşit o hotărîre bărbătească să'ţi urmezĭ aplecările împăcându-ţi-le cu datoriile, fără să'ţĭ pese câtuşĭ de puţin de limbuţia faimei.

Caracteristica energieĭ unuĭ suflet mare este tocmaĭ puterea de resistenţă neclintită faţă cu contagiunea exemplelor, faţă cu strigătele batjocuriĭ şi cu domnia prejudecăţilor. La ce ar maĭ sluji luminile învăţăturilor, când un fals respect omenesc ne-ar împiedicà să le urmăm? Atuncĭ, când şi ignorantul se rătăceşte, tot atât cât şi omul luminat, care cunoaşte binele dar îl ocoleşte din slăbiciune?

Ia să cercetăm puţin şi să vedem ce e în deamănunt aceea ce numim noĭ *publicul*, şi atuncĭ hotărîrile luĭ nu ne vor maĭ părea atât de grozave. Publicul... E un fel de monstru, alcătuit din părţĭ discordante şi din extremele cele maĭ nepotrivite: bărbat şi femee, copil şi bătrîn, ateŭ şi bigot, burtă-verde şi coconaş, judecător şi parte; palavragiŭ din naştere, apucat şi nestatornic prin caracter, ecoul celuĭ d'întâiŭ sgomot, mincinos de profesie şi pasionat după minciună, foarte greŭ de slujit şi prea uşor de amăgit, grabnic la ingratitudine şi leneş la rĕsplată. Iată într'un chip sumar trăsăturile confuze ale acesteĭ fantasme atât de temute, şi iată cât e de mare încrederea proprie a omuluĭ în particular, că poţĭ spune cât de mult rĕu despre public. fără teamă că veĭ putea supăra pe cineva, căcĭ fiecare crezĕndu-se mult maĭ presus de mulţimea aceea vulgară pe care el însuşĭ o acuză că'ĭ ignorantă şi nedreaptă, vede toată întinderea propriuluĭ sĕŭ merit personal de care este aşa de adânc pĕtruns. Insă publicul, deşi când merg bine împrejurările generale este nedrept, e maĭ drept în vreme de primejdiĭ; părţile carĭ'l compun iaŭ atuncĭ de la sinele treapta greutăţiĭ lor specifice; talentele despreţuite încep iar să fie luate la ochĭ bunĭ; teama închide gura invidieĭ, şi necesitatea luminează asupra nevoilor generale.

Pînă la aşa marĭ ocaziĭ cu toate astea, să nu le nesocotim pe cele micĭ; să ne purtăm bine cu publicul prin cuminţie, să'ĭ jertfim lucrurile de nimic, dar nicĭodată datoriile noastre; să ne temem de desaprobarea luĭ, dar să'l ştim înfrunta când aşa ne îndatorează cinstea; să avem curajul a sacrifica realitățiĭ aparenţele şi a zîmbi în faţa falselor bârfelĭ, când ne putem zice noĕ înşi-ne: *am făcut ce eram dator să fac.*

Să ne potrivim în sfîrşit obiceiurilor când ele nu s'abat de la dreapta raţiune saŭ nu supără prea mult gusturile şi deprinderile noastre, să evităm afectarea singularitățiĭ în lucrurile şi ocaziile micĭ, căcĭ această singularitate e maĭ mult deşertăciune de cât judecată justă, şi dă să se înţeleagă că suntem incapabilĭ a ne deosebi la lucrurĭ marĭ şi în ocaziĭ importante. « Crede-mĕ pe mine, fĕtul meŭ, zicea un tată către fiu-sĕŭ care aspira la gloria distincţieĭ, dacă e vorba de nerozie, totul s'a făcut, s'a zis tot; de vreĭ în adevĕr să te deosibeştĭ, nu'ţĭ maĭ rămâne de cât s'apucĭ calea opusă ».

(*Vatra*, I, 1894, pag. 130, 178, 194).

DIN « PRINCIPELE » LUI MACHIAVELLI

...Să vedem cum un prinţ trebue să se conducă faţă cu supuşiĭ şi amiciĭ sĕi. Şi fiindcă ştiu că o sumă de scriitorĭ au tratat această materie, mĭ-e teamă să nu m'arăt prea îndrăzneţ dacă, studiându-o şi eu, o împart altfel. Scopul meu însă fiind să fac un lucru folositor pentru aceia carĭ se pricep la asta, mi s'a părut mai convenabil să vorbesc după cele ce văd că există în realitate, iar nu după ceea ce îşĭ închipuie cineva.

Multă lume şi-a închipuit republice şi principate ce nicĭ n'au văzut, nici n'au cunoscut vreodată. Căcĭ, atât e de departe dela felul cum trăim pân'la felul cum ar trebui să trăim, încât acel ce lasă aceea ce se face pentru aceea ce ar trebui să se facă, se îndeletniceşte a se ruina mai mult decât a se apăra, deoarece neapărat un om care vrea să fie cu orice preţ bun cu totul în mijlocul atâtor altora, cari nu sunt deloc bunĭ, are să piară mai curând sau mai târziu. E prin urmare necesar ca prinţul care vrea să se mănţie să înveţe a putea să nu fie bun, pentruca să se servească sau nu de asta după cum cere nevoia.

Astfel, lăsând de oparte ideile numaĭ şi numaĭ imaginare la un prinţ, pentru a ne opri la cele carĭ sunt adevărate, zic că toţĭ oameniĭ şi cu deosebire prinţiĭ, de carĭ se vorbeşte mai mult, fiindcă posiţiunea lor înaltă îĭ pune mai mult în vedere, se deosibesc toţĭ prin darurĭ de lăudat sau de desaprobat. Unul e numit generos, altul sgârcit; unul darnic, altul răpitor; unul crud, altul blând; unul om de cuvânt, altul fără credinţă; unul efeminat şi mişel, altul crunt şi bărbat; unul afabil, altul aspru; unul lasciv, altul cast; unul om făţiş şi dintr'o bucată, altul viclean; unul grosolan,

altul mlădios; unul grâv, altul uşuratic; unul evlavios şi altul lepădat de cele sfinte, şcl.

Oricine o să'mĭ spue că ar fi o mare comoară un prinţ care, din toate calităţile de care am pomenit, le-ar avea numai pe cele bune. Dar, pentrucă nu le poate avea omul pe toate, nicĭ condiţia umană nu poate îngădui să ne servim de toate, trebue să aibă cineva o prudenţă mai mare pentru a şti să evite infamia viţiurilor carĭ l-ar face să piardă puterea şi a se apăra de celelalte, dacă e cu putinţă; dar, dacă e mai presus de mijloacele sale, nu trebue să'şi bată capul prea mult şi să ia seama cu totul la defectele carĭ l-ar putea compromite. Asemenea nu trebue să se preocupe de infamia ce ar cădea asupră'ĭ din cauza viţiilor ce sunt necesare conservăriĭ Statului; căcĭ, dacă ne uităm bine, cutare lucru ce pare virtute, dacă l-ar practica s'ar ruina; iar cutare lucru care pare un viţiu va fi pentru dînsul o cauză de siguranţă şi de fericire.

Ca să începem cu cele doă calităţĭ arătate maĭ sus, zic că bine ar fi să te arăţĭ generos; dar dacă îţĭ exercitĭ dărnicia aşa încât să nu se teamă nimenĭ de tine, îţĭ va fi vătămătoare. Căcĭ, dacă eştĭ darnic într'un chip virtuos, cum trebue să fiĭ, dărnicia ta nu va fi cunoscută, ci veĭ trece drept sgârcit.

Dacă vrea cineva să merite printre oamenĭ nume de darnic, nu trebue să evite niciun fel de risipă măreaţă; dar se va întâmpla că prinţul îşi va secătui astfel toate tezaurele şi se va vedea silit în sfârşit, dacă vrea să'şĭ păstreze reputaţia, să pue sarcinĭ extraordinare asupra poporuluĭ, şi să recurgă la confiscărĭ şi la toate celelalte mijloace ce trebuesc întrebuinţate spre a stoarce banĭ. De aci începe să devie odios supuşilor sĕĭ, şi să'şĭ piarză creditul din pricina scăpĕtăriĭ, căci, fiindcă prin dărnicia lui a rănit mai multă lume decât a putut recompensa, devine simţitor la cea mai mică nenorocire, şi la cea mai mică primejdie e pierdut; iar dacă din întâmplare, văzându'şĭ peirea, vrea să'şi schimbe sistema, trece numai-decât drept cumplit.

Dacă un prinţ nu poate fi decĭ darnic fără a'şi face pagubă, şi fără a fi ştiut, nu trebue, dacă e cuminte, să se teamă că va fi numit avar; căci mai târziu, văzând că'i ajung veniturile, că poate să se apere în contra acelora ce'ĭ declară răsboiu, că poate face întreprinderĭ fără să'şi împovăreze poporul, va fi considerat ca un om generos, deoarece, în fond, e darnic faţă cu ceĭ mulţĭ cărora nimic nu le smulge, şi avar numaĭ cu un mic număr căruia nu'ĭ dă nimic...

...Unui prinţ, prin urmare, puţin să'i pese că'l numesc avar, numaĭ să nu'şi jefuiască supuşiĭ, să se poată apăra, să nu devie sărman şi dispreţuit; căci acest viţiu, acesta, îl poate mănţinea pe tron.

Dacă mi se spune că, prin dărnicia lui, Cesar a ajuns la stăpânire şi atâţĭ alţiĭ la cele mai înalte demnităţĭ, voiu răspunde: orĭ

eştĭ prinţ, orĭ vreĭ s' ajungĭ — în cazul întâiu dărnicia-ĭ vătămătoare; în al doilea e bine să te crează darnic; şi Cesar era dintre aceia carĭ vor s' ajungă. Dar dacă, după ce ar fi ajuns acolo unde vrea, ar fi trăit mai mult şi nu şi-ar fi astâmpărat risipele, ar fi ruinat împărăţia.

Dacă mi se împotriveşte la aceasta că mai mulţĭ prinţĭ foarte darnicĭ au făcut lucrurĭ marĭ cu oştile lor, răspunz: ori cheltuieşte prinţul din al lui şi din al supuşilor sĕĭ, orĭ din al altuia — dacă e vorba de al său, trebue să şi'l păzească bine; dacă e vorba de al altuia, nu trebue să se dea la o parte de la nicio dărnicie. Căci prinţul care merge cu oastea sa, hrănindu-se din prăzĭ, din jafurĭ, din contribuţiĭ de răsboiu, şi cheltuind bunul altora, trebuie să fie risipitor, aminterĭ nu'l urmează bucuros ostaşii. Din ceea ce nu-ĭ al tău sau al supuşilor tĕĭ, poţĭ fi cât de darnic, precum fură Cir, Cesar şi Alexandru, pentru că, cheltuind bunul altuia, câştigĭ faima, pe care aĭ prăpădi-o cheltuind din al tău.

Nu se toceşte nimic mai mult ca dărnicia, căci, cu cât mai mult o faci, cu atât mai puţin o mai poţi face, şi ajungi sărac şi de nesocotit, şi apoi, dacă vreĭ să înlăturĭ sărăcia, trebue să ajungĭ jăfuitor şi odios; şi de ce trebue să fugă prinţul mai mult este de nesocotire şi ură, şi dărnicia totdeauna orĭ la una orĭ la alta trebue să te ducă.

Mai bine prin urmare să'ţi iasă nume de avar, defect care nu te face odios, decât să cazi, prin mania dărniciei, în nevoia de a merita numele de jefuitor, de unde ţi s'ar trage infamia şi ura.

(Asta este minunat la oamenĭ de geniu... De unde ştià Machiavelli în secolul al XVI-lea aşa de exact istoria a două bune cunoştinţe ale noastre — a lui Carol I al Românieĭ şi a lui Milan al Serbieĭ? — Ciudat!)

*

Nu voiu să uit un articol important şi o greşală de care prinţiĭ se feresc foarte greu când nu sînt prea cuminţĭ şi când nu ştiu să'şĭ aleagă bine oameniĭ. Voiŭ să vorbesc de linguşitorĭ, de carĭ sînt pline curţile, fiindcă oameniĭ au amor-propriu şi se amăgesc aşa de lesne, încât de-abia pot să evite aşa contagiune şi, vrând s'o evite, se pot expune la primejdia de a fi dispreţuiţĭ.

Căcĭ nu e alt chip de a te păzi de linguşirĭ decât să convingĭ pe oameni că nu te ating întru nimic spusele adevĕrului; însă iarăşi, când ori-şi-cine îţĭ poate spune adevĕrul, atunci va să zică ori-şi-cine poate să n'aibă respect de tine. Pentru aceea decĭ, un principe cuminte trebue să ţie calea mijlocie alegându'şĭ oamenĭ înţelepţĭ, carĭ, singurĭ, pot să'ĭ spună adevĕrul ce dânsul cere să'l afle asupra unor anumite întrebărĭ, fără a se amesteca eĭ mai departe şi în altele. El trebue însă să'ĭ întrebe despre toate, să le asculte părerea, şi apoĭ să ia hotărîrĭ după cum îl taie pe dânsul capul, purtându-se cu dînşiĭ aşa ca fiecare să înţeleagă şi să se

pătrunză că, cu cât îĭ vorbeşte mai deschis, cu atât îĭ e mai pe plac. Afară de aceştia, el nu trebue să mai asculte pe alţiĭ, ci să rămâie nestrămutat în hotărîrile sale. Făcând principele aminterea, orĭ cade victima linguşitorilor, sau se schimbă de azĭ pe mâine după diversitatea părerilor altora — ceea ce'l face să fie foarte greu de stimat.

In privinţa asta, voiŭ să aduc aci un fapt istoric. Un preot, Luca, spunea într'o zi despre stăpânul său Maximilian, împăratul Germaniei, că nu ia poveţe dela nimenĭ, şi cu toate astea niciodată nu face ceva după capul luĭ singur, şi aceasta pentru că urmează o sistemă tocmaĭ contrară aceleia pe care am arătat-o eu aci. Impăratul, fiind un om rezervat, nu'şĭ spune proiectele, nicĭ nu cere vreodată povaţă cuiva; fiindcă însă în momentul de a le executa toată lumea începe să i le cunoască, îndată fiecare din juru'ĭ s'apucă să i le critice; el atuncĭ renunţă bucuros la ele. De unde rezultă că astăzĭ se desface ce s'a făcut ierĭ, că nimenĭ nu ştie ce are de gând să facă împăratul, şi nimenĭ nu se poate întemeia pe hotărîrile luĭ.

Trebue prin urmare ca principele să ia povaţă de ori-şi-unde, însă numai când îĭ place, iar nu când le place altora; ba chiar trebue să le tae tutulor pofta de a'şĭ da vreo părere când el nu le-o cere. Principele trebue să întrebe mereu, să asculte cu răbdare adevĕrul şi să se arate supĕrat cu aceia carĭ, prin respect, nu i l-ar spune.

Se'nşală fără 'ndoială aceia carĭ cred că un principe considerat din causa cuminţiei sale nu este stimat pentru el însuşĭ, ci pentru bunele poveţe ce'ĭ dau uniĭ şi alţiĭ; căcĭ este o regulă generală şi negreşită că principele care nu'ĭ cuminte el însuşĭ nu poate fi povăţuit, afară numai dacă, printr'o rară întâmplare se lasă purtat numaĭ de un singur om, care acesta să fie foarte cuminte. In cazul acesta, ar putea fi bine purtat; însă asta n'ar merge multă vreme, pentrucă un asemenea ministru l-ar despuia curând de putere. Luând însă poveţe dela mai mulţĭ, principele care nu'ĭ cuminte însuşĭ nu va avea niciodată poveţe la un fel şi nu va fi în stare să împace deosebitele părerĭ. Cât despre consilierĭ, eĭ nu vor gândi vreodată la alta decât la interesele lor, fără ca el să poată înţelege, şi să le poată înlătura. Şi fiindcă oameniĭ în genere sînt rĕĭ, dacă nu le este impus să fie de nevoe bunĭ, prinţul nu va putea avea altfel de consilierĭ.

Incheiu prin urmare spunând că mintea principeluĭ trebue să dea naştere la poveţe bune, iar nu bunele poveţe să dea minte principeluĭ.

(*Epoca literară*, Nr. 5 şi 7, 13 şi 27 Mai 1896).

CRONICA TEATRALĂ

Teatrul Naţional a intrat cu stagiunea aceasta într'o eră de adevărat progres. Din toate punctele de vedere această instituţie a luat acuma un avânt îmbucurător, care ar fi de dorit să meargă

tot înainte. Producţiile noue ale stagiunii (« Copila din Flori », « Hamlet », « Scrisoarea pierdută », « Boccacio » şi, în sfîrşit cea mai importantă dintre toate, « Ovidiu » al eminentului nostru poet d. V. Alexandri) au fost în genere bine interpretate, şi, potrivit mijloacelor încă neîndestulătoare ale Teatrului nostru, bine puse în scenă. — Precum se vede, lipsa relativă de mijloace provine în parte şi din mărginirea activităţii Societăţii Dramatice la numai trei reprezentaţiuni pe săptămână, şi aceasta tocmai în lunile de iarnă. Un teatru aşa de mare, cu atâta personal artistic, cu un aparat de scenă şi de administraţie atât de numeros, nu poate face bune afaceri şi prin urmare nu poate nici artisticeşte progresa într'un chip normal — fiindcă mai ales în teatru cestiunea artistică este strîns legată de cea finanţiară, — pe câtă vreme produce sistematic numai trei din şapte părţi ale timpului. Pentru a produce bine, trebuie să câştige mult, şi pentru a câştiga mult, trebue să producă mereu. Trebue dar neapărat adoptată sistema reprezentaţiunilor fără întrerupere în toate serile; asemenea trebue adoptată şi sistema *seriilor*: o piesă pusă pe afiş, trebue jucată necontenit, şi şirul ei nu trebue întrerupt decât atunci când ar da un deficit. Spre a pune o piesă în scenă mai ales una originală, se cere munca autorului pentru a o scrie, munca actorilor pentru a o studia şi munca întregului aparat al regiei de scenă pentru a o *montà*. Această muncă multiplă trebue plătită din produsul piesei. Cu cât piesa resistă mai mult cu atât aduce mai multe foloase: economiceşte poate plăti mai îndestulător cheltuiala de puteri ce ea a necesitat; artisticeşte, dă pas actorilor să prepare mai în ticnă alte producţiuni, îi deprinde a studià mai bine rolurile, iar pe public a nu cere dela reprezentaţiile pieselor alt decât o exhibiţiune cât se poate mai îngrijită şi mai proprie de artă teatrală, iar nu o serie variată de romanuri ori de poveşti în acţiune, dintre cari una ar înceta să mai fie interesantă odată ce el ar cunoaşte-o, trebuind numai-decât alta nouă spre a'i mai deştepta interesul pentru teatru.

In teatru este sau trebue să fie, mai puţin importantă întrebarea *ce* se joacă, decât *cum* se joacă. Că trebuesc amândouă elementele, literatură şi interpretaţie, să fie bune pentru a produce ceva perfect mulţumitor pentru public, nu încape vorbă; dar tot asemenea nu încape vorbă că între două teatre dintre cari unul ar juca foarte bine o piesă destul de mediocră, iar altul ar juca foarte rău un cap-de-operă, cel d'intâi este *un teatru* mai bun. — Era un timp, nu de mult, când întreprinderile teatrale, curat private, având o existenţă nehotărîtă şi provizorie, nu puteau subsista decât apelând numai la o infinită varietate de spectacole, mai toate melodrame franţuzeşti de sensaţie; toate romanurile de bulevard, toată literatura de industrie, dramatizate, treceau una câte una într'o stagiune de patru luni. Publicul îndărătnic la citire găsea la teatru romanul gata în acţiune; într'o seară vedea desfăşurându-se înainte-i, cu toate fabuloasele ei peripeţii, o po-

veste viu ilustrată, care ar fi costat cu mult mai mult timp şi atenţiune pentru a fi citită. Piesele montate într'un mod absurd, se jucau într'un mod ridicul, pentru că într'o săptămână trebuiau cel puţin două cu totul nouĕ: era un fel de muncă silnică artistică, făcută cu oameni de strânsură, şi care trebuia să ucidă şi rarele talente ce din întâmplare se iveau între aceia. — Din norocire, timpurile acelea au trecut; Teatrul Naţional este astăzi o instituţie de Stat, cultura se lăţeşte tot mai mult, publicul încetul cu încetul se deprinde a privi teatrul ca teatru, şi astfel câtuşĭ de puţin interesantă să fie piesa, numai bine să fie jucată, totdeauna munca artiştilor va fi potrivit răsplătită. Cu bucurie constatăm că se face de amândouă părţile un progres paralel: de o parte teatrul a început a lucra în sensul cel adevărat, de altă parte publicul, fără deosebire de clase, a dovedit mai ales în stagiunea aceasta că susţine Teatrul Naţional cu toată bunăvoinţa.

Este de dorit, şi sperăm, că atât Societatea Dramatică cât şi publicul să continue pe calea cea bună pe care în fine au apucat. Fără îndoială că o instituţie tânără cum e societatea noastră dramatică, deşi compusă în mare parte de artişti plinĭ de talent, nu poate da producţiunĭ necriticabile: de altă parte, administraţia Teatrului Naţional, neavând încă o tradiţie stabilită, nu şi-a putut până acum fixa bine o sistemă de vederĭ, cum au toate instituţiile de acelaş fel mai vechĭ din străinătate; însă prin mai multă disciplină, tragere de inimă şi cunoştinţă de cauză din toate părţile, Teatrul Naţional, cu elementele de care dispune şi cu situaţia de Stat ce i s'a creat, va putea ajunge la o stare maĭ înaltă de desvoltare. Se înţelege că pentru această înaintare, mai mult decât pentru orice, competenţa este neapărată, şi fără a contesta deocamdată niminui această competenţă, vom face din vreme în vreme sub această rubrică, asupra mersului Teatrului Naţional, observaţiile noastre, cu încrederea că o părere bună niciodată nu strică şi este oricând bine primită de către aceia cari, daca nu le ajunge totdeauna competenţa, îndeplinesc lipsa prin o mare bunăvoinţă.

— La Teatrul Liric Regal din Stokholm s'a cântat în stagiunea aceasta «Neaga», operă romantică, al cărei subiect este tras din viaţa poporului român, de Carmen Sylva. Opera s'a jucat cu costume româneşti originale şi a avut un succes strălucit.

(*Convorbiri literare*, XIX, 1 April 1885, pag. 95—96; *semnat:* C).

CEVA DESPRE TEATRU

Dacă mi-ar fi vreodată permis să dau poveţe unor artişti dramatici, le-aşi spune, fără să stau mult la gânduri: alegerea repertoriului este o chestie importantă pentru voi dintr'un singur punct de vedere — al potrivirii pieselor cu forţele de care dispuneţi. In

afară de acest punct de vedere, o piesă n'are nici o importanţă pentru voi, ca artişti.

Arta dramatică este o artă de perfecţie: astfel ea are un scop special — reprezentarea, reprezentarea frumoasă. Voi trebue să conciliaţi acest scop cu al dramaturgului; nu trebue niciodată să i-l subordonaţi. Numai cu această condiţie puteţi să vă împliniţi misiunea voastră artistică şi să desăvârşiţi intenţia artei. Alegeţi piesele cu care puteţi să vă produceţi voi mai bine, şi nu staţi un moment la îndoială: aruncaţi departe o minunată dramă pe care n'o puteţi executa convenabil măcar, şi preferiţi-i o farsă slabă de tot pe care o puteţi executa admirabil.

Teatrul în care actorii joacă bine, — acela este adevărat teatru, iar nu acela în care se joacă piese bune. Frédéric Lemaître şi Millo au făcut minuni, unul cu o piesă stupidă, ca *Robert Macaire* şi cestălalt cu o puerilitate ca *Lipitorile Satelor*... Şi vai de Shakespeare şi de Molière căzuţi pe mâni cum ştiu eu!

Dar iată ce citesc într'o dare de samă asupra inaugurării noului teatru din Iaşi: « Piese ca « Muza dela Burdujeni », « Poetul Romantic », « Cinel-Cinel », ne amintesc timpurile copilăriei teatrului nostru. *Oricum ar fi jucate, nu ne interesează* ».

Dacă aşi fi cetit această violentă afirmare în vre-o revistă de pretenţie, nu mi s'ar fi părut de loc ciudată, fiindcă sunt deprins cu epidemiile estetice care bântue şcolile noastre literare. Insă am citit-o într'o foiţă foarte inteligentă, care se distinge tocmai prin moderaţiune — în « Era nouă » din Iaşi. Am zis « violentă », fiindcă nu găsesc un epitet mai potrivit pentru o afirmare calmă pe care n'o înţeleg de loc.

Adică, pentruce o piesă care ne aduce aminte de copilăria unui teatru, ce nu prea e nici tînĕr încă, nu ne-ar mai interesa, « fie cât de bine jucată »? Pentruce? Pentrucă piesa ar fi prea primitivă ca factură, prea simplă ca tehnică, prea naivă ca pătrundere sufletească? Dar eu ştiam că piesele nu se'mpart în primitive şi moderne, simple şi complexe, naive şi rafinate: ştiam că se'mpart pur şi simplu în piese bune şi rele, frumoase şi urîte, inteligente şi neroade.

O piesă cât de primitivă poate fi foarte frumoasă, precum o piesă cât de modernă poate să fie din contra foarte proastă. Autori, care au rămas clasici, şi vor încânta lumea totdeauna, sânt, din punctul de vedere al tehnicei şi al facturii, foarte primitivi, şi autori moderni, a căror factură a atins culmea rafinării, trec unul după altul, având fiecare o clipă de succes, şi după aceia se duc să se'nece în adâncul uitării.

Ştiam mai cu seamă că o piesă de teatru, întrucât nu e urîtă nici neroadă, n'are alţi sorţi mai puternici de a ne interesa desăvârşit decât felul cum o fi jucată.

Teatrul are, caşi Muzica, mare asemănare cu Arhitectura. Piesa dramaturgului şi a muzicantului sunt ca planul desinat al arhi-

tectului; ele notează până în cele mai mici amănunte o construcţie — o grămădire raţională de materialuri. Dar pe câtă vreme construcţia celui din urmă rămâne una, fixă şi durabilă, şi voind să se repete, va fi tot aceaşi, fiindcă materialurile sunt inerte, — construcţiile dramaturgului şi a muzicantului se fac în mişcare; încep, se petrec, şi se sting în câteva momente sub atenţia noastră, şi voind să se repete sunt totdeauna altfel, fiindcă materialurile lor sunt însufleţite.

Toate, însă, şi planul şi piesa şi compoziţia, fără execuţie materială, rămân simple desiderate. Fără'ndoială o comedie, o sonată sunt frumoase (dacă sunt) şi la cetire; şi planul unui palat poate fi frumos şi la vedere; şi cu atât sunt mai frumoase, cu cât ne putem ridica la închipuirea executării lor. Dar, desigur, ele nu ne pot da niciodată, prin închipuirea aceasta aceia ce ne-ar da prin înfăţişarea lor reală, îmbrăcate în formele materiale cerute.

Prin urmare la teatru, arta execuţiunii are o importanţă cu atât mai mare, cu cât materialurile lor de construcţie sunt deosebite suflete omeneşti, iar nu pietre şi lemne. In arhitectură bolovani peste bolovani au să stea pe un anumit reazim, şi sub o anumită greutate, ce nu trebue să le depăşească rezistenţa — echilibrul stabil. In teatru sufletele omeneşti trebue să se mişte; puterea construcţiei rezidă într'un echilibru nestabil. Din aceasta rezultă că executarea bună a unei comedii slabe poate s'o scape de cădere, iar o executare prea slabă poate face să se surpe cea mai frumoasă piesă. Şi pentru aceia virtuozitatea artistului dramatic a avut şi va avea totdeauna, în afară şi independent de literatura respectivă, o atât de mare importanţă.

Toate astea le ştiam şi eram sigur că le ştie şi autorul şirurilor din inteligenta foaie ieşeană; mai ştiam asemenea că cele trei bătrâne piese, de care e vorba, deşi primitive, sunt foarte bune, în orice caz mult mai bune decât multe altele tinere.

Pentru aceia afirmarea calmă din « Era Nouă » mi s'a părut atât de violentă.

(*Epoca*, 13 Dec. 1896; *semnat:* Caragiale).

OARÉ TEATRUL ESTE LITERATURĂ?

Principiul fundamental al arteĭ în genere este intenţia de a transmite o concepţiune prin mijloace convenţionale dela om la om; încercarea de a realiza acea intenţie constitue opera de artă: Orĭ de ce fel ar fi concepţiunea, — înaltă sau joasă, rafinată sau primitivă, sacră orĭ profană, — numai câtuşĭ de puţin să fie o izvorîre nu voită, ci pornită fireşte din adâncimea, infinită caşi natura ce se oglindeşte în ea, a creeruluĭ omenesc, ea merită să se arate lumiĭ, numai să poată *cum;* şi dacă poate *cum* trebue, atuncĭ se

va impune înţelesuluĭ altor minţĭ omeneşti, numaĭ capabile să fie a înţelege. Aci stă raţiunea finală a arteĭ umane: înţelesul omenesc.

Dar câte sânt mijloacele convenţionale pentru transmiterea unei intenţiĭ artistice? Sunt desigur multe şi mulţĭ criticĭ au căutat să le clasifice. Din câţĭ am cetit până acuma, nu am găsit în nicĭ unul o părere deosebită, în privinţa teatruluĭ; pentru toţĭ dramaturgul e considerat ca *un fel* de literat sau poet, iar piesele de teatru ca un fel de producţiĭ literare sau poetice.

Cursurile de poetică ne prezintă chiar capitole întregi despre *poezia dramatică.* Să mă erte domniĭ autori de poetice mai mult sau mai puţin elementare să cred despre dramaturgie altfel de cât vor d-lor a mă face să cred.

Teatrul, după părerea mea, nu e un gen de artă, ci o artă de sine stătătoare tot aşa de deosebită de literatură în genere şi în special de poezie, ca orişicare altă artă — de exemplu architectura.

Literatura este o artă reflexivă. Orice gen literar are de obiect deşteptarea de imaginĭ numaĭ şi numaĭ prin cuvinte exprimând gândirĭ: epică, lirică, narativă, cum ar fi, literatura se mărgineşte la a închipui imaginĭ, a gândi asupră-le şi a transmite cititoruluĭ prin cuvinte acele imaginĭ şi gândirĭ: aicĭ stau tot obiectul şi toată intenţia literaturiĭ. Teatrul este o artă *constructivă,* al căreĭ material sânt conflictele ivite între oamenĭ din cauza caracterelor şi patimilor lor. Elementele cu care lucrează sânt chiar arătările viĭ şi imediate ale acestor conflicte.

Convenţionalitatea acestei arte este cea mai grosolană posibilă, căci intenţiunea de a arăta obiectul, — care aicea sânt conflictele morale ivite între oamenĭ, — se realizează prin arătarea obiectuluĭ întocmaĭ. Aici intenţia artistuluĭ îmbracă, în carne şi în oase adevĕrate, figurile ce ne arată: toate sunt, nu spuse, ci aevea înfăţişate; bucuria rîde din ochĭ viĭ, durerea plânge cu lacrămĭ adevĕrate, faptele cer timp; şi precum în natură trebuesc să treacă vreme şi împrejurărĭ peste obiectul real pentruca el să se modifice în o stare dată a lui, asemenea aicĭ trebuesc să treacă împrejurărĭ şi prin urmare vreme reală pentruca să se desăvîrşească arătarea intenţionată.

Faptul că unul din mijloacele sale de reprezentare este şi vorbirea omenească, nu trebue să facă a se lua teatrul ca un gen de literatură; din acest punct de vedere teatrul ar avea mai multă rudenie cu arta oratorieĭ.

Se înţelege, că la urma urmelor, izvorul comun al tuturor artelor este concepţiunea omenească; dar formulările interne, manifestaţiunile şi modurile de transmitere intenţionată a concepţiuniĭ sânt deosebite pentru fiecare artă.

După aceste deosebiri specifice, vedem că Teatrul este tot atât de puţin înrudit cu Literatura, pe cât ar fi Sculptura şi Pictura cu Architectura şi Muzica. Pe când concepţiunea poetului se formulează în gândirile lui propriĭ care sunt chiar materialul intern

al arteĭ sale, şi care, transmise prin cuvinte, constituesc de-adreptul obiectul de artă desăvârşit, — concepţiunea dramaturguluĭ se formulează în înfăţişeri viĭ de împrejurărĭ şi fapte omeneştĭ, iar gândirea luĭ nu are nimic a face cu producţia teatrală în sine; şi dacă el gândeşte, aceasta o face numai spre a găsì întocmirea, economia mecanică, pe care să poată sta clădirea ce a conceput şi voeşte să înfăţişeze.

Cu mult mai mult se asamănă deci dramaturgul cu architectul, care concepe clădirea, o plănueşte pe hârtie, şi tocmaĭ apoi o arată făcută gata din grămădirea întocmită a materialului voit. In acest sens gândeşte şi dramaturgul — nu la a gândi ceva, ci la a arăta ceva. Astfel, asemănare mai nemerită nu poate avea o piesă de teatru, de teatru propriu zisă, decât cu planul unui monument. In adevĕr, precum planul architectuluĭ nu este chiar realizarea finală a intenţiunii sale, — adică monumentul, — ci numaĭ notarea convenţională, după care trebuie să se strângă şi să se alipească materiale cerute, într'un tot ordonat, asemenea şi scrierea dramaturgului nu este chiar desăvârşirea intenţiuniĭ luĭ, — adică comedia, — ci notarea convenţională, după care se vor alipi elementele propriĭ, spre a arăta o trecere de împrejurărĭ şi fapte umane. Mai scurt: pe cât de puţin planul architectuluĭ este pictură, tot atât de puţin e scrierea de teatru poezie.

Fiind însă că Teatrul ne arată oameni, şi fiindcă în împrejurărĭ omeneşti, acţiunile care sunt chiar viaţa, sunt însoţite de vorbire, oameniĭ dramaturguluĭ trebue fireşte să vorbească şi eĭ. Din împrejurarea însă că păpuşile lui pe lângă că trebue să umble, să plângă, să se mângâe, să rîză, să se bată, sau să se ucigă chiar (fapte ce nu se pot întâmpla în lume tot pe tăcute), maĭ trebue să şi vorbească, şi că poetul nu are alt material extern de comunicare a gândiriĭ sale decât cuvântul, din această împrejurare, că un element material este comun, şi aceasta în proporţiĭ de întrebuinţare şi ordine foarte neegale, între două arte, atât de fundamental deosebite prin modul de transmitere al concepţiunii, se poate oare deduce că Teatrul este Poezie şi că o piesă de teatru este o producţie de gen literar? Dar o împrejurare asemenea cu aceasta nĭ-o prezintă şi comunitatea altor materiale şi mijloace de manifestare între alte arte foarte deosebite: marmura comună Sculpturiĭ şi Arhitecturiĭ, linia şi chiar colorile, comune Arhitecturiĭ, Picturiĭ şi Sculpturiĭ, şi cea mai caracteristică dintre toate pentru teza ce ne ocupă, plastica, asemenea comună picturiĭ, sculpturiĭ şi teatrului.

Nu! Teatrul şi Literatura sunt două arte cu totul deosebite şi prin intenţie şi prin modul de manifestare al acesteia. Teatrul e o artă independentă, care, ca să existe în adevăr cu dignitate, trebue să pună la serviciul său pe toate celelalte arte, fără să acorde vre-uneia dreptul de egalitate pe propriul lui teren.

(*Epoca*, 8 August 1897; *semnat:* Ion).

LA MORMÂNTUL UNEI ARTISTE

Zilele trecute s'a stins în Bucureşti, la o vârstă nu tocmai înaintată, o veche cunoştinţă a mea — Teodora Pătraşcu, pensionară a societăţiĭ dramatice. Noĭ o numeam, acum aproape treizecĭ de anĭ, scurt — Tudoriţa.

Să linguşesc pe morţĭ? Maĭ poate un mort să-mi facă un rău sau bine? Imi poate întoarce măcar linguşirea?

Atuncĭ, să spun drept.

Era o creatură foarte puţin ciudată. Inteligenţă opacă; aproape analfabetă, şi talent destul de puţin. In schimb, culmea bunătăţiĭ; foarte simplă şi blândă — talente foarte rarĭ la teatru.

O nebiruită patimă pentru artă răpise pe această bună creatură dela alte cariere, unde-ar fi fost de sigur mai fericită, şi o aruncase pe scenă. Inceputul merse greu până când, din norocire, ochiul deprins al neuitatuluĭ Pascaly, descoperi în debutanta noastră stofa unor succese nu tocmai imposibile, cum credeau alţiĭ, mai puţin pătrunzătorĭ. Asta, prin 65.

Tânăra elevă era de o frumuseţe remarcabilă. Ovalul figurii de o tăietură antică, puţin cam prea desvoltat; corpul înalt şi mlădios, cu talia foarte sus şi voinic fără bogăţie de carne; mersul mândru şi hotărît îĭ dădeau un aer de băiat — un tip clasic de june lazaron napolitan de o seninătate şi o dulceaţă extraordinară. Afară de astea, un contralto grav, bine timbrat şi foarte simpatic.

Toate însuşirile eĭ făcură pe Pascaly să destineze pe Tudoriţa pentru *travesti*. Omul cu pătrunderea lui sigură nu se înşelă.

Cu multă răbdare, cu neobosită stăruinţă, cu minunata luĭ metodă de *serinare*, ajutate cu râvna şi devotamentul fără marginĭ ale eleveĭ, el făcu din acea naivă incultă, o preţioasă utilitate.

Eminescu visa foarte tânăr, pentru Tudoriţa, un Endymion într'un act. Pentru nenorocirea debutanteĭ, poetul tocmaĭ atuncĭ a fost ridicat din teatru de părinţĭ şi trimis transito la Viena: Endimyon a rămas astfel un vis pierdut de poet.

Dar nu e nimic. In acelaş an, Tudoriţa a jucat cu un succes enorm pe micul Raphael Marécat din «Intimii» lui Sardou. Ştrengarul acela care săruta cu furie orice cameristă îĭ ese înainte — el, pe care Marécat tatăl îl recomanda că e o «fată mare»! — şi care se 'mbăta până la leşin cu un trabuco furat din tabachera lui papa — era încântător.

Parcă'l văd, cu costumul dichisit, cu capul frizat, cu zâmbetul prefăcut, cu naivitatea-ĭ şi apucăturile-ĭ de copil, aci prea răsgâiat, aci ţinut prea aproape.

Poate nimbul particular, care împăianjeneşte amintirile fugiteĭ copilăriĭ, mă înşeală; dar nu cred să mai zăresc vreodată un aşa de graţios Raphael.

Dar tânărul şi elegantul Aramis din «Muşchetarii»? Ce frumos şi dulce cavaler!

De mult nu mai văzusem pe aceşti junĭ, foarte de mult; îĭ şi uitasem; când, acum un an, am avut o halucinaţie; veniau înaintea mea, pe piaţa teatrului, braţ la braţ, un colegian ştrengar din zilele noastre cu un nobil cavaler, încă imberb, din vremea Aneĭ de Austria. Un moment, şi se desfăcură de braţ, topindu-se 'n aer.

In locul unde eĭ dispărură văzuĭ pe vechea mea prietenă — Tudoriţa. Dumnezeule, ce schimbare! Ce grosime! Ce matofeală!

Mă 'nşelam. Era mătuşa tinerilor Raphael şi Aramis. In voluminoasa ei siluetă mi-se păruse că-i văd pe drăguţii băieţi.

Mătuşica era bolnavă şi grozav de mâhnită. Cu aceeaş naivitate ca odinioară, mi s'a plâns de nedreptatea ce i-o făcuse teatrul, sub acoperământul căruia şi-a fost petrecut toată viaţa.

Fusese pusă fără voe la pensie. Tineriĭ din teatru, cruzĭ ca toţĭ tineriĭ, socotiseră pe vechea lor camaradă incapabilă să mai dea vreun concurs instituţieĭ; deşi ea pretindea că este încă destul de validă şi nu se învoia în ruptul capuluĭ să cedeze.

Vechea noastră prietenă, amărâtă până în fundul sufletului, fu silită să părăsească scena şi să primească «o mizerabilă pensie», după atâţia anĭ de suferinţe, de sacrificiĭ şi de creaţiunĭ.

A! creaţiunile!

Iată ce face atât de groaznică părăsirea sceneĭ! Când actorul se retrage, şi mai ales de silă, simte catastrofa unor nenumărate morţĭ. Când el îşĭ ia adio dela garderoba luĭ, lasă acolo trupurile atâtor fiinţe, cari au fost carne din carnea luĭ. Acolo rămân ţapene atributele materiale ale atâtor alte vieţĭ, carĭ fuseră scoase din viaţa luĭ însăş.

Multiplul eĭ rămâne pentru el însuş numaĭ ca nişte amintirĭ duioase a unor strălucite fiinţe, pe care le-a iubit cu toată patima. Impăraţĭ măreţĭ au fost aceia, cerşetorĭ leproşĭ, briganzĭ îngrozitorĭ, martirĭ sublimĭ, părinţĭ nenorociţĭ, fii denaturaţĭ, înamoraţĭ etericĭ, bătrânĭ egoiştĭ, oamenĭ toţĭ — nebunĭ şi cuminţĭ, proştĭ şi drăcoşĭ, bunĭ şi răĭ, geloşĭ încornoraţĭ, naivĭ, infamĭ, glorioşĭ, târîtorĭ, deplorabilĭ, ridicolĭ — dar toţĭ eroĭ — şi toţĭ acum morţĭ.

Uşile garderobeĭ acum se închid peste eĭ ca nişte lespezĭ grele: veşnica lor pomenire! Iar el, care a fost eĭ, iese încet pe poarta teatruluĭ, ca pe poarta unui cimitir unde a părăsit surdeĭ uitărĭ, atâţia iubiţĭ şi zgomotoşĭ copiĭ: se întoarce singur acasă, să-şi aştepte şi el moartea uitat şi părăsit în tăcerea unei depărtate mahalale.

Raphael!... Aramis!...

A! creaţiunile mele!

(*Biblioteca pentru toţi: O mie*, pag. 66—67; *nu am putut afla de unde e reprodusă bucata*).

† ŞTEFAN VELLESCU

Teatrul Naţional a pierdut pe unul dintre ceĭ maĭ călduroşĭ amicĭ aĭ săĭ, pe Ştefan Vellescu.

Artist dramatic de valoare pe vremea luĭ, s'a retras depe scenă, de sigur obosit de ingratitudinea sdrobitoareĭ profesiunĭ... Tineriĭ artiştĭ de astăzĭ nu'şĭ pot închipui cu ce aspre jertfe se cumpĕrau, în tinereţea bravuluĭ lor profesor, aplauzele.

Vellescu s'a retras din teatru pentru a se devota catedreĭ de declamaţie dela Conservatoriŭ. Dar în acelaş timp s'a apucat şi de afacerĭ.

Om fără noroc şi fără destulă energie pentru a resista crudelor jucăriĭ ale soarteĭ! Afacerile ĭ-aŭ mers câtva timp binişor; apoĭ, aŭ pornit spre rĕŭ şi, din rĕŭ în maĭ rĕu, aŭ prăvălit pe bietul artist în ruină.

La grele necazurĭ ale afacerilor, le-aŭ pus culme nenorocirile de familie: cea din urmă şi cea maĭ groasnică a fost perderea uneĭ fete marĭ prea iubite.

Sărmanul părinte amărît a primit lovitura din urmă cu resemnare. Dar sub aerul de supunere la hotărîrea luĭ Dumnezeŭ, numaĭ Dumnezeŭ ştie ce dezastru sufletesc lăsase jos în urmă'ĭ frumoasa copilă, chemată de lângă părinţiĭ eĭ la viaţa de sus!

O palidă mângăere pentru bĕtrâneţe i se dete omuluĭ; Ştefan Vellescu fu numit sub-director al Teatruluĭ Naţional. Scormonind cenuşa patimiĭ intelectuale din tinereţe, poate s'ar maĭ fi încălzit puţin bietul suflet îngheţat de vêntul suferinţelor din urmă!

După atâta înconjur prin valurĭ şi pe ţĕrmurĭ depărtate, pe unde atâtea ş'atâtea a pătimit, se reîntorcea vechiul artist dramatic la casa de care, pe drumurĭ străine, trebue de multe orĭ să'şĭ fi amintit cu dor adânc — la Teatru!

A! ciudată casă! puternică aproape ca o patrie!

Şi, întors acasă, acasă şĭ-a găsit moartea! A murit în mica şi iubita patrie. Om bun şi blând, mult şi mulţĭ l-aŭ mâhnit în călătoria luĭ pe acest pămênt. Intre aceştia am fost poate şi eŭ, om rĕŭ, ca toţĭ oameniĭ: rogu'l creştineşte, umilit şi căit, pe el, care acum e în sînul Domnuluĭ, să mĕ ierte!

(*Universul*, 8 Octombre 1899).

MUZICA

Conservatorul nostru de muzică şi declamaţiune, şcoala care a dat atîţia iluştri artiştĭ în aşa scurt timp, devine din ce în ce maĭ complet: i s'a înfiinţat în fine o clasă de *harpă*.

Harpa sau *harfa*, după cum spune profesorul de Istoria Universală a Muziciĭ al Conservatoruluĭ, este un instrument foarte vechiŭ, de origină africană. Cuvântul *harpă* sau *harfă* vine de la *harfonistă*, artistă care cântă cu harfa.

Harpa este instrumentul cel maĭ principal în orchestră. Afară de foarte rare excepţiĭ, în toate bucăţile de deosebite genurĭ, maĭ

ales în cele clasice, harpa nu are în tot timpul nicĭo pauză, absolut nicĭuna: ea sună mereŭ fără o clipă de întrerupere. E un instrument maĭ mult de cît important, este indispensabil. Pentru aceea, harfonistele sunt atît de rare şi aşa de scump plătite. Uneĭ orchestre pot, de exemplu, să'ĭ lipsească vioara, viola, violoncelul, contrabasul, flautul, oboiul, clarineta, fagotul! însă nu se poate, nu trebue să'ĭ lipsească *harpa*.

De aceea publicul a şi constatat că până acuma nu aveam o orchestră: vioara primă fals, armonia cu un sfert de ton maĭ jos decît quartetul, întrărĭ mancate, pauze sonore, cadenţe răsturnate, părţile *obligato* absente... Şi se ştie cu toate acestea cît de superioară e calitatea instrumentelor din orchestra noastră: ele n'aŭ nicĭodată nevoe să fie acordate. Ce era?... Ce lipsea?... Lipsea harpa.

Harpa e sufletul orchestreĭ! O avem acuma, să ne felicităm! şi să sperăm că onor. guvern conservator se va grăbi să umple alt gol de care sufere muzica în Regatul nostru.

Trebue înfiinţată clasa de *toba mare*, apoĭ cea de *tipsiĭ* şi în fine cea de *triangul*.

Toba mare maĭ ales! Dacă harpa este sufletul orchestreĭ, toba mare este inima, iar triangulul şi capacele spiritul.

Ceea ce e harpa între instrumentele de coardă, este toba mare între instrumentele suflătoare. Dacă cea d'întâĭ este superioară prin arpegie, cea d'a doua o întrece în tril: or, zicem tril, zicem arpegie, am zis totul, am zis: Muzica.

Autorităţile cele maĭ necontestate în materie, Ziehrer, Schrammel, Zeller, şi emuliĭ lor până la un punct oarecare, cum Gluck, Beethoven, Chopin, aŭ înţeles rolul important al tobeĭ marĭ şi efectele prodigioase ce se pot obţine cu o frecuentă întrebuinţare a acestuĭ instrument de perfecţie.

Este adevărat că o tobă mare bună costă foarte mult şi e foarte greu de acordat. E un instrument de o sensibilitate extremă: o schimbare cât de uşoară de temperatură îl face să răguşească, aşa că trebue ţinut în vată şi totdeauna la o temperatură egală şi la aer uscat.

Sunt instrumente de acestea carĭ costă sume fabuloase, maĭ ales cele fabricate de celebrul Stradivarius. Dintre acestea sunt numaĭ patru exemplare astăzĭ în Europa... şi unul încă este dubios.

Primul îl are Ţarul Rusieĭ; gloriosul monarch cântă pe el în momentele'ĭ pierdute şi cu oarecare virtuositate. Al doilea (cel dubios) se află la *Universal-Panopticum* din Prater, la Viena, care 'n vacanţă face turnele în Orient; acolo el cântă acompaniat de o *harmoniflûte*. Al treilea se află la *British-Museum* şi nu cântă de cât la deschiderea Parlamentuluĭ, la instalarea Lorduluĭ Maior şi la căsătoria unuĭ membru al familieĭ regale britanice. Astfel anul acesta a cântat la Sigmaringen. Acestuia îĭ lipseşte ciocanul original, şi se ştie că ciocanul este pentru toba mare ce e arcuşul pentru

vioară. In fine, al patrulea se află la noĭ, în Bucureştĭ: da, toba mare din capitala Regatuluĭ român este un adevărat Stradivarius. Ceea ce e cĭudat e că nu se ştie hotărît cine este adevĕratul proprietar al nobiluluĭ instrument: Teatrul Naţional, Conservatorul sau domnul Mihalache, care cântă pe el cu o virtuozitate *nec plus ultra*? ...Trilul eroic ce d. Mihalache obţine pe acest instrument este fără contestare o culme; orĭce vorbe ar fi de prisos în această privinţă: trebue să meargă cineva să'l auză, ca să vază çe va se zică un tril eroic.

Aşa dar o clasă de toba mare ni se impune imediat, cu atât mai mult cu cât Româniĭ sunt poporul cel maĭ muzical din Europa. Clasa aceasta are să fie foarte frecuentată şi ar trebui să se prevază în bugetul viitor 20—30 de burse ale statuluĭ pentru aceasta.

Dar credem că e destul pentru astăzĭ. Intr'un număr viitor vom vorbi despre necesitatea infiinţăriĭ claselor speciale de triangul şi tipsiĭ.

(*Moftul Român*, 14 Februar 1893, pag. 4—5).

UN TENOR SCĂPĂTAT

E frumoasă şi strălucită cariera cântăreţuluĭ. Adevĕrat că el nu poate lăsa nicio urmă vădită a talentuluĭ sĕŭ decât doar atestările contimpuranilor. Dar pot acestea să ne dea impresia ce ni-o producea chiar talentul cântăreţuluĭ? A murit? nu lasă în urmă'ĭ de cât o vagă suvenire. Aşa e cântăreţul, aşa actorul, tot aşa orĭce executant instrumental.

Şi poate tocmaĭ pentru că sunt aşa de ingrate după moarte aceste cariere, ele sunt aşa de încoronate de glorie şi de răsplată materială în viaţă: e o dreaptă compensare pe care publicul lĭ-o dă instinctiv.

Prin contrariŭ ne-am explica de ce producătoriĭ intelectualĭ, aceia care după moarte lasă un patrimoniŭ durabil care să facă onoarea neamuluĭ lor, nu primesc, în cele maĭ multe cazurĭ, de la contimpuranĭ decât spanac.

« Domnul acesta — gândeşte cu drept cuvînt lumea — are să capete de la copiiĭ noştri destule laude şi chiar statue; asta o să coste destuĭ banĭ: ĭ-ajunge atâta; acuma să se mulţumească cu cartofĭ copţĭ! »

Aşa, Millo, care a dus o viaţă strălucită trăind ca un prinţ, astăzĭ la adâncă bătrîneţe vegetează într'un ungher, uĭtat apĭoape de toţĭ; ĭar luĭ Eminescu, care a dus o viaţă de pârlit, îĭ plouă onorurile, elogiurile şi busturile.

Strălucea într'un timp oarecare pe scenele europene un faimos tenor italian *di primo cartello*.

Ovaţiunĭ, buchete, coroane, ode şi sonete, maĭ mult sau maĭ puţin cu ştirea impresaruluĭ; darurĭ scumpe dela doamne, maĭ mult

sau maĭ puţin fără ştirea bărbaţilor respectivĭ; şi aur... o mină: California toată într'un *do-diez*!

Dar vaĭ! ce se 'ntîmplă într'o zi? Artistul simţi că'l rîcîie în gât... « O indispoziţie trecĕtoare! » — îşĭ zise el, — şi seara s'a amânat reprezentaţia.

Din nenorocire însă, a doua zi, a treia zi şi cele următoare, indispoziţia a persistat... Până în cele din urmă s'a convins omul că glasul i s'a stins... California s'a sleit: adio, glorie şi fericire!

Nesocotit ca cea maĭ mare parte dintre favoriţiĭ muzelor, el trecuse prin valurile de aur cum trece căinele prin apă: nu se lipise de el o picătură.

Ce să facă dar?

A coborît încet-încet treptele scenelor celor marĭ şi s'a dus la teatrele de a doua mână, apoĭ de a treia şi aşa tot maĭ jos până când d' abîa maĭ putu fi admis să sbiere pe un teatru de subprefectură.

Aci însă era dificil publicul, tocmaĭ poate pentru că plătea locul întâiŭ un franc şi jumĕtate, iar galeria 20 de banĭ... şi se juca de doĕ orĭ pe săptămînă.

Intâia seară, debutul « ilustruluĭ » tenor.

Ernani... Ruina apare: satisfacţie mare în public. La primul recitativ, rĕceală. Incepe cavatina... murmure. La cadenţă... fluere, ţipete, urlete: *Fuori*! *Abbasso*! *Mascalzone*! *Alla porta*!

Tenorul nostru rabdă şi urmează acompaniat de un sgomot infernal.

A doua seară *Trovatore*... acelaşĭ succes.

A treia *Lucia*: apariţia luĭ Edgar este primită într'un mod îngrozitor.

Atuncĭ tenorul face semn publiculuĭ că vrea să vorbească. Deodată sgomotul se opreşte. Artistul se apropie de rampă şi spune: « Doamnelor şi Domnilor,

Ştiţĭ Dumneavoastră cât sunt eŭ plătit aicĭ ca să vĕ cânt?... 20 de leĭ pe seară... Ei! Nu cumva o să pretindeţĭ să vĕ cânt pe 20 de leĭ ca pe zece miĭ?... Apoĭ dacă aşĭ putea cânta cum ştiu eŭ, aşĭ fi ajuns să cânt aicĭ la dumneavoastră? »

Micul spiciŭ al mareluĭ tenor a produs efect. El a făcut o bună schimbare în opinia publică locală şi artistul a putut obţine acolo câteva zile fericite la sfârşitul carieriĭ luĭ pierdute.

Rar publicul, afară de cel român se 'nţelege şi în deosebĭ de cititoriĭ « Moftuluĭ Român », are conştiinţă de ce poate şi are drept să pretinză!

(*Moftul Român*, 7 Februar 1893, pag. 5).

OPERA NAŢIONALĂ

Teatrul Naţional ne promite pentru stagiunea apropiată îndeplinirea unuĭ mare vis naţional.

Vom avea Opera Naţională, cu text naţional, partiţiune naţională, cântăreţĭ şi figuranţĭ naţionalĭ, decorurĭ naţionale, maestru naţional, etc. — naţionale.

Vom avea, în sfârşit, o execuţie naţională.

Maĭ rĕmâne încă un lucru de dorit. E adevĕrat că acest lucru la noĭ nu prea e lucru mare; dar, în fine, pentru că trebue adesea să ne gândim şi la cele maĭ micĭ lucrurĭ, şi acesta este un lucru la care trebue să ne gândim în treacăt — maĭ remâne publicul naţional.

Iată, în adevĕr, ce ne maĭ lipseşte.

In adevĕr, din câte elemente trebuesc pentru instituirea şi propăşirea unuĭ teatru naţional, afară de public, fie chiar nenaţional, le vom avea pe toate: şcoale de artă naţională, direcţie naţională, literatură naţională, artiştĭ naţionalĭ.

Ce e drept însă, în loc de public naţional avem un stat naţional. Acesta plăteşte arta şi pe artiştĭ — cam ieftin, fireşte — dar orĭcum, decât nimic, tot e maĭ bună o bună subvenţiune cu care se pot întreţine multe lucrurĭ naţionale.

Şi iată cum se face lucru, foarte uşor.

Dumneata, cititorule, dela Văleniĭ-de-Munte, dela Tîrgul-Neamţuluĭ, din Calafat, saŭ dintr'o mahala a Bucureştilor, nu vreĭ să aĭ sentiment naţional destul de desvoltat; nu pofteştĭ la Teatrul naţional să asculţĭ opera naţională; cu vorbe naţionale şi cu muzică naţională, cântată naţional de artiştĭ naţionalĭ. Care va să zică, d-ta 'nu 'nţelegĭ ce importanţă aŭ literatura naţională, arta naţională, primadona naţională? Foarte bine. Atunci, statul naţional este dator să te facă să susţiĭ opera naţională.

Cum?... Foarte uşor. Statul naţional ia din birul dumitale cât nu vreĭ să daĭ de bună voe teatruluĭ naţional şi întreţine acest focar de cultură naţională.

Dumneata, ştiŭ ce aĭ să'mĭ zicĭ la acestea:

— Dar bine, domnule, mie 'mĭ trebue lumină, apă, apărare în potriva bolilor infecţioase şi în potriva barbarieĭ administrative; eŭ n'am nevoe deocamdată de operă naţională.

Dar eŭ îţĭ rĕspunz:

— Daca n'aĭ d-ta nevoe, am eŭ.

— Bine, zicĭ dumneata; daca aĭ nevoe, plăteşte-ţĭ-o; ce sunt dator eŭ să ţĭ-o plătesc?

— Ba nu, rĕspunz eŭ, plăteşte d-ta: eŭ am întrarea liberă la opera naţională.

Da, da, iubitule; aşa se face progresul naţional.

In toată lumea, publicul se 'mparte în două părţĭ: o parte care merge la teatru şi plăteşte, şi alta care nu plăteşte şi nu merge la teatru. La noĭ se 'mparte altfel: o parte care plăteşte teatrul naţional şi nu merge la teatrul naţional, şi alta care merge la teatrul naţional şi nu plăteşte.

Dumneata, mitocan naţional, din birul căruia se 'ntreţine teatrul naţional, fă şi d-ta odată un sacrificiŭ, că eştĭ şi d-ta român,

ce Dumnezeŭ! dă odată un leŭ şi du-te la galerie, la opera naţională; nu atâta pentru operă, că tot n'aĭ s'o pricepĭ grozav, ci pentru ca să te convingĭ de ce spun eŭ. Uite-te 'n toate lojile, uite-te 'n stalurĭ şi vezĭ cât de multă lume! ce de cocoane gătite! ce de tineret elegant! Eĭ! fă socoteală d-ta, că eştĭ negustor, cam cât bănet să fi intrat la casă în seara aceea, şi apoĭ du-te la casier şi întreabă'l să vezĭ daca a incasat destul ca să plătească cheltuelile serale. Pentru ce? pentru că treĭ sferturĭ din lumea aceea naţională a intrat gratis, cum am zice, pe mofturĭ, la opera naţională.

Ba, mĕ prinz că odată, dacă te veĭ duce maĭ des, aĭ să vezĭ că şi aşa, de pomană, tot nu s'a putut umplea sala naţională de cât maĭ puţin de jumĕtate.

A cuĭ e vina?

A dumitale, mitocane! Dece nu daĭ cu neamurile d-tale năvală la teatrul naţional?

Uite! îţĭ dă Norma naţională, cu primadone şi tenorĭ naţionalĭ. cu maestru naţional, şi toţĭ cântă naţional. Ce maĭ vreĭ, mitocane? Dece nu mergĭ la opera naţională?

P. S. — In ultimul moment aflu că bravul maestru Peters, cu care direcţia teatruluĭ naţional intrase în tratative pentru conducerea orchestreĭ naţionale, a fost, după maĭ multe stăruinţe naţionale, înlăturat pe motiv că nu este destul de naţional ca să poată dirija opera naţională.

(*Epoca*, 11 Septembre 1897, pag. 1; *semnat:* I)

CONCERTELE SINFONICE PETERS

Duminica viitoare începe în sala Ateneului o serie de concerte sinfonice sub direcţia cunoscutuluĭ şef de orchestră d. Peters. Nu putem recomanda în destul publiculuĭ amator de muzică bună aceste producţiunĭ artistice.

La Peters e vĕdit că interesul succesuluĭ artistic domneşte, ĭar nu succesul intereselor materiale Peters e înainte de toate un artist în adevĕratul înţeles al cuvîntuluĭ, un artist conştiincios, capabil şi pasionat de arta luĭ. El începe modest şi fără multă reclamă, şi nu mĕ îndoesc că va găsi ceea ce caută, aprobarea amatorilor inteligenţĭ.

Iată avem, prin urmare, la Bucureştĭ, douĕ orchestre pentru concerte sinfonice: una Peters şi alta Wachmann. Asta e bine. Deşi, în mare parte, compuse de aceleaşĭ elemente, cele douĕ orchestre se vor deosebi, în producţiile lor, prin gustul de alegere a repertoriuluĭ şi maĭ ales prin modul de interpretare.

Fără îndoială concertele d-lui Wachmann aŭ lăsat totdeauna mult, foarte mult de dorit, daca vrem să judecăm strict. Orchestra,

compusă din elemente de strînsură, fără unitate şi tradiţie de interpretare, fără spirit artistic, cu repetiţiĭ îngălate, nu ne-a dat pînă acuma decât aceea ce se poate numi producţie mediocră, pacotilă, marfă ieftină de artă. Nu e însă maĭ puţin adevĕrat că datorim noĭ amatoriĭ mult, foarte mult, neobositului Wachmann, care, cu sacrificiĭ marĭ la început, şi cu puţine foloase maĭ tîrziŭ, a dat publiculuĭ bucureştean măreţele lucrărĭ ale maeştrilor clasicĭ. Şi Wachmann are drept să fie mândru de aceasta.

Peters vine astăzĭ cu modestie să dea şi el o serie de concerte sinfonice. Cunosc pe-acest artist, ştiŭ cîtă conştiinţă pune în exercitarea frumoasei sale profesiunĭ şi nu mă îndoesc de succesul moral ce'l aşteaptă.

Va avea şi succesul material? Să vedem. In orĭ-ce caz, ar fi păcat ca o întreprindere atât de folositoare pentru cultura publiculuĭ românesc să nu poată reuşi.

(*Epoca*, 12 Dec. 1896, pag. 2; *semnat:* I).

OPERĂ NAŢIONALĂ

Este o vorbă veche: pentru ca să facĭ rĕsboiŭ, îţĭ trebuesc trei lucrurĭ — banĭ, banĭ şi banĭ. Altă vorbă şi maĭ veche ne spune că *pas d'argent, pas de suisse*, adică pe româneşte aplà: *n'aĭ banĭ, n'aĭ arnăut.* Se ştie că elveţieniĭ aŭ fost odinioară pentru regiĭ Franţeĭ ce eraŭ tot cam pe atuncĭ arnăuţiĭ pentru Domniĭ principatelor noastre.

Vorbele acelea se potriveaŭ pînă acum câtva timp şi la Operă. Pentru ca să aĭ o trupă de operă îţĭ trebuesc treĭ lucrurĭ: banĭ, banĭ şi banĭ; şi *pas d'argent, pas de chanteur*, n'aĭ banĭ, n'aĭ cântăreţĭ.

Da, însă Danton, maĭ democrat, avea altă formulă. El zicea că, pentru orice, îţĭ trebuesc alte treĭ lucrurĭ: îndrăsneală, îndrăsneală şi iar îndrăsneală. Astăzĭ, în timpurile noastre democratice, trebue să aplicăm vorba lui Danton şi la Operă. Pentru ca să aĭ o Operă, şi maĭ cu seamă Operă naţională, îţĭ trebue îndrăsneală, îndrăsneală şi iar îndrăsneală.

A îndrăsni, iată secretul în artă. A îndrăsni va să zică a putea. Voeşte şi veĭ putea, luminează-te şi veĭ fi! a zis un alt mare democrat. Indrăsneşte şi veĭ cânta! zicem noĭ. Veĭ cânta ieftin, dar veĭ cânta; veĭ cânta rĕŭ, dar veĭ cânta; veĭ cânta fals, deplorabil, ridicul, dar veĭ cânta. Ce se cere la Operă? A cânta.

Da. Trebue încurajat orĭce act de îndrăsneală naţională, chiar dacă el se face cu concursul străinilor, căcĭ aci străiniĭ sunt aliaţiĭ noştri. Trebue să fie cineva lipsit de orĭce sentiment de iubire pentru naţiunea sa, pentru progresul acesteia şi pentru încurajarea acestuia, ca să nu aplaude orĭce act de îndrăsneală de acest fel.

Scenele marĭ din Europa se ţin totuşĭ de vechea sistemă. Ele în loc de îndrăzneală, întrebuinţează tot baniĭ. Un grupet, un tril, o cadenţă, costă miĭ de francĭ. Ce sistem de corupţie! ce venalitate!

Unde este patriotismul artiştilor noştri! unde este îndrăsneala teatruluĭ nostru!

Şi unde maĭ puĭ că artiştiĭ în sistemul cel vechiŭ nu fac o notă maĭ mult peste cât sunt plătiţĭ să facă; pe câtă vreme, aĭ noştri, peste cîte sunt datorĭ, îţĭ maĭ fac pe deasupra grupete, trilurĭ, cadenţe — toate gratis! Prefer sistemul naţional. Pe lângă alte avantaje, maĭ avem şi pe acela că orice operă cît de veche, de cîte orĭ se joacă e ceva cu totul noŭ.

Se zice, eŭ nu pot afirma cu siguranţă, că în străinătate primadone bune ar fi plătind pe o cameriéră saŭ o damă de companie maĭ mult decât plăteşte Teatrul nostru pe primadonă. Se înţelege că dama de companie saŭ cameriera joacă acolo rolul şi de secretar intim — o misiune delicată unde se cer adesea calităţĭ şi fineţĭ de stil deosebit. Ce ruşine!

Asta este imoral. Prefer simplicitatea noastră naţională: moravurĭ curate, leafă mică, îndrăzneală mare, trilurĭ gratuite, toate astea fără cameriere plătite aşa de scump în cât ar sări cât de colo în ochiĭ publiculuĭ că nu e lucru curat la mijloc.

Modestia este decorul talentelor tinere. O primadonă plătită foarte scump, chiar dacă ar avea talent, ar însemna că nu este modestă, şi începuterile trebuesc să fie modeste, deşi îndrăsneţe.

De exemplu, poţĭ să începĭ rĕŭ, fără talent, fără pricepere, fără apucătură: e o îndrăsneală lăudabilă, dacă este modestă.

Publicul nu trebue să fie pretenţios. Trebue să nu uĭte că şi aceasta este un început noŭ de operă romînă, un început îndrăsneţ, poate, dar fără îndoială modest.

Publicul trebue să aibă îndrăsneala a'l încuraja şi să fie modest în pretenţiunĭ.

(*Epoca*, 19 Octombre 1896, pag. 2 — *Ion*).

TERIBIL NAUFRAGIU, DIN NOROCIRE FĂRĂ ACCIDENT DE PERSOANE

Statul nostru avea odată, pe cât îşi poate aminti orĭcine, o mare magazie de cărţĭ, pe care o numeau Biblioteca Naţională.

De mult, foarte de mult nu se maĭ pomeneşte despre dînsa.

De multe orĭ acea magazie plină de înţelepciunĭ a avut imprudenţa să se mute cu chirie ca un amploiat hărbar, de colo pînă colo, neţinând seamă că o mutare face cât o inundaţie şi doĕ cât un foc.

Călătorind multă vreme de colea pînă colea, ca o corabie îndrăsneaţă pe întinsele mărĭ, a trebuit pînă în fine să se prăpădească în negurĭ ca orĭcare Leviathan.

A fost un desastru, un cumplit nenoroc, o catastrofă memorabilă.

Unde o maĭ fi sărmana corabie pierdută de atâta vreme în pustiurile sbuciumate ale oceanelor? maĭ există oare sfărămăturile eĭ? ce s'aŭ făcut scoarţele faimoaseĭ Bibliotece Naţionale?

Mister!

Nicĭun muritor n'ar îndrăsni să rĕspundă la aceste întrebărĭ indiscrete, nicĭ chiar personalul Bibliotecei... Căci uitasem să spun că, din norocire pentru Statul nostru, deşi nu se maĭ ştie de urma Bibliotecii Naţionale, personalul eĭ există şi se află în bună stare, în afară de orĭce pericol.

Statele de prezenţă achitate în regulă la Amiralitate, adică la Ministerul Cultelor, sunt o dovadă sigură despre scăparea echipajuluĭ complet al corăbieĭ dispărute. Nicĭun odăiaş măcar nu s'a pierdut şi, ce e maĭ îmbucurător, nicĭunul n'a desertat, cum se 'ntîmplă adesea în aşa marĭ catastrofe. Ba încă, ceva şi maĭ îmbucurător, se afirmă pozitiv că echipajul s'a sporit, în urma naufragiuluĭ, cu încă vreo treĭ mateloţĭ carĭ sfidează valurile vieţiĭ cântând veselĭ; iar când odată pe lună, ajung la liman, iscălesc cu bărbăţie neclintită statele de prezenţă.

Bravĭ mateloţĭ! cu acelaş sânge rece şi pe vreme bună ca şi pe tempeste! tot aşa de neclintiţĭ şi'n siguranţa statelor ca şi în primejdia naufragiuluĭ. Bravĭ lupĭ pe uscat ca şi pe mare!

E drept că la ridicarea şi mânţinerea sus a moraluluĭ şi bărbăţieĭ lor a contribuit şi contribue mult atitudinea hotărîtă şi neclintită a intrepidului lor căpĭtan.

Aflăm că Amiralitatea Cultelor ar fi intervenit pe lângă Direcţia generală C.F.R., secţia serviciului maritim, rugându-o a pune să se facă sondaje în toate părţile spre a găsi resturile corăbieĭ înghiţite de valurĭ; o bună măsură — stînd atîta în apă, ar putea mucezi; unde mai pui că 'n mare sunt şi şoareci.

(*Epoca*, 22 Octombre 1896, pag. 2 — *Ion*).

GRAV EVENIMENT LITERAR

Un eveniment de o extremă gravitate pe terenul literelor române. Iată ce ne-a comunicat aseară dintr'o sorginte autorizată un amic:

« *Nora* şi *Cornel* s'au retras dela *Românul literar* ».

Mărturisim că, deşi avem toată încrederea în informatorul nostru şi'n sorgintea autorizată de unde şi-a luat informaţia, am zîmbit deocamdată cu neîncredere.

Cum se poate? Nora şi Cornel să se retragă dela *Românul literar*? *Românul literar* să se lipsească de colaboraţia luĭ Cornel şi a Noriĭ? Nu se poate.

Cu toate acestea, din nenorocire, ştirea începu a se confirma.

Cineva, poate însuşĭ Cornel, orĭ însăşĭ Nora, orĭ chiar amândoĭ, aŭ lăsat astăzĭ la redacţia noastră, în absenţa mea, următoarea informaţie:

« Se confirmă ca positivă ştirea că atît Cornel cât şi Nora s'aŭ retras din redacţia *Românului literar* ».

Totuşĭ, am crezut că este o mistificare; căcĭ în adevăr e de necrezut. Cum? Nora şi Cornel să se retragă de la *Românul literar*? Atuncĭ, care va să zică *Românul literar* nu maĭ are colaboratorĭ pe Cornel şi pe Nora? Dar asta e imposibil.

Şi am alergat în persoană după informaţiĭ la Fialcowsky. Aci, unde se adună tot ce are literatura română mai însemnat din şcoala nouă, am găsit pe un tîner poet, prozator, dramaturg şi critic de artă, bêndu'şi cafeaoa şi dând ultima perietură unui sonet macabru, menit să facă epocă.

Am îndrăsnit să mă aşez aproape de tînĕrul inspirat. Mi-a zimbit cu multă bunăvoinţă. E aminterĭ un caracter dulce, un tînĕr foarte plăcut; dar grozav de pesimist, un spirit care, când rîde chiar, scrîşneşte, un suflet strepezit de acreala acesteĭ lumĭ — pentru a'şĭ drege gura, bea cafea cu mult zahăr.

Contând pe bunăvoinţa tînĕruluĭ meŭ poet, cutez a'l întreba:

— Mĕ rog, ceva noŭ în literatură?

— Da, mĭ-a răspuns el. continuând a face pe degete socoteala silabelor.

— Cam ce?

— Nu ştiĭ?

— Nu.

— Nora şi Cornel s'au retras dela *Românul literar.*

— Nu se poate! zic eŭ.

— Ba da; *Românul literar* nu va maĭ avea colaborarea lui Cornel şi a Noriĭ.

— Irevocabil?

— Irevocabil.

— Pentru ce?

— Pentru ce? pentrucă... Astea nu le'nţelegeţĭ Dv. gazetariĭ — e chestie de şcoală... O să vedeţĭ asta în *Românul literar.*

— Care va să zică, *Românul literar* tot va maĭ apare.

— Se 'nţelege.

— Fără Cornel?

— Da.

— Fără Nora?

— Fireşte.

Am salutat pe poetul meŭ, şi am plecat sdrobit, nu atâta fiindcă nu 'nţeleg chestiile de şcoală, ci fiindcă ştirea gravă mi se confirma: aşadar Cornel şi Nora s'au retras irevocabil dela *Românul literar*!

Dar o să mă 'ntrebe cititorul: domnule, fiĭ bun şi ne spune cine sunt Cornel şi Nora?

Asta, ce e drept nu ştiu; ceeace ştiu e că s'aŭ retras dela *Românul literar.*

P. S. In ultimul moment, aflu că Nora nu e femee, ci băiat, şi că

din contra Cornel... Dar în fine, sexul nu ar prezenta nici o gravitate; ceea ce e grav e că s'au retras dela *Românul literar*.

Tinerii noştri, poeţi, prozatori, dramaturgi, critici de literatură şi artă, ziarişti etc., n'ar trebui să uite că pseudonimul îşi are şi el dichisul şi legile lui: pseudonimul trebuie să aibă, ca toate poreclele, o fizionomie personală. Pseudonimul caracterizează prin asociaţie de idei, printr'o întreagă atmosferă de reminiscenţe literare şi istorice, o întreagă personalitate literară... *Cornel* — bine câtă vreme rĕmâi flăcău?... Dar *Nora*!... Nora!... Nora!... Nu ştiu dece Nora îmi aduce aminte de o vênătoare de prepeliţe: « *Nora, apporte*! ».

(*Epoca*, 24 Octombrie 1896, pag. 2 — *Ion*).

PARAGRAFIA TALENTULUI

In creerul naţiunii, capitala regatului, s'a înfiinţat de curând « Cercul Amicilor Literaturii şi Artei Române ». E frumos ca un cerc intelectual să nu uite niciodată că, înainte de a fi amic al artelor şi literaturii, este fiŭ al naţiunii, că e compus mai nainte de toate de români, iar nu de artişti, literaţi sau amatori.

« Cercul Amicilor Literaturii şi Artelor Române » ne trimite spre publicare următoarele:

« Lucrările, în mare parte meritorie, trimise pentru concursul publicat în Iunie trecut cu privire la Coperta Revistei *Literatură* şi *Artă română*, negăsindu-se pe deplin corespunzătoare dorinţelor « Cercului », aŭ fost înlăturate şi staŭ la dispoziţia autorilor lor.

In privinţa concursurilor literare se reaminteşte că *termenul pentru depunerea manuscriselor* — 46, strada Fântânei — *expiră* la 15 Noemvrie ».

Care va să zică avem aci aface cu un termen fatal — 15 Noemvrie: nu se indică şi ora; de sigur că trebuie să fie pînă la miezul nopţii.

Presupunem — lucru foarte posibil, cu toată starea înfloritoare a literaturii şi artelor române — că « Cercul Amicilor » nu primeşte până la 15 Noemvrie miezul nopţii nici o bucată literară mai de seamă, şi că, tocmai a doua zi, la 16 Noemvrie la amiaz, se pomeneşte cu o lucrare remarcabilă — sunt aşa de frecuente lucrările remarcabile în literatura şi artele române! tot aşa de frecuente ca şi neglijarea termenelor fatale!

Ei! Ce te faci?

Dacă vrea să fie consecvent, « Cercul Amicilor Literaturii şi Artelor Române », respinge bucata remarcabilă, precum curţile de apel resping un apel tardiv, şi adoptă spre publicare numai bucăţile slabe cari s'aŭ prezentat la vreme.

In zadar talentatul autor face apel la sentimentele « Cercului », în zadar se scuză că n'a băgat de seamă termenul. El întîmpină acelaş rĕspuns ca şi apelanţii ignoranţi veniţi după termenul fatal la Curtea de Apel.

— Nu se poate, domnule; veĭ fi avênd dreptate, n'avem ce'ţĭ face — a trecut paragrafia.

— Dar, domnilor, sentimentele de amiciţie pentru literatura şi artele române...

— Domnule, amiciţie... dar pînă aicĭ! nu putem: a trecut paragrafia!

— Dar, domnilor, talentul meŭ... socotiţĭ! celelalte lucrărĭ sunt din cale afară mediocre, nişte banalităţĭ, nişte platitudinĭ... pe cînd lucrarea mea e de talent.

— Ştim; dar acelea aŭ venit la vreme; d-ta aĭ trecut paragrafia!

Talentatul autor este respins; iar secretarul prezidentuluĭ biurouluĭ comitetuluĭ redacţiuniĭ publicaţiuniĭ Cercului Amicilor Literaturiĭ şi Artelor Române scrie următoarea notă pentru numĕrul întâiŭ al revisteĭ:

« Regretăm că în numĕrul acesta n'am publicat şi o bucată de talent: nu e vina noastră; vina e a d-lui X... care, deşi are mult talent, a trecut paragrafia ».

(*Epoca*, 2 Noembre 1896, pag. 2 — *Ion*).

CUM SE NAŞTE O REVISTĂ?

Iată o întrebare la care desigur se poate rĕspunde în maĭ multe felurĭ. Eŭ, om practic, în loc să rĕspund prin o formulă teoretică, prefer să arăt cum s'a născut revista noastră *Avêntul Tinerimiĭ, Litere, Ştiinţe, Arte*, etc.

Intr'o zi m'am pomenit cu următoarea circulară:

Domnule,

Un cerc compus de maĭ mulţĭ tinerĭ, dorind a da la lumină o Revistă literară, ştiinţifică şi artistică, cunoscându-vă ca iubitor al literelor, ştiinţelor şi artelor, vă roagă să luaţĭ parte la desbaterile prealabile, ce se vor face asupra chestiuniĭ înfiinţăriĭ aceleĭ publicaţiunĭ periodice.

La ordinea ziliĭ fixarea titluluĭ şi alegerea Comitetuluĭ de redacţiune.

Intrunirea se va ţinea la cafeneaua Fialkowsky, Sâmbătă, 15 ale curenteĭ la 8 ore seara.

Pentru comitetul provizoriu,

N. ILIE CONSTANTINESCU DELA ŢURLOAIA

Comitetul provizoriŭ nu greşise. Da, sînt, în adevăr, un pasionat iubitor al literelor, ştiinţelor şi artelor, pe care le-am cultivat cu o egală mediocritate ca să nu zic şi modestie. Dar nu face nimica: asta nu mĕ poate descuraja. Când cine-va începe, fie începutul cât de prost, asta trebue să promită. După socoteala greşită a unor pedanţĭ demodaţĭ, începuturile, ca să poată fi considerate ca promiţătoare, trebuesc să fie stângace numai ca execuţie; la noĭ, din no-

rocire, începuturile promit mult chiar când sînt stupide ca intenţie; căcĭ, la noĭ, slăbiciunea inteligenţiĭ şi nulitatea imaginaţieĭ sunt considerate ca stările primitive a spirituluĭ şi a talentuluĭ, şi decĭ trebuesc încurajate.

M'am dus la întrunirea unde eram invitat.

Amicul meŭ, d-l N. Ilie Constantinescu dela Ţurloaia, m'a recomandat cerculuĭ tinerilor: domniĭ Nicolae Georgescu, George Nicolaescu, Marin Dumitrescu, Dumitru Marinescu, Basile Ştefănescu, Ştefan Basilescu, Mihaiŭ Dobrescu, Dobre Mihăescu, Traian Necşulescu şi Raul Popescu.

Eram cu toţiĭ 12.

După îndelungate desbaterĭ, ne-am stabilit asupra titluluĭ — *Avêntul Tinerimiĭ.*

Apoĭ am procedat la alegerea Comitetuluĭ de redacţie compus din 12 inşĭ. Aŭ întrunit majoritatea voturilor:

Preşedinte: d-l N. Ilie Constantinescu dela Ţurloaia;

Vice-preşedinţĭ, treĭ, dd. Raul Popescu, pentru partea literară; Traian Necşulescu, pentru partea ştiinţifică şi Dobre Mihăiescu pentru partea artistică;

Secretarĭ, opt, dd. Nicolae Georgescu, George Nicolaescu, Marin Dumitrescu, Dumitru Marinescu, Basile Ştefănescu, Ştefan Basilescu, Mihaiŭ Dobrescu şi subscrisul.

Am procedat apoĭ la aranjarea şi stabilirea sumaruluĭ număruluĭ întîĭ, sumar pe care l-am comunicat («cu rugăciune de a se publica împreună cu câte-va cuvinte binevoitoare») la toate ziarele din Capitală.

«Avêntul Tinerimiĭ» apare irevocabil la 1 ale curenteĭ cu următorul interesant

SUMAR:

PROGRAMUL AVÊNTULUI de . . . . *N. Ilie Constantinescu dela Ţurloaia*
LA VENEZIA, sonet (poezie) de . . . *Raul Popescu*
ARTELE LA NOI de . . . . *Dobre Mihăiescu*
O EPILEPTICĂ (poezie) de . . . . . . *Ştefan Basilescu*
NATURA IN ARTĂ ŞI ARTA IN NATURĂ *Mihaiu Dobrescu*
IN SERAIU, pastel (poezie) de . . . . . *George Nicolaescu*
CÂTEVA CUVINTE ASUPRA PELAGREI (După un studiu statistic al d-lui Dim. Sturdza) de . . . . *Nicolae Georgescu*
IN SPITAL, sonet (poezie) de . . . . . *Basile Ştefănescu*
TEATRUL LA CHINEJI (studiu) . . . . *Ion*
MEDIUL SOCIAL ŞI VICEVERSA de . *Marin Dumitrescu*
LA MORMÎNTUL UNEI PROSTITUATE (poezie) de . . . . *Traian Necşulescu*
Recensiuni, Note, Bibliografie, *Anunţiuri*, Premiile noastre, etc. de . . . . *Dumitru Marinescu*

Trebue să spun drept: toate bucăţile din sumar erau absolut originale. Şi studiul meŭ, *Teatrul la Chinejĭ*, îl alcătuisem într'un mod foarte original din citatele găsite într'o dare de seamă a unuĭ jurnal francez de provincie, tradusă după un jurnal american, asupra uneĭ interesante lucrărĭ a luĭ Bob Schmeker, publicată la San Francisco şi intitulată *Chineze* [*sic*] *Divertissments* [*sic*] (Petreceri chinezeştĭ).

Am primit multe complimente măgulitoare pentru studiul meŭ.

A trebuit, avênd afacerĭ de familie, să părăsesc Bucureştiĭ şi să staŭ la ţară vre-o treĭ lunĭ. Cum m'am întors, am dat fuga la Fialkowsky, să iaŭ parte la şedinţele Academieĭ noastre libere. La Fialkowsky, nimenĭ. Chelnerul mĭ-a spus că de maĭ multă vreme întrunirile cerculuĭ nu se maĭ ţineaŭ. Am alergat la tipografie. Aicĭ am aflat cu mâhnire că « Avântul Tinerimiĭ » încetase să maĭ apară.

Pĕcat! tocmaĭ cînd sătul de atmosfera rurală, mă pregăteam să caut un alt studiŭ.

Intr'o seară, mĕ 'ntâlnesc din întêmplare cu preşedintele, N. Ilie Constantinescu dela Ţurloaia.

— Bine, zic: ce s'a 'ntîmplat cu « Avêntul » nostru? de ce nu mai apare?

— S'aŭ risipit toţĭ, monşer.

— Raul Popescu?

— E în Tîrgul Jiului. L-a luat tat'sĕŭ popa — aŭ venit aĭ lor la putere... e secretar la comitetul permanent.

— Dar ceilalţĭ?

— Dracu ştie.

— *A propos*... dar poetul Necşulescu?

— Necşulescu? Ce! nu ştiĭ?

— Nu.

— A murit!

— Nu mai spune!

Iată ce s'a 'ntâmplat cu « Avêntul Tinerimiĭ ». Iată cum se naşte o Revistă. Nu aşa greŭ.

(*Epoca*, 23 Noembre 1896, pag 2 *Ion*).

RUY-BLAS — UN DEBUT — RESĂRITUL UNEI STELE

Sîmbătă s'a jucat la Teatrul Naţional superba copilărie dramatică *Ruy-Blas*.

Câte miĭ de versurĭ are această dramă romantică în original n'aş putea spune sigur, fiindcă n'am avut niciodată curiositatea academică a le număra; ceea ce pot spune însă cu siguranţă — presupunând că traducĕtorul a fost fidel cu Ruy-Blas, nu trădător ca Don Salluste, nicĭ uşurel ca Don Cesar — este că textul versiuniĭ româneştĭ trebue să fie bogat cu de atâtea ori treĭ silabe câte miĭ de versurĭ are originalul. In adevĕr, originalul este scris în alexandrine alternând douĕ rime feminine cu douĕ masculine, după maniera consacrată franceză, adică 50 de silabe la patru versurĭ; iar versiunea

romînească e în versurĭ trocheice de 16 şi 15 silabe, alternând asemenea douĕ rime paroxitone şi douĕ oxitone.

Şi sunt peste treĭ miĭ de versurĭ; asta ne dă un spor de vre-o 10000 de silabe. Dar e bine. Desigur traducătorul a voit să prelungească spectacolul ca să obosească maĭ puţin pe spectatorĭ. Cuminte lucru: arta trebue să fie o favoare, ĭar nu un chin — publicul nu trebue obosit nicĭodată.

Dar, maĭ la urmă, nu de aşa cunoscutul Ruy-Blas, de *ce pauvre ver de terre amoureux d'une étoile* (nenorocită rîmă înamorată de o stea), voiŭ să vorbesc, ci chiar de o stea, de d-ra Ecaterina Mihăilescu, noua debutantă.

Debutul acesta, după mine, înseamnă rĕsăritul unei stele. Eŭ ce e drept, n'am fost la teatru, dar ĭată ce-mĭ scrie un amic:

« ...nu numaĭ aplauzele cu carĭ o parte din public încuraja pe d-ra Ecaterina Mihăilescu eraŭ într'una întrerupte de sîsîiturĭ, dar la urmă s'a auzit şi fluere... ».

Fluere? în Teatrul nostru naţional fluere? Dar e ceva nepomenit.

Fluerată? Aĭ fost fluerată, domnişoară?

Brava! Bravissima!

Stăpâneşte orĭce falsă emoţiune de mâhnire, tîneră debutantă, şi ţine minte dela mine următoarele, carĭ 'ţĭ vor fi de mare folos în cariera d-tale.

In artă, în această arenă în care, graţie sfintelor principiĭ egalitare ale democraţieĭ, toate gloabele au dreptul să alerge alăturĭ cu produsele de rasă, e mare lucru să te maĭ poţĭ distinge, astăzĭ, în faţa mareluĭ juriŭ popular.

Distincţiunea cu toate astea, ĭată marele cuvînt în artă... distincţiunea, şi maĭ ales pe teatru.

Eĭ! cum te puteaĭ distinge pe teatrul nostru? Prin aplauze? Dar cine nu capătă aplauze într'o sală garnisită cu elemente egalitare? Egalitarismul, de care trebue să fie insuflat publicul nostru modern, împinge la o dreaptă şi echitabilă împărţire a aplauzelor. A nu aplauda pe unul dintre artiştĭ ar fi a'l distinge şi nimenĭ astăzĭ nu trebue distins. Jos distincţiunile! Ele sunt urmele odioşilor timpĭ, când arta era bucuria câtorva distinşĭ. Jos cine-şi permite să se distingă! e o creatură primejdioasă liniştiĭ publice! Să nu ne distingem!

Eĭ! cînd în o aşa stare de lucrurĭ d-ta aĭ norocul ca publicul să'ţĭ sacrifice sfintele'ĭ principiĭ egalitare, crezul politic al naţiuniĭ; când aĭ norocul să fiĭ, ce nu s'a maĭ pomenit în teatrul nostru, fluerată, eŭ, deşi, nu te-am văzut jucând, îmĭ pun mîna în foc, şi sunt sigur că nu mĕ frig, că d-ta aĭ mare, foarte mare talent.

Debutul d-tale, sunt sigur, este rĕsăritul uneĭ stele strălucitoare... Dă'mĭ voe mie, care am debutat tot aşa, să te felicit.

La o parte, domnişoară, orĭce modestie, şi curaj!

Aĭ fost fluerată: asta nu e glumă la Bucureştĭ. Din ziua întâia aĭ biruit egalitarismul — de sigur aĭ un mare viitor.

(*Epoca*, 27 noembre 1896, pag. 2 — *Ion*).

O POLEMICĂ

O polemică foarte virulentă se urmează de câtăva vreme, în arena literelor române, între doĭ tinerĭ poeţĭ şi publicişti, dd. N. Ţincu şi Radu Rossetti.

Ca toate polemicile între băeţĭ bine crescuţĭ, şi aceasta a trebuit să ajungă la vorbe regretabile.

Irritabile genus...

Aşa sunt poeţiĭ, n'aĭ ce le face. Pentru dînşiĭ, sensitive ultranervoase, fenomenele cele maĭ de nimic ĭau proporţiĭ şi dimensiĭ extravagante.

Să te ferească Dumnezeŭ, pe tine, burghez care mergĭ pe drum nu ca să visezĭ, ci ca să cauţĭ de meschine daraverĭ, să calcĭ din grabă un poet pe galoşĭ: imediat aĭ o epigramă pe spate.

« Poet sărac, sunt ticălos,
« Nu pot în birje, merg pe jos...
« Dar sunt cu mult maĭ ticăloşĭ
« Ceĭ ce mă calcă pe galoşĭ! ».

Inghite-o, burghezule, care ţi-aĭ permis să nu considerĭ, fie chiar din greşală, orĭ şi maĭ rĕŭ, din distracţie, de cât picioarele poetuluĭ.

Nu, picioarele! capul poetului trebue considerat, burghezule! acolo e tot interesul. Şi tu care ţiĭ la interes, tocmaĭ acolo nu te uiţi?

Dar care este obiectul polemiceĭ între ceĭ doĭ tinerĭ poeţĭ?

Pentru ce anume se schimbă atâtea focurĭ de artificiĭ şi se rup atâtea lăncĭ de o săptămână?

Precis n'aş putea-o spune; aproximativ, par'că m'aş încumeta.

D. N. Ţincu susţine că d-l Radu Rossetti scrie maĭ prost decât d-sa. Din contra, d-l Radu Rosetti susţine că scrie maĭ bine decât d-l N. Ţincu.

Ce putem noĭ, profaniĭ, să zicem?

Putem noĭ spune cu siguranţă de pe acuma care dintre amândoĭ are dreptate? E prea greŭ pentru noĭ de rĕspuns la aşa întrebare. Noĭ să fim cuminţĭ şi să nu ne băgăm în cearta celor maĭ pricepuţĭ. Te pomeneştĭ că d-lor se împacă şi ne-am găsit noĭ beleaua. Să aşteptăm maĭ bine. Când unul dintre combatanţĭ va remânea lat pe teren, atuncĭ vom putea spune cu oarecare siguranţă că acela n'a fost cel maĭ tare. Pînă atuncĭ să lăsăm chestiunile politice, sterpele frământărĭ la ordinea ziliĭ, şi să urmărim, cu tot interesul încordat ce merită, această polemică importantă.

De unde a pornit ea? De unde porneşte orĭce polemică — dintr'o regretabilă scăpare din vedere. Apoĭ ţine-te.

Am avut maĭ întâiŭ articolul de fond critic — o denunţare de plagiat:

— Plagiat? Eŭ, plagiator, când tu nu ştiĭ nici gramatica elementară? Dar versurile tale ce este?

— Dar ce zice cititoriĭ de proza ta când o citeşte?

Aci urmează o epigramă, pe carĭ cititoriĭ o gust.

Da, dar rĕspunsul la epigramă aceiaşĭ cititorĭ îĭ va găsi sdrobitor.

Şi pe câtă vreme se lupt în arenă cei doĭ tinerĭ combatanţĭ, ce face amatoriĭ? amatoriĭ urmez toate mişcările şi doreşte să vază că se va sfîrşi cât maĭ târziu aceste hărţueli, care ţine arena literelor într'o încordată atenţiune.

Cu atât maĭ încordată trebue să fie această atenţiune a amatorilor, cu cât, în privinţa fonduluĭ polemiceĭ, toate atacurile şi ripostele tace.

Na gramatică!

(*Epoca*, 28 Noembre 1896, pag. 2 — *Ion*).

CONCERTUL SINFONIC PETERS

In sfîrşit! Am auzit la noĭ o producţie muzicală clasică în adevĕr onestă. De mult, dela moartea neuitatului meu prietin Franz Schipek, şi e d'atuncĭ maĭ mult de zece anĭ, nu mĭ-a maĭ fost dat s'auz executându-se măcar convenabil o bucată de pretenţie.

E adevĕrat că Franz Schipek n'avusese niciodată curajul să dea un concert de orchestră. El se mărginise la quartete. Muzica aşa numită de cameră avea pentru dînsul îndoit cuvînt de preferenţă: pe de o parte cadrul material era maĭ uşor de completat, pe de altă parte însuşĭ temperamentul luĭ delicat şi seniorial îl îndemna maĭ mult la producţiunile de fineţe şi de efecte intensive, decât la lucrările de efecte populare prea sgomotoase.

Dar despre amicul meŭ Franz Schipek — şi îmĭ voiŭ împlini această datorie — altă dată maĭ pe larg.

D. Wachmann ne-a făcut o serie de concerte sinfonice. Directorul conservatorului nostru de muzică este cel d'întâiŭ care a avut la noĭ curajul să ne dea audiţiunĭ clasice de mare ochestră. El a avut să se lovească de multe piedicĭ în calea sa de bravură; dintre acestea, pe lângă greutatea de a deştepta la un public prea primitiv, interes intelectual înalt, cea maĭ grea piedică ĭ-a fost lipsa de elemente serioase pentru compunerea uneĭ orchestre. Şi poate că în dificultatea ce a întîmpinat dînsul la tentativele sale artistice, a văzut de multe orĭ, cu maĭ mare durere decît noĭ, simpli amatorĭ, zădărnicia conservatoruluĭ de muzică, pe care'l dirijază, de altminterĭ, cu atâta bunăvoinţă. Cum? Avem un conservator de muzică de atâta vreme? avem o şcoală atât de scumpă, unde se află şi o clasă de harpă, şi o clasă de trombon, ba mi se pare şi una de toba mare şi de triangul, şi nu am ajuns încă să înjghebăm o orchestră măcar convenabilă?

Cu toate acestea, d. Wachmann, putând să facă prea puţin ca succes artistic, a făcut ce a putut ca succes popular. Şi astăzĭ, graţie ostenelelor luĭ meritoase, publicul nu maĭ priveşte afişul unui concert sinfonic cu aceeaşĭ lipsă de interes cu care oamenĭĭ sănătoşĭ privesc reclamele hapurilor de catramină.

Astfel, când Peters reuşeşte, după atîta muncă, să'şĭ organizeze

o orchestră maĭ presus de convenabilă, el găseşte publicul preparat, cu o oarecare educaţie făcută. De aceea minunatul concert de alaltăeri a produs o impresiune atât de mare. Peters şi oneştiĭ luĭ artiştĭ aŭ repurtat un succes strălucit pe care'l meritaŭ, dar pe care desigur, cu tot meritul lor netăgăduit, nu l-ar fi putut obţine în faţa publiculuĭ de acum vre-o zece anĭ.

Crez de prisos să intru în amănuntele banale ale dărilor de seamă de acest fel..

Un lucru principal trebue să spun şi e lucru care pentru prima oară se poate spune: orchestra luĭ Peters este... ce? este acordată. In sfîrşit am auzit şi eŭ la Bucureştĭ o orchestră acordată. Mĭ-ar fi fost destul şi atât. Dar bravul Peters mĭ-a dat şi maĭ mult — o execuţie magistrală.

Peters este un artist în toată puterea cuvîntului. Cu atît de puţine mijloace, avînd o orchestră de cadru mic, el ştie, prin studiŭ, pricepere şi gust, să ajungă la rezultate la carĭ un altul cu mase maĭ marĭ n'ar ajunge niciodată. La el nu e nimica pripit şi îngălat. Şi are, pe lîngă talentul şi priceperea luĭ, şi o orchestră compusă din elemente de adevĕrată valoare. Executarea sinfonieĭ întâia a luĭ Beethoven, acea minune nepreţuită, în deosebĭ, a întrecut tot ce s'a auzit vreodată la noĭ, ca spirit de interpretare, tot aşa şi allegro fugato din celebrul intermezzo al luĭ Goldmark. Uvertura cochetă la *Mignon* a fost dusă cu multă mişcare tinerească şi sveltă, ceeace a făcut pe un amator de lîngă mine să fredoneze pe motivul favorit *Connais-tu... l'ouverture où fleurit l'oranger*?... In adevăr, mirosea a portocalĭ uvertura!

Un mare amator şi cunoscĕtor de artă a asistat la acest delicios concert — e o fiinţă care, pentru că nu înţelege lumea aceasta decât prin frumos, o înţelege maĭ bine decât mulţĭ. Ea dedea semnalele aplauzelor: era Carmen Sylva. Din fundul săliĭ, ea urma, cu o infinitate de zîmbete şi de mişcărĭ de inteligenţă, fiecare mişcare a genialeĭ sale prietene — sinfonia I.

După un aşa succes, Peters şi valoroşiĭ luĭ tovarăşĭ sunt legaţĭ şi nu maĭ pot scăpa; toată lumea aşteaptă al doilea concert sinfonic. Ceva Mozart... şi Haydu — bătrîniĭ aceia totdeauna tinerĭ!

(*Epoca*, 11 Decembre 1896, pag. 1 — *Caragiale*).

UN FESTIVAL ARTISTIC

La Ateneu se va da, cu splendidă pompă, un mare festival artistic.

Printr'o fericită întêmplare, se află în Bucureşti în acelaş timp două celebre artiste străine — d-na Teodorini, cantatrice italiană, şi d-ra Agatha Bârsescu, artistă dramatică germană.

Programul acestuĭ festival e cât se poate de ales. Pe lîngă minunatele bucăţĭ de muzică şi declamaţiune, se va produce şi o scenă în adevĕr mişcătoare: membriĭ « Cerculuĭ Amicilor Arteĭ şi Litera-

turiĭ Române», iniţiatoriĭ acestuĭ festival artistic, vor oferi câte o coroană aurită fie-căreia dintre cele două artiste străine — mărturie de respect datorit talentuluĭ şi în acelaş timp dovadă maĭ ales de sentiment naţional.

In adevĕr, aceste două stele, şi cantatricea italiană şi artista dramatică germană, sunt de origină română.

Iată un lucru care pe deoparte ne face mare onoare nouĕ Românilor, în genere, iar pe dealtă parte, pe mine în deosebĭ, mĕ umple de multă melancolie. Pentru aceea, deşi amator pasionat, cu toate că puţin cŭnoscător de artă, n'am să mă duc la veselul festival, care'mĭ face numaĭ prin afişul sĕŭ un efect atât de penibil.

Poate că exagerez; însă sĕrbătorirea aceasta mi se pare mie că seamănă prea mult cu primirea ce o familie săracă şi umilă face unuĭ copil care a avut, plecând de acasă de mic, izbânzi strălucite printre străinĭ.

In faţa uneĭ case sârmane de mahala se opreşte o trăsură elegantă cu lacheĭ în livrele. Din trăsură, coboară o prinţesă, care a copilărit în casa aceea, de unde a plecat de mult, chemată de glasul noroculuĭ departe. Ce emoţie pe părinţĭ şi fraţĭ! Câte-va ceasurĭ are să petreacă prinţesa în sînul familieĭ, căreia nu lipseşte a-ĭ face onoarea uneĭ vizite nicĭ odată, dacă îĭ stă în drum ca un călduros şi bun conac.

Familia întreagă aşterne patul prinţeseĭ cu primenele curate. Se simt toţĭ onoraţĭ cu amiciţia lacheilor eĭ, dela carĭ vor să-ĭ afle tabieturile. Iĭ îngrijesc de caĭ şi de trăsură; îĭ jumulesc gâsca cea maĭ grasă din curte; o servesc pe prinţesă toţĭ, în picioare la masă, şi sunt fericiţi să'ĭ poată preveni toate nazurile şi apucăturile prinţiare, cu toată stângăcia lor roturieră.

A doua zi, după o bună ospătare, după un bun somn, prinţesa ia din casa părintească cea mai frumoasă glastră cu florĭ pĕ lîngă alte darurĭ, se sue în splendidul sĕu echipaj şi, «la revedere! la revedere!» pleacă zîmbind cu satisfacţie şi lăsând în urmă'i o casă întreagă de mahalagiĭ cu lacrimile în ochĭ.

Dar oare sunt nenorociţĭ pentru aceasta mahalagiĭ noştri? Nici de cum.

E adevĕrat că, pe de o parte, sentimentele lor intime sunt crud rănite de ifosele de protecţie ale nobileĭ vizitatoare; că vizita aceasta pe de o parte îĭ umileşte, dar nu e mai puţin adevĕrat că aŭ pentru aceasta o covârşitoare compensare în invidia pe care norocul lor o inspiră vecinilor. Toată mahalaua a fost în picioare să comenteze evenimentul străluciteĭ vizite, să fericească pe norocoasa familie şi să admire pe nobila călătoare, care a binevoit să tragă în gazdă pentru câteva momente în casa părintească.

Ce onoare! Ce noroc!

Iată ce impresie îmĭ face mie festivalul anunţat.

Dar, va zice cineva, ce e oare rĕu în aceasta? Ce, oare un copil, avênd norocul uneĭ deosebite înzestrărĭ, trebue să mucezească în casa părintească şi să nu caute isbânde în altă lume?

De sigur, nu! rĕspunz eŭ.

Inţeleg foarte bine ce-a făcut copilul; dar nu înţeleg familia care, cu atât de comică obstinaţiune şi emoţie stîngace, festivează pe un copil, rupt, de sigur spre fericirea luĭ, iar nu spre gloria familieĭ, pentru totdeauna de casa părintească.

Şi pentru aceea nu mĕ duc la festival, cu tot dorul ce-aş avea să maĭ auz variaţiunile de vioară din «Kaiser-Quartett» — pe care de sigur le cântă d. Dinicu cu violoncelul, de oare-ce este primul trecut pe afiş între cele patru instrumente de coardă.

(*Epoca*, 15 Februar 1897, pag. 1 — *Ion*).

AL DOILEA CONCERT SINFONIC PETERS

Am avut alaltăierì o bună duminică: încă un concert sinfonic al orchestrei Peters. Nu pot îndestul mulţumi valorosuluĭ maestru şi bravilor sĕi artişti pentru momentele'n adevăr fericite ce ni le-a procurat.

Peters şi orchestra luĭ sunt netăgăduit chemaţĭ la marĭ succese viitoare. Atîta muncă competentă, sinceră şi conştiincioasă desigur nu poate rămâne fără roade.

A solicita, după vechiul calapod, «încurajarea publiculuĭ pentru o întreprindere culturală, care etc., etc.... » credem de prisos. Intreprinderea luĭ Peters este prea serioasă ca să maĭ aibă nevoie de reclama banală. Viitorul are s'o dovedească în destul aceasta.

Dacă inteligentul nostru maestru va avea totdeauna acea dragoste, ce ĭ-o cunosc, pentru nobila luĭ profesiune, întreprinderea luĭ va triumfa, orĭce piedicĭ rĕutăcioase i se vor opune.

Concertele sinfonice populare ale luĭ Peters trebue să reuşească!

*
* *

Dacă e o favoare viaţa, cine nu gustă din farmecul generoaseĭ muzicĭ este un fel de orb care nu o poate simţi întreagă acea favoare: el nu se poate bucura de o nemăsurată frumuseţe bine-făcătoare, căreĭ numai lumina îĭ poate fi pereche.

Un bun concert sinfonic!... E o vastă paradă triumfală, un carnaval monstru cu nenumărate cortejurĭ de gândirĭ şi patimĭ costumate în atribute sclipitoare perindîndu-se sub o colosală ploaie vertiginoasă de scînteĭ colorate.

Iată, parada începe.

Smetana, unul dintre ceĭ maĭ de curînd celebri — unul care începe să trăiască după ce a murit. Ursitoarea luĭ a fost bună numaĭ pentru noĭ; căcĭ ĭ-a dat talentul; pentru el a fost crudă — Smetana a murit înainte de a se putea bucura de marele triumf, care va creşte mereŭ. Uvertura luĭ la *Secretul* e o strălucită bucată romantică.

Apoĭ un concert pentru vioară de Paganini... Hartzer este un excelent violonist, cu atât maĭ excelent cu cît instrumentul luĭ este de prea inferioară calitate. Hartzer e departe de a fi un Paganini; dar desigur vioara luĭ e o vioară pe care Paganini ar fi asvîrlit-o în sobă. Şi cu toate astea, bravul artist s'a achitat cu o perfectă onoare de greaua luĭ sarcină. Trebue să fie un mare meşter bărbierul care, în lipsă de briciŭ, mĕ rade cu o custură, — şi fără să mă sgârie.

Acum, trece cortejul fantastic al luĭ Dvorzac — o poemă sinfonică. E Duhul Apelor: vestita legendă slavă, ilustrată prin sunete. Ce luminĭ şi ce cântece de valurĭ! ce adâncimĭ străveziĭ în această stranie compoziţie!

După Dvorzak, Wagner, titanul revoltat, care d'abia maĭ încape în posibilitatea sonorităţilor: Encelad sbuciumându-se sub stânca pe care vrea s'o clatine din temeliĭ — pentru aceea el nu'şĭ încheie pornirea melodică decât când osteneşte sub greutatea covârşitoare.

*
* *

Dar s'au stins aurorele nordice ale luĭ Smetana, şi lampioanele veneziene ale luĭ Paganini, şi fântânele luminoase ale luĭ Dvorzak şi valurile vulcanice ale luĭ Wagner — s'a stins toată iluminaţia feerică: a răsărit soarele, soarele însuşĭ — Mozart!

Ce limpiditate şi putere apoloniană!

E aşa de strălucitor, pe lângă luminile pe carĭ le-a stins prin înfăţişarea luĭ, încât trebue să-ţĭ acoperĭ un moment ochiĭ: o emoţiune maĭ înaltă de cât aceea ce ne-o produce acest splendid răsărit nu se poate.

Şi când soarele a apus, începe lumina uneĭ aurori polare, sgomotoasă petrecere populară norvegiană — o bucată clasică de caracter rustic a lui Swendsen, poate prea manierată, dar tot frumoasă, — pentru că muzică urîtă nu se poate — un glas sentimental care'şĭ cântă patetic cântecul de dor alăturĭ de veseliĭ dănţuitorĭ.

*
* *

Nici la al doilea concert al luĭ Peters nu a lipsit marele închinător al artei, poetul care se numeşte Carmen Sylva.

Tu, care nu aĭ darul să înţelegĭ farmecul muziceĭ, poţĭ pricepe cîtă putere are acest farmec asupra unuĭ suflet uman întreg-înzestrat, privind numaĭ cum i se iluminează amatoruluĭ chipul sub razele sonore ale lui Mozart.

Emoţia'ĭ este nebiruită. Iată cum i se ridica mâna la arcul sprîncenelor, sub pornirea uneĭ voluptăţĭ sufleteştĭ care aproape doare; iată ce legănare a capuluĭ, şi ce zâmbet lăcrămos şi extatic de duioasă mulţumire ca pentru o binefacere ce-ĭ vine din generositatea cerului!

(*Epoca*, 1 ianuar 1897, pag 1 — *Ion*).

AL TREILEA CONCERT SINFONIC PETERS

Al treilea concert sinfonic al orchestrei Peters a fost, pe lângă o producere de mare merit, şi o faptă bună — concertul era dat sub patronajul primarului, în folosul săracilor Capitalei.

Programul a fost minunat — Mendelssohn, Haydn, Liszt, Grieg şi Wagner.

Toate bucăţile din program aŭ fost executate într'un mod magistral, demn de o orchestră bătrână cu vechĭ şi sigure tradiţiĭ. Atât maestrul Peters cât şi braviĭ luĭ artişti aŭ fost călduros aplaudaţi după fiecare bucată.

De mirare câtă putere are arta asupra prejudecăţilor! Deşi sala Ateneuluĭ era în mare parte populată de cetăţenĭ carĭ iubesc desigur pe d. Popescu, Melissiano şi Solacolu, organizatoriĭ operiĭ de binefacere, maĭ mult decât pe Haydn, pe Mendelssohn şi Wagner, operile acestora au fost încununate de un frumos succes. E drept că semnalul aplauzelor îl dedeaŭ ceĭ treĭ marĭ amatorĭ dela primărie, cu netăgăduita lor autoritate în materie. O! melomanie!

Dar ceva maĭ mult: până şi Liszt a fost aplaudat! Nu maĭ înţeleg politica d-lui Robescu! O rapsodie ungurească! Atâta entusiasm pentru muzică din partea d-luĭ primar nu mi-l pot explica decât poate punându-l în legătură cu ultima întrevedere a d-luĭ Sturdza cu Goluchowsky. O! diplomaţie!

Cine însă i-a 'nfundat pe toţĭ — a fost Grieg. Iresistibil! Suita danţurilor norvegiene, carĭ au o fisionomie de o depărtată asemănare cu a celor naţionale româneşti, a umplut de veselie, se'nţelege numaĭ prin părţile lor alegre, toate inimele; danţurile nordice au smuls prin ritmul lor ţopăitor cea din urmă umbră de melancolie din sufletele auditorilor, aşa că Grieg a fost acompaniat afară din partitură, de tropăelĭ, mai mult sau maĭ puţin în tact, dar toate, fireşte, sincere şi desinteresate.

La splendida producţie de duminică a orchestrei lui Peters au asistat M. Sa. Regina şi A. S. principele Ferdinand.

(*Epoca*, 15 ianuar 1897, pag. 2 — *Ion*).

CRONICA LITERARĂ

Un bătrân maniac murind, lasă lui fiu-său o foarte ciudată moştenire: o ladă enormă plină cu fel de fel de obiecte, aruncate fără nici o socoteală unele peste altele. Se găsesc în ladă, amestecate şi înghesuite la un loc, petece de deosebite stofe şi feţe, monede bune şi fise, bucăţele de sticlă colorată, fiole cu otrăvurĭ şi parfumurĭ, rupturĭ de gazete, mâzgâliturĭ fără înţeles, hârtiĭ de bancă mototolite, giuvaere fine, potcoave ruginite, pietre preţioase, cărămizĭ, cutiĭ goale de conserve şi bucăţele de zahăr, titlurĭ de no-

bleţe şi sentinţe infamante, acte de proprietăţi şi testimonii de paupertate, seminţe viĭ de florĭ şi sorcove terfelite şi tot soiul de mardale, — însfârşit o îngrămădire haotică de lucruri, unele mai rare, de relative valorĭ; altele, cele mai multe, fără nici o valoare, ori deadreptul vrednice de aruncat în cutia care trebue să le ducă la crematoriul gunoaelor.

In faţa ciudateĭ moştenirĭ, moştenitorul îşĭ pune mâinile în cap.

Să le dea la toate foc! Asta e primul gând ce i-l inspiră necazul contra răposatului, contra maniaculuĭ, care, lipsit de orice direcţie mentală, nu s'a gândit un moment să pună ordine în avutul său. Dar totuşĭ se gândeşte îndată că'n acel morman dezordonat sunt şi unele lucruri de preţ: pe acestea ar fi păcat să le distrugă.

Atuncĭ, ceiace n'a făcut rĕposatul, trebue să facă moştenitorul. Şi începe omul cu răbdare să ia rând pe rând, petec cu petec, bucăţică cu bucăţică, preţuind cu socoteală pe fiecare, dând, mai rar, la o parte ceiace merită păstrat, aruncând, mai des, la gunoiu ceiace nu merită să stea'n alt loc.

Este desigur o muncă foarte obositoare, dar trebue s'o facă, dacă răposatul n'a vrut să aşeze toate acelea la locul lor cu socoteală.

Iată, în câteva rândurĭ, parabola secoluluĭ ce se stinge, a acestuĭ secol, care tocmaĭ cătră sfârşitul lui, lipsit de orice direcţie de spirit, lasă moştenire secolului următor, o enormă ladă de literatură românească.

Literatura românească mai ales a acestor cincisprezece anĭ din urmă!

Care alt cuvânt poate caracteriza mai nemerit literatura aceasta decât cuvântul francez *fatras* — grămădirĭ, în formă confuză, chaotică?

Şi când mă gândesc că lada maniaculuĭ a fost odată scuturată şi măturată de lucrurĭ netrebnice, aşezându-i-se cu rânduială şi socoteală lucrurile de seamă!

Nu e demult de atuncĭ. Binefăcătoarea operaţie s'a săvârşit acu vre-o treizecĭ de anĭ de către o şcoală care nu dorea decât dreapta măsurare a lucrurilor intelectuale.

A mers câtva timp binişor, fiindcă era bine păzit capacul lăziĭ: o cutie de sardele goală, oricât i-ar fi fost de amăgitoare eticheta, n'ar fi fost aşezată între conserve alimentare, şi nici o sorcovă, chiar parfumată de esenţe, n'ar fi fost pusă'n rândul buchetelor viĭ. Dar cu încetul păzitoriĭ capaculuĭ au obosit; a început să le fie silă de sarcina lor; încetul cu încetul, a ajuns lada lipsită de păzitorĭ cuminţĭ şi astăzĭ — iată starea în care secolul următor va primi moştenirea secoluluĭ ce moare.

Cine ar fi crezut că în atâta scurt timp avutul curat al bătrânuluĭ maniac va fi înecat iarăşĭ de atâta marda.

Tipar binecuvântat pe drept de omenire! Tu, care eraĭ menit să păstrezi pe vecie comoara ştiinţelor şi artelor, experienţa şi

inspiraţia omenească, tu nu eştĭ lipsit cu totul de grave inconveniente!

Am mai spus odată demult: minunată invenţie! Ea a dat umanităţiĭ oarbe lumina ochilor; ea a rupt lanţurile robieĭ; ea a ridicat din uitare şi părăsire seculară seminţiĭ ce păreau blestemate la veşnic întuneric; ea a îmblânzit sau a distrus fiarele pustiilor; ea a consfinţit şi apără drepturile omului; ea călăuzeşte paşiĭ omenirii.

Dar... Dar uneorĭ, în unele împrejurărĭ, în unele... locurĭ, invenţia tiparuluĭ a adus şi oarecare stricăciunĭ şi anume pe tărâmul frumoaselor litere. De exemplu, a făcut pe mulţĭ oamenĭ să crează că literatura este o lucrare de utilitate pipăită, că arta literelor este o necesitate imediată pentru societatea omenească, că este menită să aducă foloase imediate, practice şi pozitive, şi că, prin urmare, cum oricine judecă, mai mult sau mai puţin exact, asupra ceiace-ĭ este de folos imediat, practic şi pozitiv, tot aşa poate judeca şi asupra literaturiĭ.

Insă cel mai extrem utopist umanitar nu şi-ar puteà închipui o lume compusă din indivizi absolut deopotrivă de spirit, deopotrivă de talentaţĭ, fie ca producţie intelectuală, fie ca judecată asupra producţieĭ altora.

Talentele diverse, mai ales cele de concepţie artistică, fireşte vor fi totdeauna excepţiĭ în omenire, şi tot excepţiĭ vor fi şi spiritele care să fie în stare a judeca producţiile talentelor. Totdeauna omenirea va fi compusă, în imensa-ĭ majoritate, de fiinţe normale care vor judeca bine înăuntrul cerculuĭ intereselor practice şi pozitive, dar nu vor fi în stare să judece deloc dincolo, în afară de acel cerc. Astfel, cu controlarea, cu consfinţirea şi cu păstrarea patrimoniului de gândire, cu continuarea speculăriĭ luĭ, vor fi însărcinaţĭ totdeauna numai câţiva aleşĭ, un foarte restrâns numĕr. Şi ceiace spun aci despre omenire în genere, este cu atât mai adevĕrat pentru o porţiune din omenire, porţiune mai vremelnică decât întregul, şi cu atât mai interesată a nu da din generaţie în generaţie o moştenire încâlcită ca a maniaculuĭ de care vorbim mai sus.

Dacă aşi avea o dorinţă, ar fi să asist încăodată, la bătrâneţe, la o catagrafie a faimoaseĭ lăzĭ, cum am mai asistat în tinereţe, odată.

Aşĭ mai vrea să văz un om ridicându-şĭ fruntea sus de tot şi, aruncând adâncĭ privirĭ de jur împrejur, să facă a se cutremura impostura.

Aşĭ mai vrea să auz încăodată glasul autorităţiĭ, căruia, dacă ar îndrăzni cineva să-i răspundă, spre peirea sa totală să fi îndrăsnit.

Aşi vrea să-l mai auz...

...D-ta care staĭ acolo sus, foarte sus, pe treptele Parnasului; d-ta, oricât te-ar unge poet, aceĭ pe care-i slujeştĭ, d-ta nu eştĭ decât un ordinar farsor; versurile d-tale sunt bune să facă deliciile bonelor şi funcţionarilor comercialĭ, şi încă numai pentru puţină vreme! Fiĭ bun, prin urmare, de coboară treapta pe care nu trebuia

să cutezĭ a te sui niciodată, fiindcă acolo se sue cine are aripĭ, nu cine umblă prea de curând în două labe...

...D-ta, care facĭ proză patetică şi sentimentală, eştĭ un om aşa de beat de vorbe, că nu eştĭ în stare a vedea nimic în lume, necum a ne mai arăta altora ceiace vezĭ.

...D-ta, domnule, care crezĭ că dintr'o sumă de petece uzate şi vechĭ din stofe demodate poţĭ face, după voinţă, mantale nouă pentru severa Melpomenă şi din pingele găsite pe drumurĭ coturnĭ pentru graţioasa Thalia, eştĭ nu un dramaturg, cum au crezut gură-cască, ci un prost croitor şi un cârpaciu şarlatan!

A! Sărmanii mei contimporanĭ! Ce o să păţim noĭ, dacă va maĭ veni cineva să scuture lada pe care secolul ce moare o lasă moştenire secoluluĭ următor! Cu ce lăcomie or să fie înghiţite scumpele noastre capodopere în cutia care va trebui să le ducă, cum a mai dus pe ale altora acu vre-o treizecĭ de anĭ, la crematoriul gunoaelor!

(*Caragiale, Culegeri postume,* Iaşi, editura « Viaţa Românească », 1920. — *Nu am putut afla unde a publicat această* Cronică *Caragiale însuşi*).

(INCEPUTURILE ROMEI)

Dela începuturile omeniriĭ, omul a priceput că lumea întreagă este ţinută şi mişcată de nişte puterĭ nemăsurate pe cari mintea lui omenească nu le poate pătrunde. A trecut îndelungată vreme până să se lumineze omul prin duhul sfânt şi să se domirească în sfîrşit că toate puterile acelea nemăsurate şi nepătrunse, ce ţin şi mişcă lumea întreagă în nemărginirea ei, pornesc din acelaş isvor vecinic, fără început şi fără sfîrşit, carele este voinţa luĭ Dumnezeu.

Slaba minte omenească îşi închipuia că fiece putere din lume este pornită din voinţa unui deosebit Dumnezeŭ, şi astfel după feluri de închipuiri s'au fost aşezat şi întemeiat religiile păgâneşti din vechime, cari aduceau închinăciune la sute şi mii de zeĭ, crezuţĭ a stăpâni fiecare una câte una sau mai multe din nenumăratele arătărĭ ale puteriĭ Unuia.

Asupra firiĭ lucrurilor şi asupra firiĭ oamenilor stăpâneau, după închipuirea copilăroasă a celor din vechime, nenumăraţĭ zeĭ şi zeiţe. Tăria ceruluĭ o stăpânea unul; vremea o stăpânea altul. Asemenea şi darurile şi însuşirile sufleteştĭ şi trupeştĭ aveau fiecare zeul sau zeiţa deosebită; aşa, bunioară, Inţelepciunea, şi Mândria, şi Frumuseţea.

Şi aceşti nemuritorĭ zeĭ aveau, după închipuirea oamenilor, aceleaşĭ darurĭ şi cusururĭ, aceleaşĭ pornirĭ şi slăbiciunĭ caşi oameniĭ. Şi între zeĭ şi zeiţe erau trepte caşi între oamenĭ, uniĭ erau mai puternicĭ, alţiĭ maĭ slabĭ, uniĭ aveau drept de stăpânire asupra altora, alţii datoreau supunere către cei maĭ marĭ. Şi în loc să aibă

oamenii o biserică unde să se 'nchine lui Dumnezeu, aveau maĭ multe locaşurĭ sfinte, numite temple şi fiecare templu era închinat anume unuia dintre nenumăraţiĭ zeĭ sau zeiţe.

Am început aşa această înşirare de povestirĭ, fiindcă de când e lumea altă putere mai mare nu a avut omul de cât credinţa, şi nici n'are să aibă vreuna mai mare cât va fi lumea. Şi fireşte că trebue să ştim maĭ nainte de toate ce credinţe au avut oamenii, despre ale căror împrejurărĭ şi fapte voim să povestim. Să intrăm dar acuma în şirul poveştilor.

In foarte depărtată vechime s'a petrecut un rĕsboiu care a rămas de pomină până în zilele de astăzĭ: acela a fost răsboiul Grecilor împotriva cetăţiĭ Troada. Inceputul şi sfîrşitul aceluĭ răsboĭ se povesteşte după credinţele de p'atuncĭ precum urmează.

A fost odinioară să se facă în locaşul zeilor, pe înălţimea unui munte sfânt, o nuntă strălucită, subt ocrotirea celuĭ mai puternic dintre zeĭ. El a poftit la ospăţ pe toţi zeiĭ şi zeiţele marĭ şi micĭ. Dar pe una dintre zeiţe a uitat-o: aceea era tocmai Zavistia. Când s'a văzut nesocotită, zeiţa rĕutăcioasă s'a învăpăiat de ciudă şi, ca să-şi răsbune, a pus de gând să strice petrecerea zeilor şi a şi isbutit. A luat un măr de aur şi a scris pe el cuvintele acestea: «Să fie al celeĭ maĭ frumoase!» Apoi s'a apropiat pe furiş şi a aruncat mărul pe masă în mijlocul ospăţuluĭ.

Treĭ zeiţe de treapta ântâia şedeau în capul mesiĭ: Mândria, Inţelepciunea şi Frumuseţea. Căreia dintre ele se cuvenea mărul Zavistieĭ? Chiar zeiĭ, cu mintea lor înaltă, n'au ştiut să răspunză la aşa întrebare; căcĭ, dacă dedeau mărul uneia din cele treĭ, supărau pe celelalte două, şi cum ar fi îndrăsnit eĭ una ca asta? Atuncĭ, ca să scape de încurcătură, s'au hotărît să cheme pe un copil de muritor şi să'l puie pe dânsul a da mărul cuĭ va crede el în nevinovăţia luĭ că se cuvine.

Au chemat aşa dar pe un tînăr ciobănaş, anume Paris, feciorul cel mai mic al regelui Priam dela vestita cetate Troada. Tânărul nevinovat, dar uşuratec, fără să stea mult la gânduri, a luat mărul şi l-a dat Frumuseţiĭ. Vaĭ de prea strălucita şi maĭ nenorocita Troada! ce a fost să cază peste zidurile eĭ din pricina hotărîriĭ pripite a nesocotituluĭ Paris! Căci zeiţa aleasă de dânsul, ca să'ĭ arate mulţumire, i-a făgăduit dragostea celei mai frumoase femeĭ de pe lume, dragostea Eleneĭ, nevasta regeluĭ Menelaos dela Sparta, vitează cetate grecească.

Minunata şi fermecătoarea Elena a trebuit s'asculte de porunca zeiţeĭ; şi-a pierdut mintea; a părăsit tron şi bărbat, şi liniştea, şi mărirea şi datoria de cinste. A fugit dela Sparta cu tînărul fecior al lui Priam şi, legată în jugul dragostei oarbe, a mers cu el la Troada. Aci, când ea s'a înfăţişat dinaintea lui Priam bătrânul şi a feciorilor luĭ cei mai marĭ şi a sfetnicilor, toţĭ au rămas încremeniţĭ, şi nu se mai săturau s'o privească şi să se minuneze de aşa nepome-

nită şi luminoasă frumuseţe. Nu puteau şti, sărmanii! ce pacoste avea să cază pe mândra lor cetate după urma Eleneĭ... Nu'şi puteau închipui ce primejdie de peire le adusese în braţe la Troada uşuratecul Paris!

Căcĭ, iată că Menelaos dela Sparta, când s'a văzut necinstit în aşa chip de soţia luĭ, a strîns pe toţĭ regiĭ tovarăşĭ, de acelaş neam grecesc, şi li s'a plâns lor şi i-a rugat să'l ajute, pentru cinstea lor a tutulor, a'şi răsbuna cinstea luĭ. Şi toţi, într'un glas, au strigat că necinstirea lui Menelaos este necinstirea lor a tutulor, şi au hotărît crunt răsboiu împotriva Troadeĭ spre a spăla în sânge ocara suferită.

Pornind pe nişte corăbiĭ marĭ, au plutit cât au plutit până ce au ajuns la coastele ţinutuluĭ unde se afla cetatea lui Priam; acolo au coborît oaste multă şi au împresurat cetatea cu putere.

Oştile lui Priam le ocrotea zeiţa Frumuseţea, fiindcă'ĭ dedese mărul Paris; iar oştile greceşti aveau mai puternică ocrotire; căcĭ celelalte două zeiţe, Mândria şi Inţelepciunea, supărate de judecata copilărească a lui Paris, le steteau sprijin.

Din pricina unei femeĭ, zece anĭ a suferit Troada foarte aspră împresurare; multe vieţe de bărbaţĭ vitejĭ au fost răpuse sub zidurile ei, până când Mândria şi Inţelepciunea au biruit Frumuseţea!

Când după zece anĭ de împresurare au văzut Greciĭ că nu se dă cetatea la atâtea năvălirĭ ale lor pe zidurĭ şi au înţeles că orice vitejie este de prisos, au închipuit cu iscusinţă un vicleşug. Au lucrat cu multă măestrie un cal de lemn înalt cât un catarg de corabie pe care l-au aşezat în mijlocul câmpuluĭ, apoĭ au scris pe el cu semne aurite aceste cuvinte: « Greciĭ, osteniţĭ de luptă, pleacă şi lasă acest cal ca dar zeilor Troadeĭ ». Şi 'n adevăr, ca şi cum s'ar fi hotărît să nu mai urmeze înainte pentru o muiere luptă fără folos şi războĭ fără biruinţă, au şi plecat oştirile greceşti de subt zidurĭ. Şi-au ridicat corturĭ şi aşezărĭ; s'au tras peste noapte la o depărtare, peste un braţ strîmt al mării, înt'un ostrov în care, din pricina ridicăturilor din câmpie, nu puteau fi zărite de pe înălţimea zidurilor.

Când se sculară dimineaţa ceĭ din Troada, văzură cu mirare că nu maĭ este împresurare la zidurĭ; cercetară bine cu de-amănuntul de jur împrejur peste tot, şi zăriră calul de departe, dar nicĭ picior de grec, nicĭ urmă de tabără. Mai întâiŭ nu ştiură ce să crează. Au stat eĭ aşa mult la gândurĭ; dar au văzut că trecea ziua şi nu mişcă nimica. Atuncĭ s'au hotărît să deschiză cu băgare de seamă o poartă, şi câţiva vitejĭ ieşind înaintară să vază maĭ de aproape calul. L-au văzut, au citit cuvintele de aur şi s'au întors înăuntru să dea de ştire. Mare bucurie a fost pe ceĭ din Troia că scăpaseră în sfîrşit de duşmanĭ; lume multă a eşit, a luat calul, l-a tîrît în cetate şi l-a dus să'l închine cu mare paradă zeilor, la carĭ'l dăruiseră Greciĭ. Vaĭ de biata Troada! ce dar grecesc primise!

Căci, nu mai departe decât noaptea următoare, pe când toată

lumea dormea adânc, ieşiră din pântecele calului, de unde steteseră ascunşi, o mulţime de viteji greci, hotărîţi pe viaţă şi pe moarte, şi aprinseră un semn de lumină pe care să-l vază tovarăşii de departe. Totodată oştile greceşti de afară, sub paza întunericului, s'au apropiat încet-încet şi fără măcar o şoaptă până la ziduri. Cei din năuntru s'au repezit la porţi şi le-au deschis pe toate vraişte. In câteva clipe, duşmanii turbaţi de aşa lungă împotrivire, năpădiră prin atâtea deschizături şi pătrunseră în sînul cetăţii lui Priam. Măcel şi flăcări, prăpăd fără iertare, au cuprins-o din nenumărate părţi. Groasnică noaptea cea de pe urmă. Urletele năvălitorilor, vaetele şi scrîşnirile celor jertfiţi, năruirile atâtor palate şi temple au sguduit văzduhul până după stingerea luceafărului de dimineaţă.

La răsăritul soarelui rămăsese din cetatea vestită unde Paris uşuratecul făcuse culcuş pentru rătăcita Elena, un morman de tăciuni şi de ruine. Drumeţul care se minuna până mai ieri de atâta mândreţe de ziduri, putea zice acuma: «a fost odinioară Troada!»

Pe când ardea şi se năruia cetatea şi copiii ei picau cu sutele seceraţi de paloşul grecesc, regele Priam se ruga în genunchi zeilor ocrotitori ai cetăţii. L-au găsit duşmanii în templu şi la picioarele altarului l-au sugrumat. Ne mai putând ţine piept duşmanilor şi flacărilor, Troienii, mulţi puţini câţi au putut scăpa cu fuga, au apucat-o care 'ncotro.

Intre aceştia a fost şi viteazul Enea, ginerele regelui Priam. El a luat în cârcă pe taică-seu şi pe fiu-său de mână şi, urmat de soţia lui a pornit în lume. Femeea i s'a prăpădit, moşneagul a murit de inimă rea pe drum; iar Enea şi cu copilul, întovărăşiţi de câţiva credincioşi, fugari ca şi dânsul, s'au urcat pe o corabie şi au pornit în largul mării, să-şi găsească altă patrie, unde să se 'nchine zeilor lor ocrotitori.

Mult a colindat el pe mări, de groasnice furtuni şi primejdii fu bântuit, până s' ajungă în ţara Laţiului din mijlocul Italiei. Acolo a fost primit cu dragă inimă de regele Latinus, om blând şi de omenie, carele, văzând ce bărbat cu suflet înalt este pribeagul, i-a dat în căsătorie pe fiică-sa, şi fiindcă nu avea feciori, i-a lăsat moştenire şi tronul. Enea a domnit în Laţiu cu minte şi cu bărbăţie până la adânci bătrâneţe. După moartea lui i-a urmat la tron fiu-său, cu care scăpase din Troada şi care se chema Ascaniu. Acest Ascaniu a întemeiat în ţara Laţiului puternica Alba-Longa cetate.

Toate astea să se fi petrecut, după cum socotesc învăţaţii, cam cu peste o mie şi două sute de ani înainte de naşterea Mântuitorului. Aşa, cum spuserăm, s'a ridicat, din vechime foarte depărtată, Alba-Longa, vestită mai târziu şi ea pentru puterea şi înflorirea ei. Incet-încet ajunsese să aibă mare mulţime de locuitori, frumuseţe de zidiri, şi stăpânea de jur împrejur ţinuturi de preţ.

Peste vreo patru sute de ani dela întemeierea cetăţii, domnea la Alba-Longa un rege înaintat în vîrstă anume Proca. Avea doi fe-

ciorĭ, Numitor şi Amuliu. Cel mai mare dintre dânşiĭ, Numitor, avea şi el doĭ copiĭ, un băet şi o fată, pe care o chema Rhea Silvia.

Dar să nu uităm ce am spus la începutul povestirilor acestora despre rătăcitele credinţe păgâneşti ale oamenilor din vechime. Intre atâţia zei şi zeiţe, oamenii din ţara Laţiului credeau şi în zeiţa numită Vesta. Aceasta era zeiţa Focului şi a Vetrei, şi avea închinat un templu micuţ, de piatră cioplită, dar fără nicĭ o înfăţişare mândră pe dinafară, nici vreo podoabă scumpă pe dinăuntru. In mijlocul templuluĭ se ridica un altar tot de peatră, şi pe acel altar ardea mereu de pe vremurĭ uitate o flacără, şi flacăra aceea trebuia hrănită zi şi noapte, nu cumva să se stingă vreodată o clipă măcar, căcĭ în o asemenea clipă cetatea ar fi fost prăpădită. Grija flăcăriĭ sfinte o purtau nişte fecioare, numite după numele zeiţei, Vestale. De copile erau luate în templu, căruia jurau să-şi închine toată viaţa, lepădându-se cu totul de lume. Purtau vestminte albe şi erau acoperite din creştet până 'n călcâie cu zăbranic tot alb, şi păzeau cu rândul la altar hrănind şi aţiţând necontenit flacăra. Acea care ar fi căzut în păcat perzându-şi curăţia fecioerească ori ar fi lăsat să se stingă flacăra de pe altar, aceea cădea sub cumplita pedeapsă a fi îngropată de vie spre îmblânzirea crunteĭ zeiţe Vesta şi spre mântuirea cetăţiĭ.

Aşadar, cum spuserăm, fiind regele Proca înaintat în vîrstă, i-a sosit ceasul şi în locu'ĭ s'a suit, după drept, pe scaunul cetăţiĭ Numitor, ca întâiul născut. Dar Amuliu, nesocotind dreptul, s'a răsculat cu o ceată împotriva luĭ frate-său maĭ mare şi l-a isgonit de pe tron. Numitor a fugit cu fiu-sĕu; dar pe Rhea Silvia a prins-o Amuliu şi a închinat-o cu de-asila la templul zeiţei Vesta.

Rhea-Silvia a crescut în umbra templuluĭ şi când a ajuns în floarea vîrsteĭ a fost îndrăgită de Marte, zeul răsboiuluĭ şi vitejieĭ. Vestala a dat naştere la doĭ gemenĭ pe cari i-a chemat Romulus şi Remus. Muma ştia ce pedeapsă o aşteaptă; s'a gândit dar să'şi scape măcar pruncii. I-a pus pe amândoĭ într'un coş de papură bine împletită şi le-a dat drumul în paza ceruluĭ pe apa Tibruluĭ, care tocmai era umflată şi revărsată peste malurile'ĭ înalte. Coşul, când s'a tras apa, a rămas pe uscat la poalele unuĭ smochin.

Copiiĭ flămânzĭ au început atuncĭ să plângă. O lupoaică, rămasă fără puĭ din cine ştie ce împrejurare, având vizuina în apropiere, a auzit plânsul copiilor, a venit la eĭ şi s'a lăsat s'o sugă, că şi ea avea nevoe.

Aşa au crescut eĭ mărişori la sînul lupoaicii până când un cioban a dat peste eĭ, i-a luat cu dânsul acasă şi i-a pus sub îngrijirea nevestii-sii. Pe cioban îl chema Faustulus şi pe femee Aca Laurenţia. Crescând asemenea copiĭ de viţă mare, fireşte că trebuia să le rămâie şi bieţilor oameni numele spre pomenire.

Faustulus ştia toată istoria regeluĭ Numitor, a lui Amulius şi a Vestalei, şi a înţeles dintru început cine să fie aceĭ voinicĭ hrăniţĭ

cu lapte de lupoaică. I-a crescut cu dragoste, bărbăteşte, şi când au ajuns flăcăiĭ marĭ le-a povestit tot ce ştia de bunicul şi de mama lor.

Atuncĭ Romulus şi Remus s'au pornit cu câţiva tovarăşĭ tinerĭ împotriva luĭ Amulius; ĭ-au risipit păzitoriĭ, l-au prins, l-au judecat şi l-au ucis. Apoĭ au pus iar în scaunul regesc pe bunicul lor Numitor, carele a voit să răsplătească pe nepoţĭ pentru aşa ispravă de vitejie şi dreptate, şi le-a hărăzit lor moşie, pe rîul Tibru, şi drept ca să'şĭ întemeieze acolo pentru apărarea moşieĭ, cetate tare.

Şi aşa, cam cu vreo optsute de anĭ înaintea naşteriĭ Mântuitorului, s'a pus temelia celeĭ mai mândre, mai strălucite şi mai minunate cetăţĭ ce a fost să stea vreodată pe faţa pământuluĭ, şi care d'atuncĭ şi până astăzĭ, când povestim noĭ, vreme de douăzecĭ şi şase de veacurĭ şi maĭ bine, poartă numele: ROMA.

(*Manuscris autograf al lui Caragiale; vezi* Note şi Variante, *la sfârşitul volumului*).

NOTE ŞI VARIANTE

Pag. 1 şi următoarele: Cele două d'intâi notiţe despre Eminescu, *IN NIRVANA, IRONIE*, au apărut, prima în *Constituţionalul*, 20 iunie 1889, a doua în *Timpul*, 15 iulie 1890; ambele împreună cu a treia, *Două Note*, reproduse în *Note şi Schiţe* (Bucureşti, Sfetea 1892, pag. 1 şi urm.); pentru a treia bucată nu am găsit text anterior acelui din *Note şi Schiţe*. Retipăririle, fără schimbări.

Pag. 16: *UN ARTIST*. In volumul citat mai sus: *Note şi Schiţe* pag. 47. O primă tratare a subiectului se găseşte în *Calendarul Claponului* (1878), reprodusă în acest volum, pag. 196—197.

Pag. 19: *NOROCUL CULEGĂTORULUI*. In *Note şi Schiţe* (vezi mai sus) pag. 53. Retipărit şi în *Schiţe*, ed. Şaraga, 1897, pag. 49.

Pag. 22: *TEMĂ ŞI VARIAŢIUNI*. In *Note şi Schiţe*, pag. 69. Neretipărit de Caragiale.

Pag. 27: *A ZECEA MUZĂ*; tot acolo, pag. 77. Neretipărit de Caragiale.

Pag. 31: *CONGRESUL COOPERATIV ROMÂN*; în *Moftul Român*, 7 februar 1893, pag. 1; retipărit în *Schiţe Uşoare*, Biblioteca pentru toţi, nr. 58, pag. 45. Deosebirile de text în *M. R.*:

Pag. 31, r. 14: foarte sărat şi foarte *mult* gustat; r. 24: *D. Niţă Marinescu, restaurant la « Purcelul Român »*, prezidentul « Spumei de drojdii »; pag. 32, r. 4: *D. Luis*, tipograf. . .; r. 23: *Doctor Asaki*: Panglică. . .; pag. 34, r. 16: *v'aţi dat metalul pe faţă* lipseşte în *M. R.*; r. 37: *D. Capşa*. . . îşi dă *toată* osteneala (îşi dă osteneala, ed. *Minerva* 1908, pag. 365); r. 38: fac *compot;* pag. 35, r. 28: toate gazetele *începând cu « Monitorul Oficial » şi sfîrşind cu « Moftul Român »*.

Pag. 36: *STATISTICĂ*; în *Moftul Român*, 11 april 1893, pag. 2: retipărit în *Schiţe uşoare* (Biblioteca pentru toţi) pag. 34. In *M. R.*, titlul: *Statistica*; pag. 36, r. 7: *statistician*.

Pag. 38: *O INVENŢIE MARE*; în *Moftul Român*, 30 mai 1893, pag. 6, cu subtitlul *Poveste*, şi dedicaţia: *Amicului meu Iosif Göbl;* retipărit în *Povestiri*, ed. « Minèrva » 1908; deosebirile din *M. R.:*

Pag. 38, r. 14: I-*ai* fi făcut. . .; pag. 39, r. 6: după *sunt grei de cap* urmează în *M. R.* replicele: — Vorbe de-ale tale!. . . *Verba volant*, fătu-meu, dac'ăi fi ştiind latineşte. — Tocmai eu să nu ştiu? îmi pare rău! Eu toate limbile le ştiu. Cine le-a 'ncurcat limbile oamenilor, dacă nu eu? Cine i-a învăţat limbistica? . . . *Aghiuţă*, săracu ! (Vorbele *limbistică* şi *Aghiuţă* sunt aluzii la Hăsdeu; *M. R.* re-

vine în diverse rânduri cu glume despre «*limbistica*» acelui învăţat, iar *Aghiuţă* este titlul unui ziar umoristic scos de Hasdeu); pag. 40, r. 2 coale numărul 12, *cât «Voinţa Naţională» de mari*, pe ceas; r. 14 Reviste *noue, Sic Cogito, Moftul Român, Altiţe şi Bibiluri*, şi altele... (*Revista Nouă* o publica Hasdeu; *Sic Cogito* e titlul cărţii de filosofie spiritistă a aceluiaş; *Altiţe şi Bibiluri*, o revistă feministă din Iaşi, de care s'au ocupat mult foile humoristice de pe vremuri).

Pag. 42: *REFORMĂ*, în *Vatra*, I, 1894, pag. 26; retipărit în *Schiţe Uşoare*, (*Biblioteca pentru toţi* nr. 58) pag. 22, fără schimbări.

Pag. 46: *BENE-MERENTI*; în *Vatra*, I, pag. 151; retipărit în *Schiţe Uşoare*, pag. 29. Este un răspuns la un articol, cu acelaş titlu, al lui Vlahuţă în revista *Vieaţa*, 30 ianuar 1894, pag. 1.

Pag. 49: *CÂTEVA PĂRERI*; în *Ziua*, ziar al partidului democrat-radical, anul I, nr. 35, 22 februar 1896, şi următoarele. Exemplarul acestui ziar păstrat în Biblioteca Academiei Române, singurul de care am putut dispune, este incomplet: se opreşte la numărul din 13 Martie 1896. Astfel nu am putut compara în întregime textul prim cu cel retipărit de Caragiale în *Notiţe şi fragmente literare* (*Biblioteca pentru toţi* nr. 121—122) pag. 3. Titlul, în *Ziua: O critică.* Incepe:

« O polemică furtunoasă se anunţă pe orizontul literar al României. Mănuşa a aruncat-o — de mirare! — un filosof, d. M. Dragomirescu, care dă şi lecţiuni de filosofie. D-sa a publicat în « Convorbiri literare » un articol în care condamnă publicistica de toate zilele ca pe o producere intelectuală josnică şi pernicioasă, a cărei raţiune de a fi nu-i decât venalitatea şi interesele meschine, trecătoare, triviale; ca o producere menită să otrăvească bunul simţ al publicului. — Tânărul filosof vorbeşte în studiul d-sale critic despre toate, afară de un singur lucru, singurul care merită vre-o atenţie, singurul de care poate cineva vorbi fără să vorbească de giaba, fiind vorba de produceri intelectuale. Dar tot nu-i rău că eminentul critic, deşi uitând aceea tòcmai despre care trebuia să vorbească, a vorbit despre altele. Critica d-sale o să dea loc la discuţie. Atît mai bine ». —

Urmează începutul din *Notiţe şi fragmente:*

« Noi Românii suntem o lume...» până la « ... şi figurile de ceară din năuntru », şi încheie: « Până să revenim la punctul de plecare, la critica d-lui Dragomirescu, vom zice câte-va cuvinte despre talent în a doua notiţă literară ». —

Continuarea (în numărul din 29 februar 1896), sub titlul *Notiţe literare*, începe:

« Urmăm de unde am lăsat miercurea trecută. — Pentru a face o operă de artă, o operă viabilă, trebue — ierte-ni-se o reminiscenţă — trei lucruri: talent...»; şi sfîrşeşte: « Pe această cale de ocol, credem c'am ajuns aproape de deslegarea primei întrebări. Voiu răspunde la aceasta pe larg în următoarele notiţe literare ». —

A doua continuare (7 mart 1896) tot sub titlul *Notiţe literare*, începe:

« După mişcarea guşatului nostru... »,

i încheie:

« Şi astfel am înaintat, sperăm, încă cu un bun pas către scopul nostru, către împlinirea dorinţei noastre de a putea răspunde cât mai clar posibil la întrebarea pusă dintru început: ce este talentul? » —

Notăm mai jos deosebirile din *Ziua:*

Pag. 49, r. 5: *lăsînd* încolo orice modestie; r. 8: să *menajăm* continuarea discuţiei; r. 23: fără şovăire *zicem* toate discursurile celebre, începând. . . şi isprăvind cu ale dlui Sturdza; pag. 50, r. 13: odele proletare *ale poeţilor de la « Lumea Nouă »*; r. 37 altceva *ca artisticul decât artificialul;* pag. 51, r. 6: într'adins *viabilă;* r. 7: ideia de durabilitate, atât de *relativă.* Adesea literaţii. . .; r. 29: piramida *este* şi *va fi;* iar insecta. . .; pag. 52, r. 19: se va deştepta *desigur* şi va chema la dânsa o lume, cu o nouă şi întreagă putere de viaţă; r. 33: Apoi, *vom* cere. . .; pag 53, r. 26: Dc sigur că nu. *Pentru ce? Pentru că. . .*; pag. 54, r. 7: a sunat *îngropată* în adâncuri; r. 37: la nasul *lui Domnul* şi înapoi; pag. 55, r. 7: o să vezi *dta,* cititorule. . .; r. 21: privirile se *ţintesc;* pag. 56, r. 4: *Să întreb* acum în faţa zidului *(Să,* probabil greşală de tipar).

Pag. 84: *LITERATURA ŞI ARTELE ROMÂNE etc.*, în *Schiţe Uşoare* (Biblioteca pentru toţi), pag. 71. Poate că nici n'a fost publicată mai înainte aiurea, textul fiind proectat ca o conferinţă ce nu s'a putut ţinea; v. mai sus pag. 87, nota lui Caragiale.

Pag. 93: *POLITICĂ ŞI CULTURĂ*; în *Epoca,* 18 octombre 1896. Retipărit în *Notiţe şi fragmente literare,* pag. 69. Pag. 94, r. 37 suna în *Epoca;* « . . . vârtej luminos, *bate pe auritul Cres »:* însă în numărul următor al ziarului (19 octombre, pag. 2) Caragiale îndreaptă astfel pasajul : « O greşală de tipar însemnată s'a strecurat în cronica noastră literară din numărul trecut. La rândurile 85 şi 86 din coloana a cincea pagina întâia s'a pus: *bate pe auritul Cres* în loc de: *bate pe aiuriţii Greci.*

Pag. 101 şi următoarele: *EXIGENŢE GRELE, AMATORUL ŞI ARTISTUL*; în *Epoca* din 25 octombre şi 10 noembre 1896; retipărite în *Notiţe şi fragmente literare,* pag. 85.

Pag. 107—113: *SALOANELE NOASTRE*; în *Epoca literară,* nr. 5, 13 mai 1896, pag. 1, sub titlul: *Două Saloane.* Ceea ce urmează în textul nostru de la pag. 113 înainte (« In palatul Ateneului. . . »), a apărut în *Epoca* (politică), 14 decembre 1896, şi (pag. 111:)

« De două ori am avut imprudenţa. . . » în acelaş ziar, 15 mai 1897.

Deosebiri în textul din *Epoca* se găsesc numai la această din urmă bucată: pag. 112, r. 37: *care seamănă cu o franzelă,* lipseşte în *Epoca;* pag. 113, r. 9, după *ameninţată de obesitate* textul din *Epoca* urmează şi încheie astfel: « Dar mă opresc înaintea unei pânze de dimensiuni şi mai mari — *Invierea lui Lazăr.* E un miracol! şi miracolul se face pe un mare bulevard al cetăţii sfinte; de aceea, probabil, se face la lumină electrică. — Sunt deocamdată orbit de efectul atâtor lămpi cu arc; îmi acoper ochii, ca să'mi atenuez prima ameţitoare impresie pe care o voiu arăta în al doilea articol despre salonul nostru ». —

Toate aceste articole de critică de artă retipărite în *Notiţe şi fragmente literare*, pag. 96.

Pag. 113: *SOLICITUDINE DE STAT*; în *Epoca*, 14 iunie 1897; retipărit în *Notiţe şi fragmente literare*, pag. 109.

Pag. 116: *OFENSĂ GRAVĂ*; în *Epoca*, 19 iunie 1897; retipărit în *Notiţe şi fragmente literare*. Pag. 115, r. 14, textul nostru a reprodus, din nenorocire, greşala din ediţia «Minerva»: *întrunindu-se*, în loc de *întrunindu-ne*, cum stă în *Epoca*, şi cum e, evident, exact.

Pag. 120: *OBLIGATIVITATEA OPINIILOR*: în *Epoca*, 17 ianuar 1897; retipărit în *Notiţe şi fragmente literare*, pag. 124. Deosebirile din *Epoca:*

Pag. 120, r. 15: N'aveam *chef* de societate; r. 27: o vie discuţiune *academică;* r. 28: Am auzit *atâtea şi aşa opiniuni trei ceasuri de-a rândul;* r. 32 să lovesc *pe cineva;* pag. 121, r. 2: pe nerăsuflate *următoarea paradoxală tiradă;* r. 12: în cea mai mare parte *liniştea particulară şi bunul trai public;* pag. 122, r. 14: nu e *robul* coroanei. —

Compară aforismul reprodus în acest volum, pag. 198, r. 1. Observăm aici că acest aforism, înainte de a fi tipărit în *Moftul Român* (1902), îl publicase Caragiale în *Albumul Studenţilor*, Bucureşti 1897 (Socec), şi de acolo îl reprodusese *Epoca*, 20 martie 1897, pag. 1.

Pag. 123: *KARKALEKI*; în *Epoca*, 26 noembre 1896; reprodus în *Calendarul Dacia* (1898) pag. 117. Deosebirile din *Epoca:*

Pag. 123, r. 2: pe ispravnic, pe *maghistrat, sfat, etc.*; pag. 126, r. 15: . . . suntem moderni: *după ce Regele primeşte demisia cabinetului liberal, pe care a cerut-o, a douazi d. Dim. Sturdza, şeful partidului, face un mare act de demnitate politică; d-sa strigă în Senat: — Să trăiască înţeleptul nostru Rege.* — Ce departe suntem de vremurile lui Karkaleki. . .

Pag. 127: *BAIONETA INTELIGENTĂ*; în *Epoca*, 27 februar 1897; retipărit în *Calendarul Dacia*, pag. 119. Titlul acesta l-a strămutat Caragiale asupra unei alte bucăţi, tipărită în acest volum, pag. 161 şi urm., sub titlul *Garda Civică*, sub care apăruse întâi în *Epoca*. — In *Epoca* bucata are ca subtitlu: *Episod din revoluţia de la 48.*

Pag. 132: *C. A. ROSETTI*; în *Epoca*, 26 noembre 1896; retipărit, fără schimbări, în *Calendarul Dacia*, pag. 123.

Pag. 139: *ISTORIA SE REPETĂ*; în *Calendarul Dacia*, pag. 128.

Pag. 143: *RESPLATA JERTFEI PATRIOTICE*; în *Epoca*, 30 martie 1897; reprodus în *Calendarul Dacia*, pag. 131. — O primă redactare a acestei reminiscenţe în *Moftul Român*, 1893; în acest volum pag. 201.

Pag. 147: *ŞAH ŞI MAT*; în *Epoca literară*, 15 april 1896; retipărit în *Calendarul Dacia*, pag. 135.

Pag. 151: *POLITICĂ ŞI DELICATEŢE*; în *Epoca*, 13 martie 1897; retipărit în *Calendarul Dacia*, pag. 137, fără schimbări.

Pag. 156: *BOBORUL*; în *Epoca*, 21 noembre 1896; apoi în *Calendarul Dacia*, pag. 142 şi în *Momente* (1901), pag. 276.—Pag. 160, r. 28: *Booborul! (Epoca);* r. 29, când a auzit de *boobor*.

Pag. 161: *GARDA CIVICĂ*; în *Epoca*, 19 februar 1897; reprodus în *Momente*, pag. 283. Vezi mai sus nota la pag. 127 *(Baioneta inteligentă)*. Textul din *Epoca* începe:

« La auzul sgomotelor de război »; pag. 161, r. 2: de acum *douăzeci de ani;* r. 7: timpuri eroice *ale colectivităţii n'am de la voi decât frumoase amintiri;* r. 13 se declarase pe faţă *naţional-liberal;* r. 29 trăiască *liberalii. . .;* pag. 162, r. 23: un comisar de poliţie *ne-a luat în primire şi ne-a aşezat în şireag. . .;* r. 29 trăiască *liberalii. . .;* pag. 163, r. 17: de cafea *turcească. . .;* r. 18 îşi pusese *degrabă;* r. 29 *nici* n'am mai băut. . .; pag. 164, r. 11 trăiască *liberalii;* r. 19 i-am dat o jumătate de rublă.

Pag. 166: *O VIZITĂ LA CASTELUL IULIA HASDEU*; în *Epoca*, 27 iunie—1 iulie 1897; retipărit în *Notiţe şi fragmente literare*, pag. 129. Deosebiri din *Epoca* pag. 170, r. 6: *grand seigneur*, mare savant, patriarh; pag. 176, r. 25: coincidat *cu*.

Pag. 179: *NOAPTEA INVIERII*. Nu cunosc alt text decât acel din *Schiţe Uşoare*, pag. 55.

Pag. 186: *ION BREZEANU*; în *Literatura şi arta română*, 25 decembre 1898 (pag. 73—82); retipărit în *Calendarul Moftului Român* (1901), pag. 93. In *Literatura şi arta română* bucata are următoarea introducere:

« Un om de spirit luminat şi mare amator de artă, pasionat mai ales de teatru — răposatul Iancu Alexandri, fratele celebrului poet, — povestea odată următoarele. — Aflându-se la Paris, ca agent diplomatic, primi într'o zi vizita unui tânăr compatriot, înarmat cu un pachet voluminos de recomandaţiuni oficiale şi private. Tânărul, care debutase pe scena teatrului naţional din Bucureşti, dovedise de timpuriu multe bune dispoziţiuni, aşa că ministerul şcoalelor îi acordase o bursă spre a studia şi a-şi perfecţiona talentul în capitala Franţei, metropola artei dramatice. Fericitul debutant cerea agentului român un mijloc de întroducere pe lângă vreunul din maeştrii mari ai scenei franceze. Iancu Alexandri se afla în cei mai buni termeni cu toţi artiştii parisiani; în deosebi era prieten de aproape cu cei de la Comedie. Fără multă vorbă, tînărul obţinu ce dorea — o scrisoare cordială către un vestit pensionar al Casei lui Molière. — A treia zi, se întâlneşte Alexandri cu acel maestru şi află că tînărul se întrodusese destul de frumos. Marele artist îi spusese să-şi aleagă un rol pe care nu-l mai jucase; tînărul îşi alesese unul de *premier sujet fort* — o mare îndrăzneală de sigur. — Ai avut gust şi curaj; bravo! e un rol foarte greu, dar e în adevăr foarte frumos: merită să-l munceşti. Prea bine. Studiază-l şi, după ce-l vei învăţa cum se cade, vino câte o oră pe săptămână la mine, să văd ce poţi şi să-ţi dau cu dragă inimă orice poveţe pot. — Dar, ceva mai mult. Tînărul debutant român făcuse maestrului o excelentă impresie; se arătase foarte simpatic şi foarte desgheţat. — Ştii că sunt îndrăzneţi şi inteligenţi românii dv.; da, foarte inteligenţi! — Asta a măgulit, se 'nţelege, amorul propriu al boerului român, cald liberal dela 48. Dar încă bucuria lui trebuia

să fie în curând culminată. La o următoare întâlnire cu pensionarul de la Comedie, cuconul Iancu a aflat că Românii trec nu numai în privinţa curajului, dar şi 'n privinţa inteligenţii orice măsură — sunt prea din cale afară inteligenţi. — Ce se întîmplase? — Peste cinci şease 'zile de la primirea rolului nou pentru el, tînărul se întoarce radios la maestru: studiase rolul, îl învăţase — ce e drept, pe ici, pe colo nu ştia exact textul — dar, aminteri, îl învăţase destul de bine, şi era gata să se supună la examen. — Amicul meu, i-a zis francezul, dacă dta poţi face atâta în câteva zile, un singur consiliu ţi-aş mai putea da: întoarce-te numai decât în ţara d-tale. Te asigur că eu nu te mai pot învăţa nimica; din contră, aşi putea eu învăţa de la d-ta; atâta numai că ţi-ai pierde vremea de geaba: nu mă simt capabil de asemenea *tours de force;* şi mă pot prinde că toată lumea aci la Paris îţi va spune acelaş lucru. — Dacă maestrul francez, greu la pricepere a rămas uimit în faţa unui îndrăzneţ debutant român, ce ar face când i-aş spune că se poate o minune şi mai mare? — Un rol izolat, o concepţie singulară, independentă de orice condiţiuni de *ensemble,* în fine, o exhibiţiune de virtuozitate personală — calea-valea. Dar a studia, a şti şi a juca în câteva zile o piesă întreagă? . . .

— Cum? Domnule. A realiza în mai puţin de o săptămână o complexă simfonie, în care instrumentele sunt suflete de oameni cu atâtea nenumărate coarde trupeşti — mişcându-se de colo până colo, evitându-se, căutându-se, ciocnindu-se, stăpînindu-se, isbucnind; tot atât de elocuente în tăcere caşi vorbind; denunţându-se cu atât mai sigur, cu cât se ascund mai discret; şi, în acest complex întreg, păstrându-se cu scumpătate ritmul strict necesar al acţiunii, atât de variat şi de bogat în nuanţe! . . . In câteva zile! . . . Dar e peste putinţă. . . Dar mai lesne aş putea crede să-mi spui că edificiul Teatrului Naţional, a cărui reparaţie neisprăvită durează de vre-o cinci ani, s'a clădit în trei zile întreg din temelie până în vîrf, cum se clădesc la solemnităţi arcuri de triumf din scânduri şi mucava!. . . A, domnule, ori vrei să rîzi de mine, ori eşti ignorant în materie. . .

— Mă iartă, domnule, nici una, nici alta.

— Atunci. . .

— Atunci poftim, mă rog, cu mine la teatru.

Şi ne ducem. . . după ce eşim, francezul meu, adânc afectat îmi spune:

— Păcat! Aţi avea câteva bune dispoziţiuni, câteva instrumente convenabile. . . Dar ce teatru, Dumnezeule! Dar, bine, domnule, asta este pur şi simplu recitarea silită, şi încă nu tocmai fidelă, a unei bucăţi literare, mai mult sau mai puţin interesantă ca fabulă, mai mult sau mai puţin sărată ca dialog de spirit; e o recitare făcută de câteva persoane în costume, mai mult sau mai puţin potrivite cu epoca în care presupunem că se petrece fabula. Am auzit numai vorbele, şi încă şi acele erau citite cu egală emfază,

nu vorbite cu potrivită sinceritate. Insă în teatru caşi în lume, vorbele constituesc numai o parte a existenţei; şi o dovadă despre asta este că, afară de cazuri foarte rare de superexcitare, oamenii vorbesc pe rînd; unul spune, iar ceilalţi tac şi ascultă. Dar dacă ascultă şi tac, asta nu însemnează că au încetat să trăiască; cele ce aud şi văd, cele ce înţeleg şi simt fără să fi auzit sau văzut, îi afectează pe fiecare într'un deosebit fel, în felul necesar determinat de figura lui. In viaţă, de zece ori mai mare rol au ochii şi sprincenele decât gura: vorbele fără ochi au prea puţină căldură; ochii fără vorbă pot spune multe. Şi nu numai ochii şi sprincenele pot fi mai elocuente decât gura. Orice mişcare poate spune mai multe decât tirade întregi. . . Un om nu mai poate suferi descrierea unei nenorociri ce i s'a întâmplat; nu te mai poate privi în faţă, pe tine, povestitorul; îţi întoarce spatele, acoperindu-şi ochii cu amândoi pumnii încleştaţi; în mişcarea umerilor, în strînsoarea de la ceafă, vezi bine câte lacrimi şi cât de amare varsă ochii ascunşi. . . Dar mai trebuesc oare exemple?

Pretenţioasa teorie a francezului mi-a deşteptat două depărtate reminiscenţe.

Celebrul Millo juca în beneficiul său la Bossel o piesă din franţuzeşte cu câţiva actoraşi de strînsură. Intr'o scenă unde Millo, ca baron, sfida pe un marchiz, baronul începe:

« Domnule marchiz, când e cineva poltron ca d-ta!. . . ».

Dar actoraşul privea pe baron cu ochii miraţi, caşi cum n'ar fi fost marchiz ofensat, ci spectator interesat. Millo reîncepe:

« Domnule marchiz, când cineva e poltron ca d-ta. . . » apoi printre dinţi încet: « Ci supără-te, nene, pentru Dumnezeu!»

Aş! Marchizul, deloc. Millo urmează:

« . . . Când e cineva laş. . . (Incet) Incruntă-te, omule, ce dracu! ».

Marchizul nu cedează; ba nici nu-i dă replica. Baronul încet: « Ci zi, nene! ».

De prisos. Atunci, văzând că marchizul e din cale afară solid, Millo se hotărăşte să sacrifice scena şi zice tare:

« Dar. . . o să te superi, că văz că nu te superi; dar. . . o să-mi zici mizerabil! că văz că nu-mi zici. Ei bine! să eşim, domnule marchiz », şi, încet: « Ieşi, nene, că m'ai omorît! ».

Marchizul poltron a fost mulţumit să iasă, urmat de aplausele sgomotoase ale parterului, care înţelesese bine toată greutatea situaţiei baronului. Ce e drept, tînărul artist nu studiase la Paris, — era producţie curat naţională.

Neuitatul Dragulici, care, pe lângă extraordinar talent, avea şi mult spirit, trebuia să debiteze într'o dramă romantică o enormă tiradă: povestea unei femei, cu toate amănuntele şi cu nenumărate exclamaţiuni, cum se prăpădise amantul ei, amicul lui, într'o cursă infamă, întinsă de vrăjmaşi. Dragulici se plângea de lungimea paragrafului şi pretindea lui Pascaly, directorul, să i-l mai condenseze:

— Nu din pricina mea; eu îl zic, să fie şi de două ori mai lung; dar mi-e milă de Miţa.

— Fireşte, zice Miţa, cu naivitatea-i cunoscută; încai, tu vorbeşti; dar eu... ce să fac un sfert de ceas?

Dragulici răspunde:

— Să-ţi cumpăr o oca de mere, să le rumegi cât m'oiu bălăbăni eu; să nu zici că ai stat de geaba în picioare.

Nu; să fim drepţi; să lăsăm deoparte pentru moment amorul propriu naţional şi să mărturisim că francezul, făcând observaţiile de mai sus, ar avea multă dreptate. Şi aci îmi vine la îndemână să dau, ca vechiu sufler şi regisor, câteva poveţe amatorului de comedie.

Amatorule, la teatru, nu face, ca unele persoane din loji, concurenţă de declamaţie actorilor, fiindcă asta supără pe alţi spectatori, care întorc involuntar privirile către dta sîsîindu-te; şi dacă, din nenorocire, mai eşti şi urît, nu şade frumos să se uite atâta lume la dta şi să şoptească: după ce e urît, mai e şi prost şi obraznic! Taci frumuşel la locul dtale şi ascultă cu atenţie. Cu urechea fii într'un loc, dar cu ochii în patru. Ascultă ce vorbeşte un erou; dar priveşte şi ce face când vorbeşte, şi ia seama bine daca se potriveşte *cum* este cu *ce* spune, şi în acelaş timp priveşte mereu şi pe ceilalţi care tac, să vezi ce fac. Controlează, cu toată severitatea bunului simţ, dacă se potriveşte *cum* sunt eroii care nu spun nimic cu *ce* spune eroul care vorbeşte. Nu scăpa un moment pe niciunul din ochi. Intr'un cuvânt ascultă şi priveşte pe Dragulici, dar nu pierde o clipă din vedere pe Miţa — numără-i cu stricteţe merele. Vei constata, cu metoda aceasta lucruri foarte ciudate: de exemplu, că un personaj tăcând se potriveşte mai bine cu spusele altui personaj, decât acesta însuşi cu spusele lui chiar. Cu metoda aceasta îţi vei da seama, cum nu-ţi dai acuma, pentruce, cu tot piperul pus de unul, bucata ce ţi-au servit-o a fost sarbădă: piperul unuia a fost insuficient ca să ridice gustul atâtor pumni de spanac pe care ceilalţi colaboratori, tăcând sau vorbind, i-au aruncat rînd pe rînd în oală. Astfel vei înţelege că marea chestiune în arta de execuţie este temperamentul şi marele secret al unui teatru este acordul perfect al temperamentelor.

Mai întâi trebue să ai temperamentele, şi pe urmă — pe urmă să înţelegi că nu le poţi găsi acordul perfect în câteva zile.

Neîndoios, avem artişti de mare temperament în Teatrul nostru naţional. A-i pomeni pe toţi şi a face analiza raţionată a jocului fiecăruia, ar fi o lucrare prea grea pentru mine — sunt prea mulţi. Deocamdată mă mărginesc a spune câteva cuvinte asupra unuia care mi-a atras acum în urmă cu deosebire atenţia: Ion Brezeanu. (... *Fără pretenţie de a decreta talente* etc.) ».

Sfîrşitul bucăţii în *Literatura şi arta română* se deosebeşte astfel de textul din *Calendarul Moftului:*

(Ar putea fi un Millo — dacă...) Dacă se va feri totdeauna şi,

ce e mai greu, va fi ferit de metoda cu care lucra protejatul de odinioară al lui Iancu Alexandri; (daca direcţia Teatrului va înţelege, etc.).

Textul din *Literatura şi arta română* prezintă şi următoarele deosebiri faţă de acel din *Calendarul Moftului*:

Pag. 187, r. 5: binefacerilor *sistemei democratice a sufrajului universal preconisate...;* r. 38 *află* în sfîrşit dela Doamna Trahanache...; pag. 188, r. 33: povara *a cinsprezece ani aproape* şi rupând; pag. 189, r. 22 capabil acum *cinsprezece* ani; r. 23: lipit *de* pieptul...; r. 31: cum o să *poţi* socoti.

Pag. 200, r. 25. Titlul întreg al *Moftului Român:* Moftul Român — Revistă spiritistă internaţională — Organ bi-hebdomadar pentru răspândirea ştiinţelor oculte în — Dacia Traiană — Director I. L. Caragiale. Prim Redactor A. Bacalbaşa. Agenţia Telepatică Fachino.

Pag. 217, r. 39: «... au înghiţit cărţi de $168 \times 2 = 336$ de pagini mari fără să facă gură, etc. ». — 336 este exact numărul de pagini ale romanului lui Vlahuţă, *Dan*, în prima ediţie, Bucureşti, editura librăriei Graeve, 1894.

Pag. 220, r. 35: *GRĂMĂTICI ŞI MĂSCĂRICI.* — Trei zile după apariţia acestei bucăţi în *Gazeta Poporului*, Anton Bacalbaşa, sub semnătura *a*, publica în *Epoca* (Seria II, anul I, nr. 7, 10 noembre 1895), notiţa următoare, cu titlul *O INFAMIE COLECTIVISTĂ:*

« Nici odată colectiviştii n'au fost în stare să înţeleagă şi să aprecieze pe oamenii de talent. Partidul acesta al burţei, aşa de bine zugrăvit de domnu Palade şi imortalizat de Caragiale în satirile-i spirituale, nu pune nici un preţ pe munca intelectuală. Pentru miniştrii actuali, caşi pentru un simplu colectivist de la şcoala Iancului, talentul e dispreţuit ca ceva nefolositor.

Iată o pildă:

In opoziţie, gazetele lor erau redactate de toţi necunoscuţii certaţi cu stilul, de toţi ipocomisarii rămaşi pe dinafară. Se ştie că ele au stîrnit hohote de rîs şi n'au avut nici un fel de însemnătate serioasă în lupta pe care au dus-o.

Dar iată-i la putere. Ce fac cu talentele care vin să le ceară ajutorul lor material?

Nimic. Un Caragiale, om al cărui talent nu colectiviştii îl pot tăgădui, a 'ncercat să le ceară o funcţiune oricât de neînsemnată.

Şi care credeţi c'a fost rezultatul?

Mai rău decât Shylock, ei i-au cerut ca, în schimbul unui salariu derizoriu, să se umilească, să se tîrască în faţa lor şi să primească o meserie de care el însuşi vorbeşte cu un dezgust ce-ţi face milă.

Au refuzat să-i dea o funcţiune onorabilă, unde s'ar fi putut odihni, acum când talentul său este în declin, — şi i-au impus să scrie în coloanele *Gazetei Poporului*, pe care el însuşi a botezat-o « ruşinea presei ».

Socoteala colectiviştilor e simplă. Ei îşi zic:

— Caragiale nu mai poate produce opere de valoare, deci el este silit să accepte ori-ce. Prin urmare haide să-l luăm în redacţia

noastră. Noi vom beneficia de gloria lui trecută, — iar el, ajuns măscăriciu la noi, nu ne va mai ataca niciodată!

Ei bine, aceasta este crud, — aceasta n'o fac decât sălbaticii.

Colectiviştii, în loc să dea un ajutor *necondiţionat* unui om ca I. L. Caragiale, care se găseşte azi la sfîrşitul carierei şi merită o recompensă iar nu o umilire, — din potrivă, îi cer să-şi renege credinţele politice radicale, pe care el a avut imprudenţa să le afişeze mai zilele trecute printr'o scrisoare apărută în *Lupta!*

Fără 'ndoială, aceşti oameni sînt nişte mizerabili, — ei n'au inimă, ei nu ştiu să respecteze nici măcar gloriile trecute ale literaturii pe care n'au înţeles-o niciodată.

Ori poate îşi închipuesc că, luând acum pe Caragiale, vor izbuti să şteargă de pe fruntea lor ridiculul cu care acesta i-a acoperit!

Şi aici se înşală. Căci câte-va articole pe care un scriitor le publică în perioada sa de istovire intelectuală, nu pot întuneca opera produsă de el atunci când era în toată vigoarea talentului ».

La 6 decembre 1895 *Epoca* publică (la *Rubrica mea*, sub pseudonimul: *Demagog)* o notă cu titlul: *Din Mascarageallcurile « Gazetei »;* în afară de jocul de cuvinte din titlu notiţa nu cuprinde nimic îndreptat anume contra lui Caragiale. In 20 ianuar 1896, la aceiaş rubrică, se anunţă că *Gazeta Poporului* —numită acolo *Mazeta Oborului* — va înceta să apară. Urmează anunţul de moarte: « Inconsolabilii Ghiţă Nespălatu, Trandafir Djuvara, Stecedum şi ceilalţi **măscărici**, au durerea etc. ».

Anexăm aci scrisoarea lui Caragiale către Panu, pomenită în notiţa lui Bacalbaşa:

« Iubite amice — Suma de cunoştinţe ce am despre oameni şi despre lucruri, pe de o parte, iar pe de alta stima şi încrederea ce-mi insuflă talentul şi maturitatea spiritului d-tale, mi-au făcut convingerea că, pentru a lua parte la mişcarea noastră politică — lucru la care sunt hotărît în fine —, locul meu nu poate fi decât în partidul al cărui şef autorizat deplin eşti D-ta. — Te rog dar, dacă partidul radical are nevoe de modestul meu concurs, să faci a mă înscrie de astăzi în rîndurile lui; asemenea te rog să agreezi, pe lângă legământul politic *hotărît*, şi expresia sentimentului — foarte natural, cum ştii — cu care sunt şi rămân oricând — al D-tale amic I. L. Caragiale — Buzău, 8 septembre 1895 » *(Lupta,* 10 septembre 1895, pag. 1).

Pag. 223: *CÂTEVA CUVINTE*; ca program al *Epocei literare*. In *Epoca*, politică, din 4 april 1896, pag. 3, col. 2, la *Ultime informaţiuni*, se spune:

D-l N. Filipescu a primit următoarea scrisoare: « Stimate Domnule Filipescu — Am să vă fac o propunere; iată: daţi-mi voe să iau asupra mea îngrijirea unui număr ebdomadar de duminică al *Epocei*, destinat, afară de rubrica informaţiilor şi depeşilor politice, exclusiv producerilor literare. *Epoca* literară de duminică ar fi astfel aproape absolut străină de politică, se 'nţelege aceasta în limitele discreţiei la care voi fi obligat natural aflându-mă în casa d-tale. *Epoca* literară, totuşi, va avea şi ea un program bazat pe principiile: — Intâi, că literatura este o artă destul de grea şi de

serioasă pentru a nu putea fi profesată decât de artişti, şi deci încercările de amatori de orice vîrstă nu pot fi clasate printre producerile literare, precum nu se pot clasa printre producerile artistice picturile de examene anuale ale pensionatelor de fetiţe; — şi — al doilea, că fără competenţă şi cunoştinţă de cauză nu-i permis niminui să facă ştiinţă, mai ales critică. — Sper, după ce mi-am asigurat concursul câtorva prieteni competenţi în materie, că alţii, poate şi mai autorizaţi, nu vor refuza sprijinul lor întreprinderii noastre. — De asemene, stimate Domnule, îmi place să sper că răspunsul Dv. la propunerea mea nu va fi nefavorabil şi că veţi primi bucuros salutările amicale ale servitorului Dv. — Caragiale ». D-l N. Filipescu a răspuns la aceasta: « Stimate Domnule Caragiale — N'am decât două vorbe să-ţi răspund: îţi mulţumesc din partea cititorilor *Epocei*, şi te rog să primeşti din parte-mi o amicală strîngere de mână. — Şi astfel *Epoca* literară va începe să apară duminică 14 april. Intr'un număr viitor, până atunci, amănunte. Iată-i titlul: *Epoca literară*, sub îngrijirea d-lui I. L. Caragiale.

In *Epoca* din 7 april 1896, pag. 1, col. 3, se descrie planul, formatul, directiva, după scrisoarea de mai sus a lui Caragiale, se dă numele principalilor colaboratori: G. Panu, Anghel Dumitrescu, P. Missir, Coşbuc; şi se specifică: « *Epoca literară* va publica mai cu seamă proză. Proza de la o vreme a fost cam părăsită, ea şi-a găsit refugiul în politică. Ba, adesea polemici politice se fac în versuri. Poezia îşi va avea şi dânsa rubrica ei, se înţelege cu condiţia ca dânsa *să fie*. Se vor reproduce şi comenta scriitori români mai vechi ».

Epoca literară începe să apară în 14 april 1896. In lunile de vară apariţia ei încetează; nu pot preciza durata acestei suspendări, pentrucă nu mi-a fost cu putinţă a găsi un exemplar complet. Biblioteca Academiei Române nu posedă decât primul număr; alte cinci numere (5, 6, 7, 8, 11) mi-au fost comunicate pe cale particulară (v. Prefaţa acestui volum). — La 10 octombre 1896, *Epoca* politică informează (pag. 1): « Am făgăduit cititorilor noştri reapariţia *Epocei literare* pe ziua de 1 noembre. In loc însă de a scoate un supliment literar săptămânal, credem a face mai bine scoţînd zilnic *Epoca* politică şi literară. Această schimbare se va face în cursul acestei săptămâni ».

Pag. 230: *EPILOG LA FRAŢII ASSAN, dramă.* — Replicele d-lui C. Bacalbaşa se găsesc în *Adevărul*, 31 octombre 1896, pag. 1, col. 4, şi 2 noembre 1896, pag. 1. Nu am putut afla notiţa lui I. Bacalbaşa, la care de asemene se referă Caragiale (pag. 230, r. 16).

Pag. 232 şi urm.: *LITERATURĂ PATOLOGICĂ; UN ARTICOL REGRETABIL.* — Critica d-lui Rădulescu-Motru este publicată în *Convorbiri Literare*, XXX (1 mai 1896, pag. 1086—1112), cu titlul: « Un caz de literatură patologică — *Marea frescă istorică a Ateneului Român*, conferenţă ţinută la 1 februar 1896 de G. I. Ionescu-Gion ». — Notăm că, pentru parodia sa, *Literatura şi artele române în a doua jumătate a secolului XIX*, Caragiale şi-a luat, prin excelenţă, materialul din conferenţa lui Gion, apărută şi în broşură. Se poate uşor constata că parodia tempereazâ adesea enormităţile originalului. — Critica d-lui Rădulescu-Motru, în *Epoca* din 16 mai 1897, cu titlul *Un articol regretabil*, se referă la o nuvelă a lui Ionescu-Gion apărută în *Literatura şi arta română* (I, 1896—1897, pag. 365—373) şi întitulată *Fifi şi Lili*, din seria: *Invăţământul Universitar Tipuri fin-de-siècle.*

Pag. 235: *CAZUL D-LUI PAWLOWSKY.* — Cu ocazia unei vizite a regelui Carol la Budapesta, un redactor de la *Bukarester Tageblatt* cu numele

Pawlowsky găsise de cuviinţă să reprezente presa bucureşteană la un banchet organizat de ziariştii maghiari în capitala Ungariei. Incordarea naţionalistă trecea atunci printr'un maximum. *Adevărul* pusese chenar negru, şi pe regele Carol nu-l numea decât *Trădătorul*. In 21 septembre 1897, acel ziar publică (pag. 1, col. 4, sub titlul: *Sindicatul Presei*, şi cu semnătura: *Dragoş)* o notiţă din care extragem următoarele: «. . . Un domn Pavlovski [1]), redactor al ziarului *Bukarester Tageblatt*, mergând acum în urmă la Pesta, nu a voit să se mărginească a-şi reprezenta ziarul, ci a uzurpat şi calitatea de reprezentant al presei din România. Fapta acestui domn fiind cu atât mai reprobabilă, cu cât ostentativ presa bucureşteană se abţinuse de a merge oficial în capitala Ungariei, ziariştii au crezut oportun să se întrunească şi să protesteze. Dar atât nu e destul. Pentru ca altor ziarişti puţin scrupuloşi să nu le vie pofta să aspire după laurii celebrului Pavlovski, un sindicat al ziariştilor este indispensabil. . . Să-l înfiinţăm ». — Intre 19 şi 27 septembre 1897, *Adevărul* publică, zilnic, una sau două notiţe satirice, în proză şi în versuri, despre Pavlovski (« *Misteriosul Pavlovski — Cine e Pavlovski? —* Plebiscit pentru a se afla cine e Pavlovski — *Tot Pavlovski — Iarăşi Pavlovsky — Macedonsky după Pavlovski — Ieszensky, Pavlovsky, Macedonsky.* — Tonul acestor note satirice este, în general, mai mult iritat decât umoristic. — Prima notă despre cazul Pawlowsky (*Adevărul*, 19 sept., pag. 1) cu titlul *Cine-i Pavlovski?!?* începe: « *Agenţia Maghiară*, de sub direcţia pretinsului cetăţean Skupiewski, ne telegrafiază că la banchetul dat în Pesta. . . bovină, de către asociaţia Hirlapurilor unse cu osânză, un ziarist din Bucureşti anume *Pavlovsky(?)* a băut pentru presa maghiară. — Faţă cu această ştire o mare emoţiune a cuprins pe toţi rândaşii din capitală şi fiecare se întreabă: Cine e Pavlovsky? — Pe trotuare, la Capşa, la Pake, pe Piaţa Teatrului, la tunelul lui Mihăiţă lăncieru, pretutindeni cetăţenii se abordează emoţionaţi şi toţi se întreabă: Cine e Pavlovsky? . . . ». Bucata sfîrşeşte cu întrebarea: *Cine e Pavlovsky?* » — Intrunirea Societăţii Presei (v. mai sus pag. 236—237) e anunţată în *Adevărul* din 20 septembre 1897, pentru seara acelei zile.

Pag. 251: *SMĂRĂNDIŢA, roman modern.* — In numărul 34 al *Moftului Român* (6 iunie 1893), în care începe publicarea acestei parodii, pag. 7, col. 3, sub titlul *Ştiri literare*, se dă această informaţie: « Aceeaşi librărie (Steinberg, strada Şelari 18) va edita la toamnă marele Roman modern *Smărândiţa*, pe care începem să-l publicăm astăzi în foaia noastră. — *Smărândiţa*. . . Ce şi cine e Smărândiţa? — Smărândiţa este o fiică din popor, care cade victima amorului, dar care prin nobilele ei sentimente ştie să se ridice. — Ea vrea, ca un angel tutelar, să salveze sufletul aceluia care a trădat-o, şi reuşeşte. Dar atunci află. . . ce? Dumnezeule! — Ea află că acela este omorîtorul tatălui ei desonorat. Ea nu mai gândeşte de acuma decât la răsbunare. Ea îşi răsbună. Cum? Intr'un mod oribil, dar demn; într'un mod criminal, dar legitim. Işi răsbună, îşi face datoria şi moare fără să plângă, fără să blesteme. — Acest roman, care întruneşte toate calităţile mari ale artei moderne — studiu psihologic, profum local, epizode de sensaţie din ce în ce mai crescândă şi o limbă românească de o puritate şi de o eleganţă *nec plus ultra* — este datorit penei unuia dintre primii noştri beletrişti. — El vrea să păstreze anonimul până la apariţia volumului, când va semna cu un pseudonim lung, numele propriu sadea fiind prea scurt ». — Această informaţie revine în nr. 36 al *Moftului Român*, pag. 7.

Nr. 38 (17 iunie 1893), pag. 5, col. 2, sub titlul *Smărândiţa*, anunţă: « Suntem obligaţi a întrerupe publicarea romanului *Smărândiţa* din două cauze: mai întâi o sumă dintre abonaţii noştri, lectori prea impacienţi, au protestat, în contra unei publicaţiuni cu *va-urmale* infinite, şi apoi librăria editoare Steinberg ne-a declarat că nu voeşte să mai lase pe *Smărândiţa* a se uza picătură cu

---

[1]) Reproduc scrierea acestui nume aşa cum e în *Adevărul*, când citez din acest ziar.

picătură pe cale publică în *Moftul Român*. Librăria vrea să căpătuiască pe *Smărăndița* odată şi bine, într'un elegant volum, care va apărea în Colecția Steinberg ». — Caragiale renunțase a continua parodia.

Pag. 266: *O BLANĂ RARĂ*. — In afară de acumularea ironică a clişeelor sentimentale, exclamația finală: « A! ce mediu social! », — *mediul social* era pe atunci un termen întrebuințat abuziv în producția literară socialistă — arată hotărît caracterul parodistic al bucății.

Pag. 278 şi următoarele: *MĂRGĂRITARE ALESE*. — Fiecare din cele trei bucăți e semnată cu inițialele I. L. C., iar prima e însoțită de această notă (*Vatra*, I, pag. 130):

« Sub acest titlu (*Mărgăritare alese*) ne propunem a da din când în când câte o bucată aleasă din autori celebri; dintre acei ce, consacrați de opinia europeană, să poată sta 'n picioare cu oarecari sorți de reuşită față cu competenta critică română. Numele autorului îl vom da în numărul următor; până atunci, cine dintre cititori ne va spune opera anume din care e extras fragmentul va lua parte la tragerea la sorți a unui frumos premiu. — Dăm, pentru a începe, acest articol; se 'nțelege că titlul special « Un om mare despre oamenii mari » îl punem noi; rândurile ilustrului autor ne par de două ori interesante pentru publicul nostru, şi ca gândire de sine şi ca potriveală în multe cu cele ce se petrec azi la noi. Putea-vor ele aduce puțină ordine în anarhia ce de câtva timp bântue literatura română? Poate... daca nu, atât mai rău. Sunt ele destul de frumoase şi aşa pentru a nu ne gândi să ne mai aducă şi vre-un folos. — I. L. C. ». —

Numele autorilor, sau autorului de « Mărgăritare » nu l-a mai trădat Caragiale. Concursul pe care îl publica atât de malițios cititorilor, dar mai ales criticilor literari români, a rămas, pe cât ştiu, deschis până astăzi. Comunic aci numai bănuiala asupra lui Macaulay, Tocqueville, Carlyle, Guizot, Augustin Thierry autori favoriți, precum am aflat dela Caragiale, ai profesorului Anghel Dumitrescu, excelent prieten şi sfătuitor în literatura istorică al lui Caragiale.

Pag. 324: (*INCEPUTURILE ROMEI*.) — Manuscris autograf al lui Caragiale; 8 foi, format ministerial, hârtie liniată; textul scris numai pe câte jumătate de foaie, longitudinal. Ştersături şi adăogiri puține. Vezi planşa II a prezentului volum.

TABLA ILUSTRAŢIILOR

Planşa

I I. L. Caragiale la vârsta de 20 de ani (1872).

II Pagina 1 din *Inceputurile Romei* (manuscris autograf al lui Caragiale; vezi pag. 324—325 ale prezentului volum).

TABLA DE MATERII

	Pagina
PREFAȚĂ	XI
In Nirvana	1
Ironie	6
Două note	11
Un artist	16
Norocul culegătorului	19
Temă și variațiuni	22
A zecea muză	27
Congresul cooperativ român	31
Statistică	36
O invenție mare	38
Reformă	42
Bene-Merenti	46
Câteva păreri	49
Literatura și artele române în a doua jumătate a sec. XIX	84
Politică și cultură	93
Notițe risipite	101
Karkaleki	123
Baioneta inteligentă	126
C. A. Rosetti	131
Istoria se repetă	138
Răsplata jertfei patriotice	142
Șah și mat	147
Politică și delicatețe	151
Boborul!	156
Garda civică	161
O vizită la castelul « Iulia Hașdeu »	166
Noaptea Invierii	179
Ion Brezeanu	186

Pagina

ADDENDA 195

[Formular de procese-verbale poliţieneşti]: 195. [Apologia breslei bărbiereşti]: 196. Aforisme: 197. Moftul Român: 198. Scandal: 200. Apariţia noastră: 200. Entuziasm şi hotărîre: 201. In dosul culiselor: 202. Succesul « Moftului Român »: 203. O lămurire: 204. « Moftul » în faţa opiniei publice: 205. High-life: 206. Revistă politică: 207. Politica: 208. Dacă aş fi rege: 209. Politica: 210. Către cititori: 211. Presa română: 212. Spanacul şi Bomba: 213. Un mare sculptor român: 214. Moftul şi politica: 215. Cum se înţeleg ţăranii: 216. A doua provocare: 217. Tardivitate: 218. O şedinţă la « Junimea » în ajunul anului nou: 219. Grămătici şi măscărici: 220. Câteva cuvinte: 223. Cronică: 224. Paradoxal: 225. [Despre Macedonski]: 227. « Fraţii Assan », dramă: 228. O rectificare: 230. Da şi nu: 231. Literatură patologică: 232. Un articol regretabil: 233. Cazul D-lui Pawlowsky: 235. Criticele lui Gherea: 237. Câteva păreri anonime: 239. Instituţiile de artă: 249. Smărăndiţa, roman modern: 251. O blană rară: 266. Poetul Vlahuţă, schiţă: 269. Mărgăritare alese: 278. Din « Principele » lui Machiavelli: 288. Cronica teatrală: 291. Ceva despre teatru: 293. Oare teatrul este literatură?: 293. La mormântul unei artiste: 298. † Ştefan Vellescu: 299. Muzica: 300. Un tenor scăpătat: 302. Opera Naţională: 303. Concertele simfonice Peters: 305. Operă Naţională: 306. Teribil naufragiu, din norocire fără accident de persoane: 307. Grav eveniment literar: 308. Paragrafia talentului: 310. Cum se naşte o revistă?: 311. Ruy-Blas. Un debut. Răsăritul unei stele: 313. O polemică: 315. Concertul simfonic Peters: 316. Un festival artistic: 317. Al doilea concert simfonic Peters: 319. Al treilea concert simfonic Peters: 321. Cronica literară: 321. [Inceputurile Romei]: 324.

NOTE ŞI VARIANTE 331

TABLA ILUSTRAŢIILOR 344

Dela începuturile omenirii, omul a priceput că
lumea întreagă este ținută și mișcată ~~de niște~~ +prin de
puteri nemăsurate ~~și nepătrunse~~ de mintea lui
omenească X A trecut îndelungată vreme până să se
lumineze omul prin duhul sfânt și să se domirească
în sfârșit că toate puterile acelea nemăsurate și
nepătrunse, ~~care~~ ce țin și mișcă lumea întreagă în
nemărginirea ei, pornesc din acelaș isvor veciniс,
fără început și fără sfârșit, carele este voința lui
~~[illegible]~~ Dumnezeu.

X nu le poate pătrunde

Slaba minte omenească își închipuia că fiece
puterea este pornită din voința unui deosebit dum-
nezeu, și astfel după feluri de închipuiri s'au fost
așezat și întemeiat religiile păgânești din vechime,
cari aduceau închinăciune la sute și mii de zei,
crezuți a stăpâni fiecare câte una sau mai multe
din nenumăratele arătări ale puterii Uneia.

V din lume

\+ lbatus
numai închipuiri păgâne de viep
odinioară de demult

Asupra firii lucrurilor și asupra firii oamenilor
stăpâneau, după închipuirea ~~rătăcită~~ a celor din
vechime, nenumărați zei și zeițe. Tăria cerului
o stăpânea unul; vremea o stăpânea altul; căl-
dura +soarelui altul; puterea mărilor altul. Asemе-
nea și darurile și însușirile sufletești și trupești
aveau fiecare zeul sau zeița deosebită; așa, bunăoară;
Înțelepciunea, și Mândria și Frumusețea.

H capul ... [illegible]

\+ și lumina

Și acești +zei și ~~[illegible]~~ zeițe aveau, după închi-
puirea oamenilor, aceleași daruri și cusururi
aceleași porniri și slăbiciuni ca și oamenii. Și
între zei și zeițe erau trepte ~~oameni~~ ca și între oameni, ~~[illegible]~~:
unii erau mai puternici, alții mai slabi; unii aveau drept
de stăpânire asupra altora, alții ~~cu datoria de supu-~~
nere către cei mai mari. Și în loc să aibă oamenii clădite
biserică unde să se 'nchina lui Dumnezeu, aveau mai multe
locașuri sfinte, numite temple, fiecare templu închinat
anume unuia dintre nenumărații zei ~~[illegible]~~ sau zeițe.

\+ nemuritori

Am început am această înșirare de povestiri,
fiindcă de când e lumea altă putere mai mare
nu a avut omul decât credința, și cât nici n'are
să aibă vreuna mai mare cât va fi lumea. Și
firește că trebue să știm + ce credințe au avut oa-
menii, ~~[illegible]~~ despre ale căror împrejurări și
fapte vom să povestim. Să ~~începem~~ intrăm dar acuma în
șirul poveștilor.

\+ mai nainte de toate

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI
1932